

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU

**AZƏRBAYCAN
FOLKLORU
KÜLLİYYATI**

VII cild

NAĞILLAR

VII kitab

BAKI - 2008

REDAKSİYA HEYƏTİ

Hüseyn İsmayilov, filologiya elmləri doktoru (sədr);
İsrafil Abbash, filologiya elmləri doktoru, professor;
Teymur Bünyadov, akademik;
Tofiq Hacıyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Məhərrəm Cəfərli, filologiya elmləri doktoru, professor;
Paşa Əfəndiyev, filologiya elmləri doktoru, professor;
Oruc Əliyev, filologiya elmləri namizədi;
Qara Namazov, filologiya elmləri doktoru, professor;
Azad Nəbiyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Əziz Ələkbərli, filologiya elmləri namizədi;
Ağaverdi Xəlil, filologiya elmləri namizədi;
Seyfəddin Rzasoy, filologiya elmləri namizədi (məsul katib).

TƏRTİB EDƏNLƏR: f.e.d. **Hüseyn İSMAYILOV**
f.e.n. **Oruc ƏLİYEV**

NƏŞRİNƏ MƏSUL: f.e.n. **Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

Azərbaycan folkloru külliyyatı, VII cild, Nağıllar (VII kitab), Bakı, "Nurlan" nəşriyyatı, 2008, 400 səh.

4603000000

A ----- Qrifli nəşr
N – 098 – 2008

©Folklor İnstitutu, 2008

CƏLAYİVƏTƏN*

Biri varıdı, biri yoxudu, allahdan başqa heç kəs yoxudu. Bir kənddə bir ər-arvad varıdı. Bunlar çox kasıblıqnan ömürlərini sürürdülər. Bir gün kişi arvadına dedi:

– Mən pul qazanmağa gedirəm, əgər geri döndüm, döndüm, yox, öldüm, qayıtmadım, bu xəncərnən atımı, uşağım olanda ona verərsən, gəlib mənim qanımı alar. Bu sözləri deyib, kişi yola düşdü. Az getdi, çox getdi, gəlib çatdı bir meşəyə. Hava yavaş-yavaş qaranlıqlaşdı. Kişi məəttəl qaldı, öz-özünə dedi:

– Ay allah, indi mən neyləyim, başıma haraların külünü töküm. Gecənin bu vaxtında qurd-quş məni yesə, kim harayıma çatacaq! Axı mən niyə rahatca evdə oturduğum yerdə durub çöllərə düşdüm?

Kişi ora, bura baxıb gördü ki, uzaqdan bir işıq gəlir. Yenə öz-özünə dedi:

– Yaxşı oldu, gedib gecəni orda keçinərəm, görüm sabah başıma nə gəlir.

Üz qoydu işığa tərəf getməyə. Getdi, getdi, gedib işıq gələn yerə çatanda gördü ki, bir mağaradı, içində çıraq yanır. Amma heç kim yoxdu, ancaq burda qəşəng evlər var. Evlər elə bəzənmişdi ki, adam deyirdi lap cənnətdi. Bir-bir evləri gəzdi. Axırını qapını açdı, gördü ki, paha atonnan burda bir dev yatıb, bu dev o qədər qocadı ki, yerindən tərpənə bilmir.

Dev soruşdu:

– Ay bala, sən hara, bura hara, bura gələn sağ qayıda bilməz, indi ki, gəlmisən, hər nə lazımды götür apar, ancaq tez çıx get ki, devlər gəlib səni yeməsinlər.

Kişi dedi:

– Xeyir a, mən gərək bu şeylərin hamısını aparam, yoxsa burdan getməyəcəyəm. Mən devlərdən qorxan deyiləm.

* Bu nağıla "Vətənnən Cəlayivətənin nağılı" da deyirlər.

Elə bunu demişdi ki, göy guruldadı, hava qarışdı, külək əsdi, yer titrəməyə başladı.

Qoca dedi:

– Sənə adam kimi dedim ki, hər nə lazımdırsa, götür çıx get, yoxsa devlər səni yeyərlər. Sən inanmadın, indi eşidirsən? Budu devlər gəlir. səni tikə-tikə eləyəcəklər. Tez ol, gəl bu sandığa gir gizlən.

Kişi tez sandığa girib gizləndi. Devlər vurhuvurnan içəri girdilər. Baş dev qışqırdı:

– Adam-badam iysi gəlir, yağlı badam iysi gəlir. Qoca devin üstünə qışqırmağa başladılar. Qoca dev nə illah elədi ki, evdə adam yoxdu, devlər inanmadılar. Evləri gəzməyə başladılar. Bunlar kişini sandıqdan çıxarıb tikə-tikə elədilər. Sizə kimdən xəbər verim, kişinin arvadından. Kişi gedəndən üç-dörd gün keçmişdi ki, arvadın bir yaxşı oğlu oldu, adını Cəlayivətən qoydular. Bir neçə il kişini gözlədilər, gördülər ki, gəlmir, dedilər:

– Yəqin kişini öldürmüşlər ki, gəlib çıxmadı.

Yas tutdular, ağladılar, sonra hərə öz evinə çəkilib ömür sürməyə başladılar. İllir keçdi, arvadın oğlu yavaş-yavaş böyüyüb on səkkiz yaşına çatdı, bir gün oğlan anasından soruşdu:

– Ana, atamdan mənə nə qalıb?

Anası dedi:

– Bala, atandan sənə bir xəncər qalıb, bir də at. Atan gedəndə demişdi ki, oğlum olsa, bu xəncəri götürüb, bu atı da minib intiqamımı alsın.

Oğlan geyinib xəncəri belinə bağladı, atı minib anasından soruşdu:

– Ana, atam hansı yolnan getmişdi?

Anası oğluna atası gedən yolu göstərdi. Oğlan üz qoydu o yolnan getməyə. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlib çıxdı həmin meşəyə. Gecəydi, gördü ki, uzaqdan bir işıq gəlir, işığa sarı getməyə üz qoydu. Bir az

gedəndən sonra, gəlib həmin mağaraya çatdı. Qapını açıb içəri girdi. Gördü ki, birinci otaq boşdu. İkinciyə girdi, gördü boşdu. Üçüncüyə girəndə gördü ki, bir qoca dev oturub. Dev bunu görəndə kimi, yerindən sıçrayıb dedi:

– Ay bala, bura indiyə kimi heç bir bəni-adəm gələ bilmir, hər kim gəlibsə, devlər onu tikə-tikə eləyiblər. Sən ki, cavansan, yazıqsan. Hələ devlər gəlməyib, çıx get burdan.

Dev bu sözləri deyəndə oğlan barmağını dişləyib, öz-özünə dedi:

– Aha, yəqin atamı da bunlar öldürüb.

Oğlan bayıra çıxıb bir yerdə gizləndi. Bir də gördü ki, bir vurhavurdu, bir küləkdi, bir tufandı ki, allah göstərməsin. Cəlayivətən gördü, bəli devlər gəlirlər. Tez xəncərini çıxarıb, yerində hazır oldu. Devlər gəldilər, evdə oturub çörəklərini yeyəndə Cəlayivətən qapının ağzına gəldi, xəncərini əlində tutub qışqırmağa başladı:

– Ay haray, qoyma!

Devlər bu qışqırığı eşidib bir-bir bayıra çıxdıqca, Cəlayivətən onların boynunu vurub yerə salırdı. Hamısını öldürəndən sonra içəri girdi. Qoca dev istədi öldürsün. Qoca dev başladı yalvarmağa. Cəlayivətən bunun da sözünə baxmayıb, boynunu vurdu. Sonra atına minib anasının yanına gəldi. Anası gördü ki, budu, Cəlayivətən özünü yetirdi. Tez onu qucaqladı, öpüşdülər, görüşdülər. Sonra Cəlayivətən dedi:

– Ana, atamın intiqamını almışam, indi hazırlaş gedək. Anası hazırlaşdı geyindi, atlarına minib, birbaşa devlər məskəlinə gəldilər.

Anası dedi:

– Ay bala, mənə hara gətirmisən? Devlər gəlib mənə yeyəcəklər, sən neyləyirsən?

Cəlayivətən başına gələnləri anasına nağıl elədi, anası da sakit oldu. O, anasına dedi: axırıncı otaqda dev var, ona

çörək-zad verməyəsən ha.

Cəlayivətənnən anası burda yaşamağa başladılar. Cəlayivətən həmişə meşəyə ova gedərdi; anası da evdə qalıb ev işlərini görərdi. İydələr çiçəkləyirdi, arvad özünü saxlaya bilməyib, axırncı otağın pəncərəsinə yaxınlaşdı, baxdı ki, burda bir böyük dev var. Geri qayıtdı. Arvad belə-belə hər gün qapını açıb devin yanına gəlirdi. Axırda bu devnən sevişdi. Cəlayivətən ova gedib gəlincən, arvadnan dev keyf çəkirdilər. Oğlan evə gələndə dev yenə öz otağına girib gizlənirdi. Cəlayivətənin anasının bu işinnən xəbəri yoxudu. Bir il keçəndən sonra arvadın devdən bir oğlu oldu. Məəttəl qaldılar ki, uşağı neynəsinlər. Dev dedi:

– Arvad, apar bu uşağı qoy Cəlayivətənin yolunun ağzına. O insaflıdı, görəcək ki, uşaqdı ağlayır, alıb qucağına evə gətirəcək. Sən də bir az naz eləyib, alıb uşağı saxlarsan.

Arvad bu tədbirə razı oldu. Uşağı alıb, Cəlayivətənin gəldiyi yolun ağzına qoyub evə qayıtdı.

Günortadan bir az keçmişdi. Cəlayivətən ovdan qayıdanda gördü ki, yolun üstündə bir uşaq atılıb, ağlayır. Tez uşağı qucağına alıb, can-can deyə-deyə evə gətirib anasına dedi:

– Ana, sənə qurban olum, bir bu uşağa bax, gör nə yaxşıdı. Yolun üstünə atmışdılar, ağlayırdı, götürdüm gəldim. Sən gəl rədd eləmə, bunu mənə qardaş elə.

Anası dedi:

– Ay bala, mənim nə vaxtımdı, mən tay qocalmışam, uşaq saxlamağı nə bacarıram, apar qoy yerinə, bəlkə yoldan keçən götürə.

Cəlayivətən anasına yalvarmağa başlayıb dedi:

– Ana, bu uşağı götür, adını da Vətən qoy, mənim qardaşım olsun.

Axırda anası razı olub, uşağı götürdü. Bir neçə gün keçəndən sonra Cəlayivətən gördü ki, anasının döşlərindən

süd gəlir, ona dedi:

– Ana, gör allah bu uşağı nə qədər istəyir ki, sənin döşlərinə də süd verdi.

Anası gülüb, başını aşağı saldı. Vətən böyüyüb yeddi-səkkiz yaşlarına çatmışdı, özü də Cəlayivətəni o qədər istəyirdi ki, bir dəqiqə onsuz dura bilmirdi.

Bir gün Cəlayivətən ova getmişdi. Vətən də özünü yuxuluğa vurub, yerində uzanmışdı. Gördü anası devə deyir:

– Bu Cəlayivətən bizə göz verib, işıq vermir. Necə eləyək ki, onu yox eləyək.

Dev dedi:

– Ona nə var ki. Sabah Cəlayivətən ovdan qayıdanda mən bir əqrəb olub qapının üstündə duraram, o gəlib keçəndə onun başından sancaram.

Dev bu sözləri deyəndə Vətən yorğanının altından qu-laq asırmış. Odu ki, Vətən ayağa durdu, paltarını geyindi, getdi durdu qardaşı gələn yolun ağzında. Uzaqdan gördü ki, qardaşı gəlir, tez onun qabağına getdi, ikisi də bir yerdə gəldilər. Evin qapısından içəri girəndə Vətən yapışdı Cəlayivətənin yaxasından ki, gərək mən sənə boynuna minəm.

Anası ona dedi:

– Ay bala, qardaşın yorulub, acdı, niyə onu incidirsən.

Vətən dedi:

– Köpək oğlunun qızı, çox danışma, qardaş özümündü, özüm bilərəm. Gərək mən onun boynuna minəm.

Cəlayivətən gördü ki, qardaşı çox yalvarır, sözünü sındırmayıb, onu boynuna aldı. Anası Cəlayivətənin yanına gəlib dedi:

– Ay bala, qardaşın ağırdı, sən onu boynuna ala bilməzsən, qoy özü getsin.

Dev gördü ki, öz oğlu Cəlayivətənin boynundadı, vursa, o da öləcək. Odu ki, onu vurmayıb, çıxdı getdi.

Cəlayivətənin anasının qaşqabağı yernən gedirdi.

İşləri baş tutmamışdı. Cəlayivətən çörəyini yedi, çox yorulmuşdu. Başını qoyub yatdı. Vətən də öz yerinə girdi, amma yatmadı, özünün yuxuluğa vurdu. Anası gördü ki, Cəlayivətən də, Vətən də yatıblar. Devi çağırıb dedi:

– Ay kişi, bu gün Vətən qoymadı ki, sən onu vurub öldürəsən. Bəs biz indi necə eyləyək? Nə qədər bu sağdı heç vaxt keyf eləyə bilməyəcəyik. Sən gəl onu öldür.

Dev dedi:

– Ay arvad, Vətən qoymayacaq mən onu evdə öldürəm. Sabah Cəlayivətən ova gedəndə, mən ondan qabaq çıxacağam. O, ov ovladıqdan sonra gəlib sərin çeşmənin yanında əl-üzünü yuyacaq. Həmişə o çeşmənin üstündə başını yerə qoyub yatır, dincəlidir. Başını yerə qoyub yatanda, mən hücum eləyib onu öldürəcəyəm. Əgər mən onu öldürsəm, tez evə gələcəyəm, yox əgər o məni öldürsə, onda o sağ-salamat evə gələcək. Elə ki, sən gördün ki, o sağ-salamat evə gəldi, deməli, mən ölmüşəm. Sən o saat tez bulağın yanına gələrsən. Mənim qanım oralara tökülmüş olacaq, o qandan bir qaba yığıb, evə gətirərsən. Cəlayivətən xörək yeyəndə onun qabına tökərsən, o xörəyi yeyən kimi, partlayıb öləcək.

Arvad bu sözlərə qulaq asdı, bir az ağlayıb, devnən qucaqlayıb, öpüşüb ayrıldılar. Bunlar burda danışanda Vətən də yorğanın altından qulaq asırdı. Sabah səhər tezdən Vətən yerindən qalxdı, geyindi, əl-üzünü yudu. Çay içməyə oturanda, Cəlayivətən soruşdu:

– Qardaş, sən hara tələsirsən, sən ki, bir işin yoxdu?

Vətən dedi:

– Qardaş mən də bu gün sənnən ova gedəcəyəm.

Cəlayivətən dedi:

– Qardaş, sən hara, ov hara, sən hələ balacasan, ova gedə bilməzsən. Hava istidi, yorularsan, otur evdə oyna.

Vətən dedi:

– Qardaş, heç mümkün deyil, mən bu gün sənnən

getməsəm, özümü öldürəcəyəm.

Anası dedi:

– Ay bala, qardaşına əziyyət eləmə, qoy getsin işinə. Sən nə üçün ova gedirsən axı?

Vətən dedi:

– Ay arvad, elə vuraram ağzına, yerində qalarsan. Sən mənim işimə qarışma, öz işimizdi, sənə nə dəxli var. Mən qardaşımla getmək istəyirəm.

Cəlayivətən gördü ki, yox, bu gün qardaşı özgə cür başlayıb, ona görə də qardaşının sözünü sındırmayıb, onu da özünə ova apardı.

Arvad gördü ki, yox, yenə Vətən bunun yanına düşüb gedir. İşlər pisdi, devi öldürəcəklər. Qapıda oturub devi gözləməyə başladı. Cəlayivətənnən Vətən əl-ələ tutub, meşənin içinə girdilər. Bir az ov vurdular, ocaq qalayıb, vurduqları quşdan zaddan yedilər.

Cəlayivətən dedi:

– Qardaş, mən yorulmuşam, gedək bir bulağın başında yatıb, dincimizi alağ, sonra gedərik evə.

Vətən razı oldu, çünki bilirdi ki, dev onları orada gözləyəcək. İki qardaş ayağa durub bulağın yanına getdilər. Bulağın yanına çatanda, Cəlayivətən bir az ot yığıb, başının altına qoyub uzandı, xəncərini də qınından çıxarıb qoydu sinəsinin üstünə. Sonra qardaşına dedi:

– Qardaş, sən də yat, dincini al, evə gedib çata bilməzsən.

Vətən dedi:

– Qardaş, məndən nigaran qalma, sən arxayın yat, mən onsuz da yatacağam.

Bu sözlərini deyib, iki qardaş başlarını yerə qoydular. Cəlayivətənin heç nədən xəbəri yoxudu. Ona görə də başını yerə qoyan kimi yatdı. Vətən də başını yerə qoyub devin yolunu gözləyirdi. Aradan bir az keçmişdi. Vətən gördü ki, dev yavaş-yavaş gəlir. Vətən özünü yuxuluğa qoydu. Dev lap

yaxınlaşanda Vətən qardaşının sinəsinin üstündən xəncərini götürüb devə elə vurdu ki, dev iki parça olub, qan hər tərəfə yayıldı. Vətən qorxdı ki, qardaşı oyansın. O, devin qıçından tutub bir tərəfə sürüklədi. Sonra xəncəri qanlı-qanlı gətirib, yavaşca qardaşının sinəsinin üstünə qoydu.

Aradan bir neçə saat keçdi. Cəlayivətən yuxudan oyandı, döşündən xəncəri götürüb, gördü ki, xəncər qanlıdı. Qardaşının üzünə baxıb soruşdu:

– Qardaş, bu nə işdi, nə olub, mənim xəncərim niyə qanlıdı?

Vətən dedi:

– Qardaş, heç nə yoxdu. Burdan bir balaca dovşan keçirdi. İstədim onu vuram, xəncəri atdım dəydi yaraladı, amma dovşan ölmədi, qaçdı. Xəncərdə olan dovşanın qanıdı.

Cəlayivətən xəncəri götürüb belinə asdı. Əl-üzünü yuyub, birbaş evlərinə yola düşdülər. Evlərinə çatanda gördülər ki, anaları qapının ağzında oturub onların yolunu gözləyir. Bunlar evə gələn kimi, arvad barmağını dişlədi. Öz-özünə dedi:

– Vay dədə vay, bunlar devi öldürüblər!

Arvad devin tapşırığı yerə qaçmağa başladı. Arvad həmin bulağın yanına gəldi, gördü ki, doğrudan da devi tikə-tikə eləyib atıblar bir qırağa. Arvad devin dedişi kimi, tez qoltuğundan bir qab çıxartdı. Dev qanından onun içinə tökdü, evlərinə tərəf gəlməyə başladı.

Oğlanlar evdə istədilər ki, çörək yesinlər. Gördülər anaları yoxdu. Vətən tez barmağını dişlədi. Sonra ürəyində dedi:

– Yaxşı, köpək oğlunun qızı, gör indi sənə başına nə oyun açacağam?

Oğlanlar bir az gözlədikdən sonra gördülər ki, anaları budu, tənqənəfəs özünü yetirdi evə. Tez xörəkləri çəkdi, can, qadanı alım, başına dönüm deyə-deyə xörəyi onların

qabağına qoydu. Vətən ürəyində öz-özünə deyirdi:

– Yaxşı, dayan, gör sənə başına nə oyun gətirəcəyəm.

Xörək ortalığa gəldi. Bir ana, iki qardaş süfrənin qırağında oturdular. Cəlayivətən çox ac olduğundan, əlini uzadıb xörəkdən yemək istədi. Vətən qışqırıb, qardaşının əlindən tutub dedi:

– Qardaş, heç utanmırsan, anamız hamıdan böyükdü, o oturub qıraqda, amma xörəyə sən əlini əvvəl uzadırsan? Qoy əvvəl anamız yesin, sonra da sən yeyərsən.

Cəlayivətən heç bir şey başa düşməyib, Vətənin üzünə baxdı. Vətən dedi:

– Qardaş, üzümə baxma, əvvəl gərək bu xörəkdən anam yeyə, sonra sən yeyərsən.

Anası gördü ki, yox, işlər şuluqdu, atası yanıb, Vətən bunun axırına çıxacaq, tez dedi:

– Ay bala, mən ac deyiləm, qardaşın yazıqdı, acdı, sən nə üçün onu belə incidirsən, heç insafın yoxdu?

Vətən dedi:

– Arvad, uzun danışma, sənə deyirəm ye, yoxsa xəncəri götürüb səni tikə-tikə elərəm.

Cəlayivətən bunların üzünə baxıb heç nə başa düşmürdü. Vətən xəncəri çıxarıb, durdu anasının başının üstündə, dedi:

– Köpək qızı, sənə ye demirəm?!

Anası gördü ki, onsuz da əcəli çatıb, əlini uzatdı, xörəkdən götürüb ağzına qoyan kimi, arvad parça-parça olub öldü. Cəlayivətən özünü itirib Vətəndən soruşdu:

– Qardaş, mənə söylə görüm bu nə sirrdi?

Vətən dedi:

– Qardaş, gəl otur yanımda, sənə bütün sirrləri deyim.

Qardaşlar bir-birinin yanında oturdular. Vətən başdan ayağa qədər əhvalatı Cəlayivətənə danışdı.

Cəlayivətən bunları eşidəndən sonra ayağa durub, xəncərini qapının üstündən asıb, Vətənə dedi:

– Qardaşım, indi ki, belə oldu, mən gedirəm, qoy məndən sənə bu xəncərim yadigar qalsın. Hərdən bir bu xəncərə baxarsan, xəncərimdən qan damanda dalımcən gələrsən.

Bu sözləri deyib, Cəlayivətən yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, axırda gəlib bir şəhərə çatdı. Şəhərin qırağında bir balaca daxma varıdı. Daxmaya yaxınlaşıb gördü ki, bir qoca qarı oturub corab toxuyur. Cəlayivətən dedi:

– Qarı nənə, bu gecəliyə allah qonağı saxlarsanmı?

Qarı dedi:

– Nə üçün saxlamıram, ay bala, allaha da qurban olum, onun qonağına da, gəl içəri.

Cəlayivətən içəri girib, bir az oturdu. Qarı nənə buna çörək qayırdı. Cəlayivətən yedi doydu, qırağa çəkiləndə dedi ki, ay nənə, zəhmət olmasa mənə bir az su ver.

Qarı o biri evə getdi, bir qab su gətirib Cəlayivətənə verdi. Cəlayivətən gördü ki, su şordu. Qoca qarıdan soruşdu:

– Ay qarı nənə, bu su niyə belə şordu?

Qarı dedi:

– Ay bala, vallah, məmləkətin ah-naləsi bütün dünyanı götürüb. Biz burda aylarnan su üzü görə bilmirik. Bu şəhərdən çox böyük çay keçir. Amma nə fayda ki, çayın qabağını bir əcdaha kəsib ki, su onun üstündən aşıb axa bilmir. Hər ay bu əcdahaya bir qız veririk. Əcdaha qızı yeyəndə başını qalxızır, onda bir az su gəlir, biz də götürüb içirik. İndi neçə aydı ki, yenə su üzü görməmişik. Məmləkətdən qız qurtardığına görə bu gün padşahın qızı qurban gedəcək. Sən məndən su istəyəndə, mən sənə yox deyə bilmədim, köhnədən qalma bir az su varıdı, onu sənə gətirdim.

Cəlayivətən dedi:

– Qarı nənə, o əcdaha hardadı?

Qarı dedi:

– Ay bala, dağın dalındadı.

Cəlayivətən dedi:

– Qarı nənə, bu gün padşahın qızını ora aparanda mənə deyərsən, mən gərək o əcdahanı öldürəm, o qızı azad eləyəm.

Qarı dedi:

– Ay bala, sən hara, o əcdaha hara? Sən onnan bacarmazsan, yazıqsan, o əcdahaynan padşahın qoşunu, pəhləvanları bacara bilmir.

Oğlan dedi:

– Nə olar, sən mənə apar ora. Mən ancaq bir qıraqdan tamaşa edəyəm.

Vaxt oldu, padşahın qızı geyindirildi, camaat əllərinə qab-qacaq, səhəng götürüb çayın qırağına yığışıb, padşahın qızını gətirdilər. Oğlan da gedib bir qılnc alıb, çayın bir qırağında gizlənmişdi. Bir də gördü ki, padşahın qızı gəlir. Qız, nə qız!... Başında bir məcməyi plov, qırağında şirniyyat. Yavaş-yavaş irəliləyir. Qızı çayın qırağında qoyub, camaat qırağa çəkildi.

Qızın gözlərindən yaş sel kimi axırdı. Cəlayivətən buna tab eləyə bilməyib, tez gizləndiyi yerdən çıxdı. Qıza yaxınlaşıb dedi:

– Ay qız, bu aşı qoy yerə, mən yeyim, başımı qoyum sənə dizinin üstə yatım. Əcdaha başını qalxızanda mənə oyadarsan.

Qız dedi:

– Ay oğlan, mən onsuz da öləcəyəm, sən yazıqsan, onu öldürə bilməzsən, özün düşərsən bəlaya.

Cəlayivətən bunun sözünə qulaq asmayıb, plovu yedi. Sonra əllərini silib, başın qoydu qızın dizinin üstə yatdı. Qız oturmuşdu, bir də gördü ki, əcdaha başını qalxızıb buna tərəf gəlir. Özünü itirdi. Cəlayivətəni durğuza bilmədi. Cəlayivətən bir də ayılıb gördü ki, qız yarıya qədər əcdahanın boğazına gedib, tez qılncı götürüb əcdahaya yaxınlaşdı. Əcdaha bunu udmaq istəyəndə Cəlayivətən onun ağzını kəsə-kəsə ta qarına qədər cırıb iki böldü.

Əcdaha o saat öldü. Cəlayivətən qızı onun qarnından çıxartdı. Qız bayıra çıxan kimi, əlini qana batırıb, Cəlayivətənin kürəyinə sürtdü. Camaat nə gördü, su yerinə qan gəlir, padşah başa düşdü ki, əcdahanı öldürüblər. Əmr elədi ki, hələ qan kəsilib qurtaranacan, heç kim su götürməsin. Tez adam göndərüb qızı gətirdilər, amma əcdahanı öldürəni tapmadılar. Cəlayivətən qaçıb gəlmişdi qarının evinə ki, heç kim onu görməsin.

Padşah qızından soruşdu:

– Qızım, bəs o əcdahanı öldürən oğlanı necə tapaq?

Qız dedi:

– Ata, mən onun kürəyinə beş barmağımı qana batırıb vurmuşam. Şəhər axtarılısın, kimin dalında həmin nişanı tapsalar, deməli əcdahanı o öldürüb.

Padşah bütün şəhərə adam saldırdı, başladılar əcdahanı öldürəni axtarmağa.

Sizə Cəlayivətəndən xəbər verim. Cəlayivətən evlərinə gəldi, tez uzanıb yatdı, üstündən bir az keçmişdi, gördü ki, qarı nənə sevinə-sevinə budu gəlir.

Cəlayivətən soruşdu:

– Ay nənə, nə olub belə sevinirsən?

Qarı dedi:

– Ay bala, niyə sevinməyim, sənin ayağın bizə düşüb. Bilmirəm hansı igid gəlib bu gün əcdahanı öldürdü, hamımızın canını qurtardı.

Cəlayivətən dedi:

– Ay nənə, bəs o adam hardadı?

Qarı dedi:

– Ay bala, bütün şəhərə adam salınıb, indi onu axtarırlar, amma tapa bilmirlər.

Bir saat keçməmişdi ki, qapı açılıb, padşahın adamları içəri girdilər. Cəlayivətəni ayağa qaldırıb kürəyinin arasına baxdılar. Gördülər ki, həmin qızın dediyi nişan bu oğlanın kürəyindədi. Bütün şəhərə car çəkdilər ki,

əcdahanı öldürən oğlan tapılıbdı. Cəlayivətəni gətirdilər padşahın hüzuruna.

Padşah dedi:

– Oğlan, indiyə qədər bu əcdahanın əlindən biz dünyada olmayan əziyyəti çəkmişik. İndi ki, sən bizi əziyyətdən qurtarıb əcdahanı öldürmüşsən, mən qızımı da, padşahlığımı da sənə verirəm. Qal bu məmləkətdə.

Cəlayivətən padşahın sözüynən razılaşdı.

Qırx gün, qırx gecə padşahın qızıynan Cəlayivətənə toy elədilər. Cəlayivətən qarı nənəni də yanına gətirdi, burda yaşamağa başladılar.

Bir gün Cəlayivətən oturub pəncərədən bayıra baxırdı. Gördü ki, uzaqdan iki yol görünür. Tez qarı nənəni çağırıb dedi:

– Nənə, de görüm bu yollar hara gedir?

Qarı dedi:

– Bala, bu yolların biri gedər-gələr yoldu, o birisi gedər-gəlməz yoldu ki, ora gedən bəni-insanın heç biri geri qayıtmamışdır.

Cəlayivətən dedi:

– Nənə, mənim yol tədarükümü görün, mən gedər-gəlməz yoluna gedəcəyəm.

Padşah, padşahın qızı gəlib nə qədər yalvardılar ki, sən gəl bu yola getmə, gücün çatmaz, qayıda bilməzsən. Nə qədər dedilərsə, Cəlayivətən bunların sözünə qulaq asmayıb, gedər-gəlməz yolunan getməyə üz qoydu. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlib bir şəhərə çatdı. Şəhərə girəndə gördü ki, şəhərdə daşdan başqa heç nə yoxdu. O, çox gəzdi, gördü ki, bir bağça vr. Bu bağçaya sarı getməyə üz qoydu. Bağçaya yaxınlaşdıqda, gördü ki, bağçanın hər tərəfi daşdı. Baxdı ki, bir daşın üstündə bir gözəl qız oturub ki, yemə, içmə gül camalına tamaşa elə, ancaq bunun dizinin üstünə bir kafir keşiş başını qoyub xorxahor yatıb. Qız oğlanı görüb ağlamağa başladı, dedi:

– Ay oğlan, sən niyə bura gəlib çıxmısan, indi keşiş durar, səni daş elər, tez ol qaç burdan.

Qız elə bunu demişdi ki, keşiş ayıldı, oğlanı görəndə kimi, gözlərin ona bərəldib, püflədi. Oğlan dizə qədər daş oldu, bir də püfləyəndə oğlan boğaza qədər daş oldu, üçüncü dəfə püfləyəndə Cəlayivətən bütün daş olub qaldı.

Sizə kimdən xəbər verim, Vətəndən.

Vətən evdə oturmuşdu, bir də baxdı gördü Cəlayivətənin xəncərindən qan dama-dama süzülür. Tez ayağa qalxdı, xəncərin bağladı belinə, atını minib birbaşa qardaşının dalınca getməyə başladı. Az getdi, üz getdi, dərtəpə düz getdi, gəlib həmin padşahın məmləkətinə yetişdi. Ordan, burdan soraqlaşdı, Cəlayivətənin hara getdiyini bildi. Tez axtarıb qarını tapdı, ona dedi:

– Ay qarını tapdın, qardaşının sorağını səndən istəyirəm, tez ol, de görüm qardaşım hara gedib?

Qarını dedi:

– Bala, o qabaqdakı iki yolu görürsənmi, onların biri gedər-gələr yolu, biri də gedər-gəlməz yolu. Sənin qardaşın o gedər-gəlməz yoluna gedib. Gəl sən getmə, bala yazıqsan, onu onsuz da qurtara bilməzsən.

Vətən dedi:

– Nə danışırısan, ay qarını, heç elə şey olar ki, Cəlayivətənin qardaşı sağ olsun, onu tək buraxsın?

Vətən vaxt itirməyib, gedər-gəlməz yoluna getməyə başladı. Bir neçə gün yol gedəndən sonra gəlib həmin məmləkətə çatdı. O yan, bu yana baxıb daşdan başqa heç bir şey görəndə. Şəhər lap qəbristanlığa oxşayırdı. Bir az gedəndən sonra bir bağa rast gəldi. Bu bağın da o yan, bu yanına baxıb, hər yanında daş görəndə, Vətən işi başa düşdü. Bir az qabağa yeridi, gördü ki, bir gözəl qız oturub, bir ifritə keşiş də başını onun dizinin üstə qoyub yatıbdı.

Qız bunu görəndə kimi, ağlayıb dedi:

– Ay oğlan, sən necə canına qıyırsan! Bura gələn sağ

qayıtmır. İndi keşiş durar, səni daş eləyər, nə qədər ki, durmayıb, get burdan.

Vətən dedi:

– Ey-hay, hara gedirəm, mənim qardaşım bura gəlib, mən onu tapmasam qayıtmaram. Mən gərək keşişi öldürəm, adamları dirildəm, sonra gedəm.

Elə bunu demişdi ki, gördü keşiş oyandı. Keşiş bunu görəndə kimi, ayağa qalxdı, gözlərini ağardıb püfləməyə başladı. Keşiş nə qədər püflədisə, Vətənin heç halına da təfavüt eləmədi. Çünki o dev oğlu idi. Keşiş bir də püflədi, oğlana heç bir şey eləyə bilmədi. Vətən xəncəri çıxarıb, keşişin üstünə hücum eləyib dedi:

– Bu saat burda olan daşların hamısını adam eləməsən, səni iki parça eləyəcəyəm.

Keşiş gördü ki, bura gələnleri birnəfəsə daş eləyirdi, amma bunun heç halına da təfavüt eləmədi. Deməli, bunun axırına çıxacaq, odu ki, qorxub bir dua oxudu ki, orda olan daşların hamısı insan oldu.

Bundan sonra Vətən götürüb, keşişi iki böldü. Keşiş öləndən sonra Vətən axtarıb, Cəlayivətəni tapdı. İki qardaş görüşdülər, öpüşdülər, qızı da götürüb, Cəlayivətənin padşahlıq elədiyi məmləkətə gəldilər. Şeypur çalındı, qoşun hazırlandı. Bayram tədarükü görüldü. Təzədən iki qardaşın toyu başlandı. Gətirdikləri qızı Vətənə, padşahın qızını da Cəlayivətənə təzədən aldılar, qırx gün, qırx gecə toy elədilər. Sonra Cəlayivətənin Vətən arvadlarını götürüb öz vilayətlərinə gəldilər. Yeyib, içib mətləblərinə çatdılar. Mən sağ olum, siz də salamat.

ŞƏMS-QƏMƏR

Bir padşah var idi. Bu padşahın övladı yox idi. Bir gün padşah bədənnümə güzgünün qabağında durub özünə baxırdı. Gördü ki, paho, saqqalına dən düşüb. Padşah qəm dərya-sına qərq oldu. Vəzir, vəkil tökülüb işdən hali olmaq istədi-lər. Baş vəzir ədəblə baş əyəndən sonra xidmət məqamında əl-əl üstündə dayanıb dedi:

– Qibleyi-aləm, niyə qəm dəryasına qərq olmusan? Al-laha çox şükür dövlət, cah-cəlal səndə. Sən də fikir edirsən?

Padşah üzünü çevirib vəzirə baxdı və qəm buludunu üzündən kənar edib dedi:

– Vəzir, nə olsun ki, cah-cəlal, şan-şöhrət məndədi. Saqqalıma dən düşüb, bir övladım yoxdu ki, mən öləndən sonra yerimdə əyləşsin, təxti-tacimə sahib olsun.

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm, bütün dərdlər ki vardır, hamısının çarəsi ancaq allahdadı. Bizim əlimizdə nə əlac var. Qırx gün, qırx gecə fəqir-füqəraya pay ver, bəlkə allah sənə bir övlad kə-ramət eyləyə.

Hamı yerbəyerdən vəzirin sözünü bəyəndi. Padşah xəzi-nəsinin ağzını açdı, qırx gün, qırx gecə fəqir-füqəraya pul, paltar, yemək payladı. Qırxıncı gün bir dərviş padşahın ba-rigahına gəldi. Padşah əmr etdi ki, dərvişə pay versinlər. Dərvişə pay vermək istədilər. Dərviş dedi:

– Qibleyi-aləm, mən pay alan dərviş deyiləm, pay verən dərvişəm. Al bu almanı, tən bölüb yarısını özün ye, yarısını da hərəmin yesin. Sənin bir oğlun olacaq, adını Qəmər qo- yarsan.

Padşah almanı aldı, yönəldi ki, mizin üstünə qoysun, qayıdıb dərvişi görmədi

O, qeyb olmuşdu. Padşah almanı tən böldü, yarısını özü yedi, yarısını da hərəmi yedi.

Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz

dəqiqə, doqquz saniyə keçdi, Allah-taala ona bir övlad kəramət etdi ki, ay parçası kimi. Bu gözəllikdə oğlan dünyaya gəlməmiş-di. Oğlanın adını dərviş dedi ki, Qəmər qoydular. Qəmər-ri dayəyə tapşırtdılar. Nağıl dili yüyrek olar. Bir gün, beş gün, Qəmər gəlib səkkiz yaşa çatdı. Onu yaxşı mollaya tapşırıb məktəbə göndərdilər. Qəmər elə zəhinli uşaq idi ki, molların ağzından çıxan sözləri o saat sinədəftər eləyirdi. Qəmər ki-taba şur salmışdı, gecə-gündüz oxuyurdu, yatanda da kitabı balışın altına qoyub yatırdı. Dünyada kitab qalmadı, hamısını oxudu, elmlərin açarını qoydu cibinə.

Bu müvalla Qəmər gəlib on beş yaşa çatdı. Günlərin bir gününü padşah öz hərəmini yanına çağırıb dedi:

– Ey mənim sevimli hərəميم, daha qocalmışıq, bu gün, sabah axirət mənzilinə gedəcəyik. Gəl sağ ikən gözümüzün ağı-qarası olan uşağımızı evləndirək.

Hərəmi onun tədbirinə afərin söylədi. Bunlar məslə-hət edib, sözü bir yerə qoydular ki, oğlanlarını çağırıb, öz fikirlərini ona da söyləsinlər. Adam göndərüb Qəməri öz yanlarına gətirdilər. Qəmər xidmət məqamında dayanıb dedi:

– Atayi-mehriban, mənim üçün nə qulluq?

Padşah onu öz yanında oturdub, alından öpüb dedi:

– Oğul, qocalmışıq, bu gün, sabah bu dünyadan köçəcəyik. İstəyirik sağ ikən sənin toyunu öz əlimizlə edək. Nə deyirsən?

Qəmər başını yuxarı qaldıraraq dedi:

– Ata, mən evlənməyəcəyəm.

Padşah dedi:

– Axı niyə, səbəbi nədi?

Qəmər genə dedi:

– Ata, məndən evləndi yoxdu.

Padşah çox dedi. Ancaq Qəmər razı olmayıb ona dedi:

– Ata, mən çox kitablar oxumuşam. Arvadlar çox vəfa-sız olurlar. Mən arvad xeylağından uzağam. Mənə bir də elə təklifi eləmə. Mən öluncə arvad almayacağam.

Atası nə qədər öyüd-nəsihət verdisə, Qəmər razı olmadı. Axırda onu azad eləyib dedi:

– Oğul, get, fikirləş. Üç gündən sonra mənə fikrini deyərsən. Arvadlar hamısı vəfasız deyil.

Qəmər atasının yanından düz öz mənzilinə gəldi. Böyük bir kitab götürüb oxumağa başladı. Bir də o zaman xəbər tut-du ki, üç gün tamam olub, fərraş onu atasının yanına çağırır. Qəmər çox çətinliklə kitabdan ayrılıb atasının yanına gəldi. Padşah onun üzündən öpüb dedi:

- Oğul, nə fikrə gəldin? Toyunu edəkmi?

Qəmər gülümsünüb dedi:

– Ata, sözüm sözdür. Arvad tayfasından o qədər oxumu-şam ki, əgər onlar ləl-cəvahirat, qızıl olalar, mən onlara səmt getməyəcəyəm. Əlhəzər onlardan!

Padşah nə qədər dəlil-dəlalat elədi, Qəmər ipə-sapa gəl-mədi ki, gəlmədi. Axırda atası genə də onu azad eləyib dedi:

– Get, genə fikirləş, daha kitab oxuma!

Qəmər atasının qulluğundan mürəxxəs oldu, düz mənzil-inə gəlib, genə də zəli kimi kitaba yapışdı. Bəli, bir neçə gün də belə keçdi. Qəmər bu müddətdə bir arvadın öz sevgi-lisini yuxuya verib öldürdüyünü və başqaları ilə keftdiyini oxumuşdu. Əhvalı çox pis idi. Arvadlara nifrəti daha da art-mışdı. Qanının belə qara vaxtında atası onu çağırırdı. Qəmər atasının yanına getdi.

Atası dedi:

– Oğul, gərək evlənəsən. Bu dəfə axırıncı sözümdü, güclə də olsa, səni evləndirəcəyəm. Tez get hazırlaş, sabah vəzirin qızını sənə alacağam.

Qəmər gülüb dedi:

– Ata, sözüm sözdü... Əlhəzər arvad tayfasından. Mə-

nim boynumu vurdur, amma evlən demə!

Padşah dedi:

– Evlənəcəksən! Sabah toyundu.

Qəmər təbdən çıxdı və atasına:

– Mən evlənmirəm!.. Sən bu ağılnan padşahlığı nə cür edirsən? – dedi.

Padşah bu sözü eşidən kimi bərk qəzəbləndi. Dabandan tüstü çıxdı. Gözləri qıpqırmızı qızardı. Əmr etdi:

– Cəllad!..

Cəllad hazır olub dedi:

– Şah sağ olsun, buyuruq qibleyi-aləmində! Kimi deyirsən bu saat boynunu elə vurum ki, ruhu da inciməsin.

Padşah dedi:

– Gözümün ağı-qarası olan bir oğlumun boynunu vur!

Cəllad Qəməri yaxalayanda, vəzir, vəkil, bütün əhli-məclis padşahın ayağına düşüb dedilər:

– Şah, qəzəbini söndür. Adil padşahlar həmişə səbri çox sevmişlər. Sənin öz oğlundu, sonra peşiman olarsan. Onu zindana saldır, ağıllansın.

Padşah bir qədər sakit oldu. Bütün əhli-məclisin tədbirinə razı olub, oğlunu zindana salmağı əmr etdi.

Bəli, şahın əmri ilə Qəməri barigahın xüsusi zindanxana-sına saldılar. Bu zindanxananın hər yeri aynabənd idi. Padşa-hın tapşırığı üzrə Qəmərə kitab vermək qadağan olunmuşdu. Qəmər kitabsız az qalırdı dəli-divanə olsun. O, zindanbanı çağırıb yalvar-yapış elədi, dedi:

– Mənə kitab ver, oxuyum.

Zindanban dedi:

– Atan əmr edib ki, ona kitab versən boynunu vurdu-racağam.

Qəmər dedi:

– Sən gəl mənə kitab ver, heç kəs bilməz.

Zindanban gizlicə ona kitab verdi. Bəli, Qəmər bu

münvalla günlərlə, aylarla zindanda qalsın, eşit padşahdan.

Bir müddət keçdi, ata ürəyidi, padşahın ürəyi yumşaldı, hərəminə dedi:

– Ey mənim hərəmim, oğuldu, can-ciyərdir. Bir qələt elədi, keçdi. Gəl onun yanına bu gün adam göndərək, evlənməyə razı olsa, zindandan çıxarıb toyunu edək. Çoxdan kitab oxumur, yəqin razı olar.

Hərəmi razılıq verdi. Bu danışıqdan sonra vəziri hər gün Qəmərın yanına göndərirdilər, gedib deyirdi:

– Evlənməyə razı olursansa, səni zindandan azad edək.

Qəmər deyirdi:

– Haşa!.. Min il zindanda çürüsəm də, evləndi yoxdu.

Belə-belə bir müddət də gəlib keçdi.

İndi sizə hardan xəbər verim?

Bir gün mələikələr padşahının qızı səyahətə çıxmışdı, ərşdə gəzirdi, gördü yerdə bir şafəq hər tərəfə işıq salıb. O, öz-özünə təəccüb elədi ki, bu nə olmuş ola? Pərvaz eləyib yerə endi, gördü nə? Bu bir tikilidi, tamam aynabənd. İçəri girib gördü, bir oğlanı zindana salıblar ki, misli bərabəri, nə insdə, nə cinsdə, nə mələkdə var... Allah-taala bunu xoş gündə, xoş saatda xəlq edib. İşıq da bunun üzünün işığıdı ki, hər tərəfə düşüb, elə bil gündü, şafəqini dünyaya salıb. Mələikələr padşahının qızı mat qaldı. Öz-özünə dedi: "nə olaydı, bə-ni-adəm olub, bu oğlana gedəydim".

Bəli, mələikələr padşahının qızı, bir müddət Qəmərın yanında onun hüsn-camalına, qəddi-qamətinə tamaşa elədi. Bir də baxdı ki, gecə yarıdan keçib. Qanad vurub göyə qalxdı. O, göynən gedirdi, gördü ki, cinlər padşahının oğlu gəlir. Mələikələr padşahının qızı oğlanın hüsn-camalını, orda gördüklərini ona nağıl elədi. Cinlər padşahının oğlu dedi:

– Şahzadə qız, yeddiillik uzaq bir ölkədə Şəms adlı bir

qız var, özü də on beş yaşında. Atasını onu nə qədər ərə vermək istəyir, qız getmir, deyir ki, mən kişilərdən o qədər kitab oxumuşam ki, ta nə qədər. Onlar vəfasız olurlar. Mən ölsəm də ərə getməyəcəyəm. Atasını nə qədər edib, qız ərə getməyib. Axırda qeyzə gəlib zindana salmışdır. Bəlkə o qızı görəsən? Onun gözəlliyinə bütün dünya heyrandır. Bütün yaranmışlar onun hüsn-camalına səcdə edirlər.

Mələikələr padşahının qızı dedi:

– Xeyir, gözəllikdə mən görən oğlana tay olmaz.

Cinlər padşahının oğlu dedi:

– Şəms kimi gözəl olmaz.

Bunların bəhsi düşdü. Axırda mələikələr padşahının qızı dedi:

– Gərək gedib o qızı gətirəsən, qoyaq bu oğlanın yanına, görək hansı gözəldi.

Cinlər padşahının oğlu razı oldu, qanad çalıb gözdən itdi, bir neçə saatın içində Şəmsi götürüb, mələikələr padşahının qızının yanına gətirdi. Bəli, bunlar qızı götürüb, Qəmərın yanına gətirdilər, ikisini yan-yanı qoydular. O dedi qız gözəldi, bu dedi oğlan gözəldi. Axırda mələikələr padşahının qızı dedi:

– Bunları bir-bir oyadaq, hansı o birisinə çox yaxınlıq eləsə, onun üçün əldən getsə, onda bilərik ki, o birisi gözəldir.

Bəli, mələikələr padşahının qızı bir birə olub, Qəmərın qoynuna girdi, onu sancdı. Qəmər yuxudan ayılıb, yanına baxanda gördü ki, yanında bir qız yatıb, elə bil ki, lap gün doğubdu. Öz-özünə dedi: "Yəqin atam deyən qız budur, mən yatandan sonra gətirib yanıma qoyublar. İlahi dünyada necə gözəl var imiş!" İstədi, yerindən durub qızın yanına girsin, üzündən-gözündən öpsün, sonra fikirləşdi ki, bəlkə atam-anam pusur, ağır olmaq lazımdı. Bir qədər qızın hüsn-camalına baxandan sonra yıxılıb genə yatdı. Növbə Şəmsə gəldi. Cinlər padşahının oğlu birə

olub, Şəmsin qoynuna girdi, onu sancdı. Qız yuxudan ayılıb, baxanda gördü ki, yanında bir oğlan yatıb ki, vallah kənanlı Yusif heç bunun əlinə su tök-məyə də yaramaz. Tez yerindən qalxıb oğlanın yerinə girdi, onu qolları arasına alıb, üzündən-gözündən öpdü, dedi:

– Yəqin atam deyən oğlan bu imiş. Mən buna razıyam. Sabah deyərəm, atam toyumu elər, məni buna verər.

Şəms o saat öz barmağındakı üzüyü çıxarıb onun barmağına taxdı, onun barmağında olan üzüyü çıxarıb öz barmağına taxdı. Üzündən-gözündən doyunca öpəndən sonra sarmaşiq kimi Qəməyə sarılıb yatdı. Mələiklər padşahının qızı gülüb dedi:

– Bax, gördün ki, oğlan gözəldi? Di qızı apar qoy öz yerinə.

Cin padşahının oğlu Şəmsi götürüb apardı öz otağına. Mələiklər padşahının qızı da pərvaz eləyib ərşə getdi.

Bəli, sabah açıldı. Üstünüzə çox xeyirli sabahlar açılısın. Qəmə yerindən qalxıb dörd tərəfə baxdı, qız-zad görmədi. Öz-özünə dedi: "Yəqin atam, anam genə aparıblar. İndi gəlib məndən soruşarlar ki, evlənirsənmi, mən də razı olaram". Bəli, Qəmə bir gün gözlədi, iki gün gözlədi, qız haqqında heç söz-söhbət çıxmadı. O, ürəyindən eşq yarası almışdı, ta-mam yanıb qovrulurdu. Axırda qapıçını çağırıb dedi:

– Qapıçı, səndən bir söz soruşacağam, gərək düzünü deyəsən.

Qapıçı dedi:

– Sənə fəda olum, şahzadə, hər nə soruşsan, bildiyim şeyi müzayiqə eləməyəm.

Qəmə dedi:

– Filan gecə mənim yanımda bir qız var idi. O kim idi? Atamgil onu hara apardılar?

Qapıçı dedi:

– Şahzadə, sənin yanında qız olmayıb, yəqin yuxu

gör-müsən.

Qəmə qəzəblənib dedi:

– Tez de görüm, o qız necə oldu? Yoxsa səni öldürəcəyəm.

Qapıçı qaçmaq istəyəndə şahzadə onun xirtdəyindən tu-tub yerə çırpdı, səs-küy düşdü. O biri qapıçılar gəldilər. Şah-zadə qabaqkı sözünü onlara söylədi. Onlar da dedilər:

– Sənin yanında qız olmayıb.

Şahzadə onları öldürmək istəyəndə, birtəhər onun əlin-dən qurtarıb, özlərini padşaha çatdırıb dedilər:

– Bəs, oğlun qapıçıları tamam qırdı! Deyir ki, filan gecə mənim yanımda olan qız necə olmuşdur?

Padşah bu sözü eşidəndə çox şad oldu. Vəzir hüzura dəvət edib dedi:

– Ey vəzir, get gör bu nə əhvalatdı? Yəqin oğlum yola gəlib.

Vəzir o saat zindana getdi, şahzadənin yanına girdi, dedi:

– Şahzadə, sənin haqqında belə-belə sözlər deyirlər, bu nə əhvalatdır?

Qəmə dedi:

– Ey vəzir, filan gecə mənim yanımda olan qız necə oldu? Atama deyərsən ki, mən o qıza razıyam, toyumuzu eləsin.

Vəzir baxdı ki, Qəmə çox ağıllı danışır, dəli-zad deyil, dedi:

– Şahzadə, sənin yanında qız olmamışdı. Yəqin sən yu-xu görübsən. İndi sən mənə rəy ver, kimin qızını istəyirsən sənə alaq.

Qəmə dedi:

– O qızdan başqası lazım deyil. Atama deyərsən o qızı mənə alar.

Vəzir dedi:

– O qız əsil qız deyil, yuxu qızıdır. Şahzadə, onu yadın-

dan çıxart!

Qəmər bərk hirsləndi, üzüyü ona göstərib dedi:

– Yaxşı, bəs bu üzük nədi?

Vəzir özünü padşaha yetirib dedi:

– Ay aman, oğlun tamam dəli olub.

Padşah bu sözü eşidəndə çox kefsiz oldu, özünü oğlunun yanına yetirdi. Qəmər gördü ki, budu, atası zindana gəlir. Ye-rindən qalxıb, xidmət məqamında əl-əl üstündə dayandı, oğulluq salamını yerinə yetirdi. Padşah onun üzündən öpüb dedi:

– Oğul, sənin haqqında belə-belə sözlər danışirlar. Bu nə cür əhvalatdır? Şeytan sözüdür, ya doğrudur?

Qəmər dedi:

– Ata, nə şeytan sözüdür, nə də doğrudur. Mən dəli-zad olmamışam. Filan günü mənim yanına bir qız göndərmişdi-niz, mən ona razıyam. Onun toyunu mənə eləyin.

Padşah dedi:

– Oğul, sənin yanına qız göndərməmişik. Yəqin yuxu görmüsən. Kimin qızın deyirsən sənə alım.

Qəmər dedi:

– Ata, bəs bu üzük nədi? Olsa odu, olmasa, məndən ayrı qız aldı yoxdu.

Padşah üzüyü görəndə lap məəttəl qaldı. Gördü ki, qızın adı da üzüyün üstündə yazılıbdı.

Padşah dedi:

– Oğul, bu axmaq işdi, yəqin xəstələnmişən. Sənə ayrı qız alacağam.

Qəmər acıqlanıb atasına da ağır söz dedi. Padşahın əmrilə onun ayaqlarına, qollarına zəncir vurub zindanda yerə yıxdı-lar, adını dəli qoydular. Bütün həkimləri, təbibləri yığdılar, heç biri onun dərдинin çarəsini bilmədi. Padşah onların hamı-sının boynunu vurdurdu. Qəmər dərddən lap ölüm halına düşdü, sapsarı saraldı.

Qəmər çox oxumuş, danəndə bir dayısı var idi. Bu

həm də dünyagörmüş, böyük-kiçik məclislərində olmuş bir adam idi. Adı da Asiman idi. Günlərin bir günü Asiman Qəmər yanına gəldi, gördü ki, Qəmər heç özündə-sözündə deyil. Başladı Qəmərlə xırda-xırda söhbətə, dedi:

– Qəmər, bəlkə də yuxu görmüsən, adamlar səni qəzəbləndirir, onun üçün dəli olursan?

Qəmər ürəyi yumşaldı, gözlərinin yaşını abineysan* kimi töküüb dedi:

– Mehriban dayı, mən yuxu görmüşəmsə, bəs bu üzük nədi?

Asiman üzüyə diqqətlə baxdı, gördü ki, xeyr a, iş başqa-dı. Qızın adı da üzükdə yazılıb, dedi:

– Qəmər, heç fikir eləmə. Bu üzüyü götürüb, ayağıma dəmir çarıq geyərəm, əlimə dəmir əsa alaram, sən sevgilini taparam. Sən eşq mərizisən. Təsəlli tap.

Asiman Qəmər alnından öpüb zindandan çıxdı, düz evinə gəldi, arvadına dedi:

– Arvad, çörəkdən-zaddan bağla, mən uzun bir səfərə gedirəm.

Arvadı çörək bağladı. Asiman götürüb yola rəvan oldu. Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi-sərsər ki-mi, az getdi, üz getdi, dərə, təpə düz getdi. Orada ayla, illə, burada müxtəsər dillə, başladı, şəhərbəşəhər, kəndbəkənd soraqlayıb gəzməyə. Nə qədər soraq tutdu bir şey tapmadı. O, bu münvalla üç il gəzdi, dolandı, axırda gəlib böyük bir dəryanın qırağına çıxdı. Asiman dəryanın qırağında qalsın, sizə xəbər kimdən verim, Şəmsdən.

Şəmsi cinlər padşahının oğlu aparıb öz otağına qoymuş-du. Şəms tezdən ayılıb bir o tərəfinə, bir bu tərəfinə baxdı, kimsəni görmədi. Tez qapıçını yanına çağırıb dedi:

* Yaz yağışı mənasındadır.

– Bu gecə mənim yanımda olan oğlan necə oldu? Onu atam apardımı?

Qapıçı dedi:

– Şahzadə xanım, sənin yanında oğlan-zad olmayıb, yə-qin yuxu görübsən.

Şəms bərk qəzəblənib, o biri qulluqçunu çağırdı. O, da qabaqkının verdiyi cavabı verdi. Şəms acıqlanıb qulluqçuların üstünə çığırdı. Padşaha xəbər getdi ki, bəs, taxtı-tacı dev-rilmiş, nə durubsan, qızın dəli olub! Padşah vəzir qızının yanına göndərdi. Qız ədəblə vəzirin yanında oturdu, dedi:

– Vəzir, mən bu gecə yanıma gətirdiyiniz oğlana gedəcəyəm. Get atama söylə, toyumuzu eləsin.

Vəzir dedi:

– Xanım, bu gecə sənin yanında oğlan-zad olmayıb, yə-qin yuxu görmüsən.

Elə bunu dediyini gördü, Şəms onu kötəklədi. Vəzir bir-təhər onun əlindən qurtarıb özünü padşahın hüzuruna çatdı-rıb dedi:

– Nə durmusan, qızın dəli olub, məni öldürürdü, birtə-hər əlindən qurtarıb, qaçmışam.

Padşah bir dəstə əyanla, vəzirlə, vəkillə qızının yanına gəldi. Qız ədəblə atasının xidmət məqamında dayandı. Padşah baxdı ki, qızı ağıllıdı. Çox sevindi, dedi:

– Qızımın haqqında böhtan deyirlərmiş. Qızım, bu nə təhər sözdü?

Şəms dedi:

– Ata, filan gecə mənim yanıma bir oğlan gəlmişdi, mən ona gedəcəyəm.

Padşah dedi:

– Qızım, sənin yanına oğlan-zad gəlməyib. Padşah oğlanları sənin üçün sinov gedir. Hansını könlün istəsə, ona ve-rim.

Şəms dedi:

– Ata, bəs bu üzük nədi?

Atası, bütün yığılanlar üzüyə baxıb məəttəl qaldılar, daha bir söz demədilər. Vəzir başını bulayıb dedi:

– İndi ki, oğlan yoxdu, ondan əlini üz.

Qız bu sözü eşitcək, vəzirə bir neçə sillə çəkdi. Vəziri onun əlindən aldılar. Daha hamısı yəqin elədi ki, qız dəli olubdu. O saat qızın əl-ayağını bağlayıb, zindanın bir küncünə yıxdılar. Qız burada nalə edib ah-zar çəkirdi. Padşah car çəkdirib, hər yerə xəbər verdi ki, qızım dəli olub, hər kəs onu sağaltsa, qızımı ona verib, dünya malından qani edəcəyəm.

Bəli, həkimlər, cərrahlar yığılıb gəldilər, heç biri Şəmsi sağalda bilmədi. Qız gününü ah-zarla keçirib nə yedi, nə içdi. Axırda heydən, dildən düşdü. Zəfəran kimi sapsarı saraldı, nəfəsini iki çiyinlərindən alırdı, dili tutulmuşdu. Qızı burda can verməkdə qoyub, sizə xəbəri Asimandan verim.

Asiman baxdı ki, dəryanın ortasında bir şəhər var, dedi:

– O şəhərə gəmi-zad çox gedir-gəlir, gedim o şəhərə bəlkə bir şey öyrənə bildim.

Asiman bir taxta parçasının üstünə minib o şəhərə çatdı. Baxdı ki, şəhərdə danışırlar ki, filan padşahın qızı dəli olub. Padşah bütün dünyaya elan verib ki, hər kəs mənim qızımı sağaltsa, qızımı ona verəcəyəm. Asiman bunlardan bütün əh-valatı öyrəndi. Öz-özünə dedi: "Olsa-olsa, Qəmər dediyi qız bu olacaq". Asiman padşahın ölkəsini və yolunu soruşdu. Dedilər:

– Buradan ora, gəmi ilə yeddi illik yoldur.

Asiman burada bir müddət qalıb, yeddi ilin azuqəsini ha-zırladı, gəmi duracağına gətirib gəmiyə əyləşdi. Aylar, illər gəlib keçdi. Asiman gedib bu şəhərə çıxdı. Bir dəst həkim paltarı geyib, padşahın barigahının qapısına getdi. Ondən so-ruşdular:

– Nəçisən, nə karasan?
Asiman dedi:
– Həkiməm. Eşitmişəm, padşahın qızı xəstədi, onun üçün gəlmişəm.
Onu padşahın yanına apardılar. Padşah dedi:
– Həkim, qızımı sağalda bilməsən boynunu vurduracağam.
Asiman dedi:
– Şah sağ olsun, yaxşı edə bilməsəm, boynumu vurdur.
Asimanı apardılar qız olan otağın qapısına.
Asiman dedi:
– Mən kənizlərlə bir dərmanlı kağız göndərim, tutun qı-zın gözünün qabağına, qız hərəkət eləsə, gələrəm.
Asiman bir kağız götürüb yazdı ki, Qəmər in yanından gəlmişəm, sakit ol, səni ona çatdıracağam. Kağızı aparıb qızın gözünün qabağına tutdular. Qız gözlərini açıb kağıza baxdı. O saat bərkədən inildəyib əli ilə işarə etdi ki, həkimi qoyun gəlsin. Asimanı qızın yanına apardılar. Asiman dedi:
– Burada gərək heç kəs olmasın.
Bəli, hamı getdi, tək cə Asiman qızın yanında qaldı. O sa-at üzüyü çıxarıb qıza göstərdi, dedi:
– Birtəhər düzəl, yaxşı ol, Qəməri sənin yanına gətirib, ikinizi bir-birinizə çatdıracağam.
Qız özünə hərəkət verdi, durmaq istədi, ancaq bacarmadı. Asiman onun ağzına yeməkdən-zaddan tökdü. Qız hala gəlib, danışmağa başladı. Bəli, padşaha xəbər getdi ki, həkim qızı yaxşı elədi. Qızın dili açılıb.
Padşah fağır-füqəraya pul verdi, xələt payladı, yetim se-vindirdi. Çox cahı-cəllalla qızının yanına gəlib gördü ki, doğrudan da, qızın dili açılmışdı. Şah üzünü əyanlara, vəzir-vəkilə, camaata tutub dedi:
– Məni istəyən həkimə xələt versin!

Həkimə o qədər xələt verdilər ki, haqq-hesabı olmadı. Asiman heç bir xələt götürməyib dedi:
– Şah sağ olsun, mənə xələt lazım deyil. Əhdinə vəfa elə, qızı ver mənə bacım oğlu var, ona.
Padşah dedi:
– Qızı tamam sağalt, o barədə sonra danışarıq.
Asiman əyləşdi qızın yanında, gecə-gündüz Qəmərdən ona danışdı. Axırda qız hala gəlib, xırda-xırda yataqdan qalxıb yerində oturdu və yemək istədi.
Bu müvəllə qız tamam sağalıb, ayağa qalxdı. Padşah qırx gün, qırx gecə şadyanalıq keçirib, ac qarınları doyurdu. Asiman padşahın yanına gəlib dedi:
– Şah, nə deyirsən? Mən gedirəm.
Padşah dedi:
– Sözüüm sözdü, qızı bacın oğluna verərəm. Get, oğlanı bura gətir.
Asiman düşdü yolun ağına, gəmilər mindi, dəryalar keçdi, cəzirələr aşdı, uzaq yolu yaxın elədi, axır gəlib öz ölkələrinə çatdı. Özünü o vaxt yetirdi ki, Qəmər in ağzını bağlahabağlaydı, ölürdü. Asiman özünü bacısı oğluna yetirib, qulağına dedi:
– Qəmər, ölüm vaxtı deyil, gözlərini aç. Nişanlımı tap-mışam.
Qəmər özünə hərəkət verdi, gözlərini açıb dayısına bax-dı. Əli ilə işarə edib su istədi. Onun ağzına su tökdülər. Qə-mər in boğaza qədər yığılan nəfəsi bir də geri qayıtdı, qan xırda-xırda bütün damarlarına yeridi. Hannan-hana özünə hərəkət verdi, bir neçə dəfə dərinədən inildədi. Səs hər yana yayıldı, padşaha muştuluqçu getdi ki, Qəmər in nəfəsi qayıt-mışdır, yavaş-yavaş yönü bəri olur.
Padşah əmr elədi şadyanalıq təbili çaldılar. Evləri bəzədi-lər, sədəqə payladılar.
Bir neçə gün belə gəldi keçdi. Qəmər in dili açıldı və dayısı ilə xırda-xırda danışmağa başladı. Asiman ona yaxşı

qu-laq asdı, yaxşı yeməklər yedizdirdi. Axırda Qəmər tamam sağalıb ayağa qalxdı. Asıman ona dedi:

– Qəmər, oğul, sözümə yaxşı qulaq as, tez sevgilinin dalınca get. Qız genə xəstələnər. Onun gözləri yoldadı.

Qəmər bir müddət də qalıb lap yaxşı oldu. Atasının hüzu-runə gəlib dedi:

– Ata, mən sevgilimi gətirməyə gedirəm. İzin ver!

Padşah dedi:

– Oğul, gəl daşı ətəyindən tök, mənim çırağımı söndürmə. Dünyanın o üzündən sən gedib qız gətirə bilməzsən, kimi deyirsən sənə alım. Bu sövdadan əl çək, getmə.

Qəmər dedi:

– Atayi-mehriban, üz vurma, gedəcəyəm!

Padşah çar-naçar razı olub dedi:

– Oğul, get, allah amanında olasan. Amma tez gəl.

Qəmər vəznə yüngül, qiymətcə ağır şeylərdən götürüb, getməyin binasını qoydu. Gəlib böyük bir dəryanın qırağına çıxdı. Çox gəzdi, dolandı gəmilərin dayanacağını tapmadı. Axırda yolu azıb, bir qalın meşəliyə çıxdı. Qəmər burada sərgərdan gəzirdi. Bir də gördü ki, bir maral yerə uzanıb zar-zar zarıldaıyır. Bir cüt körpə balası da yanında oturub gözləri-nin yaşını abineysan kimi tökür, zülüm-zülüm ağlayırlar. Qəmər ürəyi qana döndü, gözlərinin yaşsı yanaqlarından aşağı axmağa başladı. Maral onu görəndə ha can atdı ki, du-rub qaçsın, bacara bilmədi. Balalarına öz dili ilə dedi:

– Balalarım, gəlin son nəfəsimdə üzünüzdən öpüm, qa-çın gedin. Mənimki daha belə gətirdi.

Balaları ağlaşa-ağlaşa analarının üzündən öpüb qaçdılar. Qəmər ana maralın yanına gəldi, gördü ki, səyyad güllə ilə vurub maralın iki qılçasını qırmışdı. Yazıq maralın hər gözünün altında bir damla yaş var, elə balalarının dalınca baxır, döşləri də südlə doludu.

Qəmər əlini dizlərinə vurub dedi:

– Qolun sinsin, səyyad!..

Qəmər o saat ağ çıxartdı. Balaca taxta düzəltdi, maralın sümüklərini yerbəyerində qoyub bağladı. Otdan-zaddan yığıb maralın qabağına qoydu, özü də bir çardağ tikib maralın ya-nında qaldı. O hər gün maralın yarasını açıb məlhəm qoyur-du. Maralın balaları da daha ona öyrəşmişdilər. Hər gün ge-dib gəzirdilər, acan vaxtda gəlib analarını əmirdilər.

Bir müddət belə keçdi, maralın ayaqlarının sınıqları bitiş-di, anadan doğma oldu. Ana maral və körpə marallar Qəmər-in yanında atılıb-düşdülər, ona dua elədilər. Bir gün Qəmər yola düşüb getmək istəyirdi. Maral onun ayaqlarına yıxılıb dilə gəldi, dedi:

– Ey cavan, sən mənə bu qədər yaxşılıq eləyib ölümdən qurtarmısan. Diləyin nədi, istə, canla-başla yerinə yetirim.

Qəmər dedi:

– Heç bir diləyim yoxdu.

Maral dedi:

– Bəs kimsən, hara gedirsən?

Qəmər bütün əhvalatı ona nağıl elədi, dedi:

– İndi yolu azıb buraya gəlmişəm.

Maral dedi:

– Ey cavan, yetmiş ağaclıq yol gedərsən. Görəcəksən dəryanın ortasında bir şəhər var. Taxta parçasına minib, o şəhərə gedərsən. Sənin sevgilin olan ölkəyə o şəhərdən gedirlər.

Qəmər çox şad oldu, maral və balaları ilə görüşüb yola düşdü, düz dəryanın qırağına gəldi. Gördü, bəli, dəryanın ortasında olan şəhər görünür. Tez bir taxta parçası tapıb üstündə oturdu və həmin şəhərə gəldi. Adamlardan gəmi düşərgəsinin yerini öyrəndi.

Qəmər tez gəmi düşərgəsinə gəldi, gəmiyə mindi.

Gəmi dəryaları yara-yara, ləpələri qova-qova gəlib çıxdı Şəmsin atasının vilayətinə.

Qəmər ondan-bundan soraq tutub Şəmsin evini öyrəndi. Düz gedib otağın qabağında olan gül bağına girdi. Gördü ki, burada hər cür meyvə, hər cür gül-çiçək desən vardı. Elə gö-zəl bağdı ki, gül-gülü çağırır, bülbül-bülbülü. Ağaclar qalxıb ərş-fələyə, çarhovuzlar fəvvarə vurub hər tərəfə su səpir. Adam bilmir hər rəng çalan gülə baxsın, yoxsa bülbülün cəh-cəhinə qulaq assın. Qəmər yavaş-yavaş mərmər çarhovuza tərəf gedirdi. Birdən onun qulağına ağlamaq səsi gəldi. O, gizlincə ağlamaq səsi gələn tərəfə gedib gördü ki, Şəms çar-hovuzun yanında güllərin arasında oturub, gözünün yaşını qırmızı yanaqlardan aşağı axıdır.

Qəmər özünü saxlaya bilməyib yandan çıxdı, dedi:

– Mənim canım-ciyərim, niyə ağlayırsan? Axı rəva dey-il, sənin qara gözlərindən yaş tökülsün!..

Şəms Qəmərin səsini eşidən kimi yerindən qalxıb, bərkdən dedi:

– Ah, Qəmər!..

O saat qəşş edib yerə yıxıldı. Qəmər onun başını dizinin üstünə aldı, üzünə gülab səpib özünə gətirdi. Şəmslə Qəmər qalxıb bir-birinin boynuna sarıldılar. Dodaqları bir-birinə ya-pışanda sevindiklərindən hər ikisi qəşş edib yerə yıxıldılar. Onlar yeddi gün, yeddi gecə bihuş qaldılar.

Padşaha xəbər getdi ki, bəs qızın itmişdir. Hər yerə atlı, çapar salındı, axırda gəlib gördülər ki, Şəms güllüklər içəri-sində bir oğlanla yerə sərilməmişdir. Onları evə gətirdilər. Hə-kim, təbib gətirib, qırx gün, qırx gecə davadərman edib on-ları ayıldılar. Padşah Qəməri hüzuruna dəvət edib dedi:

– Sən kimsən, nə cürətlə mənim bağına qədəm basıb, qızımın yanına gəlmişsən?

Qəmər o saat dayısı Asimanın verdiyi kağızı çıxarıb

pad-şaha verdi. Padşah oxuyub yəqin etdi ki, bu, həkimin bacısı oğludu, özü də doğrudan da qızına yarar oğlandı. Padşah qırx gün, qırx gecə toy elədi, qızını Qəmərə verdi. Qızla oğlan padşahın xidmət məqamında diz üstə çöküb, başlarına gələn qəzavü-qədəri ona nağıl elədilər. Padşah onların saf məhəb-bətinə afərin söylədi.

Bəli, bir müddət Qəmər burada Şəmslə dövrən sürdü. Bir gün padşahın yanına gəlib, ədəb salamını yerinə yetirib dedi:

– Şah sağ olsun, atamla anam qocalıblar, ölüb gedərlər, mənim ürəyimdə dağ qalar. İzin ver, biz öz ölkəmizə gedək.

Padşah razı oldu, güclü qoşunla Qəmərlə qızını yola sal-dı. Qəmərlə Şəms padşahla görüşüb, öpüşüb yola düşdülər. Az getdilər, çox dayandılar, çox getdilər, az dayandılar, axır gəlib bir meşəyə çıxdılar. Qoşun özünə düşərgə düzəldib dincəldi. Şəmslə Qəmər də çadır qurub uzandılar. Şəmsin yuxusuzluqdan gözləri xumarlanmışdı. Qəmərə dedi:

– Qəmər, yuxum gəlir.

Qəmər dedi:

– Başını dizimin üstünə qoy, bir az yat.

Şəms başını Qəmərin dizinin üstünə qoydu, xumarlanmış gözlərini yumdu, maral kimi nəfəs ala-ala şirin yuxuya getdi. Qəmər onun üzünə doyunca tamaşa elədi. Sonra qızın üzüyünü öz barmağından çıxarıb baxdı, dedi:

– Ey məni bəlalara salan, aqibət sevgilimə çatdıran üzük, öləndə də səni barmağımda saxlayacağam. Yarım səni mənə yadigar veribdi.

Qəmər üzüyü əlində oynadırdı. Birdən bir quş göydən şığıyıb üzüyü onun əlindən aldı, uçub uzaq bir ağacın başına qondu. Qəmər Şəmsin başını yavaşca yerə qoyub quşun dalınca yüyürdü. Qəmər quş olan ağacın dibinə çatanda, quş uçub yüz addımlıqda olan başqa ağacın

başına qondu. Belə-belə Qəmər meşənin lap qalın yerinə gəlib çıxdı. Yeddi gün, yeddi gecə quş onunla gizlənpaç oynadı, axırda birdən-birə yox oldu. Qəmər yolu azdı. O qədər yol getdi ki, axırda bir ölkəyə gedib çıxdı. Qəmər bir bağbanın yanına gedib dedi:

– Bağban, şeyird saxlamazsan?

Bağban dedi:

– Qadan alım, övladım yoxdu, gəl mənim yanımda qal, səni oğulluğa götürüm.

Qəmər bağbanın yanında qalıb, ona oğul oldu. O, axşama kimi əlində bel ağac suvara-suvara Şəmsdən öteri göz yaş axırdı. Bir gün Qəmər yenə ağacların dibini qazırdı ki, ağaclar su içsin, birdən əlindəki bel bir daşa toxundu. Qəmər əlləşib daşı çıxartdı, gördü ki, burada bir yekə küp var. Küpün ağzını açıb gördü ki, içi tamam qızıldı. Qəmər bir-birinə zəncirlə bağlanmış qırx küp qızıl çıxartdı. Bağbanı da çağırıb köməkli evə daşıdılar. Bağban çox sevinib dedi:

– Oğul, bu sənin baxtındadı. Mən qırx ildi ki, bu bağda bağbanam, mənim rastıma belə şey gəlməyib. Həmişə kasıb dolanmışam.

Qəmər bağban üçün yaxşı evlər tikdirdi. Bir gün Qəmər bağda oturub qəm dəryasına qər q olub, gözlərinin yaşını tökürdü. Bir də gördü ki, bir quş pərvaz edib, bir ağacın başına qondu. Onun dalınca da iki quş gəldi, oldular üç.

Bu quşlar başladılar ağacın başında yuva tikməyə. Quşların ikisi işləyirdi, ot, ağac, torpaq gətirirdi. Biri də ağacın başında oturub, öz-özünə oxuyurdu. Quşlar ona nə qədər elə-yirdilər, o işləmirdi. Axırda quşların ikisi onun üstünə düşüb dimdikləri ilə tikə-tikə edib yerə atdılar. Qəmər gördü ki, onun pətəyəsində bir şey par-par parıldayı. Bıçaqla pətəyə-sini yarıb gördü nə, Şəmsin üzüyüdür.

Qəmər üzüyü görən kimi bihuş oldu, hannan-hana

özünə gəlib, üzüyü öpdü, gözlərinin üstünə qoydu. Qəmər yarını şəhərbəşəhər, kəndbəkənd axtarmaq qərarına gəldi. Düz bağbanın yanına gəlib dedi:

– Gəmi bura neçə vaxtdan bir gəlir?

Bağban dedi:

– Oğul, ildə bir dəfə. Altı aydı gedib. Altı aydan sonra gələcək.

Qəmər dedi:

– Ata, mən altı aydan sonra səfərə gedəcəyəm.

Bəli, nağıl dili yüyrək olar, altı ay gəldi başa çatdı, Qəmər gəmi düşərgəsinə getmək istədi. Bağban dedi:

– Oğul, qızılı da aparacaqsan. O, sənin baxtına çıxıbdır.

Qəmər dedi:

– Xeyir, sizə qalacaqdı.

Bağban sözünün üstündə durdu, dedi:

– Olmaz ki, olmaz.

Axırda Qəmər qızılın iyirmi küpünü götürdü. Üzüyü də bir küpün içinə qoyub, düşərgəyə daşdı, gəmiyə doldurdu. Tələsik gəldi ki, bağbanla görüşsün. Birdən gəmi getdi. O geri qayıdıb nə qədər yüyürdüsə, gəmiyə çata bilmədi. Gəminin ayağı qurudan üzüldü, suyu yara-yara yola düşdü. Qəmər başına-gözünə döyüb, gəminin bir ildən sonra geri qayıtmasını gözləməkdə olsun, sizə xəbəri Şəmsdən verim.

Elə ki, Qəmər quşun dalınca getdi. Şəms bir qədər gözünün acısını alıb bir səsə sərəsəm yuxudan ayıldı, gördü ki, Qəmər yoxdu. O yana Qəmər, bu yana Qəmər... Qəməri tapmadı ki, tapmadı. Şəms də qoşunu burda qoyub, qırx gün, qırx gecə Qəməri axtardı. Elə bil ki, Qəmər yox imiş. Şəms başına-gözünə döydü, fəğan elədi, ağladı, Qəməri tapmadı. Bir gecə öz-özünə dedi: "ağlamaqla Qəməri tapmaq olmaz. Gəl Qəmər paltarını gey, düş kişi sifətinə yola rəvan ol, Qəməri axtar".

Şəms gecəni yarı elədi. Qəmərini bir dəst paltarını geyib yola düşdü. Gethaget illər, aylar gəldi hərləndi, Şəms axırda bir şəhərə çatıb orada halvaçı şeyirdi oldu. O, elə gözəl hal-valar bişirirdi ki, adam iyindən doymurdu. Padşah üçün hə-mişə buradan halva aparardılar. Bir gün padşahın yolu halva-çı dükənindən düşdü. Şəmsi görüb, gözəlliyinə heyran oldu. Gördü ki, halvaçı həm də çox ağıllı, kamallı bir oğlandı. Padşah onu öz barigahına aparıb, qapıçı təyin elədi.

Bir gün Şəms qapıda durmuşdu, padşah qızı küləfirəngidən baxıb onu gördü, ağı başından çıxdı, bir könlədən min könlə aşıq oldu. Amma nə eləsin, dərini kimə desin?! Padşah qızı bu sirri, qapıçıya aşıq olduğunu ürəyində pünhan saxladı, açıb ağartmadı.

Bir müddət belə gəldi keçdi. Padşah gördü ki, bu çox kamil oğlandı, heç qapıçıya yarar adam deyildi, onu çağır-dı ya-nına. Şəms oğlan paltarı geyən gündən adını Rövşən qoy-muşdu. Rövşən gəlib padşahın xidmət məqamında əl-əl üstündə dayandı. Padşah dedi:

– Ey Rövşən, görürəm çox kamil oğlansan. Səni bu gündən qapıçıların üstündə böyük qoyuram. Get işlə, görsəm yaxşı işləyirsən, qulluğunu daha da qaldıracağam.

Rövşən dedi:

– Fərmayış qibleyi-ələmində, hara qoyarsan, orda işlə-rəm. Biz bu qapının qulluqçu bəndələriyik.

Şəms barigahdan çıxıb öz qulluğu üstündə oldu. Bu gündən sonra padşahın barigahı gül kimi tər-təmiz oldu. Padşah oğlanın bu bacarığına afərin dedi.

Padşahın qızı Afitab eşitdi ki, atası Rövşəni eşikağası qoyub, çox şad oldu, öz-özünə dedi: "Bəli... Rövşən bir pillə də qalxsa, mən dərdimi bir kəsə deyə billəm".

Şəmsin adı hər yana yayıldı, hamı eşikağasından danışdı, onu tərif elədi.

Axırda padşah onu yanına çağıraraq dedi:

– Ey Rövşən, sən çox zirək oğlansan. Onun üçün də sə-ni xəzinədar qoydum. Get, ölüncə xəzinədarlıqda işlə! Am-ma padşaha olan sədaqətini həmişə saxla.

Şəms padşaha dua-səna edib, xəzinənin üstünə gəldi, açarları alıb işə başladı. Onun vaxtında xəzinəyə gündən-günə bərəkət yağdı. Xəzinələr tamam doldu. İndi eşit padşah qızı Afitabdan.

Afitab çox şad olmuşdu. Rövşənin hörmətinin artması onu sevindirirdi. O daha öz dərini açma bilirdi. Çünki Rövşən barigahın adlı-sanlı adamlarından biri idi. Padşah qızı ona aşıq ola bilər, dərini də başqasına deyə bilirdi. Afitab öz dərini açıb baş kənizə dedi və onu Rövşənin yanına gön-dərdi. Rövşən ona rədd cavabı verib dedi:

– Get, padşah qızına de ki, bir də belə sözləri ağzına alıb danışmasın. Mənim öz sevgilim var.

Baş kəniz gəlib bu sözləri Afitaba dedi. Afitab çox qəmgin olub gözlərinin yaşını tökdü. Baş kəniz ona təsəlli verib dedi:

– Ey xanım, qəm yemə, mən oğlanın üstünə düşərəm, bəlkə allah yar oldu, işinizi düzəltdim.

Baş kəniz bu gündən Rövşənin üstünə düşdü. Ha sən elədi, gördü xeyir, Rövşən ipə-sapa yatmır. Razi olmur ki, olmur. Axırda gəlib Afitaba dedi:

– Xanım, mən bacarmadım. İndi nə tədbirin var çək, Rövşən razi olmur.

Afitab bu fikrə gəldi ki, bu dəfə özü dərini açıb Rövşənə desin. Bir axşam Rövşənin yolunun ağzında gizləndi. Rövşən işdən qayıdıb gələndə onu dayandıraraq dedi:

– Rövşən, ayaq saxla, sənə bir neçə kəlmə sözüm var.

Rövşən dedi:

– Buyur, xanım, qulluğunuzda hazırım.

Afitab dedi:

– Oğlan, bütün dünyada olan padşahlar mənə öz oğullarına almaq istəyirlər, mən getmirəm. Ancaq şah qızı

üçün əskiklik olsa da, öz dərdimi açıb sənə deyirəm: mən sənə vurulmuşam, gərək mənə alasan. Gör nə qədər ələcsiz qalmışam ki, fikrimi açıb sənə deyirəm. İndi sözün nədi?

Rövşən dedi:

– Xanım, mənim sevgilim var. Mən onunla əhd-peyman eləmişəm ki, bir özgəsinə ürək verməyəm. Bu barədə mənə bağlısınız, mən burada evlənməyəcəyəm.

Afitab nə qədər yalvardısa, Rövşən onun sözünə həde-mədi. Axı hə deyə bilməzdi. Çünki o özü də Afitab kimi qız idi. Rövşən ondan ayrılıb, öz mənzilinə gəldi. Qəmər-dən ötəri doyunca ağladı. Sonra bu qərara gəldi ki, buradan qaçıb getsin. Ancaq qaçmaq çox çətin idi. Çünki xəzinəni yiyəsiz qoyub qaçsaydı, o saat tutub geri qaytaracaqdılar. Odu ki, səhər tezdən yerindən durub xəzinəyə getdi, öz işində oldu.

Bir neçə gün belə keçdi. Bir gün xəbər gəldi ki, padşahın gözü'nün ağı-qarası olan madar qızı bərk xəstələnib. Padşah vəzir, vəkili götürüb qızının yanına getdi, gördü ki, doğrudan da, qızı bərk xəstələnibdir. Sifəti sapsarı saralıb, heç halı özündə deyil. Padşah əmr elədi, bütün şəhərdə olan həkimlə-ri çağırırdılar, heç biri qızı yaxşı eləyə bilmədi. Lap axırda bir qoca həkim qızın ürəyinə baxıb dedi:

– Qibleyi-aləm, bunun xəstəliyi eşqdəndi. Kimə isə səninin qızın aşiq olub. O adamı tapıb qızı ona verməsən, qız öləcək.

Padşah üzünü qızına tutub dedi:

– Qızım, kimə aşiq olmusansa, açıq de, səni ona verim. Naxoşluğun da yaxşı olsun.

Qız pərdeyi-isməti atıb dedi:

– Ata, xəzinədar Rövşənə aşiq olmuşam.

Padşah gülüb dedi:

– Qızım, dərd çəkmə. Elə xəzinədar da yaxşı oğlandır, səni ona verərəm.

Əhli-məclis durub dağıldı. Padşah qırmızı geyinib

taxta çıxdı, xəzinədarı öz yanına çağıraraq dedi:

– Ey Rövşən, özün görürsən ki, bir oğlum yoxdu ki, mən öləndən sonra bu taxti-şahanəyə sahib olsun. Gözümün ağı-qarası bir qızım var, onu sənə verəcəyəm ki, mən öləndən sonra bu taxti-şahanəyə sahib olasan. Görürəm, sən şah-zadəliyə yarar, kamil bir oğlansan. İndi mənə bu məsləhət-timə nə deyirsən?

Rövşən başını qaldıraraq dedi:

– Qibleyi-aləmin məsləhəti hamı üçün vacibdi. Kimin nə cürəti var padşahın məsləhətini pozsun. Ancaq, şah, mən sənə bu məsləhətini qəbul eləyə bilmərəm. Ey böyük şah, mən öz ölkəmə gedəcəyəm.

Şah dedi:

– Get, bir qədər fikirləş, sonra gəlib, mənə cavab deyər-sən.

Rövşən bikef, məlul evə gəlib, üzüqoylu düşdü, çoxlu ağladı. O bilmədi nə eləsin, başına nə çarə qılsın. Qız olduğunu da açıb desə, tamam biabır olacaq, öz sevgilisinə çata bilməyəcəkdi. O gecəni ax-uflla keçirdi. Səhər durub, əl-üzünü yudu, bir qədər çörək meyl elədi. Elə xəzinəyə getmək istəyirdi ki, bir nəfər fərraş gəlib dedi:

– Səni şah çağırır.

Rövşən padşahın yanına getdi.

Padşah dedi:

– Ey Rövşən, nə fikrə gəldin?

Rövşən dedi:

– Şah sağ olsun, insanın fikri bir olar, mən sənə qızımı ala bilməyəcəyəm.

Padşah qəzəblənib dedi:

– Qızım sənə dərdindən xəstələnibdi, gərək alasan. Sənə üç gün möhlət verirəm. Get, bir də fikirləş.

Rövşən kor-peşiman xəzinəyə gəldi, o günün haqq-hesablarını gördü, axşam olanda evinə qayıtdı. Belə-belə üç gün gəldi başa çatdı, padşahın qızının naxoşluğu daha da

art-dı. Padşah Rövşəni yanına çağırıb dedi:

– Sən padşahla lap zarafat eləyirsən. Sənə deyirəm qızımı alacaqsan, alacaqsan!.. Vəssəlam, şüttamam!..

Rövşən dedi:

– İnsan ürəyi heç bir hökmdara tabe deyil, o istədiyi şeyi edər, istəmədiyini etməz.

Padşah dedi:

– Mən zorla qızımı sənənin ürəyinə isdədəcəyəm. Get, sa-bah hazırlıqla gələrsən, yoxsa boynunu vurduracağam.

Rövşən barığahdan çıxıb evinə gəldi. Nə qədər fikirləşdi, bu işin axırını bir yana çıxara bilmədi. Çox götür-qoydan sonra səhər açıldı. Padşah onu hüzuruna dəvət edib dedi:

– Bu saat toyunuzu edirəm, razısanmı?

Rövşən dedi:

– Şah, mən dediyimi demişəm. Ayrı sözüm yoxdu.

Padşah əmr edib dedi:

– Cəllad!..

Cəllad hazır olub ded:

– Şah sağ olsun, mənə görə nə buyruq?

Şah Rövşəni göstərib dedi:

– Bu məlunun boynunu vur!

Cəllad Rövşəni meydana çəkdi, boynunu vurmaq istə– yəndə Afitab yığıla-yığıla özünü yetirib dedi:

– Qolun sınısın, cəllad əl saxla, ürəyimi parçalama!

Cəllad padşah qızını görüb əl saxladı. Afitab özünü atası-nın ayaqlarına salıb dedi:

– Ata, məni onun yerinə öldürt, onu azad elə! Mən onun ölüm fərağına dözə bilmərəm.

Afitab gözlərinin yaşını sel kimi tökdü. Rövşənin ürəyi qana döndü. Qızda olan məhəbbətə və etibara heyran qalıb öz-özünə dedi: "Padşah məni öldürməsə, bunu alacağam, sonrası hara çıxax-çixax". Padşah gözünün ağı-qarası olan qızının sözünü yerə salmayıb, Rövşəni azad etdi.

Rövşən o saat yüyürüb Afitabın boynunu qucaqladı, dedi:

– Şah, razıyam!

Şah əmr elədi, yas məclisini döndərdilər toy məclisinə. Oradaca qırx gün, qırx gecə toy edib qızını Rövşənə verdi.

Hamı sevindi, hamı şad oldu. Axşam oldu. Rövşənlə Afitab doyunca söhbət elədilər. Yatmaq məqamı gələndə, Rövşən qılıncı sivrilib araya qoydu, sonra yığılıb yatdı. Bu münvalla bir neçə gün gəldi keçdi. Afitab bu hərəkətdən çox narazı qaldı, dodaqlarını büzdü, Rövşəni dindirmədi. Rövşən onun boynunu qucaqlayıb dedi:

– Mənim məhəbubum, mən əhd eləmişəm ki, evlənəndə qırx gecə sevgilimə dəyməyəm. Sən bundan incimə!

Afitab dedi:

– Eybi yoxdu, ürəyimi daşa döndərib qırx gün dözərəm.

Bəli, Rövşən daha gecələr araya qılınc qoymur, hər axşam bu iki gözəl maral dünyəsi kimi yan-yana yatışırdılar.

Belə-belə, qırx gün gəldi keçdi. Rövşən indi də onu başqa dillə aldatdı. Bu münvalla aldada-aldada bir il gəldi başa çatdı. Axırda qız məcbur olub bu sirri anasına dedi. Anası da atasına dedi. Padşah bərk qəzəbləndi ki, mən padşah olam, bir dərənin gədəsi mənim qızımı bəyənməsin. Bu taxt-tac mənə haram olsun, əgər o mənim qızıma baxmasa, onu tikə-tikə doğramasam.

Padşah Rövşəni yanına dəvət edib ona hədə-qorxu gəldi.

Rövşən nə edə bilərdi? Kor-peşiman evinə gəlib gördü qız biki oturub. Onun üzündən-gözündən öpüb dedi:

– Gözəlim, qəm yemə, muradımıza çatarıq.

Bəli, bir neçə gün də belə keçdi. Qız genə dərini atasına çatdırdı. Atası bu dəfə də Rövşənə tapşırırdı. Genə üç gün gəldi keçdi. Qız genə dərini atasına dedi. Padşah bu dəfə çox bərk acıqlandı. Gecədən bütün ölkəyə xəbər verdi ki, Rövşən sabah dar ağacından asılacaq, hamı tamaşaya

gəlsin. Bu xəbər camaatı təşvişə saldı. Necə yəni, bu nə işdi?.. Padşah öz kürəkənini öldürtdürür? Bu əhvalatı padşah qızı Afitab da eşitdi. Bilmədi nə eləsin, aşağı tüpürür saqqal, yuxarı tüpürür bıç. Ancaq gücü gözlərinə çatdı. Quru yer üstündə oturub, doyunca ağladı, sonra yaylığını dirəyə bənd edib ayağının altına bir kürsü qoydu, boğazını yaylığa keçirdi, kürsünü kənara itələyib özünü öldürmək istəyəndə, Rövşən yüyürüb onu tutdu. Onun üzündən-gözündən öpdü, göz yaşlarını onun göz yaşına qatdı. Sonra öz-özünə dedi: "Ey dili-qafil, özümü qıza tanıdım, sirrimi deyim. Onsuz da sabah məni öldürəcəklər. Qəmər bura gələrsə, bu qız mənim qəzavü-qədərini ona söylər". Rövşən içəri otağa girdi, kişi paltarını çıxartdı, bir dəst arvad paltarı geydi, bəzəndi, düzəndi, topuğuna qədər düşən saçlarını darayıb yenişə tökdü, beləcə Afitabın yanına gəldi. Bunu görəndə Afitabı heyrət apardı. O, yerində donub qaldı. Şəms onun boynunu qucaqlayıb, yerə oturtdu. Bütün başına gələn əhvalatı həmin saata qədər, mən sizə söylədiyim kimi, nağıl elədi, dedi:

– Məni sabah atan öldürəcək. Mənim başıma gələn əhvalatları yaz, bir kitab düzəlt, qoy hamı oxusun. Qəmər buralara gəlsə, ona da söylə ki, Şəms, Qəmər deyə-deyə dar ağacında canını fəda etdi.

Afitab dedi:

– Ey Şəms, qorxma, səni ölümdən qurtarıb sevgilin gəlinə sənə arvadlıq edəcəyəm.

Şəms dedi:

– Bacı, bu sirri açma! Mən də öz namusuma and içirəm, sevgilim gələn kimi onun əlini sənə əlinə verəcəyəm. Mən də yanınızda bir kənis kimi qalıb ölüncə sizə qulluq edəcəyəm. Mən kimsəsizəm, mənə rəhm elə!

Afitab dedi:

– Heç qorxma!

Afitab durub altdan geyinib, üstədən bəzəndi, zərrin

tacı başına qoydu, düz atasının yanına gəlib dedi:

– Ata, Rövşən mənə lap yaxşı baxır. Sabahkı hökmdən əl çək!

Padşah qızını çox şad görüb, hökmünü geri götürdü. Afitab qayıdıb Şəmsin yanına gəldi, işi düzəltdiyini ona söylədi. Hər ikisi şad oldular, qucaqlaşib yatışdılar. Bir müddət belə keçdi. Rövşənin hörməti, ağılı, kamalı hər yerə yayıldı, padşah onu özünə vəzir qoydu. Rövşən çox kamallı vəzirlərdən biri oldu. Bir gün padşah Rövşəni yanına dəvət edib dedi:

– Oğul, daha mən qocalmışam. Taxt-tacı sənə tapşırıram.

Padşah tacı öz əli ilə Rövşənin başına qoydu. Rövşən çox ədalətli, iş bilən bir padşah oldu. Bütün əhali onun fərasətinə afərin söylədi. Bir gün Rövşən taxtda əyləşmişdi, birdən qapıçı içəri girib, xidmət məqamında əl-əl üstə dayanıb dedi:

– Qibleyi-ələm, bir gəmiçi barigaha gəlmək üçün icazə istəyir.

Rövşən dedi:

– İzindi, gəlsin!

Gəmiçi içəri girib xidmət məqamında əl-əl üstə dayanıb dedi:

– Qibleyi-ələm, filan şəhərdə bir oğlan mənim gəhimə iyirmi küp şey qoydu. Sonra nə təhər oldusa, özü gəmiyə çata bilməyib qaldı. Mən ancaq bir ildən sonra o şəhərə gedəcəyəm. O şeyləri mən sizə verim, gələndə oğlana verərsiniz.

Padşah əmr elədi küpləri barigaha gətirdilər, açdırıb gördü nə, hamısı ləl-cəvahiratdı. Rövşən padşah küpləri bir-bir tökdürdü, bir də gördü, öz üzüyü küpün birindən çıxdı. Üzüyü görəndə az qala qəşş eləmişdi. Birtəhər özünü saxlayıb dedi: "Ey dadi-bidad, yəqin Qəmərin başına bəlalar gətirən bu üzük imiş". Gəmiçidən soruşdu:

– Bu qızılın sahibi nə cür oğlan idi? Onun nişanlarını mənə bir-bir söylə!

Gəmiçi Qəmərini bütün nişanlarını padşaha söylədi. Qız gördü ki, bəli, Qəmərdir. Üzünü gəmiçiyə tutub dedi:

– Bir il yox, bu saat yola düşüb gedərsən, həmin oğlanı mənim hüzuruma gətirərsən.

Gəmiçi dedi:

– Şah sağ olsun, buradan oraya altı aylıq yoldu. Altı ay da oradan bura. Elə genə də bir il olur.

Padşah dedi:

– Bu saat yola düş, get!

Gəmiçi düşərgəyə gəldi. Gəminin sükanını əlinə aldı, dəryanı yara-yara yola düşdü, gəldi Qəmər olan şəhərə çıxdı. İndi eşit Qəmərdən.

Qəmər oturub bağban ata-anası ilə söhbət edirdi. Bir də gördü ki, qapı açıldı, gəmiçi içəri girdi. Qəmər lap məəttəl qaldı. Gəmi bir ildən sonra gələcəkdi, amma indi altı aydan sonra gəlib. Gəmiçi salam-kalamsız dedi:

– Allah sənin evini yıxsın, padşah küplərin içində nə görübsə, məni geri qaytarıb səni istəyir.

Qəmər bir istədi gəmiçinin başını əkib qaçsın. Sonra öz-özünə dedi: "Onsuz da mən o şəhərə gedəcəyəm. Nə eləyəcək, eləyəcək, gedirəm". Bağbanla, onun arvadı ilə görüşüb, öpüşüb gəmiçinin qabağına düşdü, düz gəmiyə gəldi. Gəmiçi geri qayıdıb altı aya Rövşən padşahın ölkəsinə çatdı. Rövşən padşah gəminin səsini eşidib, bir dəstə sərbaz göndərdi ki:

– Gəmidə bir oğlan var, onu mənim yanıma gətirin!

Fərraşlar gəmi ayağına gedib, Qəməri padşahın yanına gətirdilər. Qız baxdı ki, öz sevgilisi Qəmərdir. Qəməri tez hamama göndərdi, bir dəstə faxır libas geyindirtdi. Qəmər şahın yanına gəlib, əl-əl üstündə dayandı. Qəmər Şəmsi tanıyırdı, çünki o, təgyir-libas olub, kişi paltarını geymişdi. Şəms ona hörmət edib barigahda bir müddət

saxladı. Bir gün Qəməri yanına çağıraraq, onu xəzinədar qoydu. Qəmər ona edilən bu xidmətlərə səbəb nə olduğunu heç anlamırdı. Şəms də onunla bir padşah kimi hərəkət etdi.

Bir gün Şəms padşah Qəməri hüzurda dəvət edib dedi:

– Görürəm, sən vəzirliyə layiq oğlansan, onun üçün də səni vəzir qoyuram.

Qəmər dedi:

– Buyuruq padşahındı.

Padşah Qəməri özünə vəzir qoydu. Bu müddətdə münvalla bir müddət özünü tanıtmayıb, yanında işlətdi.

Bir gün fikirləşdi ki, mən nə vaxta kimi özümü sevgilimə tanış verməyib, onu ah-zar içində qoyacağam. Şəms adam göndərərək vəzir Qəməri evinə qonaq dəvət elədi. Qəmər padşahın evinə gəlib qapının ağzında əyləşdi. Rövşən padşah onu öz yanına dəvət elədi. Qəmər onun lap yanında oturdu. Keçəcəkdən-gələcəkdən söhbətlər başlandı, yemək-ichmək vaxtı gəldi. Rövşən içəri girib otağa keçib, təgyir-libas oldu, arvad paltarını geydi, bəzəndi, düzəndi, qara saçlarını darayıb topuğuna qədər tökdü, birdən qapıdan içəri girdi. Qəmər bunu görəndə kimi qollarını qulaş kimi açdı, bərkəndə dedi:

– Ah, Şəms!

Sözünün dalını gətirə bilməyib, qəşş elədi, yerə yıxıldı. Şəms onun üzünə güləb səpib özünə gətirdi. Qəmər yerdən qalxıb, onun boynunu qucaqlamaq istəyəndə Şəms əlini qal-dırıb dedi:

– Mənə toxunma, bir balaca səbirli ol!

Onlar yerə əyləşdilər. Şəms başına gələn əhvalatı tamam-kamal ona nağıl eləyib, dedi:

– Sənin birinci məhbubən Afitabdı. Məni də yanınızda saxlasanız, Afitaba kənzlik edərdəm. O, mənim diriliyimə səbəb olub. Məni neçə dəfə ölümdən qurtarıb. Ölüncə mən ona kənzlik etsəm, genə əvəzi çıxmaz.

Qəmər də öz başına gələnə onlara nağıl elədi. Qırx

gün, qırx gecə toy edib Şəmslə Afitabı Qəmərə verdilər. Şəms taxta çıxıb, başına gələn əhvalatı camaata nağıl elədi. Camaatın razılığı ilə öz yerində Qəməri əyləşdirdi. Keflə, damaqla dövrən sürməyə başladılar.

Bəli, doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat tamam oldu. Şəmslə Afitabın hər birinin bir oğlu oldu ki, misli-Yusif.

Uşaqların birinin adını Səttar, birinin də adını Ülkər qoy-dular. Uşaqları dayələrə tapşırtdılar. Onları aparıb məktəbə qoydular. Ülkərlə Səttar çox zehinli uşaq idilər. Müəllim de-diyi sözləri əlbəhəl götürüb tutuquşu kimi rəvan eləyirdilər. Bəli, bu iki qardaş on yeddi yaşa dolub, bədirlənmiş aya döndülər, elmdən, bilikdən çox kamil oldular. Al xəbəri və-zirin qızlarından.

Vəzirin iki qara, heybət qızı var idi ki, heç kəs almırdı. Yazıq qızlar un çuvallarına tay olub, ocaq qırağında qalmışdı-lar. Bunlar bir münasib adam axtarırdılar ki, şərdən-şəbəkədən atıb üstlərinə yıxılsınlar.

Bunlar Ülkərlə Səttarı gördülər, hərəsi birini gözaltı elə-di. Onların qabağını kəsib dedilər:

– Görək hərəniz birimizi alarsınız!..

Ülkər dedi:

– Siz bizə lazım deyilsiniz. Gedin özünüzə bab adam ta-pın.

Qızlardan biri dedi:

– Çox yaxşı münasibik. Siz padşah oğlanları, biz də və-zir qızları. Bundan münasib nə ola bilər?

Ülkər dedi:

– Yaxamızdan əl çəksəniz, yaxşı olar.

Səttar da dedi:

– Sən öləsən, özgələrinə it hürər, bizə də çaqqal hürür.

Qızlar dedi:

– Bax sizə deyirik, bizi almasanız işiniz yaxşı olmayacaq.

Səttarla Ülkər onların sözlərinə fikir vermədilər.

Vəzirin qızları hiylə işlədərək, padşahın oğlanlarının on-lara sataşdıqlarını analarına söylədilər. Anaları da vəzirə əh-valatı xəbər verib, yaxşı fürsət olduğunu bildirdi.

Vəzir padşahın yanına gəlib dedi:

– Sənin oğlanların mənim qızlarıma pis nəzərlə baxıblar. Bu iş şah oğlanlarına yaraşmaz! İzin ver, toylarını edib, bu işin üstünü ört-basdır edək.

Padşah bərk qəzəblənib oğlanlarını hüzura dəvət elədi, dedi:

– Bu nə binamusluq idi ki, mənim başıma gətirdiniz. Mən sizin kimi övladı istəmirəm.

Uşaqlar and-aman elədilər ki:

– Vallah, bizim heç şeydən xəbərimiz yoxdu, qızlar bizə şər atırlar.

Şah qəzəblənib dedi:

– Cəllad!..

Cəllad hazır oldu.

Padşah dedi:

– Bu saat bunları öldür!

Camaat onun ayağına yığılıb nə qədər minnət elədilsə, şah razı olmadı. Axırda dedilər:

– Onda ver, cəllad aparıb, bir uzaq yerdə öldürsün.

Şah razı olub dedi:

– Cəllad, bunları apar, bir uzaq yerdə öldür, köynəkləri-ni qanlarına bula, mənə gətir.

Cəllad Səttarla Ülkəri qol-qola bağlayıb, bir biyabana gətirdi. Qılıncını sivrilib, istədi Səttarın boynunu vursun. Ülkər gözlərinin yaşını axıdıb, özünü cəlladın ayağının altına atdı, dedi:

– Cəllad, mən qardaşımın fərağına davam gətirə bilmə-rəm. Əvvəlcə mənə öldür.

Cəllad ondan əl çəkib, Ülkərin boynunu vurmaq istədi. İndi də Səttar ağlayıb özünü onun ayağına yıxdı,

dedi:

– Cəllad, mən də qardaşımın fərağına dözə bilmərəm, əvvəlcə mənim boynumu vur.

Cəllad dedi:

– Onda ikiniz də yerə uzanın, ikinizin də boynunu birdən vuracağam.

Bunlar qucaqlaşb yerə uzandılar. Cəllad qılınıcı qaldırıb bunların boynunu vurmaq istədi. Qılınıcı endirəndə baxdı, gördü ki, əmlək quzu kimi bir-birinin boynuna sarılıblar. Cəllad olanda nə olar? Ürəyi yumşaldı, qılınıcı qınına qoyub, bunları ayağa qaldırdı, dedi:

– Mən sizi öldürməyəcəyəm.

Bu vaxt cəlladın atı qaçdı. Cəllad atın dalınca yüyürdü. Şahzadələr ha gözlədilər cəllad geri qayıtmadı. Axırda onun dalınca getməyə başladılar. O vaxt yetişdilər ki, bir əcdaha cəlladı kama çəkib, udhauddadı. Onlar iki tərəfdən əcdahanın üstünə yüyürüb onu öldürdülər, cəlladı ölümdən qurtardılar. Cəllad onlardan çox razılıq elədi, köynəklərini alıb əcdahanın qanına buladı, dedi:

– Mən köynəyinizi aparıb, Qəmər padşaha verib deyəcəyəm ki, onları öldürdüm. İndi oğlanlarım, sizə yaxşı yol, baş götürün, başqa məmləkətlərə gedin, orada kəsbkarlıq eləyin. Allah sizə kömək olsun.

Onlar ağlaşıb, öpüşüb bir-birindən ayrıldılar. Səttarla Ülkər meşə ilə yeddi gün, yeddi gecə yol gedib, bir böyük dağa çıxdılar. Onların çörəkləri qurtardı, heydən kəsildilər. Səttar qardaşına dedi:

– Ülkər qardaş, sən burada otur, mən gedim o görünən şəhərdən bir az çörək alım, gətirim yeyək, qılçalarımız taqə-tə gəlsin.

Onsuz da Ülkərin getməyə təhəri yox idi. Səttar yavaş-yavaş şəhərə endi. Baxdı ki, bu şəhərin adamları heç onlara oxşamır. Demə, bura adam əti yeyənlər şəhəri imiş. Səttar bir çörəkçi dükəninin qabağına gəldi, çörək istədi.

Çörəkçi onu görən kimi içəri çağırıb dedi:

– Bu yaxşı çörək deyil. Gedək evdən sənə yaxşı çörək verim.

Səttar onun sözüne inandı. Onlar xeyli yol gedib evə çatdılar. Çörəkçi onu içəri evə salıb, qızlarına tapşırıb, dedi:

– Mən gələnə kimi bunu saxlayarsınız.

Çörəkçi qapıları möhkəm bağlayıb açarları qoydu cibinə, düz dükənə getdi. Səttar baxdı ki, işlər şuluqdu, qapılar bağlandı. Qızların birinə yanaşb dedi:

– Ey nazənin, məni niyə dustaq edibsiz? Mən nə günahın sahibiyəm?

Qız bərkdən gülüb dedi:

– Oğlan, dalımca gəl!

Səttar onun dalınca düşdü. Qız onu bir zirzəmiyə saldı. Səttar nə gördü, bah atonnan, bura xalis insan qəssabxanası imiş. Burada o qədər adam kəlləsi, adam sümüyü var ki, həddi-hesabı yoxdu. Qan əlindən yerimək mümkün deyil. Qızdan soruşdu:

– Allah xatirinə, bəyan elə görüm, bu nə sirdi?

Qız dedi:

– Ey oğlan, bu şəhərdə yaşayanlar adam əti yeyir, adam qanı içirlər. Hər evdə belə bir insan qəssabxanası var. Sən haradan gəlib bura düşmüşsən? Bu axşam səni kəsib yeyəcəyik. Ancaq mənim sənə yazığım gəlir, sən hər axşam özünü naxoşluğa vur. Onda səni kəsməyib, naxoşluğunun sağalma-sını gözləyəcəklər.

Oğlan Ülkəri yadına salıb doyunca ağladı. Axşam oldu, qəssab qayıdıb evə gəldi. Dişlərini itiləyib dedi:

– Oğlanı gətirin kəsək, bir yaxşı kabab çəkək.

Bəli, Səttarı gətirdilər. Səttar özünü xəstəliyə vurub inil-dəməyə başladı.

Çörəkçi dedi:

– Bunun ətin yesək naxoşluğa düşərik. Aparın yemək-

dən-zaddan verin, xəstəliyi yaxşı olsun.

Səttarı aparıb içəri saldılar, yanına da çoxlu yemək-dən-zaddan qoydular. Səttar Ülkərin dərini çəkməkdən gün-gündən saralıb soldu, arıqladı.

Bu münvalla Səttarı bir müddət saxlayıb, hər cür yemək verdilər, kökəlmədi ki, kökəlmədi. Axırda çörəkçi acığa düşüb nöqərlərinə, şagirdlərinə dedi:

– Gündə üç dəfə buna yüz tazıyana vurarsınız.

Çörəkçinin qızının ona ürəyi yandı. Bir gecə onu qapıdan çıxarıb dedi:

– Ey oğlan, səni döyüb öldürəcəklər, buraxmayacaqlar. Mənim sənə yazığım gəlir, buradan qaç, gecə ikən bir yana çıx.

Qız gecəylə Səttarı şəhərdən çıxarıb yola saldı, özü geri qayıtdı.

Səttar ona dua eləyə-eləyə bir dəryanın qırağı ilə gəldirdi. Qəzadan adamyeyənlər padşahının qızı Xunxar xanım da gəmidə səyahətə çıxmışdı. Səttarı götürüb qul-qarabaşlarına əmr elədi ki, onu tutub gətirsinlər. Səttarı Xunxar xanımın yanına apardılar. Xunxar xanım baxıb dedi:

– Bu nə gözəl quşdu... Lap adama oxşayır. Bunu mən qəfəsdə saxlayacağam.

Əmr elədi, qızıdan qəfəs qayırdılar, Səttarı içinə qoydu-lar. Hər gün dəstə-dəstə adamlar gəlib, Xunxar xanımın qu-şuna tamaşa eləyirdilər. Xunxar xanım bu gündən Səttarı qəfəsdə saxlayıb, bütün fikrini-zikrini ona verdi.

Bir gün çörəkçinin güzəri barığaha düşmüşdü. Gördü, ədə, saxladığı oğlanı Xunxar xanım qəfəsdə saxlayır. Çörəkçi o saat qəfəsi oğurlayıb, bir pünhan yernən yayındı, evlərinə gətirdi. Xunxar xanım səyahətdən qayıdıb evə gəldi, quşuna baş çəkməyə getdi, gördü nə quş var, nə də qəfəs. Başına-gözünə döydü, hər yerə soraq saldı, ancaq quşu tapmadı. O tərəfdən çörəkçi Səttarı döyə-

döyə evinə gətirib, yenə də zirzəmiyə saldı, dedi:

– Kökəldin, canın qurtardı. Kökəlmədin, gündə üç dəfə sənə yüz şallaq vurduracağam.

Səttar dedi:

– Ey rəhmsiz, mənə bu qədər əziyyət vermə. Mən dərdsiz-qəmsiz adam deyiləm ki, gündən-günə kökələm! Mənim çoxlu dərdim var!

Çörəkçi dedi:

– Xeyir, gərək dərdi-qəmi tərgidib, kökələsən.

Səttar dedi:

– Ey kafir, axı mənim əlimdə deyil!

Səttara yenə yüz şallaq vurub, zirzəmiyə saldılar. Bir ne-çə gün keçdi. Bir gün çörəkçinin qızı səfərdən gəlib zirzəmiyə girmişdi. Gördü ki, budu, Səttar genə buradadı, soruşdu:

– Bəs səni haradan tutub genə buraya gətirdilər?

Səttar başına gələn əhvalatı qıza nağıl eləyib dedi:

– Bu dəfə mənə nicat yoxdu.

Qız tez ayrı evə girdi, açar gətirib qapıları açdı. Səttara çoxlu çörək, xərclik verib dedi:

– Di buradan qaç, uzaqlaş!

Səttar qızla görüşüb, daban aldı, üç gün, üç gecə gedib, bir gəmi düşərgəsinə çıxdı. Gəmiyə mindi, gəmi yola düzəl-di. Səttar baxdı ki, gəmidəkilər heç ona oxşamırlar. Onu gö-rən kimi başına yığılıb dedilər:

– Bu nə əcaib heyvandı?

Səttarın üstündə dava düşdü. O dedi, mənimdi, bu dedi mənimdi.

Axırda bir tacir Səttarı özünə götürdü. O, Səttarı düz evinə gətirib, bir neçə gün saxladı. Bir gün fikirləşdi ki, bu gö-zəl heyvan padşaha yarar, ona hədiyyə aparım. Tacir Səttarın boynuna bir çatı salıb çəkə-çəkə düz padşahın barığahının qapısına gətirdi. Padşaha xəbər apardılar ki, bəs filan tacir yanına gəlmək üçün icazə istəyir. Padşah dedi:

– Buraxın gəlsin!

Taciri padşahın yanına buraxdılar. O, padşahın xidmət məqamında əl-əl üstündə dayanıb dedi:

– Şah, sənə fəda olum, bu gözəl heyvanı sənə hədiyyə gətirmişəm. Özü də insan kimi dil bilir.

Padşah Səttara dərinədən baxdı, gördü ki, həqiqətən gözəl heyvandı. Tacirə çoxlu ənam verib azad elədi. Vəziri çağıraraq dedi:

– Vəzir, bu heyvanı güllü bağçada qəfəsdə saxlarsan. Qızım hər gün gedib oynadar, eyni açılar.

Vəzir Səttarı aparıb, güllü bağçada qəfəsə saldı. Padşah qızı Xunxar xanım qırx incə belli qızla bağa səyahətə çıx-mışdı. Səttar olan yerə gəlib gördü ki, quşu budu burada. Xunxar xanım atılıb-düşdü, şadlıq elədi, Səttarı bir az oynat-dı. Bəli, bu gündən Xunxar xanım axşama kimi Səttarın ya-nından əl çəkmirdi, qorxurdu ki, onu genə oğurlayıb aparsın-lar.

İndi eşit çörəkçidən. Çörəkçi Səttarı döydürməyə gətir-mək istəyəndə xəbər gətirdilər ki, o yoxdu. Çörəkçi təbdən çıxdı. Baş götürüb şəhərbəşəhər, kəndbəkənd düşüb onu axtarmağa başladı. Axırda sorağını aldı ki, Səttar genə də Xun-xar xanımın əlinə düşübdü. O, gecə yarısı kəməndi barının başına bənd edib güllü bağa aşdı, Səttarı qəfəslə götürüb düz evinə gətirdi. İndi hər dəfə Səttara üç yüz çubuq vurdururdu. Səttar tay az qalırdı ölsün, ayağa da qalxa bilmirdi. O biri tərəfdən Xunxar xanım səhər tezdən bağa gedib gördü nə quş var, nə də qəfəs. Başına, gözüne döyə-döyə atasının yanına gəlib əhvalatı ona söylədi. Padşah qəzəblənib hər tərəfə adam saldı. Səttarı axtarmağa başladılar.

Al xəbəri çörəkçinin qızından. Çörəkçinin qızı gördü ki, xeyir. İki dəfə də Səttarı döysələr öləcək. Onda ciyəri yandı, gecə onu öz mənzilinə aparıb taxtının altında ona yer düzəltdi. Yaralarına məlhəm qoyub bağladı. Axşam

çörəkçi gəlib dedi:

– Gətirin oğlanı kəsək. Arıq olanda nə olar, qaynadıb yeyərik, qanını da içib sərxoş olarıq.

Gedib qayıtdılar ki, bəs, Səttar yoxdu. Çörəkçi çox bikef oldu. Gecədən üz qoydu Səttarı axtarmağa getdi. Qızı Mahi-ru xanım da Səttara yaxşı qulluq edib hala gətirdi. Yaraları sağalandan sonra dedi:

– Oğlan, indi gedə bilərsən. Amma özünü gözlə. Bu də-fə atamın əlinə düşsən, o saat səni kəsib yeyəcək.

Səttar qızla görüşüb, öpüdü, üz çevirib bir biyabana da-ban aldı, qaçmağa başladı. Qəzadan, Xunxar xanımın bunu axtaran adamları da bu düzlə gedirdilər. Onlar Səttarı görəndə kimi, hər tərəfdən tökülüb tutdular, Xunxar xanımın yanına gətirdilər. Xunxar xanım onu genə də qəfəsə salıb öz otağın-da saxladı. Səttar burada qəfəsdə qalsın, sizə xəbəri onun qardaşı Ülkərdən verim.

Elə ki, Səttar Ülkərdən ayrılıb çörəkçinin caynağına ilişdi, Ülkər ha gözlədi, Səttar gəlmədi. Başına döydü, fəğan edib ağlamağa başladı. Səsə bir ağsaqqal kişi böyükdən çıxıb dedi:

– Ey Ülkər, niyə ağlayırsan?

Ülkər dedi:

– Ey ata, qardaşım bu şəhərə endi ki, çörək alsın, daha geri qayıtmadı. Onun üçün ağlayıram.

Kişi dedi:

– Ey Ülkər, mən Xizr peyğəmbərəm, darda qalanların dadına çatıram, yol azanlara yol göstərirəm. Bu şəhər adamyeyənlərin şəhəridir. Sən dur, birbaşa dəryanın yetmiş beş ağaclığında bir şəhər var, oraya get, qorxma, axırın xeyirdir.

Ülkər dedi:

– Acından yeriyə bilmirəm. Qolum, qıçlarım qüvvətdən düşübdür.

Xizr dedi:

– Qoluna, qıçlarına qüvvət verdim. Sən hər şey yemi-sən, lap toxsan. Bir o tərəfə bax!

Ülkər o tərəfə baxdı. Bir də Xizrə tərəf dönəndə gördü o yoxdu. Ayağa qalxdı, lap məəttəl qaldı. Elə bil bu saat bir qoyunun kababını yeyib doymuşdu. Ülkər belə düşünürdü ki, Səttarı tutub yeyiblər. Ağlaya-ağlaya düşdü yolun ağına, mənzil kəsdi, məkan addadı, gəlib Xizr dediyi şəhərə çıxdı, gördü ki, buranın adamlarının rəngi də, biçimi də, geyimi də ayırdı. Elə şəhərə girhagirdə onu tutub padşahın yanına apardılar. Padşah baxıb dedi:

– Yaxşı oldu, bunu yanımda saxlaram, hərdənbir oyna-daram, eynim açılar.

Ülkəri saldılar bir otağa, ağzını kilitlədilər. Padşahın Ko-kəb xanım adlı çox oxumuş bir qızı var idi. Bir gün qız pəncərədən Ülkəri gördü. Baxdı ki, vallah elə bir oğlandı ki, yemə, içmə, xətti-xalina, gül-camalına tamaşa elə. Kokəb xanım bir könlüdən min könlə Ülkərə aşıq oldu, ürəyi od tu-tub yandı. Düz atasının yanına gəlib dedi:

– Ata, o heyvanı mənim ixtiyarına ver, oynadım.

Padşah dedi:

– Qızım, o heyvan deyil, insandı. Ancaq quşa oxşar in-sandır. Apar, sənə bağışladım.

Kokəb xanım gəlib Ülkəri öz otağına apardı, dedi:

– Oğlan, sən hardan gəlib, haraya gedirsən?

Ülkər dedi:

– Səfər adamıyam. Qardaşımı filan yerdə itirmişəm, onu axtarıram.

Kokəb xanım dedi:

– O şəhərə düşən adam geri qayıtmaz. Oranın adamları insan əti yeyirlər. Buranın da adamları səni çətin buraxarlar.

Ülkər dedi:

– Şahzadə xanım, bəs mən nə cür burdan qurtarım?

Kokəb xanım dedi:

– Ey oğlan, adın nədi?

Ülkər dedi:

– Adım Ülkərdir.

Kokəb gülüb dedi:

– Sənə niyə qız adı qoyublar? Məgər oğlan adı tapmırlarmış?

Ülkər dedi:

– Çox gözəl olduğumdan adımla Ülkər qoyublar.

Kokəb xanım dedi:

– Burdan qurtarmağın çətindi. Ey oğlan, mən qəribləri çox sevirəm. Ancaq sən o qəriblərdən deyilsən. Nə gizlədim, sənə aşıq olmuşam. Məni alarsan, bir müddət burda qalarıq. Atam öləndən sonra da onun yerinə keçərsən.

Ülkər də qıza vurulmuşdu. Elə belə bir sözə bənd idi. Tez razı oldu. Qucaqlaşdı rəxtəbə* baş qoydular. Günlərin bir günü padşah qızını yanına çağıraraq dedi:

– Qızım, vaxtını o quşa oxşayan insanla necə keçirirsən?

Kokəb xanım dedi:

– Ata, çox yaxşı quşdu. Gecə də özümlə yatırıram, qorxuram ki, qaçsın.

Padşah dedi:

– Qızım elə də et, özündən kənar qoyma, qaçar.

Kokəb evə gəlib, Ülkəri duz kimi yaladı, dedi:

– Ölüncə burada yaşasan da heç kəs səndən bir şey başa düşməz.

Bunlar çox şad oldular, yeddi il bu cür yaşadılar. Bir gün padşah Kokəb xanımı yanına çağıraraq dedi:

– Qızım, səni ərə verəcəyəm. Get hazırlaş, filan gündə toydu.

Qız bikef evə gəlib Ülkərə dedi:

* Yorğan-döşəyə.

– Atam məni ərə verir.

Ülkər kefsiz olub dedi:

– Bəs biz nə eləyək?

Kokəb xanım dedi:

– Toy gecəsi mən atama deyəcəyəm ki, ata, ayrılıq günüdür. Bu gecə sənə bir otaqda qalacağam. Quşumu da gətirəcəyəm, bizə bir kef versin. Onda sən orada məzəli oyunlar çıxardarsan. Elə ki, padşah yuxuya getdi, başını kəsərik, sən taxta çıxarsan.

Ülkər bu tədbirə razı oldu. Vaxt-müəyyən gəldi çıxdı. Kokəb atasının yanına gəlib dedi:

– Ata, sabah toyumu edirsən, səndən həmişəlik ayrılıram. Mən bu gecə sənənin yanında qalacağam. Quşumu da gətirəcəyəm.

Padşah razı oldu. Qız Ülkəri də götürüb atasının yanına getdi. Ülkərə göz elədi, Ülkər min baməzə oyunlar çıxartdı. Padşah o qədər güldü ki, qarnını qucaqlayıb yerə yıxıldı, de-di:

– Qızım, nə gözəl günlər keçirirmişsən? Mən heç bil-mirdim. Bunu mən bu gündən sonra yanımdan kənara qoy-maram.

Padşah yatağına uzanıb yuxuya getdi. Ülkər fürsəti fəvta verməyib, padşahın başını bədənindən ayırdı. Səhər açılan kimi Ülkər qırmızı geyinib taxta çıxdı. Ədalətli bir padşah oldu. Bu şəhərin adamlarına adam əti yeməyi qadağan elədi. Kim adam əti yeyirdisə ona cəza verirdi. Günlərin bir günü Ülkər Kokəb xanımla söhbətdə idi. Birdən-birə onun kefi qarışdı. Kokəb xanım ondan soruşdu:

– Mənim canım, ciyərim, niyə bikef oldun? Buna səbəb nə? Mənə bəyan elə!

Ülkər dedi:

– Mən çox qeyrətsiz adamam. Dünyada məndən qüvvətli padşah yoxdu, amma genə qardaşımı tapmıram.

Kokəb xanım dedi:

– Ondan asan nə var? Qoşun göndər, qardaşın öldürülən yerin padşahını taxtdan salsın, əyanlarını qılıncdan keçirsin, qardaşının da qanı alınmış olsun.

Ülkər əmr elədi, qoşun sel kimi axıb Səttar olan padşahın ölkəsinə töküldü. Qırx gün, qırx gecə dava oldu. Bu yerin padşahı bixəbər, ehtiyatsız olduğundan, Ülkərin qoşunları onun qoşunlarını məğlub edib, padşahlığı alt-üstünə çevirdi-lər. Qoşun böyükləri baxdılar ki, burada qəfəsdə bir adam var. Nə qədər çalışdılar qəfəsi açma bil-mədilər. Axırda onu qəfəsində Ülkər padşahın hüzuruna gətirdilər. Ülkər padşah baxdı ki, qəfəsdəki qardaşı Səttardı. O saat qəşş edib yerə yıxıldı. Vəzir, vəkil əmr elədi, qəfəsi dağıtdılar. Səttarı yıxılınca döyüb zindana saldılar. Padşah özünə gəlib dedi:

– Ay aman, qəfəsdə olan oğlan necə oldu?

Dedilər:

– Padşah sağ olsun, sənənin ürəyinin keçməsinə səbəb ol-duğu üçün o ki, var döyüb, zindana salmışıq.

Ülkər padşah əmr elədi, Səttarı zindandan gətirdilər. İki qardaş sarmaşx kimi bir-birinin boynuna sarılıb, sevindiklə-rindən həm ağlayır, həm də gülürdülər. Qardaşlar başlarına gələn qəzavü-qədəri bir-birinə, mən sizə nağıl elədiyim ki-mi, nağıl elədilər. Ülkər padşah əmr elədi, həmin şəhərə ge-dib, çörəkçini və qızını onun yanına gətirdilər. Çörəkçini bir qatırın quyruğuna bağlayıb, əzabla öldürtdü. Qızı Mahiruyi isə yeddi gün, yeddi gecə toy edib, Səttara aldı. İki qardaş burada şən-şövkət içərisində ömür sürməyə başladılar. Ülkər elə qüvvətli, ədalətli padşah oldu ki, adı dünyanın hər yerin-də dillərdə söylənirdi.

Bir gün gördü ki, lap uzaqdan toz-tozanaq qalxdı, ətrafı bürüdü. Tozanaqdan güclü bir qoşun çıxıb, uzaq bir düzəngahda düşərgə salıb çadır qurdu. Ülkər qasid göndərib, öy-rəndi ki, bu qoşun bir qoca padşahındı, nə müddətli oğlu itib, onu axtarmağa gedir. Ülkər qoca

padşahı barigaha dəvət et-di. Bir qədər keçdi, gördülər ki, düzdə bir toz da qopdu. Bir padşah da gəlib çadır qurdu. Ülkər o padşahı da dəvət edib hüzura gətirdi, gördü ki, öz atası Qəmər, anaları Şəms və Afitabdı ki, bunları axtarırlar. Qucaqlaşib öpüşdülər. Sonra baxdılar ki, bu qoca padşah da Qəmər in atasıdır. Hamı qoca padşahın əlindən öpdü. Qoca padşah da onların üzündən öpdü.

Bəli, qırx gün, qırx gecə şadyanalıq təbili vurub, şadlıq keçirdilər, sonra hər biri öz ölkəsinə getdi.

NARDAN QIZIN NAĞILI

Qədimlərdə Qoquz adında bir padşah varmış. Belə deyirlər ki, günbatandan, günçixana kimi nə ki, padşah var, hamısı ondan qorxarlarmış. Quş quşluğu ilə Qoquzun adını eşidəndə göydə qanad salarmış. Qoquz çox zülmkar imiş.

Qoquz padşah bir gün yatıb yuxuda görür ki, göydən bir məlakə endi, padşahın ağzına bir sillə vurub, çıxıb getdi.

Qoquz qorxudan yorğan-döşəkdən atılıb, başladı haray çəkib tir-tir əsməyə. Qoquzun yanına vəzir, vəkil yığışib xəbər aldılar ki, nə olub? Qoquz yuxusunu danışib əmr verdi ki, bu yuxunu yozsunlar. Vəzir, vəkil yığılıb münəccim çağırtdılar, hər nə illah elədilər yuxunu yozub bir yana çıxara bilmədilər. Axırda münəccim başı dedi:

– Bu yuxunu yozan bir adam var.

Qoquz dedi:

– Kimdi o adam, de, bu saat çağırtdırım?

Münəccim dedi:

– Urum vilayətində bir qoca münəccim var, düz üç yüz ildir ki, ömür sürür. Bu yuxunun mə'nasını tapsa, o tapar, çünki belə yuxuların mə'nasını tapmaq bizim işimiz deyil.

Qoquz dedi:

– Vəzir, bu işi sənə həvalə edirəm. Gərək qoca münəccimi götürüb gələsən hüzuruma.

Vəzirin boğazının yolu quruyub öz-özünə dedi:

– Urum hara, bura hara? Urum burda nə gəzir?

Çarəsi kəsilib durub ayağa, arvadınan halallaşib bina qoydu yol getməyə. Az gedib çox dayandı, çox gedib az dayandı, nağıllarda mənzil olmaz, neçə müddət yol gedib, neçə mənzil gedib axırda gəlib çatdı Urum torpağına.

Gəzib Urum şəhərini dolandı. Gördü ki, bir dərviş bir sandıq qoyub qabağına satır:

– Ay sandıq alan! Ay sandıq alan!...Alan alıb xeyrin görür, açıb baxan ziyan çəkər,

Vəzir dedi:

– Ey dərviş, sandığı neçiyə deyirsən?

Dərviş dedi:

– Yüz tümənə. Başıbağlı satıram.

Vəzir dedi:

– Qoy açım, baxım.

Dərviş dedi:

– Mən sandığı başıbağlı satıram, alırsan al, almırsan çıx get.

Vəzir çıxardıb yüz tümən dərvişə verdi. Sandığı alıb çıxdı bayıra, soraqlaşdı qoca münəccimin evini tapdı. Döyüb qapını içəri girdi. Gördü ki, pirani bir kişi oturub pambıq içində. Saç-saqqal ağappaq, əlində kitab, qabağında manqal.

Münəccim vəziri görən kimi dedi:

– Ey İbrahim, xoş gəlmisən. Buyur, otur!

Vəziri xof götürdü. Amma ki, dinib danışmadı. Əyləşib münəccimin yanında, istədi münəccimə deyə ki, gəlmişəm səni aparam.

Münəccim dedi:

– Səhər inşallah gedərik.

Vəzir mat qaldı. Elə ki, çay-çörək yeyib toqqalarının altını möhkəmləndirdilər, münəccim dedi:

– Sən dur get, mən özüm gələrəm.

Vəzir durub ayağa, gəldi öz mənzilinə. Götürüb sandığı bina qoydu yol getməyə. Neçə gün yol gəlib axır çatdı evinə. Arvad çıxıb qabağına dedi:

– Ay kişi, evimizə qonaq gəlib.

Vəzir girdi içəri, gördü ki, qoca münəccim gəlib. Vəzirin lap boğazının yolu qurudu. Ədəb salamını verib

oturdu.

Qoca münəccim dedi:

– Dur, məni apar padşahın yanına.

Vəzir durub ayağa, qoca münəccimi götürüb gəldi Qoquzun yanına. Qoquz münəccimə yer görsədir oturdu yanında.

Dedi:

– Ey pirani münəccimbaşı, yuxuda gördüm ki, oturmuşam çəməndə. Bir də gördüm göy guruldadı, göydən bir mələkə enib oturdu dizimin üstə. Üzümə bir sillə vurub çıxıb getdi.

Münəccim dedi:

– Ey Qoquz şah, bil və agah ol! Çox çəkməyəcək dünyaya bir qız uşağı gələcək. O, böyüyüb on dörd yaşına çatan kimi səni öldürəcək.

Qoquz şah çox bikef olub münəccimbaşıya dedi:

– Tədbir gör! Sənə nə istəsən verərəm.

Münəccim dedi:

– Olacağa çarə yoxdu.

Münəccimbaşı belə deyəndə Qoquz şah qəzəblənib əmr verdi ki, pirani münəccimbaşının boynunu vursunlar.

Pirani münəccimbaşı bərkdən gülüb qalxdı göyə, gözdən itib getdi.

Qoquz şah əmr verdi ki, qoca münəccimbaşını tutsunlar. Heç kim tuta bilmədi. Qoca münəccim bu getməknən gəlib çıxdı öz evinə. Qoquz vəzirə əmr verdi ki:

– Tədbir gör!

Vəzir dedi:

– Bu bələdan canını qurtarmaq üçün bir yol var, o da budu ki, təzə anadan olan qız uşaqlarının boynunu vurdurasan. Bu işi elə görəsən ki, camaat səndən görməyə.

Qoquz vəzirin bu tədbirinə razı olub, bu iş üçün məvacibnən dörd nəfər cəllad tutdurdu. Bu cəlladlar başladılar doğan arvadların qız uşaqlarını beşkdən oğurlayıb

öldürməyə.

Sənə kimdən xəbər verim vəzirdən.

Vəzir ki, Urum şəhərindən bir sandıq almışdı, götürüb qoymuşdu evinə. Amma bu günə kimi açıb sandığın içinə baxmamışdı ki, görsün bu sandığın içində nə var.

Bir gün evdə oturmuşdu. Birdən yadına düşdü ki, Urum şəhərində dərvişdən bir sandıq almışdı. Durub ayağa arvadına dedi:

– Arvad, Urumdan alıb gətirdiyim sandığı bəri ver, açaq, görək içində nə var.

Vəzirin arvadı durub sandığı götürüb gəldi. Vəzir durub sandığı açdı. Açıq kimi sandığın içində bir nar gördü. Alıb narı əlinə, istədi uzada arvadına, nar sıçrayıb vəzirin əlindən düşdü yerə. Düşən kimi partlayıb, narın içindən on yaşında gözəl bir qız çıxıb oturdu evin küncündə. Vəzirin ürəyi gedib bir tərəfə yığıldı, arvadın ürəyi gedib o biri tərəfə yığıldı. Haçannan-haçana vəzir özünə gəlib arvadını da ayıltı, qıza yaxın gəlib xəbər aldı:

– Ay qız, sən kimsən? Bu sandığın içində neyləyirsən?

Qız dedi:

– Mən Firəng vilayəti padşahının naxırçısının qızıyam. Firəng padşahının qızı olmazdı. Mən anadan olan günü Firəng padşahı atama xəbər göndərir ki, qızını versin mənə, qızlığa. Atam da padşahın sözündən keçə bilməyib götürüb məni verdi padşaha. Padşah məni bəsləyib düz on yaşına yetirəndən sonra mənim gözəlliyimə heyran olub, istədi məni özünə arvad eyləyə. Atamın da bu işdən acığı tutub məni elədi nar, qoydu bir sandığa, götürüb bazarda satdı, sən də məni almısan.

Vəzir dedi:

– Arvad, bizim nə qızımız, nə də oğlumuz var. Elə yaxşı oldu, götürək bunu qızlığa.

Vəzirin arvadı razı olub bu qızın adını qoydular

Nardan xanım, götürüb saxladılar.

Sənə xəbər verim şəhər əhlindən.

Şəhərdə yaşayan camaat baxıb gördü ki, şəhərdə uşaq oğrusu törəyib. Yığılıb, yığılıb padşaha şikayətə getdilər. Padşah çıxıb camaatın qabağına dedi:

– Nə üçün gəlmisiniz?

Şəhər əhli dedi ki:

– Bu şəhərdə uşaq oğrusu peyda olub. Arvadlarımız qız doğan kimi gecə ilə gəlib oğurlayıb aparırlar.

Padşah şəhər əhlini rahat eləyib dedi:

– Siz gedin, uşaq oğrusunu taparam.

Şəhər əhli dağılıb getdi. Sənə xəbər verim Nardan xanımdan.

Nardan xanım böyüyüb on iki yaşa çatmışdı. Bir gün vəzirin arvadıynan hamama gedirdi. Padşah da çıxıb eyvandan baxırdı. Gördü ki, vəzirin arvadıynan bir nəzənin sənəm hamama gedir.

Qoquz padşah tez vəzirdən soruşdu:

– Vəzir, sənin arvadınla hamama gedən qız kimdi?

Vəzir dedi:

– Mənim qızımdı.

Padşah dedi:

– Ey vəzir, sənin qızın haçan olubdu ki, mənim xəbərim olmayıb.

Vəzir dedi:

– On iki il bundan qabaq.

Qoquz padşah başını salıb aşağı, dinmədi.

Aradan bir neçə müddət keçəndən sonra Qoquz padşah Nardan xanımın məhəbbətini salıb ürəyində dedi:

– Necə olsa gərək qızı görəm.

Durub vəziri çağırtdırıb dedi:

– Vəzir, bu axşam sizə gələcəyəm.

Vəzir baş əyib durub gəldi evinə, arvadına dedi:

– Arvad, Qoquz padşah bizə qonaq gələcək, axşama

qonaqlığa hazırlıq gör!

Vəzirin arvadı axşama tədarük görüb, aş bişirib qazan qaynatdı. Axşam Qoquz padşah durub vəzirin evinə qonaq gəldi. Bir az şirin-şirin gülüb danışandan sonra Qoquz padşah göz gəzdirdi ki, Nardan xanımı görə. Nə illah elədi Nardan xanımı görə bilmədi. Axırda əl qabı mahnasilə durub bayıra çıxdı. Nardan xanım da vəzirin arvadıyla mətbəxdə aş bişirirdilər. Qoquz padşah mətbəx qapısında Nardan xanımı görən kimi tez əl qabını yerə qoyub qayıtdı dala. Özünü saxlaya bilməyib gəlib vəzirə dedi:

– Vəzir, mən bərk sancılanmışam, gedirəm.

Vəzir nə illah elədi ki:

– Qal, xörək ye!

Qoquz padşah qalmayıb, durub gəldi evinə. Neçə gün, neçə gecə divan işinə baxmayıb, bir yanı üstə yatıb Nardan xanımın eşqindən dəli-divanə oldu.

Bir gün vəzir durub gəldi Qoquz padşahın yanına, dedi:

– Padşah sağ olsun, neçə gündü ki, divana baxmırsan, səbəb nədi?

Qoquz padşah dedi:

– Dərdim çoxdu.

Vəzir dedi:

– Gəl dərdini mənə de, bəlkə mən dərdinə əlac eləyəm.

Padşah dedi:

– Allahdan gizlin deyil, səndən nə gizlədim? Gərək qızını verəsən mənə.

Vəzir bu sözdən başın aşağı salıb dinmədi. Ürəyindən keçirdi ki, ay aman, bu, bizə Nardan xanımı görmək üçün gəlibmiş. Vəzir getdi fikrə.

Qoquz padşah dedi:

– Vəzir, daha səbir eləyə bilmirəm. Gərək Nardan xanımı verəsən mənə.

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, izin ver gedim qıznan məsləhətləşim, bəlkə qız razı olmadı.

Qoquz padşah izin verdi. Vəzir durub gəldi evinə, gördü ki, Nardan xanım evdə təkdi. Nardanı çağırıb dedi:

– Qızım, bizim padşaha ərə gedərsən?

Nardan xanım dedi:

– Mən ərə gedən deyiləm.

Vəzir suyu süzülə-süzülə durub gəldi Qoquz padşahın yanına. Nardan xanım necə demişdi, elə də dedi Qoquz padşaha.

Padşahı od götürüb lap dəli-divanə oldu. Gün keçdi, həftə dolandı, bir gün padşah bağda gəzib dolanırdı, gördü ki, küçədə iki uşaq (uşaqların biri keçəl idi) aşıq-aşıq oynayır. Bu vaxtı uşaqların biri başladı cığallığa. Keçəl aşığı götürüb qaçdı. O biri uşaq dedi:

– Aşığımı ver!

Keçəl dedi:

– Allah vurmuşdu səni. Mən də sənin üçün Qoquz padşah deyiləm ki, Nardan xanımın dərdindən saralıb solam, aciz qalam.

Keçəl belə deyən kimi Qoquz padşah yapışıb keçəlin biləyindən, çəkdi bağa, dedi:

– Ey vələdizna, sən nə bilirsən ki, mən Nardan xanımın eşqindən bu kökə düşmüşəm?

Keçəl dedi:

– Nə üçün bilmirəm?

Qoquz padşah dedi:

– İndi ki bilirsən, de görüm mən necə eləyim ki, onu alım?

Keçəl dedi:

– Əvvəl qarnımı doydur, sonra deyim.

Qoquz padşah durub keçəli apardı aşpazın yanına, qarnını doydurub, götürüb gəldi otağına, dedi:

– Keçəl, əgər mənim dərdimə əlac eləsən, sənə qızıl verərəm, yox hətərən-pətərən danışsan boynunu vurduraram.

Keçəl dedi:

– Padşah sağ olsun, bir yandan Nardan xanım sənə getmək istəmir, o biri yandan da vəzir qızı sənə vermək istəmir. Sən ta ki, vəziri öldürməsən qızı ala bilməzsən.

Qoquz padşah dedi:

– Bəs necə eləyim ki, vəziri öldürüm?

Keçəl dedi:

– Mənim nənəm yaxşı xalça toxuya bilir. Sən vəziri göndər bizim evə ki, bizdən sənün üçün xalça alsın. O xalçaya gələndə mən də çıxaram dama. Evimizə girəndə başına daş salıb öldürərəm.

Padşah razı oldu. Keçələ bir qızıl verib yola saldı. Bu tərəfdən də vəziri çağıraraq dedi:

– Vəzir filan keçəlin evində bir əntiq xalça var. Gəlsənə gedib xalçaya bir baxasan. Əgər xoşuna gəlsə, elə orda pulunu ver, xalçanı al gətir.

Vəzir durub keçəlgilə gəlməkdə olsun, eşit keçəldən. Keçəl çıxıb damda oturmuşdu, gördü ki, vəzir gəlir. Tez böyük bir daş tapıb içəri girən kimi saldı vəzirin başına. Vəzir elə oradaca öldü. Götürüb vəzirin meyidini gecəyənən atdı bazarın ortasına, çıxıb gəldi. Səhərdən Qoquz padşaha xəbər getdi ki, vəzir ölüb. Padşah vəzirini kəfn-dəfn eləyib durub gəldi vəzirin arvadının yanına. Başsağlığı verib, bir də Nardan xanıma məhəbbətnən baxıb, çıxıb getdi.

Aradan bir müddət keçdi. Bir gecə Nardan xanım oturmuşdu evdə, bir də gördü ki, qapı döyüldü. Otağa iki adam girib dedi:

– Padşah səni çağırır.

Nardan xanım getməyib gələnlərini elçiləri də qovub, qapıları bağlayıb oturdu içəridə.

Qoquz padşaha xəbər çatdı ki, Nardan xanım gəlmir.

Padşah qəzəbləndi, əmr verdi ki, səhərnən Nardan xanımın boynu vurulsun.

Gecəni Qoquz padşah yatdı. Bu dəfə yuxuda gördü ki, göydən bir məlakə enib dəydi ürəyinin başından. Qoquz tez yuxudan ayılıb səhərə kimi yata bilmədi. Səhər divanxana vaxtı durub gəldi divanxanaya, adam göndərdi münəccim üçün. Münəccim gəldi. Qoquz padşah yuxusunu münəccimə nəql elədi.

Münəccim dedi:

– Qabaq gördüyün yuxunun mə'nası yavaş-yavaş yaxınlaşır, özünü gözlə!

Münəccim çıxıb gedəndən sonra Qoquz padşah qoca münəccimin dediyi sözü yadına salıb, Nardan xanımı yaddan çıxardı. Bu tərəfdən də camaat şikayətə gəlirdilər ki, bəs arvadımız qız doğur, səhəri oğurlayırlar. Bizim səbir kasamız doldu. Qız üzünə həsrət qaldıq.

Qoquz padşah baxıb gördü ki, işlərin qabağı çox qarışıq gəlir. Birdən ağına gəlib dedi:

– Camaat, mən baxıb görürəm ki, sizin şikayətiniz qurtaran deyil, mən də o uşaq oğrusunu tapa bilməyəcəyəm. Sabahdan başlayın bir mərtəbəli ev tikin! Pulu məndən. Arvadlarınız nə ki, qız doğdu, gətirin yığın o otağa, görək başımıza nə iş gəlir.

Camaat padşahın tədbirindən xoşlanıb günü o gün başladılar bir mərtəbəli imarət tikməyə. Çox çəkmədi ki, imarət tikilib qurtardı. Qoquz padşah xəzinədən pul ayıraraq, iki dənə dayə tutub doğan arvadların qız uşaqlarını yığıb bu təzə imarətdə saxlamaqda olsun, sənə xəbər verim kimdən, Nardan xanımla Qoquz padşahdan.

Bir gün yenə də Qoquz padşahın eşqi cuşa gəldi. Durub gəlməkdə olsun Nardan xanımın yanına. Nardan xanım oturmuşdu evdə, gördü ki, Qoquz padşah gəlir, tez durub ayağa istədi çıxma bayıra. Padşah qırğı kimi alıb Nardan xanımın başının üstünü dedi:

– Nardan xanım, gəl bu daşı ətəyindən tök!
Nardan xanım baxıb gördü ki, Qoquz padşah bundan əl çəkən deyil, dedi:

– Padşah sağ olsun, bir il mənə möhlət ver! Bir ildən sonra mən sənin, sən mənim.

Qoquz padşah razı oldu, durub gəldi evinə.

İndi sənə xəbər verim Nardan xanımdan.

Nardan xanım eşitmişdi ki, bu şəhərdə uşaq oğrusu var, amma tapmayırlar.

Durub bir gecə geyinib-gecinib pəhləvan paltarında çıxdı bayıra. Gördü ki, hansı evə gedirsə, yasdı. Amma şəhərin qırağında bir ev var, burda çalğıdı, oxumaqdı, kefdi. Əyilib pəncərədən gördü ki, bu evin başında qoca bir kişi altında döşək, dalında balış, yorğanı da qurşağacan səriyib özünə oturubdu. Qabağında bir oğlan, bir qız, biri saz çalır, biri dəf çalır, qoca da qulaq asır. Arada da elə oxuyur ki, gəl görəsən...

Nardan xanım qapını döydü. Qapını açdılar. Nardan xanım girdi evə. Uşaq durub Nardan xanımdan xəbər aldı:

– Kimi istəyirsən?

Nardan xanım dedi:

- Allah qonağıyam. Mənə bu gecəliyə yer verin!

Nardan xanım keçib oturdu. Uşaqlar başladılar çalmağa, qoca kişi başladı oxumağa, Nardan xanım da oturub qulaq asırdı.

Oğlan birdən dəfi vurdu yerə, qız da sazı qoyub yerə, başladılar qurşaq yapışmağa. Qız oğlanı qoyub dizinin altına başladı əzişdirməyə. Qoca gülüb qəşş elədi. Haçandan-haçana əlini atıb döşəyin altından bir çubuq götürüb uşaqları vurdu. Uşaqlar ayrılıb bir-birindən, hərəsi bir yana yıxılıb yatdılar.

Nardan xanımı fikir aldı ki, bu necə olan işdi... Qoca üzünü Nardan xanıma tutub dedi:

– Ey qonaq, xoş gəlmisən!

Nardan xanım dedi:

– Sağ olasan!

Qoca əlini uzadıb yanındakı sandığın içindən bir parça quru çörək, bir nəlbəki bal götürüb uzatdı Nardan xanıma. Nardan xanım alıb çörəknən balı qoydu qabağına, bir tikə yeyib, əlini süfrədən çəkdi.

Qoca dedi:

– Ey qonaq yesənə!

Nardan xanım dedi:

– Ta mənə bu sirri deməsən mən sənin çörəyini yemərəm.

Qoca dedi:

– Ey pəhləvan, tərsliyinə salma! Gəl otur çörəyini ye! Sən mənə sirrimnən nə işin var?

Nardan xanım dedi:

– Ey qoca, əgər mənə sirr verməsən bu iki uşağın başın kəsib, durub gedəcəyəm.

Qoca fikrə gedib dedi:

– Ey pəhləvan, bil və agah ol, mən mənə bu sirrimi heç kəs bilməyir. Mən sirrimi heç kimə deməyib ürəyimdə saxladığım üçün bu kökə düşmüşəm.

Qoca yorğanı dizinin üstündən götürdü. Nardan xanım baxıb gördü ki, qocanın qıçları ta qurşağacan yoxdu. Qoca yorğanla dizini örtüb yenə dedi:

– Gəl mənə ölümümə bais olma!

Nardan dedi:

– Gərək danışasan.

Qoca dedi:

– Mən Qoquz padşahın bağbanı idim. Cavan idim, olardım on altı sinnində. Bir gün Qoquz padşah mənə Ərəbistan xurma üçün göndərdi. Mən də getdim. Gələndə bir ərəb qızı mənə aşiq oldu. Alıb ərəb qızını da özümlə gətirdim. Xurmanı Qoquz padşahın bağında əkdim. O zaman padşah hələ cavan idi. Mən pul yığdım ki, toy

eləyim, ərəb qızını alım. Gördüm ki, toya qüvvəm çatmır, mən də bir xonça tutub apardım Qoquz padşah üçün, öz dərdimi açıb dedim ona.

Qoquz padşah dedi:

– Götür gəl adaxlıvu görüm necə şeydi. Özünə layiq də toy eləyim.

Mən də razı oldum. Çünki ata-babadan biz eşitmişik ki, padşah olan şəxs yerin allahıdır. Mən də durub ərəb qızını aparıb göstərdim Qoquz padşaha. Qoquz padşah ərəb qızını görəndə kimi gördüm gözləri dörd oldu. Mən yenə bir şey başa düşmədim.

Mənə dedi ki:

– Bu qızın toy xərci mənə boynuma. Burax hərəmlərin yanında qalsın. Mən sənin üçün bir-iki günə toy elərəm.

Mən bu zalımı adil bilib inandım. Ərəb qızını öz əlimlə hərəmxanada qoyub gəldim. Aradan bir həftə keçəndən sonra durub padşahın yanına gəldim ki:

– Ver, ərəb qızını aparım.

Padşah məni qovdu. Mən də cavandım. Səbir eləyə bilmədim, ağzımdan bir neçə pis söz çıxartdım.

Qoquz padşahın acığı tutub məni zindana saldı. Mən zindanda qaldım. Qoquz padşah da ərəb qızını istədi özünə arvad eləyə, ərəb qızı əl vermədi, nə ərəb qızı fikrindən döndü, nə də mən ərəb qızından əl çəkdim. Bir gecə ərəb qızını götürüb qaçdım. Qoquz padşah yenə də gəlib bizi tapıb ərəb qızını mənə əlimdən aldı, məni də tutub zindana saldı. Hər gecə Qoquz gələrdi yanıma, mənə deyirdi ki:

– Gəl razı ol, ərəb qızını mən alım.

Mən razı olmurdu. Zor-güc ərəb qızını Qoquz padşah özünə arvad elədi. Mən səbir eləyə bilmədim. Daha dərd ürəyimə vurdu. Bir yandan da nəmişlik iki qıçımı çolaq elədi. Qoquz padşah işi belə görüb məni açdı, burax-

dı, mən də gəlib şəhərin qırağında özümə bu evi tikdim.

Bu iki uşağı da alıb saxlamışam. Bunlar çalrlar, mənə könlüm açılır, qurşağı da ona görə tutdururam ki, bəlkə böyüyüb pəhləvan olub, axırda mənə qisasımı Qoquz padşahdan alalar.

Qoca sözünə tamam elədi. Nardan xanım gecəni qalıb səhərdən durub gəldi evinə.

Axşam olan kimi yenə Nardan xanım geyinib pəhləvan paltarını, düşdü bu şəhərə. O qapı mənə, bu qapı sənin, gəzib, pəncərələrdən baxıb bir təzə söz öyrənirdi. Qayıdıb evinə gələndə gördü ki, evlərin birində vaveyladı. Ana deyir "qızım", qardaş deyir "bacım", Nardan xanım səbir eləyə bilməyib girdi içəri, xəbər aldı:

– Ay ev yiyəsi, bu nə vaveyladı?

Qoca bir arvad vardı, qayıdıb dedi:

– Ey pəhləvan, sən məgər bu şəhərə təzə gəlmişən?

Nardan xanım dedi:

– Bəli, qəribəm, təzə gəlmişəm.

Arvad dedi:

– Bizim şəhərdə qız oğrusu var, qız uşağı bu gün anadan olur, səhər oğurlanır.

Nardan xanım belə eşidən kimi dayanmayıb, çıxıb getdi evinə. Gecəni yatıb səhər tezdən durub gəldi Qoquz padşahın yanına. Qoquz padşaha dedi:

– Ey padşah, eşitmişəm sənin şəhərində qız uşaqlarını oğurlayırlar. Gərək uşaq oğrusunu tapasan. Tapmasan taxtını qanla dolduraram.

Qoquz padşah qəzəblənib əmr verdi ki, tutun bunu.

Belə deyəndə Nardan xanım tez çıxıb bayıra pəhləvan paltarını soyundu, öz paltarını geyindi, oturdu evində.

Gecə olan kimi durub geyindi pəhləvan paltarını, çıxdı bazara. Gəzib dolanırdı, gördü ki, bir yerdən işıq gəlir. Yeridi irəli, gördü ki, Qoquz padşahdı, qucağında üç aylıq uşaq. Tutub uşağı aldı padşahın əlindən. Nardan xa-

nım padşahı tanıdı, amma padşah Nardan xanımı tanımadı.

Padşah uşağı Nardan xanımın qucağına verən kimi qaçdı. Nardan xanım da uşaq qucağında qaçdı padşahın dalınca. Qoquz padşah öz adamlarına çatıb qışqırdı:

– Tutun bunu!..

Qoquz padşahın adamları hücum elədilər Nardan xanıma. Nardan xanım istədi macal eləyib uşağı yerə qoysun, əl atsın qılınca, daldan yapışıb Nardan xanımın iki qolunu möhkəm sarıyıb, götürüb saldılar dustağa. Qoquz padşah gecəyənən uşaq olan mənzilə od vurub odladı. Camaatın uşaqları yanıb tələf oldu.

Qoquz padşah səhər camaatı yığıb bir yerə e'lan verdi ki, uşaq oğrusunu tapmışam, sabah dara çəkiləcək.

Səhər meydan salınıb dar ağacı quruldu. Nardan xanımı götürüb gəldilər dar ağacının altına. Qoquz padşah çıxıb camaatın qabağına, dedi:

– Ey camaat, siz hələ məndən narazılıq eləyirdiniz ki, uşaq oğrusunu tapmırsan. Bütün sizin qız uşaqlarınızı oğurlayan budu.

Camaat hər yerdən Nardan xanıma min təsbeh lənət oxudular. Arvadlar istədilər Nardan xanımı daşa bassınlar, amma cəlladlar qoymadı. Padşah əmr verdi ki, salsınlar ipi bu məl'unun boğazına. Cəlladlar ipi hazır edib istədilər salalar Nardan xanımın boğazına, Nardan xanım tez niqabı üzündən götürüb üzünü padşaha göstərdi. Qoquz padşah Nardan xanımı tanıdı, amma əli heç bir yana çatmadı. Qoquz padşah tutduğu işdən çox peşiman oldu.

Cəlladlar ipi Nardan xanımın boğazına salan kimi, bərk bir xəzri qopdu, toz, torpaqdan göz-gözü görmədi. Nardan xanım ipi atıb özünü vurdu camaatın arasına, tez aradan çıxıb qaçdı.

Çox çəkmədi xəzri dayandı. Cəlladlar baxıb gördülər ki, dara çəkilən adam qaçıb. Camaat axtarmamış yer

qoymadı, amma onu tapa bilmədilər.

Xəbər verim sənə Nardan xanımdan.

Nardan qaçıb özünü saldı meşəyə. Bir neçə gün o yanda, bu yanda başını gırləyib bir təhərnən meşədən çıxdı, üz qoydu getməyə. Az gedib çox dayandı, çox gedib az dayandı, gəlib çatdı Rəm şəhərinə. Girib şəhərə gördü ki, burda bir bağ var, gəl görəsən. Lalələr gül açıb bülbüllər cəh-cəh vurur, dünyada nə istəyirsən, hansı meyvəni deyirsən, bu bağdadı. Nardan xanım girib bağa meyvə dərib yedi, uzanıb reyhan güllərin yanındı yatdı.

Sənə xəbər verim Rəm vilayətinin padşahının qızı Zərnigar xanımdan.

Zərnigar üçün neçə müddət ki, şəhərbəşəhərdən elçilər gəlirdi. Zərnigar heç kimə ərə getmirdi. Zərnigarın atası lap tənqə gəlmişdi, and içmişdi ki, Zərnigarın bir də işinə qarışmasın. Odu ki, gələn elçilərin də cavabını Zərnigar verib qaytarırdı.

Bir gün Zərnigar bağa çıxıb gəzirdi, gördü ki, ağacların dibində bir cavan oğlan yatıbdı. Oturub Nardan xanımın başının üstündə, başladı Nardan xanımın üzün, gözün silib təmizləməyə.

Nardan xanım ayılıb gördü ki, başının üstündə gözəl bir qız oturub. Dodaqaltı gülüb yerindən qalxdı.

Zərnigar Nardan xanıma dedi:

– Ey oğlan, adın nədi, nəkarəsən?

Nardan xanım işi başa düşüb dedi:

– Adıma Əhməd deyərlər, özüm də Urum padşahının oğluyam.

Zərnigar dedi:

– İstədiyimi allah yetirdi.

Zərnigar özünü saxlaya bilməyib öz ürəyindəki məhəbbəti Nardan xanıma açıb dedi:

– Ey Əhməd, sevirəm səni, gərək məni alasan.

Nardan xanımın boğazının yolu quruyub dinmədi.

Zərnigar bir də məhəbbətini deyib sarıldı Nardan xanımın boynuna ki:

– Əhməd, dur gedək mənim mənzilimə.

Nardan xanım durub gəldi Zərnigarın mənzilinə, qapını bağlayıb gecəni yatdılar.

Səhər tezdən Nardan xanım ayılıb bağa çıxdı. Neçə vaxt idi ki, soyunub çimməmişdi. Öz-özünə dedi: yaxşı oldu, gedib çimərəm, sonra allah kərimdi. Durub verdi özünü çaya. Bir o yana baxdı, bir bu yana baxdı, gördü ki, heç kim yoxdu, soyunub girdi çaya. Bu çimməkdə olsun, al xəbəri padşahın bağbanının oğlu Murtuzdan.

Murtuz gözəşirin oğlanların biriydi. Çıxıb səhər-səhər bağı gəzirdi, gördü ki, çayın içində bir süd kimi ağappaq şey görünür. Durub gəldi çaya tərəf, nə gördü... Cavan bir qız çayda çimir. Özün verdi irəli ki, qızın paltarını götürsün, gördü ki, yerdə oğlan paltarı var. Murtuz əl saxlayıb dayandı. Birdən Nardan xanım Murtuzu görüb dedi:

– Ey cavan, çəkil geyinəcəyəm, qoy geyinim.

Nardan belə deyəndə Murtuz çəkildi dərənin içinə. Nardan xanım alababat geyindi. Murtuz gəlib Nardan xanımın yanına, dedi:

– Ay qız nəçisən!

Nardan əvvəl istədi Murtuza cavab verməyə. Sonra baxıb gördü ki, bu gözəşirin oğlandı. Murtuzun məhəbbətini salıb ürəyinə, yaxın gəldi Murtuza. Hər ikisi oturub çəməndə öz ürək sirlərini bir-birinə açdılar, söhbətdən sonra Nardan xanım başına gələn hekayəti başdan axıra kimi Murtuza nəql elədi.

Sənə xəbər verim kimdən, Zərnigardan.

Zərnigar xanım ayılıb gördü ki, sevgilisi Nardan xanım yanında yoxdu. Durub çıxdı bayıra, özün yetirdi bağa. Nardan xanım başıaçıq oturmuşdu, saçları anduz yarpağı kimi tökülüb çiyinlərini bürümüşdü. Zərnigar baxıb gördü ki, bağbanın oğlu Murtuz bunun bağında bir qıznan söh-

bətdədi. Acığı tutub qayıtdı evinə. Qaravaş göndərdi ki, Murtuzu çağıralar. Bu tərəfdən də Nardan geyinib yenə pəhləvan paltarı, Murtuzdan ayrılıb çıxdı bağdan. Qaravaş gəlib Murtuzu tutub Zərnigar xanımın yanına apardı.

Zərnigar xanım Murtuza dedi:

– Ey haramzada, mən səni bağımnda nökr saxlamışam, yoxsa qızların keyf çəkməyə saxlamışam?

Murtuz dedi:

– Xanım, nə qız? Mən heç bağda qız görməmişəm.

Belə deyəndə Zərnigar xanımın acığı tutub Murtuzu saldı zindana.

Nardan xanım Zərnigarın yanına gəlirdi, gördü ki, Murtuzu dustaqxanaya aparırlar. Tez özün yetirdi, Murtuzdan xəbər aldı ki:

– Səni kim tutdurub?

Murtuz dedi:

– Zərnigar xanım.

Nardan xanım özün yetirib Zərnigara, dedi:

– Ey sevgilim, məni istəyirsən?

Zərnigar dedi:

– Bəli istəyirəm.

Nardan xanım dedi:

– İndi ki, məni istəyirsən, nə desəm yerinə yetirərsənmi?

Zərnigar:

– Yerinə yetirərəm. Təki sən mənə söz buyur.

Nardan xanım dedi:

– Ey sevgilim, gözümün işığı, Murtuzu mənə bağışla! Mən özüm onun tənbehini eləyim.

Nardan xanım belə deyəndə Zərnigar dedi:

– Ey Əhməd, get bağışladım.

Zərnigar adam göndərib Murtuzu buraxdırdı. Özləri də başladılar söhbətə. Gün batan kimi Nardan xanım durub gəldi Murtuzun yanına. Yalanbaşdan Zərnigarın

başına aldadıb, tez durub gedərdi Murtuzun yanına. Gecəni səhərə kimi Murtuznan keçirərdi.

Xəbər verim sənə kimdən, Zərnigarın atasından. Zərnigarın atası padşahdı. Bir gecə durub əlqabına çıxırdı, gördü ki, qızının bağından işıq gəlir. Tez özünü yetirib bağa, gəlib çatdı Murtuzun evinə, baxıb pəncərədən gördü ki, bağban oğlu Murtuz bir qıznan yatıbdı ki, dünyada heç misli yoxdu. Gözəllikdə bəeyni Züleyxa. Padşah dayana bilməyib yıxıldı yerə.

Haçandan-haçana özünə gəlib durdu ayağa. Geri dönüb, bir neçə nəfər adam göndərdi, Nardan xanımla Murtuzu götürüb gətirdi. Əmr verdi ki, Murtuzu salsınlar zindana, Nardan xanımı da öz otağına. Padşah necə dedi, elə də elədilər. Murtuz zindanda qalsın, al xəbəri Nardan xanımla padşahdan.

Padşah durub gəldi Nardan xanımın yanına. Nardan xanıma bir dəst zənən paltarı verib geyindirəndən sonra dedi:

– Ey taci-təxti-sərim, gəl uluduzumuzu barışdıraq.

Nardan xanım dedi:

– Bizim ulduzumuz barışan ulduz deyil.

Belə deyəndə padşah istədi güc göstərsin. Nardan xanım qalxıb padşaha bir sillə çəkdi. Padşah özündən gedib yıxıldı kənara. Ağız-burnu qan oldu. Sonra ayağa durub Nardan xanımı saldırdı zindana. Qəza işi avanda gətirdi, Nardan xanımın zindan otağı Murtuzun zindan otağının yanında oldu, arada bircə arakəsmə var idi. Nardan xanım gecəyarı durub dedi:

– Hər təhər olsa buradan qaçmalıyam.

Durub ara divarı qazmağa başladı. Haçandan-haçana bir deşik açıb keçdi o biri otağa. Gördü ki, şam işığında burda bir cavan yatıbdı.

Şamla oğlanın üzünə baxıb gördü ki, Murtuzdu. Tez Murtuzu ayıldıb dedi:

– Sən paltarını ver mənə, sən də mənimkini gey! Mən çıxım burdan, sonra səni qurtarram.

Murtuz razı oldu. Soyunub paltarını Nardan xanıma verdi. Nardan xanım da soyunub paltarını Murtuza verdi. Səhər Nardan xanım Zərnigara bir kağız yazıb göndərdi.

Zərnigar kağızı alıb oxuyub bildi ki, Əhməd (Nardan) zindandadı. Tez gəlib atasından gizlin Nardan xanımı zindandan çıxartdı. Nardan xanım zindandan çıxan kimi tez özünü yetirib evə, pəhləvan paltarını geyib qılncı bağladı, gəlib zindanın qabağındakı zindançıları vurub öldürüb, Murtuzu götürüb apardı.

Padşaha xəbər getdi ki, təzə pəhləvan peyda olubdu, durma özünü yetir. Zindanbanları vurub öldürdü.

Padşah əmr verdi, qoşunu sel kimi tökdü meydana. Nardan xanım açıb qollarını şir kimi vurub özünü dəryayıləş-kərə, başladı qoşunu qırmağa. Nardan xanım gələn-gələn qoşunları qırıb tökdü, əl atıb padşahı taxtdan salıb, cəhənnəmə vasil elədi. Vəziri onun yerinə padşah tikib, Zərnigar xanımın yanına gedib dedi:

– Ey Zərnigar, bil və agah ol, mən qızam.

Bütün başına gələni Zərnigara danışib dedi:

– İndi mən gedirəm.

Zərnigar dedi:

– İndi ki, gedirsən, məni də apar.

Nardan xanım üç at götürüb Murtuz və Zərnigar ilə bina qoydu yol getməyə. Gəlib Qoquz padşahın torpağına orda ki, onu dara çəkirdilər, dayanıb meydanda bir nə'rə çəkdi. Qoquz padşah adam göndərdi ki, gedib görsünlər o nə'rə çəkən kimdi. Adam gəldi. Nardan xanım gələn adamın boynunu vurub saldı yerə.

Qoquz padşah gördü ki, gedən getdi, daha gəlmədi. Yenə adam göndərdi, Nardan xanım gələnin boynunu vurdu. Axırda padşah qəzəblənib qoşun göndərdi. Nardan xanım baxıb gördü ki, qoşun gəldi. Əl atıb qılncı vurdu

özünü dəryayi-ləşkərə, qırıb qoşunu axıra çatdı. Padşah qoşun göndərdi, pəhləvan göndərdi. Nardan xanım nə ki vardı, qırıb qurtardı. Axırda Qoquz padşah meydana gəlib Nardan xanımla qılinc-baqılinc gəldi. Gördülər ki, qılincdən bir şey çıxmadı, əl atdılar toppuza. Baxıb gördülər ki, toppuzdan da bir şey çıxmadı, başladılar güc eləməyə. Əl atdılar bir-birinin kəmərlərinə. Heç birinin bir-birinə gücü çatmadı. Axırda Nardan xanım lap təngə gəldi, əl atıb tutdu Qoquz padşahın kəməmindən, nə'rə çəkib götürüb çırpdı yerə. Çıxıb Qoquz padşahın sinəsinin üstə, başını kəsib keçirtirdi nizənin başına.

Nardan xanım yığıb camaatı, bu padşahın necə zülmkar olub beşikdəki qız uşaqlarını oğurlayıb qırmağını, hamısını camaata nəql elədi. Camaat Qoquz padşaha lə'nət oxuyub, Nardan xanımı özlərinə padşah tikdilər.

Nardan xanım bir neçə gün padşahlıq eləyib Murtuzu taxtda oturdub dedi:

– Mən gedirəm beş günə gəlləm.

Nardan xanım minib ata, üz qoydu öz vətəninə sarı. Yetişib şəhərinə ata-anasını tapıb görüşəndən sonra atası qızının əhvalını xəbər aldı.

Nardan xanım başına gələni atasına danışdı dedi:

– Sən həya-abrından ötəri məni nar eləyib satdın, məni bu padşahın əlindən qurtardın, mən də gərək səni qurtaram. Nardan xanım bu şəhərin də padşahını öldürüb, qoşunlarını özünə təslim elədi, sonra öz atasını burda padşah tikib, qayıdıb gəldi Murtuzun yanına. Yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib Murtuznan murad hasil elədilər.

KƏL HƏSƏNİN NAĞILI

Bəndərpuş vilayətində Əhməd adında kasıb bir kişi olurdu. Bunun bircə arvadından başqa heç kəsi yox idi. Yazıq kişi, günlərin bir günü azara düşüb daha oduna gedə bilmədi. Əhmədin arvadı Nisə gördü ki, Əhməd yorğan-döşəyə düşüb, evdə də yeməyə əppəkləri yoxdu, ərindən gizlin götürüb baltanı üz qoydu meşəyə ki, odun qırıb bazarda satsın, bəlkə axşama əppək pulu düzəldə bilsin.

Nisə çatıb meşəyə, o ki vardı odun qırandan sonra bir böyük şələ odun bağlayıb, götürüb qoydu yolun ortasına.

Nisə bərk acmışdı, əlin atıb armud ağacından bir neçə armud dərib nuşanlıqla yedi. Armudu yeyəndən sonra Nisəyə bərk susuzluq üz verdi. Durub endi bulağa, doyunca su içib əlin-üzün də yudu. Durub gəldi ki, odun şələsin götürüb getsin, gördü ki, şələnin üstündə bir gözəl quş oturub. Öz-özünə dedi: yaxşı oldu, tutub öldürərəm, ətindən xörək bişirərəm.

Nisə yerdən bir daş götürüb atdı quşa. Quş qanad çalıb şələnin üstündən qalxanda bir iri yumurta salıb qalxdı havaya. Nisə tez yüyürüb yumurtanı götürdü. Yumurtanın qabığı o qədər nazik idi ki, davam eləməyib əzildi. Yumurtaya hayıfı gəlib çəkdi başına. İçən kimi şirinliyindən ciyəri alışıb başladı yanmağa. Tez enib bulağa doyunca su içdi, səriyib odun şələsin dalına, evə gəldi. Şəhərə çatan kimi istədi ki, dönüb getsin bazara, yolu yarı eləməmişdi ki, elə bir sancı bunu tutdu ki, gözləri çaxmaq çaldı. Baş gicəllənib ürəyi bulandı, ancaq yenə də bir təhərnən durub gəldi evə. Əhməd durub çıxdı arvadının qabağına, dedi:

– Ay arvad, nə olub?

Dedi:

– Ay kişi, ölürəm.

Nisə başına gələni ərinə nəql elədi.

Əhməd xəstə-xəstə odunu götürüb, getdi bazara, satıb

puluna əppək alıb gətirdi. Bu gündən sonra Əhmədin arvadı Nisə yorğan-döşəyə düşdü, doqquz ayın tamamında bir oğlu oldu.

Əhməd uşağı görən kimi bağı çatlayıb öldü. Nisə əri öləndən sonra uşağın adını Həsən qoydu.

Uşaq iki aylığında ayaq tutdu, bir yaşında böyük adamlar kimi yeriməyə başladı. Həsən böyüyüb doqquz yaşına çatdı. Nisə də qapılarda dilənib çörək pulu qazanırdı.

Qurban bayramı idi. Bütün Bəndərpuş əhli səğirən-kəbirən qoyun aparıb, meşədə sərin bulağın başında kəsib, yeyib-içirdilər. Həsən də uşaqlara qoşulub meşəyə getdi.

Bəndərpuş əhli yeyib-içib istirahətdə idilər. Bu dəmdə iki nataraz ayı ağacların arasından çıxıb, şığıdı bunların üstünə. Bəndərpuş əhli ayıları görəndə qorxuya düşüb üz qoydular qaçmağa. Həsən ayıları görmürdü, öz-özünə fikirləşdi ki, aya bu camaat niyə qaçır.

Dönüb sağına baxanda gördü ki, meşənini kənarında iki nataraz ayı var. Həsən başa düşdü ki, camaat ayıdan qorxub qaçır. Tez yeridi ayılara tərəf, elə bir nə'rə çəkdi ki, nə'rənin zərbindən yer-göy titrədi. Yapışb, ayıları vurub baş-başa cəhənnəmə vasil elədi.

Bəndərpuş əhli bir təpə üstündə durub baxırdı, yə'qin eləmişdilər ki, Həsəni ayılar bu dəqiqə yeyəcək. Elə ki, gördülər Həsən ayıları tələf elədi, yerbəyerdən alqışlayıb Həsəni əl-əl üstə aldılar. O ki var hörmət elədilər.

Şad ürəknən yeyib-içib məclislərini başa vurdular. Axşam Bəndərpuş əhli evlərinə dağıldılar.

Al xəbəri kimdən, Bəndərpuş vilayətinin padşahından. Bəndərpuş padşahı vilayət içərisində ən məşhur bir padşah idi. Bunun gözünün ağı-qarası Pəri deyilən bir qızı var idi. Özü də qız nə qız... Qaşlar kaman, gözlər qan piyaləsi, burun hind fındığı, sinə səmərqənd kağızı, zəri-ziba içində, on beş yaşında, cavan tovuz misalı bir qız.

Pəri xanıma çox elçilər gəlmişdi, amma atası qızını

heç kəsə verməyib evdə saxlayırdı.

Pəri xanım bir gün atasından izin alıb qızlarnan bağa çıxdı. Pəri xanım bu dəfə qırx qıznan bağa çıxmışdı.

Al xəbəri Kaşkaş pəhləvandan. Kaşkaş pəhləvan Pəri xanıma vurğun idi.

Kaşkaş pəhləvan bir gün durub şikar bəhanəsi ilə gəzirdi. Yolnan keçib gedəndə güzarı düşdü Pəri xanım olan bağa. Gördü burda bir bağ var, gəl görəsən. Dünyada hər cür ağacı olan bir lələzar gülzar bağdı. Bağda gül bülbülü, bülbül gülü çağırır. Bənövşələr açıb, ağaclar yarpaqlanıb, nərgizlər baş göstərib, elə bil ki, behiştin bir guşəsidir. Bu bağın içində ceyran misalı bir qız sallana-sallana yüz naz-qəmzə ilə qırx qıznan seyr edir.

Kaşkaş pəhləvan Pəri xanımda bu cür gözəlliyi görən kimi könül əldən veribən izinsiz bağa daxil oldu. Qızlar onu görən kimi qışqırıb qaçdılar. Bağda tək Pəri xanım qaldı. Kaşkaş pəhləvan yapışb Pəri xanımın zərif biləyindən, basıb atının sağrısına götürüb qaçdı.

Qızlar bağda Pəri xanıma axtarmağa başladılar. Ancaq nə qədər axtardılarsa, tapa bilmədilər. Hər tərəfdən əlləri üzülüb kor-peşiman gəldilər Pəri xanımın atasının yanına, dedilər ki: taxtı-tacın dağılsın, Pəri xanım itibdi.

Qızlar belə deyəndə padşah çox qəmgin oldu. Dərhal bütün şəhərə adam saldırdı, ancaq Pəri xanımdan heç bir soraq tapmadı. Padşahın hər yerdən əli boşa çıxanda, şəhərdə bir abid var idi, həmin abidi çağırtdırıb dedi:

– Abid, əgər qızım Pəri xanımın yerini mənə desən, səni dünya malından qəni elərəm.

Abid kitablara baxıb dedi:

– Padşah sağ olsun, Pəri xanım sağdı.

Dedi:

– Hansı vilayətdədi?

Abid bir də kitablara açıb baxdı, başını bulayıb dedi:

– Padşah sağ olsun, sənin qızını Kaşkaş pəhləvan

aparıbdı.

Padşah Kaşkaş pəhləvanın adını eşidən kimi qorxu düşdü canına. Çünki Kaşkaş pəhləvan dünya üzərində üç qardaşı kimi çox şücaətli pəhləvandı. Kaşkaş çox padşahların gözün ağlar qoyub, taxtı-tacın viran eləmişdi.

Padşah dedi:

– Abid, bəs necə edək ki, Pəri xanımı Kaşkaş pəhləvanın əlindən alağ?

Abid açıb kitabları təzədən baxdı. Bir neçə kərəm kitabları varaqalayıb gözdən keçirəndən sonra, dedi:

– Padşah sağ olsun, Bəndərpuş mahalında bir pəhləvan peyda olubdu. Pəri xanımı gedib, götürüb gəlsə, o gedib götürüb gələ bilər.

Padşah xəbər aldı:

– Kim ola o pəhləvan?

Abid dedi:

– Bəndərpuş mahalında, Əhməd oğlu Kəl Həsən.

Abid sözünü deyib, çıxıb getdi.

Padşah vəziri çağırırdır dedi:

– Vəzir, gərək gedib Bəndərpuş mahalında Əhməd oğlu Kəl Həsəni tapıb gətirəsən.

Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun, mən Əhməd oğlu Kəl Həsəni hardan tapıb gətirim?

Padşah qəzəbnak olub dedi:

– Vəzir, sənə dörd gün vaxt verirəm.

Vəzir əlacsız qalıb üz qoydu Bəndərpuşa. Çatıb Bəndərpuşa, şəhəri gəzib dolandı, ancaq Əhməd oğlu Kəl Həsəndən bir soraq tapmadı. İstəyirdi ki, qayıdıb gedə, gördü ki, küçənin ortasında iki uşaq aşıq-aşıq oynayır. Kiçik böyügün aşığını götürəndə, böyük uşaq kiçiyə dedi:

– Aşığımı ver!

Böyük dedi:

– Vermirəm.

Kiçik dedi:

– Sən də Kəl Həsənin yerini yeriyirsən, nədi?

Uşaq belə deyəndə vəzir əl atıb tutdu uşağın qolundan, dedi:

– Al, bu sənin üçün pul, Kəl Həsənin evini mənə göstər!

Uşaq vəzirdən pulu alan kimi, düşdü vəzirin qabağına. Vəziri Kəl Həsənin evinə aparmaqda olsun, al xəbəri Kəl Həsəndən.

Kəl Həsən düz on altı yaşına çatmışdı. Onun gücdə pəhləvan əgər axtarsaydın dünyanı, tapa bilməzdin. Amma bir eybi var idi ki, alt çənəsi quş ürəyinə oxşayırdı.

Vəzir Kəl Həsənin qapısına çatıb qapını döydü. Kəl Həsən durub çıxdı darvazaya. Vəzir baxıb gördü ki, döydüyü darvaza açıldı. Bir nəfər nəhəng bir şey çıxıb qabağa, xəbər aldı:

– Kimi istəyirsən?

Vəzir dedi:

– Mənə Kəl Həsən gərəkdi.

Dedi:

– Kəl Həsən nəyinə gərəkdi?

Vəzir gördü ki, bu adamın gözlərindən cin çıxır. Əgər bir az da bərk danışsa, iki barmağının arasında sıxıb suyun çıxardacaq, qorxa-qorxa dedi:

– Padşah çağırır.

Kəl Həsən dedi:

– Kəl Həsən mənəm.

Vəzir dedi:

– Elə isə gəl gedək!

Kəl Həsən dedi:

– Bir balaca dayan, gedim geyinim, sonra gəlirim.

Kəl Həsən gedib, ayağına çarığın, başına papağın, əyninə yüz yerdən yamağı olan donun geyib düşdü vəzirin qabağına.

Vəzir tövşüyə-tövşüyə gəlib çatdı padşahın imarətinə, padşaha dedi:

– Padşah, dur ayağa, Kəl Həsən gəlir.

Padşah çox intizardı Kəl Həsəni görə. Bir də gördü ki, qabağında bir nəfər dağ boyda bir adam dayandı, əynində don, ayağında çarıq.

Vəzir astaca dedi:

– Kəl Həsən budu.

Padşah Kəl Həsənə yer göstərdi ki, otura. Kəl Həsən hansı kürsüyə yanını qoydu, kürsü davam eləməyib qırıldı... Padşah təəccüb elədi, istədi acıqlanıb Kəl Həsəni qova. Amma bu sir-sifəti Kəl Həsəndə görüb qorxusundan dinmədi. Axırda Kəl Həsən dizin vurub yerə yerdə oturdu.

Kəl Həsən oturandan sonra, padşah dedi:

– Ey oğlan, mən səni Kaşkaş pəhləvanın qabağına göndərsəm, gedərsənmi?

Kəl Həsən dedi:

– Nə üçün məni onun qabağına göndərirsən?

Padşah dedi:

– Kaşkaş pəhləvan mənim qızım Pəri xanımı götürüb qaçıb. Əgər sən Pəri xanımı götürüb gələ bilsən, qızımı sənə verərəm.

Kəl Həsən razı olub, padşahnan şərt bağladı.

Kəl Həsən dedi:

– Mənə yeddi qazan aş, bir at, bir dəst pəhləvan paltarı ver!

Padşah yeddi qazan aş bişirtirdi. Aşı çəkdiilər. Kəl Həsən o saat yeddi qazan aşı yeyib qurtardı. Padşah yeddi pud poladdan Həsən üçün paltar, qılınc, qalxan döydürdü.

Kəl Həsən polad paltarı geyib, at istədi. Hər hansı at gəldi, Həsən atı minən kimi beli sındı. Kəl Həsən bir nə're çəkib dedi:

– Mənə at!..

At tapılmadı. Yapışib vəzirin saqqalından atıb göyə,

tutub ovcunun içində, tulladı padşahın üstünə ki:

– Get, padşaha denən ki, mənə at versin.

Vəziri tullayan kimi vəzir gedib düşdü padşahın qucağına, dedi:

– Aman, ombam çıxdı.

Padşah xəbər aldı:

– Vəzir, nə olub?

Vəzir dedi:

– Evini allah yıxsın, bu nə xətdi saldın bizi. Tövlədə at qalmadı, məndə də qol-qıç. Həsən hansı ata mindi, atın beli davam gətirmədi, sındı. İndi at istəyir.

Padşah əmr verdi ki, tövlədəki Ərəbatı açıb versinlər Kəl Həsənə.

Adam gedib Ərəbatı tövlədən açıb gətirdi. Kəl Həsən mindi Ərəbatı. Bir-iki dəfə o yan, bu yana çapıb gördü ki, bəli Ərəbatı davam gətirəcək, üzün çevirib bina qoydu yol getməyə. Neçə mənzil yol gedib, gəlib gecəni bir qarının evinə çatdı. Qarının darvazasını döyməyə başladı. Qarı bayıra çıxıb gördü ki, qapıda bir nataraz adam dayanıb.

Xəbər aldı:

– Kimi istəyirsən?

Kəl Həsən dedi:

– Qarı nənə, bu gecə sənə qonağam.

Qarı dedi:

– Ay başına dönüm, mənim elə tövləm hanı, atını bağlayım.

Dedi:

– Artıq-əskik danışma!

Bir çəngə qızıl çıxardıb basdı qarının ovcuna.

Qarı qızılların xatirinə Kəl Həsəni evində saxladı.

Kəl Həsən qarıya pul verib özünə bir qazan aş bişirtirdi. Yeyib-içəndən sonra gecəni yatıb səhər elədi. Səhər qarıya dedi:

– Qarı nənə, Kaşkaş pəhləvan hansı vilayətdə olur?

Qarı dedi:

– Allah xatirinə məni qana salma. Onun üçün xəbərçi çoxdu. Quş quşluğuynan onun adını çəkə bilmir.

Kəl Həsən dedi:

– Qarı, canını istəyirsən de! Yoxsa səni tükündən asaram.

Qarı qorxa-qorxa dedi:

– Kaşkaş pəhləvanın bu yaxında, çay qırağında bir bağı var, padşah qızı Pəri xanımla orada olur.

Kəl Həsən Kaşkaş pəhləvanın yerini öyrənən kimi atına minib getdi.

Al xəbəri Kaşkaş pəhləvandan.

Kaşkaş pəhləvan divdən əmələ gəlmə bəni-insan idi. Pəri xanımı götürüb qaçırdan kimi, aparmışdı gülşən bağında qalaçada saxlayırdı. Neçə vaxt idi ki, Pəri xanımla başbir yastıq olmaq istəyirdi. Pəri xanım bir il möhlət istəmişdi ki, ta ata-anası başından çıxsın.

Bir gün Kaşkaş pəhləvan ova getmişdi, Pəri xanım da qalaçada tək-tənha oturmuşdu, bir də gördü ki, qalaçaya bir pəhləvan gəlir.

Pəri xanım Kəl Həsəndən özünü gizlətməyib çıxdı eyvana.

Kəl Həsən girib bağa atdan düşdü. Gördü ki, eyvanda gözəl bir qız dayanıb. Pəri xanım Kəl Həsəni görən kimi dedi:

– Ey cavan, heyf səndən, bu saat Kaşkaş pəhləvan gəlib çıxar, səni burada görsə, səni də öldürər, məni də.

Kəl Həsən dedi:

– Ey nazənin, mən Kaşkaş pəhləvanı gəzirəm.

Qız dedi:

– Ey cavan çıx yuxarı!

Kəl Həsən çıxdı eyvana.

Pəri xanım xəbər aldı:

– Ey cavan, nə məqsədnən, kim tərəfindən gəlmisən?

Kəl Həsən dedi:

– Gəlmişəm Kaşkaş pəhləvandan Pəri xanımı alıb aparam.

Pəri xanım dedi:

– Ey cavan, bil və agah ol, mən Bəndərpuş padşahının qızı Pəri xanımmam. Bir gün qızlarla atamın bağını gəzməyə çıxmışdım, Kaşkaş pəhləvan yolnan keçib gedəndə mənim gözəlliyimə aşıq olub götürüb qaçdı. Burada çox əziyyətlər çəkdim. Ancaq ona rə'y vermədim, axırda ələcsiz qalıb dedim: indi ki, istəyirsən mənim vüsalıma çatasan, bir il gözləməlisən. Bu gün bir il tamamdı, harda olsa gəlib çıxar.

Pəri Həsənə belə deyəndə, Kəl Həsən dedi:

– Ey nazənin, heç qorxma, inşallah səni atana yetirərəm.

Kəl Həsən gecəni Pəri xanımın yanında qaldı. Səhər durub Pəri xanım ilə bağ-bağatı gəzməyə başladılar. Bunlar gəzməkdə olsunlar, al xəbəri Kaşkaş pəhləvandan.

Kaşkaş pəhləvan şikara çıxmışdı, bir ili tamam olub Pəri xanımı yoluxmağa gəlirdi.

Kaşkaş pəhləvan qoşun ləşkərnən bağa daxil oldu, gördü ki, paho, Pəri xanım bağda, yanında da bir pəhləvan.

Kaşkaş bunu görəndə onların yanına gəlib dedi:

– Ay nadürüst, buraya quş gəlsə qanad salar, qatır gəlsə dırnaq salar, sən hara, bura hara?

Kəl Həsən dönüb geriye baxdı. Kaşkaş pəhləvan irəli gəlib əl atdı qılınca.

Kəl Həsən dedi:

– Pəhləvan, onu bil, pəhləvanlarda üç nişan olar: bir-birinə hər bə-zorba gəlmək, qılinc çalmaq, güləşmək. Mən hər üçünə varam, buyur, bu meydan, bu şeytan.

Kaşkaş Kəl Həsənin bu sözünü eşidən kimi çəkib qalxanı başına əl atdı qılınca. Kəl Həsən tər lan kimi atıb özün meydana, başladılar cəngə. Hər iki pəhləvan qılinc-qalxandan, oxdan, nizədən çıxdı, ancaq heç birisi o birinə

bata bilmədi.

Başladılar güləşməyə. Kaşkaş pəhləvan ha istədi Kəl Həsəni vursun yerə, gücü çatmadı. Həsən əl atıb tutdu Kaşkaş pəhləvanın kəməmindən, götürüb elə vurdu yerə ki, tikəsi tazıya çatmadı.

Pəri xanım bu şücaəti Kəl Həsəndə görüb düşdü onun əl-ayağına ki:

– Yaxşı qurtardın canımı bu bədsifətin əlindən.

Kəl Həsən Pəri xanımla bərabər ata minib, yola düşdülər. Neçə gün, neçə gecə yol gəlib, çatdılar bulaq başına.

Kəl Həsən dedi:

– Pəri xanım, mən neçə gündü ki, yuxusuzam, izin ver yatım.

Pəri xanım izn verdi.

Kəl Həsən uzanıb çəmənlikdə yatmaqda olsun, al xəbəri Kaşkaş pəhləvanın ortancıl qardaşı Bəlg pəhləvandan.

Bəlg pəhləvan Kaşkaş pəhləvanın yanına gəlirdi ki, qardaşını yoxlasın. Gəlib çatdı qalaçaya, gördü ki, qardaşının başını kəsib atıblar. Pəri xanım da yoxdu.

Bəlg pəhləvan minib yel atına, dərə-təpədən aşıb çatdı haman meşənin kənarına. Pəri xanımı görəndə kimi tanıdı, dərhal Pəri xanımı götürüb qaçdı. Bir az keçəndən sonra Kəl Həsən ayılıb gördü ki, Pəri xanımı aparıblar.

Minib Ərəbatına çapdı dalınca, ancaq nə elədi, Bəlgə çata bilmədi.

Bəlg Pəri xanımı götürübən gəldi qalaçasına, düşüb yel atından Pərinə bağlı bir otağa saldı.

Al xəbəri Kəl Həsəndən.

Kəl Həsən gəlib çatdı bir şəhərə gördü ki, yolun kənarında bir cavan əyləşib göz yaşı axıdır.

Kəl Həsən dedi:

– Ey cavan, nə üçün ağlayırsan?

Cavan dedi:

– Bu şəhərdənəm. Bir qıza aşiq olmuşdum, bu günlərdə toyumuz başlanacaqdı. Bu şəhərin paşası adaxlımı görüb əlimdən aldı. Adaxlım da ona getmək istəmir, tutub onu salıbdı zindana.

Kəl Həsən çox nazikürək idi, cavana dedi:

– Ay cavan, qəm yemə, bu dəqiqə səni sevgilinə yetirərəm.

Götürüb cavan oğlanı gəldi şəhərə. Şəhər paşasına bir kağız yazdı, göndərdi.

Paşa kağızı alıb, oxuyandan sonra xəbər oldu. Tez nə ki pəhləvanlar var idi ki, yığıb göndərdi Kəl Həsənin meydanına.

Kəl Həsən durub baxırdı, gördü ki, pəhləvanların qabağı açıldı. İşdən xəbərdar olan kimi bir nə'rə çəkib özünü vurdu dəryayiləşkərə. Burda bir qırhaqır saldı ki, gəl görəsən.

Paşaya xəbər gedib çatdı ki, pəhləvanlarını Kəl Həsən qırıb qurtardı. Paşa nə ki qoşunu var idi göndərdi.

Kəl Həsən gördü ki, qoşun gəlir, səs eyləyib Ərəbatına, qoymadı qoşun şəhərdən kənara çıxa. Bir nə'rə çəkdi. Nə'rəni çəkən kimi, qoşuna qorxu düşüb, üz qoydular qaçmağa. Kəl Həsən özünü yetirdi paşaya, yapışib saqqalından elə vurdu yerə ki, tikəsi ələ keçmədi. Bütün otaqları bir-birinə vurub gəlib çatdı kiçik bir otağa, gördü ki, otağın qapısında bir nəfər qarı oturub.

Dedi:

– Aç qapını!

Qarı dedi:

– Paşadan izin olmasa qapını açmaram.

Qarı belə deyəndə Kəl Həsən acığı tutub əl atdı qarıya, götürüb elə çırpdı yerə ki, qarı xurd-xəşil oldu. Bir təpik qarıya çəkdi, qapı laybalay açıldı. Kəl Həsən girib içəri gördü ki, bir nazənin sənəm, qabağında qızıl təst göz

yaşynan dolubdu. Tez qızın qolundan tutub çıxartdı bayıra. Çağırıb həmin oğlanı nişanlısını verdi ona, haman oğlanı paşa tikib, yeddi gün, yeddi gecə bunlar üçün toy elədi.

Toydan sonra Kəl Həsən minib Ərəbatına çapa-çapa bina qoydu getməyə. Gəlib çatdı bir köhnə xarabalıq dəyirmanına. Atın çəkdi içəri, özü də bir tərəfdə daldalandı ki, səhər açılan kimi çıxıb getsin.

Gecədən bir qədər keçəndə gördü ki, dəyirmanına iki ceyran girdi. Girən kimi cildlərini soyunub, olub bir cüt qız oturdular.

Kiçik bacı böyük bacıya dedi:

– Bacılı-bacı, niyə bu gün evə gecikibsən?

Böyük bacı dedi:

– Bacılı-bacılı, bu gün Kaşkaş pəhləvanın qardaşı Bəlg Bəndərpuş padşahının qızını götürüb qaçırtdı, onun tamaşasına çıxıb evə gecikdim. can bacılı, sən niyə gecikdin?

Kiçik bacı dedi:

– Kol-kosluqdan gəlirdim, gördüm ki, meşənin içində bir zarıltı gəlir. Gəlib meşəyə gördüm ki, orda bir qalaça var. Çıxdım qalaçanın gözlüyündən başladım baxmağa. Gördüm ki, bir orta sinnidə pəhləvan, əlində qızılgül ağacından bir çubuq, qabağında bir qız. Çubuğu çəkir qıza deyir: qız gəl mənə, qız nalə çəkib deyir ki, istəmirəm. Bir müddət bunlara baxdım. Haçandan-haçana oğlan çıxıb bayıra, qapını qızın üzünə bağlayıb, çıxıb getdi. Mən də ona görə evə gecikdim.

Kiçik bacı ilə böyük bacı belə deyəndə, Kəl Həsən əl atıb kiçik bacının ceyran dərisin oğurladı.

Qızlar gecəni səhərə kimi orda qaldılar. Səhər istədilər çıxıb gedələr, kiçik bacı ceyran dərisinin yox olmağını görüb bacısına dedi:

– Can bacı, ceyran cildim yoxdu, oxşayır aramızda

bəni-insan var.

Kiçik bacı xarabalıqda car çəkib dedi:

– İnsən, cinsən, hər kəssən, mənim cildimi ver!

Pərzad qız belə deyəndə Kəl Həsən özünü atdı ortalığa. Pərzad qız dedi:

– Cildimi ver!

Kəl Həsən dedi:

– Mənə o qızın yerini göstər, cildini verim.

Belə deyəndə Pərzad xanım razı oldu.

Kəl Həsən Pərzad xanımın ceyran cildini verdi. Alıb cildi çəkdi əyninə, oldu ceyran, dedi:

– Gəl dalımcən!

Kəl Həsən düşdü Pərzad xanımın dalıncan. Gəlib çatdılar haman meşəyə. Kəl Həsən gördü ki, burda bir qalaça var ağzında qıfıl. Kəl Həsən durdu pusmağa. Gecə bir də gördü ki, bir nəfər atnan gəlib çıxdı həmin meşəyə, atın bağladı, çıxıb qalaçanı açan yerdə Kəl Həsən əl atıb tutdu onun biləyindən, çırpdı yerə, oturub sinəsinin üstə başını kəsdi. Sonra qalaçanın qapısını sındırıb girdi içəri, gördü ki, burda bir qız var, yarıya kimi torpağa basdırılıb.

Kəl Həsən qızı torpaqdan çıxardıb xəbər aldı:

– Ey qız, bu nə əhvalatdı?

Qız dedi:

– Ey cavan, bil və agah ol! Mən Firəng padşahının qızı Şərəfəm. Atamın öz vəziri mənim gözəlliyimə aşiq olub neçə kərə mənə öz könlünü açdı, mən rədd elədim.

Bir gün yenə gəldi mənim yanına. Ha elədi, yenə də ona rə'y verməyib dedim:

– Bir də gəlsən atama deyəcəyəm.

Vəzir bu sözdən qorxuya düşüb, bir gecə məni oğurlayıb bu qalaçaya atdı. Düz bir ildi ki, burda məni saxlayır. Hər gecə durub gəlir, istəyir ki, mənə haram qatsın, mən qoymuram. Bax o çubuqların məni döyüb, çıxıb gedir. Amandı, ay cavan, məni bu qansızın əlindən

qurtar! Yoxsa bu saat gəlib mənə zülm edəcək.

Kəl Həsən dedi:

– Çıx bayıra gör o kimin cəmdəyidi?

Şərəf xanım bayıra çıxıb gördü ki, qapı ağzında bir cəmdək var, baxıb vəzirin başını gördü. Sevinə-sevinə gəlib düşdü Kəl Həsənin ələyənə, dedi:

– Mənim canımı bu bədrəngin əlindən yaxşı qurtardın.

Kəl Həsən Şərəf xanımı qoyub Ərəbatının tərkinə, birbaşa gəldi Bəndərpuşa. Şərəf xanımı tapşırırdı anasına, yenə də minib Ərəbatına, bina qoydu yol getməyə.

Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi badeyi-sərsər kimi, ayaq üzəngidə, diz qabırğada, ata bir-iki mahmız vurub neçə mənzil yol gəlib, çatdı bir qalaçaya. Gördü ki, bura bir balaca şəhərdi, dörd tərəfdən möhkəm divar çəkilib, içəri girmək mümkün deyil. Kəl Həsən diqqətlə baxıb gördü ki, darvazanın üstündə bir pəhləvan var, özü də daşdan yonulub, vurulub divara.

Kəl Həsən dedi: nə varsa bu şəhərdə var. Çəkib Ərəbatını bir tərəfdə bağladı, gəlib qalaya sarı yapışdı darvazadan, iki möhkəm güc verdi, üçümücündə darvazanı qoparıb uzatdı yerə, girdi şəhərə. Gördü şəhər əhli yatıb, amma bir tərəfdən işıq gəlir. Kəl Həsən yeridi irəli. Gördü bura balaca bir qalaçadı, amma qapısına səkkiz yerdən möhür vurulub.

Kəl Həsən qapını sındırıb girdi içəri, gördü ki, Bəndərpuş padşahının qızı Pəri xanım əli-qolu zəncirli, qalaçanın bir küncündə bağlanıb.

Pəri xanım Kəl Həsəni görən kimi sevindiyyindən güc verib zənciri qırıb sarıldı Kəl Həsənin boynuna. Kəl Həsən Pəri xanımın əl-qolunu açıb dedi:

– Pəri xanım, hazırlaş gedək!

Pəri xanım hazırlıq görməkdə olsun, al xəbəri Bəlg pəhləvandan.

Bəlg pəhləvan səhər durub Pəri xanımın yanına gəlirdi. Gəlib qalaçaya çatdı. Çatan kimi gördü ki, qalaça laybalay açıqdı. Belə görəndə o elə bir nə'rə çəkdi ki, Kəl Həsən Pəri xanımın yanında özünü bir boy atdı. Tez durub çıxdı bayıra. Bəlg pəhləvanı görən kimi Kəl Həsənin gözləri qızardı, bir nə'rə çəkib atdı özünü ona tərəf. Hər ikisi başladılar süpürləşməyə. Süpürləşəndən sonra Kəl Həsən əl atıb qılınca, Bəlg pəhləvandan qılinc davasına başladı. Kəl Həsən baxıb gördü ki, qılinc davasından bir şey çıxmıdı, əl atdı kəməndə. Kəl Həsən Bəlgə bir güc gəldi, götürüb Bəlgə bir quş kimi elə vurdu yerə ki, Bəlg pəhləvanın tikəsi ələ keçmədi. Kəl Həsən Pəri xanımı alıb gəlməkdə olsun. Neçə gün, neçə gecə Kəl Həsən yol gedib, axırda gəlib çatdı Bəndərpuşa. Pəri xanımın atası üçün xəbər yolladı ki, qızı gəlir.

Padşah əmr verdi, Bəndərpuş xalqı şadlıqnan Kəl Həsənin qabağına çıxsınlar. Bütün şəhər çıraqlı oldu. Bəndərpuş xalqı Kəl Həsəni alqışlaya-alqışlaya paytaxta gətirdilər.

Padşah əmr elədi:

– Məni istəyən Kəl Həsənə xələt versin!

Kəl Həsən padşaha dedi:

– Vədəyə sözün nədi?

Kəl Həsən belə deyəndə, padşah dedi:

– Üç gün mənə möhlət!

Kəl Həsən razı oldu.

Padşah vəziri çağırırdır dedi:

– Vəzir, Pəri xanımı Həsənə verək, ya yox?

Vəzirin Kəl Həsəndən zəndeyi-zəhləsi gedirdi. Pəri xanımı da öz oğluna almaq istəyirdi, dedi:

– Padşah sağ olsun, sən qorxun təkəcə Kaşkaş pəhləvandan idi, onu da ki, Kəl Həsən öldürdü. Gəl sən bir qonaqlıq çağır, Kəl Həsənin xörəyinə zəhər tök, ölsün. Qızın rəiyyətə yox, padşaha layıqdi.

Ağıldan seyrək padşah razı oldu. Padşah Kəl Həsən üçün məclis düzəltməkdə olsun, al xəbəri Şərəf xanımdan.

Şərəf xanım Kəl Həsənin gəlməyini eşidib əl-ayağına həna yaxıb çıxdı onun qabağına. Kəl Həsən anası Nisə ilə, Şərəf xanımla görüşüb öpüşdülər. Kəl Həsən Şərəf xanıma dedi:

– Gəl səni aparım atanın yanına.

Şərəf xanım Kəl Həsəndən bu sözü eşidən kimi gözündən yaş axıdıb dedi:

– Ey Həsən, bil və agah ol, mən səninəm, səndən ayrılan deyiləm.

Kəl Həsən dedi:

– İndi ki, getmək istəmirsən, mən də səni özüm üçün saxladım.

Belə deyəndə Şərəf xanımla Kəl Həsən təzədən öpüşüb görüşdülər. Bunlar toy tədarükündə olsunlar, al xəbəri kimdən, Pəri xanımın atasından.

Pəri xanımın atası Kəl Həsəni evinə qonaq çağırırdı. Kəl Həsən getmək istəyirdi ki, Şərəf xanım dedi:

– Ey Həsən, gəl getmə!

Həsən dedi:

– Gərək gedəm.

Kəl Həsən durub gəldi padşahın məclisinə. Süfrə döşənib yeməkdə olsunlar, bir neçə tikə Kəl Həsən xörəkdən yeyən kimi dil-dodağı alışıb yandı. Padşah əmr verdi ki, Kəl Həsəni götürüb atsınlar yeddi dağın dalına.

Otuza kimi əsgər Kəl Həsəni götürüb atdılar dərələrin bi-rinə çıxıb gəldilər.

Al xəbəri Simurq quşundan.

Simurq göynən uçurdu, gördü ki, dərə içində bir şey ağarır. Tez enib aşağı gördü ki, bir pəhləvandı. Simurq bildi ki, bunu zəhərləyiblər. Başladı Kəl Həsənin ağzını yalayıb, zəhərin çəkməyə. Bir az süd damızdırıb Kəl Həsənin ağzına, Kəl Həsəni ayıltı.

Kəl Həsən özünə gəlib gördü ki, dar bir dərənin içindədi. Tez bildi ki, iş nə yerdədi.

Simurqun qanadından öpüb pay-piyadə gəlib çıxdı Bəndərpuşa. Çəkib qılıncı nə ki padşah qoşunu var, ləşkəri var, qırıb-çatdı. Gəlib otaqların birinə, gördü ki, padşahla vəzir qorxularından giriblər taxçaya.

Əl atıb padşahla vəzirin boğazından yerə elə vurdu ki, tikələri tazıya çatmadı. Alıb Pəri xanımı götürüb gəldi. Bəndərpuş əhli belə gücü Kəl Həsəndə görəndə istədilər Kəl Həsəni padşah tikələr. Kəl Həsən razı olmadı.

Kəl Həsən bir nəfər adam tapıb padşah tikdi. Yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib Şərəf xanımla, Pəri xanımı aldı.

Bəndərpuş xalqı keyf çəkib asudə yaşadılar.

QIRX QÖNÇƏ XANIM

*Dedim getmə, qal,
Sən ol abdal.
Mən olum diləfkar.
Dilimdən nə dedim yarə,
Eşq odunu bəyan eylə.
Ya məni öldür, qan eylə,
Ya seyrağıbı gözdən sal.*

Bəli, biri varımış, biri yoxumuş, allahdan başqa heç kəs yoxumuş. Bir padşah varımış. Bu padşahın dövləti-malı, cah-cəlalı başdan aşmırdı, amma övlad üzünə həsrət qalmırdı. Bu padşah çox arvad alır, heç birindən övladı olmurdu. Münəccimlər bunun taleyinə baxıb deyirdilər ki, gərək bir naxırçı qızı alasan, ondan övladın olsun. Padşah münəccimlərin sözündən çıxmayıb, fağır bir naxırçı qızı alır. Padşahdan bu arvadın boyuna uşaq düşür. Bəli doqquz ay, doqquz gün, doqquz gecə, doqquz saat, doqquz dəqiqə, doqquz saniyə keçdikdən sonra arvad naxışlayır.

Padşahın baş hərəmi öz vəzirinin bacısı idi. Bu, arvadları başına toplayıb dedi:

– Necə olsun ki, biz arvadlardan uşaq olmasın, ancaq naxırçı qızından uşaq olsun? Naxırçı qızı doğandan sonra tay biz heç, gözdən düşəcəyik.

Baş hərəm bir küpəgirən qarını çağıraraq, əhvalatı ona söylədi. Qarını bunu əvvəl boynuna götürmədi. Bir qədər qızıldan-zaddan boyun olandan sonra öz üstünə götürdü ki, mən mamaynan işi düzəldərəm. Baş hərəm dedi:

– Necə düzəldərsən?

Qarını dedi:

– Arvad doğanda nə təhər olursa-olsun uşağı gizlədib, onun yerinə it küçüyü qoyduraram.

Qarını mamanı öyrədib ona çoxlu pul verdi.

Bəli, vaxt yetişdi, arvad doğdu, onun iki gözəl uşağı

oldu. Mama o saat uşaqları gizlətdi, yerinə it küçüyü qoydu və padşaha tez xəbər yetirdi ki, arvadın it küçüyü doğmuşdur. Padşah qəzəblənib, əmr etdi ki, dərhal arvadı zindana salsınlar. Amma vəzir qabağa yeriyib, padşaha dedi:

– Qibleyi-aləm, bu yaxşı iş deyil. Təzə doğan arvadı zindana salmaq sizə yaramaz. Başqa yerdən eşidib bizə gülürlər. Yaxşısı budur ki, arvadı qov, şəhərin bir kənarında, bir xaraba yerdə qalsın. Gündə xörək-mörəklərin artıqlarından göndərərək, bir təhərnən dolanar.

Baş hərəm yenə qarını çağıraraq uşaqların halını soruşdu. Qarını dedi:

– Xanım, bir qutu qayıtdırıb, uşaqları içinə qoyub, atdıq dənizə.

Sizə xəbər verim qutudan.

Dəryanın üzündə qutu üzə-üzə getdi çıxdı bir dəyirman. Dəyirmançı dən üyüdən yerdə gördü ki, dəyirman daşı dayanıb. Yuxarı çıxıb, gördü ki, dəyirmanın novuna bir qutu ilişib. Tez qutunu gətirdi, açıb gördü ki, iki körpə uşaqdı. Həmin dəyirmançının heç uşağı olmamışdı, uşaqları evə gətirib arvadına dedi:

– Arvad, övladımız yoxdu deyən, allah bu uşaqları bizə yetirib. Gərək bunlara öz gözümlərimiz işığı kimi baxaq.

Bu minvalnan uşaqlar on beş yaşına yetişdilər. Dəyirmançı ilə arvadı öldü, bir bacı, bir qardaş qaldılar. Bir gün qardaş yuxuda gördü ki, bir at dayanıb qapıda, buna deyir ki, gəl mənə gedək, axırın xoşbəxtliqdır. Oğlan yuxudan oyanıb gördü ki, bacısı yatıbdı. Bu, eşiyə çıxdı, gördü ki, doğrudan da eşikdə bir at dayanıb. Rəvayətə görə, bu at yel atı imiş. At dilə gəlib dedi:

– Ay oğlan, min belimə, bərabər gedək, səni elə bir yerə aparacağam ki, orda xoşbəxt olacaqsan.

Oğlan tez ata minib, yola düşdü. At yel kimi uçurdu. Dərələrdən yel kimi uçurdu. Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badəyi-sərsər kimi, get ha get, bir qalaçaya

yetişdilər. At dayanıb dedi:

– Oğlan düş.

Oğlan düşüb qalaçaya yaxınlaşdı. Gördü ki, qırx ərşin ucalıqda bir hasarlı qalaçadı. Həmin qalaçanın da böyük bir dəmir qapısı var.

At dedi:

– Oğlan mən gedirəm, sən burada qalarsan. Hər vaxt mən sənə lazım olsam, bu tüklərimdən oda tutarsan, hazır olaram.

Oğlan qapıya yaxınlaşıb, bir təkən vurdu. Qapı açılmadı. İkinci təkən vuranda qapı açıldı. Oğlan içəri girib, gördü ki, burda biri-birindən bəzəkli qırx otaq var. Otaqları bir-bir gəzdi, amma heç bir adam görmədi.

Bəli, üç gün burda qalandan sonra yadına düşdü ki, bacısını da bura gətirmək lazımdı. Tez tükü oda tutdu, at hazır oldu. Ata minib yola düşdü. Bir neçə saatdan sonra bacısının yanına gəldi. Bacısı üç gün idi ki, fikir eləyib ağlayırdı. Qardaşının gəlməsini görüb yaman sevindi. Qardaşı dedi:

- Bacı, tay durmaq vaxtı deyil, bizim qismətimiz başqa yerdədi. Dur min tərkimə bərabər gedək. Bacısı durdu ayağa, ikisi də birdən mindilər ata. At bunları həmin qalaçanın yanına gətirdi. Oğlan ipək dəsmalını çıxarıb atın tərəni sildi. Keçdilər otağa, bir-bir otaqları gəzib, bacısına göstərdi. Bacısı da bu imarəti bəyəndi. Bunlar burda qalmaqda oldular. Bunların səsləri, soraqları hər yere yayıldı. Hamı danışdı ki, bəs filan qalaçada bir bacı-qardaş yaşayır. Qız olduqca gözəl, qardaşı da pəhləvandır. Gündə ov ovlayıb gətirir.

Bunlar burda yaşamaqda olsunlar, gəl sənə xəbər verim baş hərəmdən. Gözünə döndüyüm padşahın baş hərəmi eşitdi ki, bəs filan yerdə bir bacı-qardaş şad gün keçirirlər. Tez qarını çağırıb dedi:

– Qarı nənə, nə təhər olmuş olsa, bu gün mənə bir

xəbər gətirməlisən, görək o oğlannan qız kimdi.

Qarı əvvəlcə getmək istəmədi. Axırda baş hərəm ona bir qədər qızıldan-zaddan verdikdən sonra qarı dedi:

– Buy, qarı nənən sənə qurban, niyə getmirəm, gedərəm, bir də üstəlik.

Qarı çadrasını başına saldı. Yavaş-yavaş gedib özünü qalaçanın yanına yetirdi. Başladı ah-vaynan qapını döyməyə. Oğlan ova getmişdi, evdə yoxudu. Qız qapını açdı, gördü ki, bir nəfər qarıdı. Qarı qızı görən kimi dedi:

– Buy, qarı nənən sənə qurban, heç rəvadi ki, sənin kimi gözəl, göyçək bir qız bu qalaçada tək tənha qalsın? Heç kəsin də xəbəri olmasın? Bəs kişi xeylağından-zaddan nəyin var?

Qız dedi:

– Qarı nənə, bir qardaşım var, o da ova gedib.

Qarı əhvalatı bilib, durdu getməyə. Çadrasını başına salıb dedi ki, darıxma qızım, mən tez-tez gələrəm, söhbətdən-zaddan elərik, günün xoş keçər.

Qarı mürgülüyə-mürgülüyə özünü baş hərəmin yanına yetirdi. Baş hərəm oturub fikir edirdi ki, görəsən qarı nə xəbərənən gələcək. O, yəqin eləmişdi ki, bu oğlannan qız həmin padşahın naxırçı qız arvadından olan uşaqlardı. Odur ki, çarə axtarırdı ki, oğlanı yox eləsin. Bu vaxt qarı tövşəyə-tövşəyə özünü yetirib dedi:

– Xanım, həmin qalaçada bir oğlan və bir qız yaşayır. Özləri də bacı-qardaşdırlar.

Baş hərəm tez barmağını dişləyib dedi:

– Aha, ey dili-qafil, bu həmin uşaqlardı. Mən nə təhər eləyim ki, onların başın batırım.

Qarını çağırıb dedi:

– Qarı nənə, bu səfər sənə bir çətin işim düşüb. Nə təhər olursa-olsun, gərək ona əməl eləyəsən.

Qarıda adətədi, bir az nəm-nüm eləyər. Bu qarı da bir az nəm-nüm eləyib dedi ki, nə buyurursan, xanım?

Xanım dedi:

– Gərək yenə gedəsən həmin qalaçaya, birtəhər eləyib o qızı başdan çıxararsan ki, qardaşını bir gedər-gəlməz yola göndərsin.

Qarı əvvəl boynuna almadı, sonra qızilları görən kimi razı oldu. Yenə çadrasını başına örtüb dedi:

- Buy, qarı nənən sənə qurban, o mənim əlimdə asan bir şeydi, düzəldərəm gedər, geri qayıtmaz, deyib üz qoydu qalaçaya sarı.

O gün oğlan yenə şikara getmişdi. Qarı qapını döydü. Qız gəlib qapını açdı, gördü ki, qarıdı, bunu otağa apardı. Qarı bir xeyli söhbətdən sonra dedi:

– Qarı nənən sənə qurban, heç yaraşar ki, sənə kimi ala gözlü, qələm qaşlı gözəl bir xanım bu qalaçada tək qalsın? Yaxşısı budur ki, qardaşını göndər getsin, yəmən səhrasında olan rəngarəng* ağacı gətirsin. O ağac gələr, sizin həyətiniz də daha rəngarəng, daha gözəl olar. Sən də ona baxıb fərəhlənərsən.

Qarı bu söznən qızın aqlını aldı. Qız da razı oldu. Qarı gedəndən sonra qız başladı qaş-qabağını tökməyə. Qardaşı ovdan gəlib gördü ki, bacısı fikirlidi. Yanına gəlib soruşdu:

– Nə olub belə fikirlisən? Məgər mən ölmüşəm ki, fikir çəkirsən.

Bacısı ağlamsımb dedi:

– Necə fikir çəkməyim, ölənəcən mən bu dörd divarın arasından çıxmıyacağam. Mən burda darıxıram. Gərək gedəsən Yəmən çölündə olan rəngarəng ağacdən birini gətirəsən.

Qardaşı gülümsünüb dedi:

– Yaxşı, bundan ötrü də adam keyfini pozar? Bu ki, mənim əlimdə su içimi kimi şeydi.

* Rəngbərəng.

Qardaşı gəldi atın yanına, yəhəri atın belinə qoyub, ora-burasını tumarladı. At ona dedi:

– Oğlan? Bəs hara gedirsən?

Oğlan dedi:

– Bacıma filan ağacın yarpağından gətirməyə gedirəm.

At dedi:

– Oğlan, o yer qorxulu yerdi, ora gedən gəlməz. Ancaq sən mən deyənə qulaq asarsan. Mən mənim üstümə gedək.

Oğlan atın üstünə minib onu məhmizlədi. At yel kimi uçdu. Çox gedib, az gedib böyük bir qalaçaya yetişdilər. Oğlan gördü ki, qırx arşın hündürlükdə bir hasardı. At dedi:

– Sən bərk dur, qorxma, mən özümü atacağam hasarın o tayına. Həyətdə hər nə qədər desən naz-nemət vardır. Görəcəksən ki, bir tərəfdə gözəl bir xanım oturubdu. Onun qırx hörüyü var. Hər hörüyünü qırx qız tumarlayır. O biri tərəfdən görəcəksən ki, bir bığıburma keçəpapaq oturubdu ki, yanında qırx nəfər keçəpapaq qulluqçusu var. Bir tərəfdə at, o biri tərəfdə it bağlanıbdı. Həyət nə həyət, adamın aqlın başından çıxardır. Sən bunların heç birisinə fikir verməyib, həyətin ortasındakı rəngarəng ağacın birini qopardarsan. Ağacı qopardandan sonra it başlayacaq hürməyə, at başlayacaq kişnəməyə, qulluqçular hər tərəfdən hücum eləyəcəklər səni tutmağa. Hər tərəfdən qışqırtı, bağırıtı səsi eşidəcəksən. Sən bunların heç birisinə qulaq asmayıb üstümdə bərk durarsan.

Bunu deyib, at barıdan tullandı. Oğlan baxdı gördü ki, doğrudan da atın dediyindən bir az da artıq bəzək-düzəkli, naz-nemətli bir həyətdi. Bunların heç birisinə fikir verməyib, özünü verdi ağacın yanına. Ağacın birini qopardıb, getmək istədi. Hər tərəfdən qışqır-bağır qopdu, ancaq özünü sındırmayıb, atın üstündə bərk durdu. At

hasarı aşıb yel kimi gəldi. Yetişdilər öz qalaçalarına. At dan düşüb, tərini öz ipək dəsmalınan silib, atı buraxdı. Baxıb gördü ki, ağac bunlardan qabaq gəlib həyətdə bitibdi. Bacısı ağaca tamaşa eyləyir. Ağac nə ağac, gün vuran kimi hər yarpağı bir rəng çalır, par-par parıldayır. Bir neçə gün bu qaydaynan qız gününü keçirdi.

Bəli, baş hərəm eşitdi ki, oğlan salamat qayıdıb. Neyləyim, neyləyim deyib fikirləşdi. Yenə qarını çağırıb yanına dedi:

– Qarı nənə, bir işim düşübdü sənə.

Qarı əvvəlkindən də artıq nəm-nüm eləməyə başlayıb dedi:

– Qarı nənən sənə qurban, xəstəyəm, vallah, heç yana gedəsi deyiləm.

Xanım bir qədər pul göstərən kimi, qarının gözləri par-par çaldı. Qarı pulu görəndə dedi:

– Neyləyim? Xanımsan, deyirsən, gərək gedim.

Xanım dedi:

– Qarı nənə, oğlanı bu səfər elə bir yerə göndərsən ki, getsin gəlməsin.

Qarı dedi:

– Bax, mənim bu gözlərim üstü, oğlanı göndərəm gedər Qırx Qönçə xanımı gətirməyə. O elə bir yerdədi ki, ora quş quşluğuynan qanad sala bilməz.

Qarı başmaqlarını geyib üz qoydu qalaçaya sarı getməyə. Qalaçaya yetişib qarını döydü. Qız gəlib qarını açıb qarını yuxarı apardı. Qarı ağacı həyətdə görəndə qıza dedi:

– İndi gördün ki, bir az qəlbin açılır? İndi qardaşın sənün üçün gedib Qırx Qönçə xanımı da gətirsə, sənə yoldaş olar, ta heç qəlbin tutulmaz.

Bu söz qızın beyninə batdı. Qarı xatircəm olub getdi. Yenə oğlan ovdan gəlib gördü ki, bacısı qaş-qabaqlıdı. Yanına gəlib dedi:

– Bacı, yenə nə olub sənə, qaş-qabağını tökübsən.

Bacı dedi:

– Əlbəttə, tökərəm, tək tənha qalırım burda, ürəyim partlayır. Getdin ağacı gətirdin, bir qədər ürəyim açıldı. İndi də gedib Qırx Qönçə xanımı gətirsən, həm sənə yoldaş olar, həm də mənə.

Qardaşı razı olub dedi:

– Elə bundan ötrü ürəyini sıxırsan?

Oğlan o saat gedib əhvalatı ata nağıl elədi.

At dedi:

– Oğlan, xəbərin var ki, bu səfər ölümə gedirsən?

Oğlan dedi:

– Bilsəm ki, gedib gəlməyəcəyəm, yenə gedəcəyəm.

At dedi:

– Elə isə min belimə, ancaq mən dediyimdən çıxma.

Oğlan ayağını qoydu üzəngiyə, at yel kimi götürüldü. Günə bir mənzil, teyyi-mənazil, get ha get, özlərini yetirdilər həmin qalaçaya. At bir yerdə durub dedi:

– Oğlan, yenə mən atılacağam həmin yerə. O şeyləri ki, keçən gün görmüştün, yenə həmin şeyləri görəcəksən. Görəcəksən ki, Qırx Qönçə xanım 40 qulluqçusuynan həyətdə oturub. Yetişib yapışarsan qızın qolundan. Qız getmək istəməyəcək, nə qədər yalvarsa qulaq asma, elə ki, dedi: Həzrəti Süleyman eşqinə burax məni, sənən gedəcəyəm, onda burax. Həmin saat alarsan qızı tərkinə. Mən sizi kənara çıxaracağam. Nəbadə-nəbadə qızın dilinə inanasan ha! Yoxsa qulluqçular həmin saat səni parça-parça edirlər. Oğlan atın dediyi kimi elədi. At birdən atıldı həyətdə. Oğlan gördü ki, Qırx Qönçə xanım öz qulluqçularıyla oturub. Özünü onun yanına yetirib tutdu əlindən. İstədi ki, qaldırıb ata mindirsin, qız başladı yalvarmağa:

– Sən allah, mənə dəymə, mən sənən gedərəm, burax məni, mən söz verirəm sənə getməyə. Oğlanın ürəyi yanıb istədi ki, qızı özbaşına buraxsın. At silkələndi. Oğlan tez

başə düşdü, yenə qızın əlindən dartmağa başladı. Qız bu səfər dedi ki, Həzrət Süleyman eşqinə mən söz verirəm sənənə getməyə, mənə burax. Oğlan qızı buraxdı. Qız atılıb mindi oğlanın tərkinə. At quş kimi hasarı aşıb, yel kimi gəlib qalaçaya çatdı. Atdan düşüb yuxarı çıxdılar. Oğlan atın tərini silib buraxdı.

Qız gördü ki, qardaşı bir gözəl qıznan gəlir. Özünü tez yetirib, qucaqlaşib öpüşdülər. Xoş-beş, on beşdən sonra başladılar gün keçirməyə.

Gəl sənə xəbər verim padşahdan. Bir gün padşah vəzirə dedi ki, vəzir, hazırlaş bir şikara çıxacaq. Vəzir işi əvvəldən bilirdi, əgər işin üstü açılsaydı padşah vəziri, bir də bacısını öldürəcəkdə. Vəzir nələc qalib hazırlıq apardı. Qıznan oğlan olan qalaçanın yanında böyük, güllü bir çəmən var idi. Padşahın fikri həmin yerə getmək idi. qərəz, hazırlaşdılar, at, qatır, dəvə yükləriynən bir qədər qoşun götürüb şikara çıxdılar. Özləri də gəlib həmin qalaçanın yanında çəmənlikdə düşdülər. Oğlan gördü ki, padşah öz qoşunuynan gəlib bunların çəmənliyində düşdü. Fikir elədi ki, gedib desin ki, nə haqqan mənə çəmənliyimə düşübsən. Bu vaxt bacısı dedi:

– Qardaş, necə olsa, yenə qoca padşahdı. Sənə yaramaz ona elə sözlər deyəsən. Get xoş gəldin de, görüş.

Oğlan padşahın yanına gəldi, baş əyib salam verdi. Oğlan doğrudan gözəl oğlan idi. Padşah oğlanı görəni kimi, ona min ürəkdən bağlandı. Çay-çörək yeyib qurtardıqdan sonra soruşdu:

– Bəs adın nədi:

Oğlan dedi:

– Nəsir, dəyirmançı oğluyam.

Bu sözü eşidən kimi, elə bil padşahın başına bir qazan isti su tökdülər. Öz-özünə fikirləşdi: sən padşah olasan, səndən olan evlad olsun it küçüyü, amma dəyirmançıdan gözəl evlad olsun. Bunu fikir eləyib əhvalı qarışdı. Vəzirə

dedi ki, hazırlaş, başım ağrıyır, getməliyəm. Bunlar durub səfərdən qayıtdılar, oğlan durub qayıtdı öz evinə.

Baş hərəm günü-gündən fikir eyləyirdi ki, ay dadi-bidad, bu oğlan yenə də sağ-salamat qayıtdı. Tez hərəmlərdən bir neçəsin çağırub, məsləhət elədilər ki, bir çarə tapsınlar. Hamısı bu fikrə gəldilər ki, qarının əliynən oğlanı ağır səfərə göndərsinlər. Səhər baş hərəm qarını çağırtdırub dedi:

– Qarı nənə, bilmirəm, göydə allah, yerdə sən, bu səfər nə təhər olmuş-olsa, o oğlanı yox eləməlisən.

Qarı nəm-nüm eləməyə başladı.. sonra qızılın ucunu görəni kimi razı oldu. Qərəz, qarı bir neçə qızıl alandan sonra yavaş-yavaş qalaçaya tərəf getdi. Qız iki gün idi ki, naxoşlamışdı. Birtəhər hiyləynən qarını açıb qızın yanına çıxdı. O yandan, bu yandan söhbət eləyəndən sonra qıza dedi:

– Mən dediyimə sən qulaq asmasan, günü-gündən saralıb solacaqsan.

Qız dedi:

– Na çarə eləyim, qardaşım Qırx Qönçə xanımı gətirib onunla gündə keyf eləyirlər. Mən də burada yorğandöşəkdə qalmışam.

Qarı dedi:

– Sənə bir yaxşı məsləhət eləyim. Qardaşını çağırub ona de, getsin qara dev yurdunda olan ağ almadan gətirsin. Hərgah o almaları gətirsə, onnan birini soyub yeyən kimi sağalıb durarsan ayağa.

Qız qarının sözünə inandı. Bir azdan sonra qardaşı gəlib, bacısının halını soruşdu. Bacısı dedi:

– İki-üç gündü ki, yorğan-döşəkdə yatıram, heç mənə dava-dərman eləmirsən.

Qardaşı dedi:

– Nə istəyirsən eləyim.

Qız dedi:

– Gərək gedəsən qara dev yurdunda olan ağ almadan

gətirəsən, mənim dərmanım ancaq odu.

Oğlan gəlib Qönçə xanımın yanına əhvalatı ona bildirdi. Qönçə xanım dedi:

– Ora gedər-gəlməz yoldu. Orda yeddi dev var. O devlərin əlinə düşən salamat qurtarmaz.

Oğlan cavab verdi:

– Bacıma söz vermişəm, ölüm də olsa gedəcəyəm.

Qönçə xanım dedi:

– Elə isə al bu üç dənə tükü, işin bərkə düşəndə bunun birisini tutarsan oda, nə təhər olmuş-olsa, mən sənə imdadına çataram.

Oğlan bunlarla görüşüb, gəldi atın yanına. Atın o yanbu yanını tumarlayıb yəhərini belinə qoydu.

At dedi:

– Oğlan, yenə qızın sözünə baxıb ölümə gedirsən, gəl bu yoldan qayıt.

Oğlan dedi:

– Mənim xasiyyətimi bilirsən, ölümə də olmuş olsa, gedəcəyəm.

At dedi:

– Elə isə min belimə, yola düşək.

Oğlan ata süvar oldu, atı məhmizləyib yola düşdü.

Günə bir mənzil, teyyi-mənazil, get ha get özlərini böyük bir dağın ətəyinə yetirdilər. At dayanıb dedi:

– Oğlan, mən burda dururam, sən gedərsən o iki dağın arasına. Qabağına böyük bir meşəlik gələcək, o meşəliyin içində tək imarət görəcəksən. İmarətin qabağında bir çeşmə, çeşmənin də başında yeddi dev görəcəksən. Bu devlər dəyirman daşlarını oynatmağnan məşğuldurlar. Sən ora gedən kimi sənə hücum edəcəklər. Əgər fürsəti düşməne versən, onda sağ-salamat qayıtmayacaqsan. Yox, sən onları qabaqlayıb öldürsən, onda almanı qoparıb qayıdarsan. Alma ağacı evin qabağındakı həyətdədi. Ancaq yenə tapşırıram, nəbada-nəbada, devlərin sözünə inanıb fürsəti

onlara verəsən ha!

Oğlan atı orda qoyub, başladı getməyə. Bir xeyli gedəndən sonra girdi meşəliyin içinə. Bir qədər meşəlikdən gedib at deyən imarətə rast gəldi. Gördü həmin yeddi dev böyük dəyirman daşını oynadır. Oğlanı görəndə kimi Qara dev qış– qırdı:

– Aha, ay bəni-adəm, sən bizim əlimizə yaxşı düşmüşsən. İndi biz səni öldürərik.

Belə deyib dəyirman daşını fırladıb oğlana tərəf atdı. Oğlan başını əydi, dəyirman daşı üstündən ötrü. Oğlan qılıncı siyirib devə endirdi. Dev iki parça olub yerə düşdü. O birisi devlər bunu görüb qaçmağa başladılar. Belə ki, oğlan özünü həmin ağ alma ağacının yanına yetirib almadan bir xurcun yığdı. Qayıdıb gəlmək istəyəndə hər tərəfdən səslər eşidilirdi: "Ay aman, qoymayın, tutun!". Oğlan bu səslərə fikir verməyib geri baxmadı. Gəlib dağın ətəyində, yenə öz atına süvar olub yola düşdü. At yel kimi uçub, qantər içində oğlanı mənzilinə yetirdi. Oğlan tez atdan düşüb ipək dəsmalnan onun tərini sildi və almaları da aparıb bacısına verdi.

Bunlar burda qalsın, gəl sənə kimdən xəbər verim, baş hərəmdən.

Baş hərəm gecə-gündüz yata bilməyib fikir eləyirdi ki, hərəgah məsələnin üstü açılsa, padşah bunu və vəziri öldürəcəkdir. Odu ki, istəyirdi ki, oğlanın başını batırsın. Bu səfər də eşitdi ki, oğlan salamat qayıdıb. Qarını çağıraraq dedi:

– Qarı nənə, məni balalarının başına çevir. Bizim bu fəndimiz baş tutmasa, tay ölümümüz yaxınlaşır.

Qarı cavab verdi:

– Tay mənim fəndim yoxdu. Rəngbərəng ağac dalınca göndərdim, salamat qayıtdı. Qırx Qönçə xanımın dalınca göndərdim, salamat qayıtdı. Axırda yeddi dev yurdundakı ağ alma dalınca göndərdim, yenə salamat qayıtdı. Tay

mənim işlədəsi fəndim yoxdu.

Baş hərəm dedi:

– Qarı nənə, bir iş var, əgər bunun dalınca da göndərsən, çox ümid var ki, salamat qayıtmasın.

Qarı dedi:

– O nədi?

Baş hərəm dedi ki, birtəhər eləyib oğlanı Qırx Keçəpapağın dalınca göndərmək lazımdı. Özün bilirsən ki, oraya quş-quşluğuynan qanad sala bilməz.

Qarı razı olub qızın yanına getdi. Qız yenə biki oturub fikir edirdi. Gördü ki, qarı pilləkanlardan yavaş-yavaş çıxır. Qarı ona yaxınlaşıb, dilini işə salıb dedi:

– Qadan-balan alım, allaha şükür, deyəsən sağalmısan.

Qız dedi:

– Bəli, qarı nənə, qardaşım almanı gətirəndən sonra bir az babatam.

Qarı nənə dedi:

– Ay qız, mən bilirəm ki, sənün günün pis keçəcək. Çünki qardaşın özünə Qırx Qönçə xanımı gətirib, o birisi otaqda keyf eyləyir. Sən də allaha şükür, yekə qızsan, burda tək-tənha qalırsan. İndi ki, belədi, qardaşına de ki, gedib Qırx Keçəpapağı gətirsin, sən də onnan keyf eləyəsen.

Qız qarının sözünə inandı. Qarı gedəndə qıza bərk-bərk tapşırırdı ki, qardaşını ora göndər. Qarı gedəndən sonra qız bir az da qaş-qabağını sallayıb eyvanda oturmuşdu. Qardaşı Qırx Qönçə xanımla eşiyə çıxıb bunu bikiyə gördülər. Qardaşı yanına gəlib bacısının boynunu qucaqladı. Hər iki gözlərin-dən öpəndən sonra dedi:

– Bacı, niyə fikir eləyirsən, mən ölməmişəm ki, ürəyində nə ki, dərddin var, mənə söylə. Bacardığım yerə kimi dərman elərəm.

Qız dedi:

– Hələ utanmaz-utanmaz danışsın. Qönçə

xanımla səhərdən axşama kimi gəzib-dolanıb keyf eləyirsən. Bəs mən heç adam deyiləm? Gərək gedib Qırx Keçəpapağı da mənün üçün gətirəsən.

Oğlan yenə də qızın ürəyini sıxmayıb, mənün gözüm üstə, dedi. Bir azdan sonra oğlan atın yanına gəlib minmək istədi. At yenə dillənib dedi ki, oğlan, hara gedirsən? Oğlan dedi ki, gedək Qırx Keçəpapağın dalınca. At dedi:

– Oğlan, həmin Keçəpapağın yanına gedərsən. Ya allah, deyib əl atarsan onun papağına, ancaq onu bil ki, birinci dəfədə götürə bilməsən, yarıya qədər quma batacağıq. İkinci dəfə götürə, bilməsən, boğaza qədər quma batacağıq, üçüncü dəfə götürə bilməsən, sən də mən də daşa dönəcəyik. Oğlan bu sözləri eşidib atın üstündə bərk durdu. At bir dəqiqədə özünü həyəətə atdı. Oğlan özünü yetirib əl atdı Keçəpapağın papağına. Həyətdəki dəhşət bunu qorxudub əli boşa getdi. At xəbər verdi ki, dizə qədər torpağa batdıq. İkinci dəfə əlin atanda yenə boşa getdi. Oğlan atın üstündə boğaza qədər atnan bərabər torpağa quylandılar. At oğlanın qulağına dedi:

– Özünü yığışdır, bu səfər də papağı götürməsən, biz daşa dönəcəyik.

Elə bil ki, oğlana təzədən qüvvət gəldi. Əlini atıb papağı götürdü. Papağı götürən kimi torpaqdan xilas oldular. O saat özünü qalaçanın bu tərəfinə atdı, üz qoydular gəlməyə. Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi-sərsər kimi özlərini yetirdilər evə. Oğlan tələsik atdan düşüb pilləkənlərdən çıxmağa başladı. Yarıya qədər çıxanda yadına düşdü ki, atın tərini silməyib. Tez qayıdıb atın tərini silməyə başladı.

At dedi:

– Oğlan, dua elə ki, anan namaz üstə idi. Hərgah pilləkənlərin axırında yadına düşsə idi, bu dəm-dəsgah hamısı yox olmuşdu.

Qərək, oğlan atı rahat eləyəndən sonra yuxarı çıxdı

gördü ki, özlərindən qabaq Keçəpapaq qırx qulluqçusuynan bərabər hazırdılar.

Bunlar burda yaşamaqda olsunlar.

Padşah o gündən ki, şikardan qayıtmışdı, oğlanın fikrini ürəyindən çıxara bilmirdi. Vəziri çağırıb dedi:

– Vəzir, hazırlaş, sabah şikara çıxacağıq.

Vəzir əhvalatı bilirdi. İstəyirdi ki, birtəhər padşahın başından şikar fikrini çıxarsın. Onun üçün padşaha dedi:

– Qibleyi-aləm, bir az başımız qatışıqdı, gəl şikarı təyin eləyək bir neçə gündən sonraya.

Padşah bu səfər vəzirin sözünü qəbul eləməyib dedi:

– Mən nə deyirəm, ona qulaq as, sabah şikara çıxmalıyıq, özü də həmin o dəyirmançı oğlunun çəmənliyinə.

Qərər, vəzir naəlac qalıb padşahın sözünü qəbul elədi. Sabah oldu, padşah, vəzir, əyanlar, bir qədər də qoşun götürüb yola düşdülər. Oğlaq qalaçada oturub söhbətə məşğul idi. Bir də gördü ki, qatırların ucu açıldı. Elə güman elədi ki, padşah yenə şikara çıxıb. Bu dəfə də qəzəblənib Qırx Qönçə xanıma dedi ki, mən gedib padşaha deyəcəyəm ki, birinci dəfə sənə hörmət elədim. İkinci dəfə nə haqqan bizim çəmənliyə səyahətə gəlmisən. Qırx Qönçə əhvalatı bilirdi. Oğlanın hirsini soyudub dedi:

– Ayıbdı, necə olsa yenə padşahdı, biz gərək onu qonaq çağıraq. Sən sabahdan get, padşahı, vəzirini, baş hərəmini və bir neçə adamını da qonaq çağır.

Oğlan Qırx Qönçə xanımın sözünə baxıb getdi. Padşah yenə çəmənlikdə oturub eys-işrətə məşğul idi. Birdən oğlanı görüb yenə fikri dağıldı. Oğlan padşaha yanaşdı, təzim eləyib salam verdi. Padşah salamı alandan sonra oğlanı öz yanında oturtdu. Yemək-içməkdən sonra oğlan ayağa qalxıb ehtiramnan padşaha dedi:

– Sabah zəhmət çəkib öz vəzir, vəkil, bir də hərəmlərinə bizə qonaq gələrsiniz.

Padşah razı oldu. Bir gün qabaq oğlan çox ov vur-

muşdu. Qırx Qönçə xanım əmr elədi ləzzətli taamlar hazır olundu. Vaxt oldu, padşah dəstəsiynən oğlana qonaq gəldi. Padşah, əyanlar qaydaynan oturub çay içəndən sonra taam yeməyə başladılar. Qırx Qönçə xanım süfrəyə oturandan qabaq, iki balaca it küçüyü hazır eləmişdi. Birinci tikəyə başlayanda, Qırx Qönçə xanım küçükləri içəri buraxıb süfrəyə çağırırdı. Böyük nimçədə onların qabağına yemək qoydu. Padşahın baş hərəmi bu əhvalatı görüb, payız yarpağı kimi əsməyə başladı. Vəzirin rəngi də qaçdı. Əlqərəz, bunlar özlərini itirmişdilər. Padşah bu işdən xeyli rəncidə oldu, ancaq məsələni öz ürəyində o yanbu yana çevirirdi. Taam yeyiləndən sonra padşah özünü saxlaya bilməyib, Qırx Qönçə xanımdan əhvalatı xəbər aldı:

– Sən it küçüklərini bizim kimi əziz tutursan?

Qırx Qönçə xanım özünü itirməyib cavab verdi:

– Bizimnən it küçüyünün nə təfavütü vardı.

Padşah bir az qəzəblənib getmək istədi. Qırx Qönçə xanım yenə üzünü padşaha tutub dedi:

– Qibleyi-aləm, sözümə mültəfit ol, gör nə deyirəm.

Padşah burda bir sirr olduğunu başa düşüb, sözün dalısına qulaq asdı. Qırx Qönçə xanım yenə sözünə davam eləyib dedi:

– Padşahım sağ olsun, bir insan ki, it küçüyü doğa, həmin it küçüklərinin insannan süfrədə bir xörək yeməsin-də nə böyük iş varmış?

Padşah tez barmağını dişlədi, qəzəblənib işin həqiqətini bilmək istədi. Qırx Qönçə xanım ayağa durub oğlanın, qızın əlindən tutdu, padşahın yanına gətirib dedi:

- Qibleyi-aləm, bu sənin oğlun, bu sənin qızın, mən də səninin gəlinim.

Keçəpapağı da gətirib dedi:

- Bu da səninin kürəkənindi.

Padşah o saat əmr edib vəziri, baş hərəmi, qarını, bir də həmin mama ki, uşağı tutmuşdu onu dəli qatırın

quyruğuna bağlayıb qatırı qovdurdu. Bir azdan sonra hər tikələri bir daş arasında qalıb öldülər. Padşah əmr elədi naxırçı qızını gətirdilər. Hər gün xörəklərin artığını yeyən bu arvad əriyib çöpə dönmüşdü. Arvad gəlib oğlunu, qızını gördü, əhvalatı bilən kimi ürəyi keçib qəşş2 elədi, tez güləb tapıb bunu ayıldılar. Qırx gün, qırx gecə toy eləyib, naxırçı qızını da baş hərəm yerində qoyub keyf elədilər. Yedilər, içdilər, mətəblərinə çatdılar.

NAZİKBƏDƏN

Həkan həkan içində, qoz girdəkan içində, xəlbir saman içində. Dəvə dəlləklik elər, köhnə hamam içində. Qarışqa şıllaq atdı, dəvənin böyrü batdı.

Biri varıdı, biri yoxudu, allahdan başqa heç kim yoxudu. Sizə hardan xəbər verim, Misir şəhərindən. Misir şəhərində bir dülgər, bir də bir zərgər varıdı. Bu dülgər başqa vilayətə getmişdi. Zərgərin gözü dülgərin arvadına düşmüşdü.

Bir qarı varıdı. Qarı var ipəkdi, qarı var köpəkdi, qarı var iman, qurban nəşib olsun. Qarı da var ilan-qurbağaya nəşib olsun. Bu qarı köpək qarıdı.

Bu qarını zərgər göndərdi dülgərin arvadının yanına. Qarı beş yol*, on yol getdi, axırda arvadı ələ gətirib zərgərə aldı.

Bir gün dülgər gəlib öz evinə çıxdı, gördü ki, arvadı zərgərə ərə gedib. Dülgər hücum eləyib dedi:

– Arvad mənimdi, kəbinli arvadımdı, onu almağa sənəin haqqın yoxdu.

Zərgər dedi:

– Xeyir, arvad mənimdi.

Bu ikisinin arasında dava düşdü. Biri dedi arvad mənimdi, o biri də dedi arvad mənimdi. Bunlar hər ikisi getdilər padşahın yanına şikayətə.

Padşahın İbrahim adlı bir oğlu varıdı. İbrahim atasına dedi:

– Ata, bunları ürcah** elə mənə, davaların kəsim.

Padşah dedi:

– Yaxşı.

İbrahim dedi:

* Beş dəfə.

** Rucu sözü əvəzində işlənmişdir, həvalə mə'nasındadır.

– Siz hərəniz bir şey qayırın gətirin mənə. Hansınızın qayırdığı şey yaxşı olsa, arvad onundu. Bunlar razı olub getdilər.

Səhər zərgər qızıldan bir xoruz qayırdı, xoruz otaqda gəzib banlamağa başladı. Dülgər də taxtadan bir at qayırdı, minib puçun burdu, at da otaqda o yan, bu yana getməyə başladı. İkisi də şeylərini İbrahimə gətirdilər. İbrahim baxıb dedi:

– At yaxşıdı, arvad dülgərindi.

Atı mindi, puçun burdu, at İbrahimi götürüb qalxdı göyə. Göydə İbrahim xeyli gedəndən sonra gördü ki, bir şəhərdən işıq gəlir. Gecə qaranlıq idi, getdi bu şəhərin qırağında düşdü. Elə ki, işıqlandı, gördü ki, şəhərin qırağında bir ev var. İçəri girib gördü burada bir qarı var. İbrahim qarıya dedi:

– Qarı nənə, sonun* nə var, oğuldan, qızdan?

Qarı dedi:

– Bala, heç-zadım yoxdu.

İbrahim dedi:

– Qarı nənə, məni oğulluğa götür, olum sənin oğlun.

Qarı dedi:

– Nə olar, bala, çox yaxşı, səni oğulluğa götürdüm.

İbrahim hər gün çıxıb bazara, ayından-oyundan gətirib qarınan yeyirdi.

Bir gün İbrahim şəhərdə gəzirdi. Gördü bir ev var, qalxıb ərşi-fələyə, amma heç bunun yolu yoxdu. Qayıtdı evə, çörəyi gətirdi, axşam çörəyini yeyib qurtarandan sonra dedi:

– Qarı nənə, o necə imarətdi ki, heç yolu yoxdu?

Qarı dedi:

– Bala, o padşahın qızının evidi, ona yolu padşah öz evinin içindən qoyub. Onu elə eləyib ki, heç kəs qızı görməsin.

* Övladin.

İbrahim gecə vaxtı gəldi həmin atı minib, çıxdı imarətin üstünə, ordan yavaşca eyvanna endi. Pəncərədən tamaşa eləyib, gördü bir qız yatıbdı. Elə gözəl qızdı ki, yanaqları yaqutun kənarı kimi, dişləri inci, mirvari kimi, nazikbədən, sünbül nişan bir qızdı ki, allah-taala xoş gündə, xoş saatda yaradıb. Üslublu* qapını açdı, gördü bir şam qızın başının üstə yanır, bir şam da ayağının altında, qız da yatıb. İbrahim baxdı gördü qızın barmağında bir üzük var. Adı da üstünə yazılıbdı. Qızın adı Nazikbədəndi. Üzüyü qızın barmağından çıxartdı. Öz üzüyünü saldı qızın barmağına. Qızın üzüyünü də öz barmağına saldı. Qızın o üzündən, bu üzündən öpdü, gecə yavaşca qapını açıb çıxdı. Atı minib gəldi öz evlərinə. Qız səhər durdu, bədənnəmə** güzgüyə baxdı. Gördü üzünə ləkə düşüb, üzüyü də dəyişilib, öz üzüyü yoxdu, bu üzüyün də üstə yazılıb: "Misir padşahının oğlu İbrahim". Qız buna çox təəccüb elədi ki, bu otağın yolu yox, gəlməyə bir yeri yox, bəs bu hardan gəlib? Bu gecə yuxusuna haram qatıb yatmadı. Gördü ki, otağın üstə bir şey tappıldı. Bir az sonra qapı açıldı, içəri bir oğlan girdi ki, Allah xoş gündə, xoş saatda yaradıb. Nazikbədən bu oğlana min könüldən aşıq oldu. İbrahim istədi qızın üzündən öpsün, qız yapışdı İbrahimin qolundan, dedi:

– Oğlan, nə həddin var bura gəlmisən? Buranın yolu yoxdu, hardan gəldin?

İbrahim dedi:

– Atnan gəldim.

Qız dedi:

– Bəs atın hanı?

İbrahim dedi:

* Üslub sözü əvəzində işlənmişdir, yavaş-yavaş, qaydası ilə deməkdir.

** Bədənnüma sözü əvəzində işlənmişdir. Bütün bədəni göstərən ayna deməkdir.

– Budu, burada.
Qız dedi:
– İndi ki, belə oldu, bağışlayıram səni. Bəs indi neyləyək, apara bilərsənmi məni, gedək?
İbrahim dedi:
– Bəli, apararam.
Hər ikisi mindilər ata. Atın puçunu İbrahim burdu, qalxdılar göyə. Bəli, göynən getdilər. Qız göydə dedi:
– İbrahim, mən üşüyürəm.
İbrahim tez atın puçunu burdu, düşdülər yerə. Gördülər bura bir qəlbi dağın başıdı. İbrahim baxdı gördü uzaqdan bir işıq gəlir, dedi:
– Sən burda otur, mən gedim sənə od gətirim.
İbrahim mindi ata, puçun burdu, qalxdı göyə, atı sürdü işıq gələn yerə. Gəldi gördü bu bir dəmirçidi. Dedi:
– Usta dəmirçi, ala bu sənin pulun, mənə bir maşa qayır.
Usta dəmirçi bir maşa qayırıb verdi buna. İbrahim maşaynan bir odlu kömür götürdü, atı minib qalxdı göyə, göydə yel vurdu, bir qığılcım düşdü atın puçuna, at alışdı. İbrahim gördü at enir aşağı. Nə təhər elədi olmadı, axırda düşdü yerə, atın puçu alışıb yandı. İbrahim çox peşiman oldu ki, görəsən yazıq qızın başına nə iş gələcək. Onu dağın başında qurd yeyəcək, nə yeyəcək? Qaldı məəttəl.
İbrahim qalsın burda. Sizə kimdən xəbər verim, qızdan. Qız çox gözlədi, gördü İbrahim gəlmədi. Hava elə tordu*. Gördü ta səhər açılır. Baxdı ki, burda heç kəs yoxdu, amma böyründən səs-küy gəlir. Yavaş-yavaş gedib gördü bu bir cütçüdü cüt çəkir. Cütçü baxdı gördü bir qız gəlir tamam qızıl-gümüşün içində, padşahyana bir qızdı. Qız gəlib cütçüyə dedi:

* Yarımqaranlıq.

– Ay cütçü, Allah qüvvət versin. Acdıgım var, mənə bir az çörəkdən-zaddan verərsənmi?
Cütçü dedi:
– Bir az burda dur, evim yaxındadı, gedim gətirim.
Cütçü özünü evinə sarı verdi ki, getsin çörək gətirsin. Qız fikirləşdi ki, acdıxdan yaxşı, mənim burdan qaçıb bir yana getməyimdi. Cütçü gedəndən sonra qız durub üz çevirdi bərri-biyabana. Gün çıxanda qız gəldi bir meşəyə çıxdı. Gün batınca burda daldalandı. Amma qaranlıq düşəndə meşədən çıxdı. Bir müddət gedib çıxdı bir dəyirman. Gördü dəyirmançı təkdi, dən qabağını çəkir.
Dedi:
– Ay dəyirmançı, acdıgım var, mənə bir az çörəkdən-zaddan ver.
Dəyirmançı baxdı gördü bu bir qızdı, Allah-taala xoş gündə, xoş saatda yaradıb. Özü də çim qızılın içində. Öz-özünə dedi:
– Allah mənimkini yetirib.
Başını qalxızıb qıza dedi:
– Bu saat, bir az otur.
Qız oturdu, dəyirmançı gətirib bir fətir* bişirib verdi qıza. Qız fətiri yedi. O baxıb gördü bu dəyirmançının fikri başqa yerdədi. Əlinə qab almaq mahnasıyan çölə çıxdı, qaçdı. Asta qaçana imam qənim olsun. O qədər gəldi ki, bir çobana ürcah oldü. Çoban gördü bir qız gəlir, çim qızılın içində. Çoban dedi:
– Allah mənimkini yetirdi.
Qız çobana dedi:
– Çoban, deyərlər: "Acdın çobana, yoruldu sarvana". Acdıgım var, mənə bir az çörək ver.
Çoban gətirib tez bir qoyun kəsdı. Ətini bişirib yedilər.

* Təndirdə bişirilən çörək adıdır.

Qız dedi:

– Çoban, bilirsən nə var. Məni bu paltarla aparsan, padşahınız məni sənənin əlindən alacaq. Gətir köhnə-kürüş paltarından birini ver mənə. Çoban qıza paltar verdi. Qız öldürülən qoyunun qarnını boşaldıb qurutdu, saçını yığdı, qarını geydi başına. Çobanın da bir dəst paltarını geyib dedi:

– Çoban, sən qoyununu qabaqdan çək, mən də daldan yığım.

Çoban sürünü çəkdi, bu qız da daldan yığdı. Çoban sür, çoban sür, deyə-deyə bir müddət getdi. Bir müddətdən sonra çobanın gözündən yayındı. Ağzını çevirdi bərribiyabana. O qədər gəldi ki, axırda bir şəhərə çıxdı. Gördü şəhər əhli hamısı yığışib meydana sarı gedir. Bu da bunların yanına düşüb, soruşdu: bu adamlar hara gedir? Dedilər ki, padşahımız ölübdü, indi dövlət quşu uçurdurlar, hər kəsin başına qonsa,

onu padşah eləyəcəklər. Getdilər meydana, bu qız da çəkilib bir tərəfdə durmuşdu. Quşu uçurdular, quş gəldi düz bu qızın başına qondu. Bunu adamların içindən qovdular ki, ay keçəl, sən hardan gəldin bura. Yenə uçurdular, bu dəfə də quş hərələnib, gəldi bu qızın başına qondu. Quş üç dəfə gəldi qızın başına qondu.

Dedilər:

– Gətirin bunu padşah eləyək.

Gətirdilər bu qızı padşah elədilər. Gördülər bu bir ədalətli padşahdı ki, heç olmayan kimi.

Bu burda qalsın, sizə kimdən xəbər verim, bu qızın atasından. Səhər açıldı, qıza xörək göndərdi. Qaravaşlar xörəyi qaytardılar ki, qız yoxdu. Padşah fikir eləyib dedi:

– Bu otağın heç bir yerə yolu yox, bunu göyə aparıldı, nə oldu? O saat hər yerdən olan münəccimlər çağırıldı. Münəccimlərdən biri dedi:

– Qızı göyə aparıblar, amma qız sağdı.

Padşah səhər bir dəst dərviş libası alıb dedi:

– Görək dünyanı gəzəm, görüm qız nə oldu?

Padşah dərviş libası geyib, düşdü qızını axtarmağa. İbrahimnən cütçü də dərviş libası geyib gəzirdilər. Dəyirmançıynan çoban da dərviş libası geyib düşdülər yola.

Bunlar burda qalsın, sizə xəbər verim qızdan. Qız bir gün vəzirə dedi:

– Bir nəqqaş çağır, mənim hərəməmin şəklini çəksin.

Getdilər bir nəqqaş gətirdilər. Padşah nəqqaşə dedi:

– Gəl o qarıdan mənim hərəməmin şəklini çək.

Özü çəkildi aynanın qabağına. Özünə bir ziynət vurdu ki, heç olmayan kimi. O qarıdan nəqqaş bunun şəklini çəkdi. Bu qız tez soyunub padşahlıq paltarını geydi. Dedi:

– Bu şəkli aparıb vurun alaqaçıya. Hər kəs ona baxıb ah çəksə, gətirin mənim yanıma.

Bir gün bunun öz atası gəldi. Bu kişi qızının şəklini burda gördü ah çəkdi, o saat onu gətirdilər padşahın yanına. Padşah dedi:

– Əşi, niyə ah çəkirsən?

Kişi dedi:

– Padşah sağ olsun, yadıma bir şey düşdü, ah çəkdim.

Padşah aşpaza dedi:

– Bundan yaxşı muğayat olarsan.

Bir günləri də İbrahim dərviş libasında gəlib şəkli gördü. Ah çəkib dedi:

– Görəsən bunun axırı necə oldu?!

Bunu da tutub gətirdilər. Padşah İbrahimi də aşpaza tapşırıb dedi:

– Bundan da muğayat ol.

Bunlardan sonra cütçü gəlib çıxdı. Padşah bunların hamısını yığdı gətirdi öz mənzilinə. Əvvəlcə üzün atasına tutub dedi:

– Əşi, o şəklə baxıb niyə ah çəkdin? O qız ki, sənə

gələn deyil.

Atası dedi:

– Qibleyi-aləm, o mənim qızımdı; elə bir otaqdaydı ki, heç bir yerdən yolu yoxudu. Yolu mənim evimin içindən idi. Xurd-xörəyi də mənim evimdən gedirdi. Bir gecə yatdıq, səhər xurd-xörəyi göndərdim, dedilər qız yoxdu. Nə qədər fikir elədim, bilmədim necə oldu. Mүнəccim gətirdim, dedi ki, qızı göyə aparıblar, ancaq sağdı. İndi dəriş-libas olub onu gəzirəm, şəklini burda gördüm ah çəkdim.

Sonra qız İbrahimə dedi:

– Sən niyə o qıza baxıb ah çəkdin?

İbrahim dedi:

– Bizim şəhərdə bir dülgər, bir də bir zərgər varıdı. Bu dülgər getmişdi qəribliyə. Zərgərin gözü düşdü dülgərin arvadına. Dülgərin arvadını axırda yola gətirdi, aldı. Bir gün dülgər gəldi. Bu ikisinin arasında dava düşdü, bu dedi arvad mənimdi, o dedi arvad mənimdi. Axırda gəldilər dədəmin yanına. Dədəmə dedim ki, bunların ixtiyarını ver mənə, davalarını mən kəsim. Atam bunların ixtiyarını mənə verdi. Mən bunlara dedim: hərəniz bir qəribə şey qayıdır mənə gətirin, hansınızınkı yaxşı olsa, arvad onundu. Bunlar razı oldular. Dülgər bir at qayırdı. Puçun buranda bu at başladı uçmağa.

1 Yemək-icmək mənasındadır.

Zərgər qızıldan bir xoruz qayırdı, başladı banlayıb gəzməyə. Mən baxıb, dedim ki, at yaxşıdı, dedim arvad dülgərindi. Bunların davasını kəsdim. Bu atı mindim qalxdım göyə, gəldim bir qarının evinə. Ona oğulluq elədim. Bir ay dolandım. Bir gün gördüm bu şəhərdə bir imarət var, heç yerdən yolu yoxdu. Getdim qarı nənədən soruşdum ki, qarı nənə o ev kimin evidi? Qarı nənəm dedi ki, bizim padşahın evidi, orda onun qızı olur. Heç yerdən yol yoxdu. Yolu onun öz evinin içindəndi. Gəldim atı minib, getdim o imarətə çıxdım. Qızın barmağında bir üzük varıdı. Onu

çıxartdım, öz üzüyümü də onun barmağına taxdım. O üzündən, bu üzündən öpdüm, sonra qayıtdım evə. Qız səhər durub görür üzünə ləkə düşüb, üzük də barmağında dəyişilib, o gecəni yatmır, oturur. Yenə gecə atı minib getdim, düşdüm otağın üstə, ordan da düşdüm eyvana, girdim içəri. Qız məni tutub dedi ki, sən hardan gəldin, nə təhər gəldin? Mən dedim atımdan gəldim. Qız dedi: məni də apara bilərsənmi? Dedim apararam. Mindik ata, o qədər gəldik ki, bir yerdə qız dedi, üşüyürəm. Biz endik yerə, gördüm bir təpənin başıdı. Onu qoydum orda, dedim ki, gedim od gətirim, gəldim dəmirçidən od götürdüm, aparanda oddan qığılcım düşüb, atın puçunu alıdırıb yandırdı. Mən də qaldım ayrı yerdə, ta qızın yanına gedə bilmədim.

İndi dəriş-libas olub, o qızı axtarıram. Gəldim burda şəklini gördüm, ah çəkib ağladım.

Onnan sora padşah cütçüyə dedi:

– Sən niyə ah çəkib ağladın?

Cütçü dedi:

– Qibleyi-aləm, o şəklini gördüyüm qız bir gün işıqlaşanda gəlib mənə ürcah çıxıb dedi ki, acdığım var, mənə çörək ver, mən min könlüdən ona aşiq oldum. Ona dedim ki, otur, bu saat çörək gətirim. Gedib çörək gətirdim; gəlib gördüm qız yoxdu. İndi burda şəklini görüb ağladım.

Padşah dəyirmançıya dedi:

– Bəs sən niyə ona baxıb ah çəkdin?

Dəyirmançı dedi:

– Mən onun qabağını çəkirdim, gördüm o şəklini gördüyüm qız girib içəri dedi: acdığım var. Getdim çörək saldım, yedik. Sonra əlinə qab aldı, çölə çıxdı, tay gəlmədi. İndi burda şəklini gördüm, ah çəkdim ağladım.

Padşah axırda çobandan soruşdu.

Çoban dedi:

– Mən də sürü otarırdım, gördüm bir qız gəlib

dedi:Acdıgım var. Mən gətirdim bir qoyun kəsdim. Bişirib yedik. Axırda mənə dedi ki, mənə sənənin əlindən alarlar, paltarlarının bir dəstini ver mənə! Özü qoyun qarnını da boşaltdı, geydi başına. Mənim paltarımın da bir dəstini geyib dedi ki, sən sürünün qabağını çək, mən də dalını yığım. Mən sürünün qabağını çəkdim, o da dalını yığdı. Bir vaxt gördüm ki, qız yoxdu. İndi şəklini burda görüb, ah çəkib ağladım.

Qız dədəsinə dedi:

– Əşi, qızını görsən tanıyarsanmı?

Dədəsi dedi:

– Bəli, tanıyaram.

Qız tacı başından götürüb dedi:

– Dədə, gör öz qızınnamı? Görürsənmi, başıma necə müsibətlər gəlsə də, heç kəs mənə bir şey eləyə bilməyib. Bax, mənim ərim bu İbrahimdi.

Mollanı gətirdi, kəbinini kəsdirdi İbrahimə, qız tacı da başından çıxarıb qoydu İbrahimin başına, dedi:

– İndi burda dolanaq.

Onlar yedi, yerə keçdi, biz də yeyək, dövrə keçək.

ADAMYEYƏN QIZ

Biri vardı, biri yoxdu, bir yetim oğlan vardı. Analığı ona gün vermirdi. Bir gün analığı xəmir elədi, körpə qızı beşiyyə qoyub dedi:

– Təndiri yandırırım, oturuşsun, çörək yapacağam. Qızı yürügələ, ağlasa, səni təndirə atacağam.

Oğlan beşiyi yürügələyəndə ac olduğundan ərik ağacından üç ərik qırdı, istədi yesin, baxdı ki, ögey bacısı beşikdən düşüb xəmir yeyir. Oğlanın boğazı qurudu. Ərikləri cibinə qoydu, hən-hün eləyib qıza yaxınlaşanacan o, xəmirin hamısını yeyib qurtardı. Oğlan ürəyində fikirləşdi ki, analığım bunu bilsə mənə öldürəcək.Odur kt, oğlan baş alıb kənddən çıxdı. Oğlan bir bulağın başına çatanda baxdı ki, dizində taqət qalmayıb. Uibindəki ərikləri yeyib dənəsini bulağın yanına əkdə ki, vaxt gələr, gərəyim olar. Oğlan daban aldı yoluna.İnsan ayağı dəyməyən bir yerə çatdı. Gördü ki, dağın ətəyində beş qoyun otlayır. Ha göz gəzdirdi, qoyunların hündəvərində adam görmədi. Şər qarışanda qoyunlar yola düzəldi. Oğlan ürəyində götür-qoy elədi ki, qoyunların dalınca getsin, görək axırı nə olur. Qoyunlar girdi bir həyəətə, oğlan da onların dalınca. Oğlan gördü ki, tavlının qabağında iki ər-arvad div dayanıb, onların ikisi də kordu. Kişi div tavlının qapısını kəsib içəri keçən qoyunları bir-bir samlayırdı. Oğlan axırıncı qoyunun böyrünə qısılib içəri keçəndə, div ona da əl gəzdirib arvadına dedi:

– Deyəsən, qoyunun biri doğub.

Oğlan nəfəsini içinə çəkib dinmədi. Səhər div tavlana açıb qoyunları çölə ötürəndə oğlan da bir qoyunun böyrünə qısılib çıxdı. Öz-özünə ürək-dirək verdi ki, bu ər-arvad divlər kordu, tuta bilməzlər. Yaxşısı budur ki, hal-qəziyyəni onlara söylüyüm, bəlkə rəhmləri gəlib mənim onlarla qalmağıma razı oldular.

Oğlan ər-arvad divə hər şeyi nağılladı. Kişi div dedi:
-Onsuz da biz kuruq, qal burda, bizə oğulluq elə.
Azdan-çoxdan ye, qal yanımızda. Sənin ən çətin işin
qoyunları otarmaq olacaq. Oğlan çox sevindi. Çomağı
götürüb qoyunların dalınca getdi. İlbəil qoyunların sayı
artmağa başladı. Bu hesabın beş qoyun bir sürüyə
döndü. Divlər onnan fərəhlənirdilər. O gün olmazdı ki, ona
kabab yedirməsinlər. Oğlan da ki, maşallah, maşallah
şaqqavatlı pəhləvana dönmüşdü.

Bir gün oğlan sürünü otaran vaxt bir ox tapdı. Oxu
qayanın altında gizlətdi ki, gərəyim olar. Bu vaxt uzaqda
bir sürü qoyun gördü. Tez onları da haylayıb öz sürüsünə
qatdı. Axşamçağı sürünü çöldən gətirəndə div qoyunları
saymağa başladı, gördü ki, qoyunun sayı hesabı yoxdur.

Oğlan dedi:

– Bir sürü varıydı, onu da haylayıb öz sürümüzə
qatmışam.

Div dedi:

– Özüvü gözlə, oğurladığın ağ divin sürüsüdür.
Ehtiyatlı ol və yadında saxla ki, ağ div gün çıxanda, onun
qardaşı qara div isə günbatanda məskən salıb. Səhər oğlan
davar otaranda gördü budu ağ div nərildəyə-nərildəyə
gəlir. Oğlan tez oxu qayanın altından götürüb düz onun
alnının ortasından vurdu. Div xırıldayıb yerə sərildi. Oğlan
çöldən qayıdanda əhvalatı onlara danışdı. Kişi div dedi:

– Aman günüdür, günbatan tərəfə getmə ha. Onun
qardaşı qara divdən yaxa qurtarammısan. Oğlan
hərdənbir sürünü günbatan tərəfə apardı. Qara divin
qalasında keşik çəkən aslanı qaplanı ələ almaq üçün onlara
bir-iki qoyun kəsib atdı. Bu vəhşi heyvanlar tez bir
zamanda oğlana isinişdilər.

Bir gün yenə oğlan sürünü günbatana sürdü.
Aslanla qaplana bir-iki qoyun kəsib atdı. Onlar ət yeməyə
məşğul olarkən oğlan qalaçaya girdi, gördü qara div

xorram yatıb. Oğlan tez oxu yaya qoyub onun alnının
ortasından vurdu. Qara div bağıra-bağıra öldü. Oğlan
aslanla qaplanı yanına alıb sürüyə tərəf gələndə gördü ki,
bir az aralıda qara divin davarları bulud kimi yatışıb. Tez
onları da haylayıb öz sürüsünə qatdı. O, aslanı-qaplanı da
yanına alıb sürünün dalınca divlərin yanına gəldi. Hər şeyi
onlara nağıl etdi sözünü xahişlə tamama yetirdi:

– Siz mənə ata-ana olmusuz. Mən sizdən çox razıyam.
İndi izin verin gedib analağımın qisasını alım. Həm də
atamdan xəbər tutum.

Divlər ağlayıb oğlanı yola saldılar. Oğlan aslanı-
qaplanı da yanına salıb öz vilayətlərinə üz qoydu. Gəlhagəl
gəlib bir bulağın başına çatdı. Gördü ki, əkdüyü ərik
dənələri göyərilib qollu-budaqlı iri ağac olublar. Oğlan
gördü ki, kəndlərinə az yol qalıb. Odur ki, aslanla qaplanı
ərik ağaclarına bağlayıb dedi:

– Burda dincəlin, mən bir azdan qayıdaram. Sizi
özümənən kəndə aparmaq istəmirəm, deyirəm camaat görəb
qorxar.

Aslanla qaplan ağacların kölgəsində uzandılar.
Oğlan daban aldı kəndlərinə. Kəndə girəndə gördü ki, heç
kəs yoxdu. Oğlan məttəl qaldı. Evlərinin qapısından içəri
girəndə ögey bacısını gördü. Oğlan onu dodaqlarının irili-
yindən tanıdı. Qız nə qız, lay bir divar, dişləri balta boyda.
Oğlan şübhələndi ki, bəlkə elə bu kəndin camaatını yeyib
qurtarıb. İstədi qaça, qız bayaq ha özünü qapıya saldı.

– Acından ölürdüm, səni əldən buraxmaram.

Oğlan dedi:

– Necə olsa, sən mənim ögey bacımsan, mənə qıyma.

Adamyeyən qız dedi:

– İrast ki, belədir ögey bacına rəhmin gəlsin. Ona
əziyyət vermə. Uzan qabağında səni rahatca yeyim.

Oğlan baxdı adamyeyən qızın ondan əl çəkmək fikri
yoxdur. Odur ki, hiyləyə əl atdı:

– Bacı, qoy sən deyən olsun. Ancaq qoy çıxım damın üstünə, ayaqlarımı bacadan sallayım. Sən də mənə ayaqlarımdan yeməyə başla, nə mən sənə üzünü görüm, ağlayım, nə də sən mənə üzümü görüb heyfslən.

Adamyeyən qız oğlanın dediyinə razı oldu. Oğlanın çölə çıxmağı ilə qaçmağı bir oldu. Adamyeyən qız tez onun dalına düşdü. Oğlan özünü qaplanla aslana çatdırdı, onları ərik ağacından açdı. Aslanla qaplan adamyeyən qızı tikə-parça etdilər, iliyindən sümüyünəcən yedilər. Onların da canı qurtardı. Burda göydən üç alma düşdü, biri mənə, biri özümün, biri də nağıl deyən.

TACİRBAŞI HÜSEYNİN NAĞILI

Biri vardı, biri yoxdu, qədim əyyamlarda bir padşah vardı. Bu padşah üzdən xoşsifət olsa da, batından çox zülmkar, qisascıl və əzazil idi, onun ipinin üstünə odun yığmaq olmazdı. Hirs tutanda padşahı dindirmək olmurdu. O çox kinli adam idi.

Günlərin bir günü padşah dəlləyi yanına çağırır. Dəllək onun başını qırır. Padşah aynaya baxıb görür ki, başında bir neçə ağ tük var. Ağ tüklərin görünməsini qocalıq əlaməti sayan padşah dərindən köks ötürüb qüssələnir. Bunu hiss edən baş vəzir soruşur:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, bu qədər var-dövlət, cah-cəlal ki, səndə var, sən dünyanın ən xoşbəxt adamısan, heç sənə kimi adama da qəmgin olmaq yaraşar?

Padşah deyir:

– Vəzir, mənə xoşbəxtliyimdən dəm vurursan, amma heç bir demirsən ki, bu gün sabah ömrümü bağışlayacam, onda mənə çırağımı kim yandıracaq? Kim məndən sonra bu var-dövlətə sahib olacaq? Bu dərd mənə çox düşündürür, mən qüssələnməyim nə edim?

Baş vəzir deyir:

– Qibleyi-aləm acların qarnını doydursa, yetim – yesirə pay versə, o bir olan Allah payını ondan əsirgəməz.

Bu fikir padşahın beyninə batır. O, vəzirə deyir ki, aç xəzinənin qapısını, yetim-yesirə pay ver, yeddi yol ayrıcında qazan asdır, bəlkə Allah-tala mənə üz tuta, bir şirin pay verə. Baş vəzir padşahın dediyi kimi də edir. O, yeddi yol ayrıcında qazan asdırır, ac-yalavacın qarnını doyurur, xəzinədən kasıb və kimsəsizlərə pay verir. Padşah qırx günün hər birini hərəmxanadakı arvadların biri ilə keçirir. Aradan xeyli vaxt keçir, amma padşahın övladı olmur ki, olmur. Padşah baş vəzirin məsləhəti ilə gördüyü işlərə peşimançılıq çəkir, onu lə'nətləyir. Baş vəzirlə arası olmayan

ikinci vəzir bu fürsəti əldən vermir. O, özünü padşahın yanına salıb deyir:

– Qibleyi-aləm, bilin və agah olun ki, baş vəzir sizin fərmanınızı yerinə yetirməyib. O, xəzinənin çox az bir hissəsini camaata paylayıb, qalanını isə özü mənimsəyib. Baş vəzir qocaldığınızı görüb özünə var-dövlət toplayır ki, sizin yerinizə keçsin.

Padşah bu sözlərə inanıb cin atına minir. O, baş vəziri yanına çağırır deyir:

– Vəzir, mən səni namuslu adam bilirdim. Amma indi görürəm ki, sən mənim fərmanımdan istifadə edib, xəzinəni əlində toplamısan, fikrin də mənim yerimə keçməkdir. Özün gördün ki, Allah-tala da məni sevindirmədi. İndi ya sənin boynunu vurduracağam, ya da xəzinəni necə dağıtmısan, eləcə də yerinə toplamalısan.

Bu sözləri eşidən baş vəzirin ürəyindən qara qanlar axmağa başlayır. O çox deyir padşah az eşidir. Vəzir kor – peşiman evinə gedir, gümanı gəldiyi tacirləri yığıb məsələni onlara deyir. Tacirlər deyirlər ki, hamımızın pulu padşahın xəzinəsinin onda biri qədər eləməz. Bu qədər pulu heç vaxt düzəldə bilmərik. Bu pulu düzəltmə-düzəltmə, ancaq Yəmən şəhərindəki tacirbaşı Hüseyn düzəldə bilər. Baş vəzir tacirlərin sözünə baxıb padşahın yanına gəlir, ondan qırx gün rüsxət alıb, yol hazırlığı görür və Yəmən şəhərinə üz tutur. Gecə-gündüz yol gedib axırda Yəmən şəhərinə varid olur. Karvansaraya girib tacirbaşı Hüseynin evini soruşur. Evi ona nişan verirlər. Baş vəzir atını düz Hüseynin evinə sürür. Nökər onu içəri də'vət edir, tez Hüseynin dalınca adam göndərir. Hüseyn evə gəlib qonağa xoşgəldin deyir, görür ki, ədəb-ərkanından, görkəmindən bu qonaq hər qonağa bənzəmir. Tacirbaşı Hüseyn süfrə açdırır, çay – çörək yeyilib içildikdən sonra vəzir deyir:

– Hüseyn qardaş, kimliyimi soruşmursan, niyə gəldiyimi bilmirsən? Amma mənə elə hörmət edirsən ki, adam

xəcalət çəkir.

Hüseyn deyir:

– Bu nə sözdür, qonaq qardaş? Xəcalət düşmənin olsun. Sən mənim qonağımsan. Hüseyn elə adam deyil ki, başını qonağından əsirgəsin.

Bundan sonra vəzir başına gələn əhvalatı tacirbaşı Hüseynə danışır. Hüseyn bir az fikirləşəndən sonra deyir:

– Bayaقدan deyirəm niyə fikirlisən, niyə qanın belə qaradır. O nə puldur ki, padşah onun üstündə sənin boynunu vurdurur. Sənə on elə xəzinə verərəm. Heç kişi də var-dövlət, pul üstə çörək kəsdiyi kişini basar? Fikir eləmə, on gün mənim qonağımsan, bu evdə yeyib-içib dincələcəksən. Sonra səni yola salacağam.

Baş vəzir burda qalır. Tacirbaşı Hüseyn hər gün onun başına adamlar yığıb qonaqlıq verir. Yəmən şəhərinin görməli yerlərini gəzdirir. Aradan doqquz gün keçir, onuncu gün tacirbaşı Hüseyn vəzirə deyir:

– Sizin yol tədarükünüz görülüb, ləl – cəvahirat, qızıl – gümüş dəvələrə yüklənib. Aparıb padşaha verin və elə adamlarla əlaqəni üzün. Bu pulları mən sənə bağışlayıram, onu qaytarmaq haqqında da fikir eləmə.

Baş vəzir tacirbaşı Hüseynlə sağollaşır yola düşür və gəlib öz şəhərinə çatır. Yəməndən gəlmiş qonaqları hörmət – izzətlə yola salıb, padşahın yanına gəlir. Əhvalatı ona danışır. Padşah xəzinəyə gəlib gözlərinə inanmır. O bu pulları gördükdən sonra inanır ki, doğrudan da baş vəzir xəzinəni oğurlayıbmış. Yoxsa, bu qədər pulu o haradan tapa bilərdi? Padşah baş vəzirə deyir:

– Sən bu qədər pulu ala bilməzsən, düzünü de görüm, bu xəzinəni harada gizlətmişdin?

Baş vəzir and-aman eyləyir, amma padşah inadından dönmür ki, dönmür. O, vəzirə deyir:

– Vəzir, bu olası iş deyil. Sən məni aldadırsan. Mən elə bir adam tanımıram ki, onun bu qədər pulu olsun. Sən

mənə kələk gəlmisən, bu xəzinə elə mənim xəzinəmdir. Mən sənə uydurmalarına inana bilmərəm. Gərək o adamı bura gətirəsən. O boynuna alsa ki, bu xəzinəni o verib, onda sənə günahından keçərəm. Yox, boynuna almasa, sənə boynunu vurduracam.

Çarəsiz qalan baş vəzir yenə tacirbaşı Hüseynin yanına gedib, əhvalatı ona danışır. Tacirbaşı Hüseyn deyir:

– Vəzir qardaş, mən qırx nəfər tacirin başçısıyam. Mənim onlarla alverim var. Bir azına pul verməliyəm, bir azında da alacağım var. Gərək mən onlarla haqq – hesab kəsəm. Uzun yoldur, gedərəm başıma bir iş gələr, onlardan halallıq ala bilmərəm. Sən razılıq ver, mən yerlərə adamlar göndərim, tacirlər gəlsin, onlarla haqq-hesab kəsəm, sonra gedək.

Vəzir razı olmayıb nə edə bilərdi. O, tacirbaşının dediyi vaxtı gözləyir. Tacirbaşı dediyi kimi də edir. O, tacirlərdən almasını alır, verəsini verib vəzirlə yola düşür. Onlar gəlib vəzirin şəhərinə çatırlar. Vəzir Hüseyni evinə aparır, yeyib-içib dincəldikdən sonra padşahın yanına gəlirlər. Padşah Hüseynə soruşur:

– Bu pulları vəzirə sən vermişən?

Tacirbaşı Hüseyn deyir:

– Bəli, mən vermişəm.

Padşah deyir:

– Hüseyn, mən inana bilmirəm ki, sənə bu qədər pulun olsun. Əgər varsa, bunları hardan almısan?

Tacirbaşı Hüseyn deyir:

– Padşah sağ olsun, icazə versəydiniz, başıma gələn əhvalatı sizə nağıl edərdim. Onda siz bilərdiniz ki, bu pulları hardan almışam.

Padşah deyir:

– Buyur.

Tacirbaşı Hüseyn söhbətə başlayır:

– Qibleyi-aləm, məlumunuz olsun ki, bir vaxt Yəmən padşahlığı ilə Çin padşahlığı arasında dava düşür. Davada

Yəmən padşahlığından çoxlu adam, o cümlədən mənim atam, anam da ölür. Xeyli adam, Çin tərəfə əsir düşür, mən də onların içində. O zaman mənim altı yaşım olur. Mən sifətdən bir az gözəl, suyuşirin olduğumdan Çin padşahının qızı məni özünə buyruqçu götürür. Bu qız məndən bir neçə yaş böyük olardı. Onun öz qulluqçuları vardı. Mən də kimsəsiz olduğumdan o qulluqçuların yanında qalır, onların buyruqlarını yerinə yetirirdim. Vaxt gəlib o vədə oldu ki, mənim on beş yaşım tamam oldu. Uvanlıq, yetkinlik eşqi beynimə vurdu. Bir könlüdən min gönülə padşah qızına vuruldum. Qız isə məni qul sifətində işlədirdi. Bir gün qız məndən su istədi. Mən iri mis parçı su ilə doldurub, qıza apardım. O, tək idi, mən cürətlənib qıza yaxınlaşmaq istədim. Qız əlindəki parçla başıma elə vurdu ki, fırlanıb yerə düşdüm, qan məni apardı. Qulluqçular tökülüb məni apardılar. Xəcalətimdən heç yerə çıxıb bilmirdim. Bir neçə gündən sonra qız məni çağıraraq dedi:

– Hüseyn, yəmənliylə bizim davamız çoxdan qurtarıb. İndi az-maz gediş-gəliş var. Get bazara yəmənli tacirlərdən birini tap bura gətir.

Mən dinməz-söyləməz bazara getdim. Soraqlayıb bir yəmənli tacir tapdım. Tacir saraya gəldi. Padşah qızı bu tacirdən soruşdu ki, Yəmən elinə nə vaxt gedəcəksən? Tacir də cavabında bildirdi ki, on gündən sonra. Qız dedi ki, gedəndə mənim yanıma gələrsən. Yəmən elinə bir əmanət var. Bəli, aradan on gün keçdi. Həmin tacir gəlib baş əydi. Bu qız tacirin kimliyini öyrəndi. Tapşırıq tövlədən bir at gətirdilər. O, atı mənə verdi, məni də tacirə tapşırıq, üstəlik də tacirə bir az qızıl verib dedi:

– Bu oğlanı sağ-salamat ata-anasına, ya da qohumlarına verərsən. Bunun başından bir tük əskik olsa, özünü ölmüş bil. Sonra qız mənə dedi:

– Hüseyn atın tərkindəki xurcunda əmanət var, onu da məndən pay kimi qəbul elə.

Mən xəcalətimdən danışa bilmirdim. Yola düşəndə də qıza deyə bilmədim ki, çörəyini mənə halal elə. Xülasə, tacirlə yoldaş olub, nəhayət ki, gəlib Yəmənə çatdıq. Tacir çox soraqlaşdı, mənim heç bir qohum-əqrabam tapılmadı. Axırda bir ev tutub orada yaşamağa başladım. Hər gün səhər bazara çıxır, gəzib dolaşır, axşam da evə qayıdardım. Bu minvalla çox dolandım, axırda Əhməd adlı bir tacirlə sövdələşdim ki, birlikdə alver edək. Əhməd mənim kimsəsizliyimi görüb razılıq verdi. Bir müddət Əhmədlə alış-veriş etdik. Onunla diyar-badiyar gəzdik, mal alıb, mal satdıq, var-dövlət aşırıb daşdı. Bir gün tacir Əhməd mənə dedi:

– Ay Hüseyin, bilirsən ki, bu gen dünyada Allah mənə bir övlad qismət eləmədi. Sənin də heç kimin yoxdu, gəl səni oğulluğa götürüm. Ata-bala olaq. Mən razı oldum. O, sevincək məni evlərinə apardı, arvadını yanına çağıraraq dedi:

– Arvad, bu gündən Hüseyin bizim oğlumuzdu. Aç köynəyinin yaxasını, Hüseyini köynəyindən keçirt, olsun bizim oğlumuz.

Elə bil ki, dünyanı arvada bağışladın. O vaxtdan mən oldum onların övladı. Əhmədin oğlu kimi qırx tacirin işini də ələ aldım. Vaxt o vaxt oldu ki, bir gün Əhməd ömrünü bağışladı. Aradan bir az keçəndən sonra arvadı da vəfat etdi. Bütün mülk, var-dövlət qaldı mənə. Məni hər yerdə tacirbaşı kimi tanıdılar. O vaxt mən yetkinlik yaşına çatmışdım. Bu zaman yenə Yəmən padşahlığı ilə Çin padşahlığı arasında dava başlamışdı. Bu davada Yəmənlilər qalib gəldi, çinlilərdən çoxlu əsir aldılar, şəhərlər, kəndlər tutdular. Mən də maraqlandım, əsirlərin yanına getdim, görüm ki, Çin padşahı və onun vəzirinin qızları da bunların içindədir. Mən onların hər ikisini tanıdım, amma onlar məni tanımadılar. Tez o qızların ikisini də satın alıb evə apardım. Onlara dayə tutub yemək-içməklərini qaydaya saldım. Hər ikisinə ipək, qumaşdan paltar aldım, naz-nə'mət içərisində saxladım. Fikrim bu idi ki, Çin padşa-

hının qızı ilə evlənim. Bunu mənə Allah qismət eləmişdi. Aradan bir müddət keçdi. Bir gün gördüm ki, Çinin keçmiş padşahı vəziri ilə dərviş libas olub qəsiddə deyirlər. Marağ məni götürdü. Həyatın qəribəliyinə təəccüb elədim. Onları dükanıma gətirdim. Qəfə-qəlyan, çay gətirdim, bir az söhbətdən sonra soruşdum:

– Baba dərviş, bura adamına oxşamırsınız, siz hara əhlisiniz, hardan gəlib hara gedirsiniz?

Padşah dedi:

– Ay oğul, haralı olduğumuzu neynirsən? Bir Allah qonağıyıq.

Dedim:

– Qonaqsınız, gözümüz üstə yeriniz var, mən tacirbaşı da qulluğunuzda hazır. Ancaq sizin kimliyinizi tanısam pis olmaz.

Vəzir dedi:

– Nə qədər yer gəzmişkə, bizdən bir söz soruşan olmayıb, sən yaxşı adama oxşayırsan. Ona görə dərdimizi sənə açacağıq, ancaq kimliyimizi deməyəcəyik. Ay oğul, biz elə bir dərdə düşmüşük ki, Allahdan başqa heç kim bu dərdə əlac eyləyə bilməz. Neçə vaxtdır gözlərimizin yaşı pırçın-pırçın tökülür. Ürəyimizdən qara qanlar axır. Dərdimizə dərman tapa bilmirik ki, bilmirik.

Mən həyəcanla soruşdum:

– Baba dərviş, o nə dərddir ki, siz belə yanıqlı-yanıqlı danışırırsınız? Bir dərdinizi deyən, mən də bilim, bəlkə bir əlac tapıla.

Padşah dedi:

– Biz ona görə belə cəlayi vətən olmuşuq ki, bizim itiyimiz var. Yəni Çin-Yəmən müharibəsində bizim qızlarımız əsir düşüb. Onların öldüsü, qaldısı bizə mə'lum deyil. Ona görə belə dərviş-libas olmuşuq. Sən yerli adamsan, bir soraqlaş, o bir gözəgörünməz Allahın xatirinə nə bacarırsansa bizə kömək elə.

Padşahın belə danışmağı mənə yaman tə'sir elədi. Axı mən bilirdim ki, padşah qızını necə istəyir. Bir tərəfdən də bu padşah mənə nələr yaxşılıq eləməmişdi? Axı mənim yaşamağımın səbəbkarı da padşahla qızı olmuşdu. Mən bu mənsəbə də onların hesabına çatmışam. Onun evində kəsdiyim duz-çörəyi heç zaman yadımdan çıxarmaram. Ona görə padşahı çox nigaran saxlamayıb dedim:

– Baba dərviş, mən elə bir adamam ki, başımdan keçərəm, qonağımdan yox. Nə qədər ki, burdasınız mən sizin qulluğunuzdayam. Mənim evim sizin evinizdir. Ancaq onu deyə bilərəm ki, mən də iki nəfər zənən almışam, gedək onlarla görüşün, hal-əhval tutun, bəlkə bir xəbər tuta bildiniz.

Bəli, bunları apardım qızların yanına. Onlar bir-birini tanıdılar. Bu ata-balalar bir bayatı deyib ağlayırdılar ki, ürək lazımdı buna dözə. Mən də bunlara qoşulub ağlayırdım. Padşahın qızı ağlaya-ağlaya atasına dedi:

– Ata, Allah bu tacirdən razı qalsın. Görürsən bizi necə saxlayır? Elə bil ki, qul sifəti ilə satılan biz deyilik. Bu nə işdirsə baş açmırıq. Tacirdən bu sirri öyrən, bizi də tezliklə evimizə apar.

Padşahın göz yaşları hələ qurumamışdı. O, qızları sağ-salamat tapdıqlarına və qul adı ilə alınıb belə cah-cəlal içində saxlanmalarına məəttəl qalmışdı. Onlar bilmirdilər ki, mənə necə minnətdarlıq eləsinlər. Bu sirri necə öyrənsinlər ki, mən bu qızları niyə belə naz-ne'mət içərisində saxlamışam.

Padşah mənə dedi:

– Tacir, nə vaxtdan axtardığımız bu qızları sağ-salamat tapmağımız bir möcüzədir. Bu Allah-talanın qismətiymiş. Amma qızları qul kimi alıb, belə saxlamağın sirrini səndən başqa heç kəs bilmir. Biz ömrü boyu sən bu xəcalətdən çıxma bilmərik. Səndən təvəqqə edirəm ki, bu sirri mənə açasan.

Mən dedim:

– Baba dərviş, burda heç bir sirr yoxdu, mən bilirdim

ki, bu qızların sahibi harda olsa, soraqlaşib tapacaq, ona görə onları şaha layiq saxlamışdım. Elə etmişəm ki, onlar özlərini uşaqlıqdan böyüdükləri saraydakı kimi hiss etsinlər.

Çin padşahını təəccüb bürüdü:

– Sən nə danışsən? Nə saray, nə şah qızı, bu nə sözdür? Mən ağlaya-ağlaya padşahın əllərindən öpüb onun ayaqlarına düşdüm. Üzümü ona tutub dedim:

– Başına dolanım, qurbanın olum, ay padşah, bil və agah ol ki, mən qul Hüseynəm. Sənin çörəyini yeyib bu mənsəbə çatmışam. Qızları da, sizi də görən kimi tanıdım.

Qəhər məni boğdu, danışa bilmədim. Hamı qupquru qurumuşdu. Nə edəcəklərini bilmirdilər. Padşah qızının gözlərindən yaş sel kimi axırdı. O, mənə yaxınlaşıb başıma mis parçla vurduğu yeri tapdı və məni bəgərinə basdı. Sonra atasına dedi:

– Atayı-mehriban, sən bir allahın işinə bax, Çin hara, Yəmən hara? Gərək mən orada əsir düşəydüm, mənə heç kim yox, Hüseyn əsirlikdən alaydı?

Padşah bir az fikrə gedib qızına dedi:

– Qızım, qismət beləymiş, qismətdən artıq yemək olmaz. Hüseyn çox halal adammış ki, sən ona qismət olmusan. Allah mübarək eləsin, oğullu-qızlı olasınız, qoşa qarıyısınız, övladlarınız halal süd əmsin. Hüseyn kimi duz – çörəyi itirməsin ...

Padşah toy edib qızını mənə verdi. Özü isə vəziri və vəzirin qızını da götürüb evlərinə qayıtdılar. Vaxt gəlib keçdi, mənim iki oğlum oldu. Bir gün mənə namə gəldi ki, qaynatan vəfat edib. Arvadı və iki oğlum da götürüb Çinə getdim. Qaynatama ehsan verdim. Bir müddət orada yaşadım. Mən arvadıma dedim ki, gedim ev-əşiyi satım qayıdım. Arvad narazılığını bildirdi:

– Hüseyn, kişi olan bəndə arvad qoltuğuna qısılmaz.

Mən arvadın bu sözündən sonra qaynatamın mülkünü satıb, onun bütün var-dövlətini də götürüb Yəmənə gəldim.

Tacirbaşı Hüseyin bu söhbəti qurtarandan sonra üzünü padşaha tutub dedi:

– Padşah sağ olsun, indi gör Çin padşahının var-dövləti, Əhməd tacirin qırx ildə qazandığı varidat, bir də mənim qırx tacirim qazandığı ləl-cəvahirat ola-ola sən xəzinənin bir hissəsini verə bilərəm, ya yox?!

Padşah gördü ki, tacirbaşı Hüseyin düz deyir. Vəzir xəzinəyə qızıl-gümüşün hamısını Hüseyindən alıb. Ona görə ədalətsiz iş gördüyünü başa düşdü və üzünü Hüseyinə tutub dedi:

– İndi mən sənə və baş vəzirə inandım. Allah şeytana lə'nət eləsin. Verdiyin xəzinəni özünə qaytarıram və izn verirəm ki, gəlib mənim vilayətimdə yaşayasan, burada tacirliyini eləyəsən.

Tacirbaşı Hüseyin dedi:

– Padşah sağ olsun, yerə tokülən su bir də qaba dolmaz. Hüseyin o varidatı geri almaq üçün verməyib. Sən baş vəzirin çox halal adamdı. Buna görə onu özümə böyük qardaş hesab edir və səndən rica edirəm ki, vəziri buraxasan mənimlə Yəmənə getsin. O ki, qaldı mənim bura köçüb gəlməyim, o baş tutası iş deyil.

Padşah üzünü baş vəzirə tutdu:

– Vəzir, doğrudan da sənə böyük zülm etmişəm. Allah şeytana lə'nət eləsin. Bu gündən yenə mənim baş vəzirimsən.

Vəzir dedi:

– Qibleyi – aləm sağ olsun, mən dostluqda, yoldaşlıqda hər cür imtahanı çıxdım. İndiyə qədər sənə baş vəzirlik edib qulluğunda durdum. Axırda da mənə elədiyini elədin, daha sənə e'tibar yoxdur. Mən bu gündən Hüseyinlə qardaş olacağam.

Padşah çox xahiş elədi, amma vəzir razı olmadı. O, evşiyini satıb Hüseyinlə Yəmənə getdi. Onlar kefi kök, damağı çağ dolandırdılar. Sizin də kefiniz kök, damağınız çağ olsun. Hər səhər halal süd əmmiş, xeyirxah adamlar urcahınıza çıxsın. Allah-tala həmişə sizi şər işdən uzaq eləsin.

SEHRLİ GÜZGÜ

Bir gün varıdı, bir gün yoxdu, bir padşah vardı. Padşah da istəyirdi ki, oğlunu evləndirsin. Saraydakılara da demişdi ki, oğluma üç bacını alacağam.

Bir gün o, vəziri-vəkili də götürüb düşür yola. Ha bura mənim, ora mənim, gəlib çıxırlar bir komanın ağzına. Görürlər ki, içəridən səs gəlir.

Böyük bacı deyir:

– Əgər padşahın oğlu məni alsın, onun toyundakı qonaqları bir yumurtaynan doyduraram.

Ortancıl bacı deyir:

– Padşahın oğlu məni alsın, onun ayağının altına qızıldan xalı toxuyaram.

Kiçik bacı deyir:

– Məni padşah oğlu alsın, ona qızıl saçlı bir qız, gümüş saçlı bir oğlan doğaram.

Bəli, padşah, vəzir-vəkil girirlər komaya, de xoş-beş, on beş, padşah bunların üçünü də alır oğluna. Böyük bacıyan ortancıl sözlərini əlbəəl yerinə yetirirlər. Növbə çatır kiçik bacıya.

Doqquz ay keçir. Padşah oğlu ovda imiş. Buna xəbər çatır ki, bəs bir cüt uşağın olub.

Böyük bacı ilə ortancıl paxıllıqdan bilmirlər neyləsinlər. Uşaqların biri qızıl saçlı, o biri gümüş saçlı idi. Fikirləşirlər ki, padşah oğlu bu uşaqlardan sonra kiçik bacını onların hər ikisindən çox istəyəcək.

Bir imanına tula bağladığım cadugər tapırlar, deyirlər ki, çarə tap, padşah oğlu gəlinə, bu uşaqları yox eylə.

Uadugər uşaqları oğurlayır, yerinə bir cüt kiçük qoyur.

Padşah oğlu da elə ki qayıdır, arvadının yanında bu kiçükləri görür, hirsələnib kiçik bacını evdən qovur.

Böyük bacıyla ortancıl sevinməklərində, kiçik bacı da

yolda getməyində olsun, bəs görək oğurlanan uşaqların başına nə iş gəlir. Uadugər onları sandığa qoyub atmışdı çaya. Bir kişi çayda balıq tuturmuş, sandıq ilişir bunun atdığı tora, kişi sandığı götürüb gətirir evə. Sandığı açır, görür ki, bir cüt ay üzlü uşaq var bunun içində.

İlahinin yazısından balıqçının uşağı olmurdu. Balıqçı da, arvadı da bərk sevinirlər, uşaqları saxlayırlar. Uşaqlar böyüyürlər.

Oğlan sən bəyənmə ovçu olur. Bir günləri balıqçının arvadı ölür. Bunlar çox başlarına, dizlərinə döyürlər, matəm saxlayırlar. Sonra balıqçı da xəstələnir. Uşaqlara deyir ki, mən öləndən sonra qapımızın ağzına bir dəvə gələcək. Uənazəni qoyarsınız dəvənin belinə, harda dayansa, orda da basdırarsınız.

Hər şey də kişi deyən kimi olur. Bacı-qardaş bu fani dünyada tək qalırlar.

Bir gün oğlan ov edən zaman padşah oğlu ilə rastlaşır, yazıq hardan bilsin ki, atası elə budur. Oğlan ətrafdakı quşu-heyvanı vurduğundan padşah oğlu ovdan korpeşman qayıdır. Arvadları ondan dilxorçuluğunun səbəbini soruşurlar. O da açıb hər şeyi söyləyir.

Bir neçə dəfə padşah oğlu ovdan əliboş, məyus qayıdandan sonra arvadlar cadugəri çağırırlar öyrənsinlər ki, bu oğlan kimdi. Uadugər açıb deyir ki, bu elə bacımızın oğludu.

Bacılar düşürlər qorxuya, yuxuları da ərsə çəkilir.

Uadugər də oğlan ovda olanda gəlir bunlara, qıza deyir ki, tək qalıb darıxarsan. Niyə qardaşına demirsən ki, sənə bizim dünyanı göstərən güzgünü gətirsin?

Qardaşı gələndə bacısı deyir ki, bəs hal-qəziyyə belədi, sən bizim dünyanı göstərən güzgünü mənə gətirməlisən.

Qardaş, necə deyərlər, çarığının bağını bərkidir, çox qorxulu yollardan keçib həmin güzgünü tapır, gətirir

bacısına.

Güzgüyə baxanda öz analarını görürlər. Uadugər yenə gəlir qızın yanına ki, bir padşah var, deynə qardaşına onun qızını alıb gətirsin, qız olsun sənə qulaq yoldaşı.

Sən demə bu padşah qızı tilsimli imiş. Oğlan min bir zülümən bu qızı da alır.

Uadugər bu dəfə də qızın yanına gələndə tilsimli padşah qızı əlindəki ağacı vurur ona, deyir:

– İynə ol!

Uadugər iynə olur, qız götürüb onu gizlədir. Oğlan da ovda yenə atasıyla rastlaşır. Padşah oğlu qanı qaynadığı bu oğlana deyir ki, gəl, dost olaq.

Oğlan razı olur, padşah oğlunu qonaq çağırır.

Padşah oğlu onlara gələndə görür ki, bu evin içində sarayda olmayan əşyalar var. Yeyib-içirlər, yatırlar. Gecənin bir vədəsində gəlin çıxır həyəətə, başından yaylığını açan kimi cinlər yığışır. Gəlin onlara tapşırır ki, bu komanın ağzından padşahın sarayınacan yol salın.

Bəli, səhər açılır, sizin də səhəriniz xeyirliyə açılsın, salınmış yolu görüb məəttəl qalırlar.

Bu iş padşah oğluna lap sirri-xuda kimi görünür, onları saraya qonaq çağırır. Qız iynəni, gəlin də güzgünü götürüb gedirlər. Gəlin güzgünü padşah oğluna göstərir. Padşah oğlu baxır ki, güzgüdə görsənən onun evdən qovduğu arvadıdır.

Gəlin tilsimliydi axı, hər şeydən də xəbərdardı. Bütün olanları padşah oğluna söyləyir. O da böyük bacıyla ortancılı çağırır, onlar da başa düşürlər ki, vəziyyət pisdə. Yeməyə zəhər qatırlar. Bu dəmdə evdən qovulan bacı ilə küçükləri də gətirirlər. Gəlin yeməkdən küçüklərin qabağına qoyur, küçüklər yeyən kimi zəhərin gücündən partlayırlar.

Padşah oğlu hər şeyi başa düşür. Gəlin iynəni atır yerə deyir:

– Uadugər ol!

İynə cadugərə çevrilir, açıb hər şeyi danışır.

Padşah oğlu böyük və ortancıl bacıları qırx dəlisov qatırın quyruğuna bağlatdırıb, zülmənən öldürtdürür.

Padşah oğlu balalarını da, arvadını da öpüb yanında əyləşdirir, şad-xürrəm ömür sürürlər.

HAZARANDASTAN BÜLBÜLÜ

Biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. Bu padşahın bir bağı var idi ki, ruzigarın gözü belə bir bağ görməmişdi. Gül gülü çağırır, içindən göz yaşı kimi çeşmələr axırdı. Bağın içində padşah dünyanın hər tərəfindən cürbə-cür ağaclar gətirib, əkdirmişdi. Qərək, nə deyim bağda can dərmanı desəydin vardı. Bu bağın şöhrəti bütün ətraf-əknafa yayılmışdı. Dünyanın hər tərəfindən dəstə-dəstə adamlar bu bağın tamaşasına gəlirdi.

Bir gün yenə ayrı şəhərdən üç nəfər bu bağı görməyə gəlmişdi. Padşahnan bağı gəzdilər, dolandılar. Bağın qapısından eşiyə çıxanda, qonaqlardan biri bir ah çəkib dedi:

– Çox gözəl bağdı, amma heyif ki, Hazarandastan gülüynən Hazarandastan bülbülü bu bağda yoxdu.

İkinci qonaq bir ah çəkib dedi:

– Çox gözəl bağdı, heyif ki, Bili-Bilqeyis xanım burda deyil.

Üçüncü qonaq da eləcə bir ah çəkib dedi:

– Çox gözəl bağdı, amma heyif ki, Süleymani-Ərəbat bu bağın içində deyil.

Qonaqlar getdilər, padşah düşdü fikrə, vəzir vərəvurd eləyib gördü ki, padşah çox fikirdədi, dedi:

– Padşah sağ olsun, nə oldu fikrə getdin?

Padşah dedi:

– Vəzir, qonaqların sözü məni fikrə saldı. Hər nə təhər olsa, gərək Hazarandastan bülbülü, Bili-Bilqeyis xanım, bir də Süleymani-Ərəbat bu bağa gətirilə.

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, burda nə var ki, səni fikrə salır? Şükür olsun üç oğlun var. Çağır, əmr elə, gedib gətirsinlər. Bəs onlar nə vaxt sənə lazım olacaqlar?

Padşah gördü ki, vəzir doğru deyir. Onun doğrudan da üç oğlu vardı. Əmr elədi, çağurdılar. Elə ki, oğlanların

üçü də gəldi padşahın bərabərinə, padşah dedi:

– Oğlanlarım, mənim bağım misli görünməmiş bir bağdı. Amma dörd dənə əskiyyə var, onlar da: Hazarandastan bülbülü, Hazarandastan gülü, Bili-Bilqeyis xanım, bir də ki, Süleymani-Ərəbatdı. Bilmirəm, göy göbəyini yerə dayasa da, gərək onları tapıb gətirəsiniz.

Oğlanlar atalarının əlindən öpüb atlarını minib yola düşdülər. Günə bir mənzil, təyyimənəzil, yetişdilər üç yolun ayrıcına. Atlardan düşüb bir az rahatlandıqdan sonra ordakı böyük bir daşın altına bir üzük qoydular ki, hansı tez gəlsə o birilərinin dalınca getsin, atlarını minib, vəlilərini eləyib, öpüşüb ayrıldılar.

O biri qardaşları getməkdə olsunlar, sizə kimdən deyim, kiçik qardaşdan.

Bu kiçik qardaş bir neçə gün yol gedəndən sonra gəlib bir şəhərə yetişdi. Bir evin qabağında atdan düşüb gördü ki, bir qoca kişi dayanıb qapıda, dedi:

– Qoca, qəribəm, yol adamıyam, bu gecəni mənə qonaq saxlarsanmı?

Qoca:

– Niyə saxlamıram bala?! Qonaq allah qonağıdır.

Ev yiyəsi qoca, gün keçirmiş, dünyanın isti-soyuğun görüb, acı-şirinin dadmış bir adamdı. Gecə söhbət vaxtı oğlanın Süleymani-Ərəbatdan ötrü bura gəldiyini bilib dedi:

– Bala, sən gəl bu sevdadan əl çək! Çox igidlər, çox pəhləvanlar bunun üçün gedib, bir də dala qayıtmayıblar. Hələ sənənin dimdiyinin sarısı heç getməyib, ağızından hələ süd qoxusu gəlir.

Oğlan dedi:

– Yox, dədəmə söz vermişəm, gərək eləyəm.

Onda qoca dedi:

– Oğlan, indi ki, belə oldu, qoy sənə deyim. O at hər gün bir çeşmə var, gəlib o çeşmədən su içir. Onu ancaq

orda tutmaq olar. Ancaq o çeşmənin yanına getmək üçün gərək yeddi dənə odlu dərədən keçəsən.

Oğlan hər şeyi ondan öyrənib səhər atı mindi. Yola dü-şəndə qoca dedi:

– Çeşmənin başında bir ağac var. Çıxıb həmin ağacda gizlənersən. Sübhü-sadıx zamanı bir dəstə at gələcək, cəhd eləyib kəməndi qabaqdakı atın boynuna sal, özün də tez dənən "at, Süleyman peyğəmbər eşqinə dayan!". Əgər elə deməsən, at səni də, ağacı da yerindən oynadıb həlak edər. Elə ki, mindin ata, dala baxmadan dördəmiyə çap! Daldan çoxlu səslər gələcək ki, "ay tutun, ay vurun"! Nəbadə dönüb dala baxasan, baxsan daş olarsan.

Oğlan atı sürdü, az getdi, çox getdi, bir də gördü ki, uzaqdan işıq gəlir. Yaxınlaşdıqca işıq yekəldi, elə oldu ki, elə bil uzaqda məş'əl yanır. Bir az gedəndən sonra baxdı ki, qabaqdakı işıq qocanın dediyi odlu dərədi. Dərənin istisi oğlanı tənqidirməyə başladı. Ancaq buna fikir verməyib yoluna davam elədi. Getdi yetişdi odlu dərənin başına. Dərə nə dərə, elə bil ki, allah cəhənnəmi bura köçürdü.

Oğlan baxmayıb özün vurdu odun içinə. Dərədən çıxanda göy guruldadı, şümşürük oynadı, bir gurultu qopdu ki, həmlə arvad olsa, qorxudan uşaq salardı. Oğlan qocanın dediyinə əməl eləyib, heç bir tərəfə baxmayıb, özünü ikinci dərəyə vurdu. Belə-belə dərələrin yeddisini də keçib çıxdı bir düzəngaha. Bir qədər atı sürəndən sonra gəlib bir çəmənəyə çatdı. Çəməninin ortasında uca bir ağac var idi. Ağacın altında bir çeşmə çıxıb abizəmzəm* suyu kimi axırdı. Oğlan baxdı ki, elə qocanın dediyi yerdə ki, var. Atından düşüb, əyləşib çəməninin başında bir az toqqasının altını bərkidəndən sonra, çıxıb ağacda oturub gözləməyə başladı.

*Müqəddəs Məkkə şəhərində Kəbənin həyatindəki quyudan çıxan, şəfəli zəməzəm suyu.

Səhərə yaxın bir də gördü ki, budu yer titrədi, göy saqqıldadı, şümşürük oynadı, təpənin dalından bir dəstə at çıxdı. Atlar üz qoydular çəsməyə tərəf gəlməyə. Oğlan yerin möhkəmləndirib kəməndi hazırladı. Atlar gəlib çəsməyə çatdılar. Oğlan baxdı qabaqdakı ata, gördü doğrudan da at bir atdı ki, Qırat onun yanında bir pula dəyməz.

Oğlan kəməndi atdı atın boynuna. At iki əlləri üstündə qalxdı göyə, oğlanı çəkdi, oğlan düz düşdü onun belinə. At bir də qalxdı ki, onu vursun yerə, oğlan dedi:

– Ay at, Süleyman eşqinə dayan!..

At həzrət Süleymanın adını eşitcək dayandı. Oğlan onu dəhnəçilov vurub başın döndərdi. Daldan nə qədər qışqırtı, bağırıtı gəldisə, oğlan dönüb baxmadı, birbaşa atı sürdü. Beş günə gəldiyini iki saatda keçib qocanın olduğu şəhərə çatdı. Oradan keçib birbaşa yola düzəldi. Gəldi haman üç yolun ayrıcına yetişdi. Daşın altına baxıb gördü ki, üzük ordadı. Bildi ki, hələ qardaşları qayıtmayıblar. Odu ki, üz qoydu ortancıl qardaşının getdiyi yola. Günə bir mənzil gəlib çatdı bir şəhərə. Şəhərin qırğında düşüb atın tükündən bir az çəkdi, özü girdi şəhərə, baxdı ki, möhkəm acıb, dedi: gedib bir az yemək yeyim. Bu fikrənən gəlib bir aşpaz dükənina girdi. Əyləşib xörək istədi. Aşpaz şeyirdi xörək gətirəndə oğlan gördü ki, öz qardaşındı, soruşdu:

– Bəs qardaş, bu nə hal?

Qardaşı dedi:

– Qardaş işim tutmadı, heç bir şey tapa bilmədim. Axırda aşpazxana sahibinə yataq pulu verə bilmədiyimə görə, indi məni burda şeyird eləyib işlədir.

Oğlan onun borcunu verib aşpazdan aldı, şəhərdən də ona bir at aldı, sonra da lazım olan başqa şeylər alıb şəhərin qırağına gəldilər. Oğlan cibindən Süleymani-Ərəbatın tükünü çıxarıb tutuzdurdu. Süleymani-Ərəbat badisərsər kimi gəldi. Hər iki qardaş mindi, sürüb birbaşa çatdılar üç yolun ayrıcına. Daşın altına baxıb gördülər ki, üzük hələ

ordadı. Kiçik qardaş ortancıla dedi:

– Qardaş, sən qal burda, mən gedim böyük qardaşımızın dalınca.

Ortancıl qardaş orda qaldı, bizim bu kiçik mazarat üçüncü yola düzəldi. Az getdi, çox getdi, gəlib bir şəhərə çatdı. Baxdı ki, böyük bir qəsir var. Bu qəsirin balaxanasında bir qız oturub, bir qız oturub ki, gözəlliyi göylərdən bac istəyir. Amma qəsirin qabağında bir dəstə fəhlə palçıq ayaqlayır. Oğlan yanaşdı fəhlələrə ki, soruşsun görsün bu balaxanadakı qız kimdi. Bir də nə gördü?! Böyük qardaşı fəhlə paltarında qıçlarını da çirməyib, burda palçıq ayaqlayır. Bunu görəndə oğlanın az qaldı ki, ruhu bədənindən ucsun, dedi:

– Qardaş, bu nə haldı?

Qardaşı dedi:

– Qardaş, bu qızı ki, görürsən, bu Bili-Bilqeyis xanımdı. Hazarandastan gülü ilə Hazarandastan bülbülü də ondadı. Bu palçıq ayaqlayanlar da ki, var, hərəsi bir padşahın oğludu. Gəliblər ki, onu alsınlar. O, da hər gələnən güləşib yıxıb, hər yıxılana da beləcə ömrünün axırınacan burda palçıq ayaqlatdırır.

Oğlan dedi:

– Qorxma qardaş, bu saat onun saçlarını əlimə dolaram.

Başını yuxarıya qaldırıb dedi:

– Qız, düş aşağı!

Qız dedi:

– Nə istəyirsən?

Oğlan dedi:

– Sənnən güləşmək istəyirəm.

Qız gülüb dedi:

– Bir baxginən bu palçıq ayaqlayan adamlara. Bunlar hərəsi bir pəhləvandı. İndi burda palçıq ayaqlayırlar. Mənim sənə yazığım gəlir. sən yaxşı bir oğlansan, özünü bəd-

bəxt eləmə, çıx get!

Oğlan dedi:

– Uzun danışmağın yeri yoxdu. Bunları da görürəm, səni də, düş gəl yerə!

Qız dedi:

– Get oğlan, sənin ağzından hələ süd qoxusu gəlir. Anan yazıqdı, sənin hələ bələnməli vaxtıdı, get, özünü bədnam eləmə!

Oğlan dedi:

– Sənin cənginə indiyə kimi görünür ki, pəhləvan düşməyib, indi məndən gözün qorxduğuna görə, aşağı düşə bilmirsən.

Qız hirslandı:

– Oğlan, mən sənə qıymırdım, sənə yazığım gəlirdi. İndi ki, sən belə danışdın, çox yaxşı, gəl güləşək. Ancaq bir şərtənən. Sən məni yıxa bilsən, ixtiyar sənindi, nə istəyirsən elə, mən səni yıxdım başını kəsəcəyəm.

Oğlan dedi:

– Mən razıyam, şərtin gözüm üstə.

Meydan sulandı, süpürüldü, küştü başlandı. Üç gün, üç gecə güləşdilər. Oğlan axırda canın dişinə yığıb bir tilişdirmə vurub qızın arxasın qoydu yerə.

Qız dedi:

– İxtiyar sənindi, öldürə bilərsən.

Oğlan əlini onun kürəyinə vurdu. Qız dedi:

– Bu gündən mən sən qulunam.

Oğlan palçıq ayaqlayanların hamısını azad elədi. Hazarandastan bülbülünü, Hazarandastan gülünü, Bili-Bilqeyis xanımı, bir də ki, qardaşını götürüb yola düşdü. Günə bir mənzil gəlib çatdılar üç yolun ayrıcına, gördülər ortancıl qardaş orda bunların yolunu gözləyir. Çadırlar quruldu, qazanlar asıldı, yedilər, içdilər, hərə öz çadırına yatmağa getdi. Gecə nə ortancıl qardaşın, nə də böyük qardaşın gözünə yuxu getmədi. Onlar bilmirdilər ki, atalarının

yanına nə üzənən çıxacaqlar. Gecənin bir vaxtı böyük qardaş durub getdi ortancıl qardaşın yanına. Bir az götür-qoy eləyəndən sonra bu qərara gəldilər ki, qardaşlarının ələyini bağlayıb salsınlar quyuya. Onun gətirdiyi bütün bu şeyləri aparıb öz adlarından versinlər padşaha.

Oğlan şirin yuxuda yatmışdı. Deyərlər ki, səhərin yuxusu ölümdən betərdi. Qardaşlar onun ələyini kəndirən bərk sarıyıb gətirib Yusif kimi bir quyuya saldılar. Səhər tezdən bütün qəflə-qatırı yükləyib hazırladılar. Bili-Bilqeyis xanım soruşdu:

– Bəs oğlan hanı?

Qardaşlar dedilər ki, o gecəynən atalarına muştuluq aparıb.

Hər şeyi hazırladılar, amma nə qədər elədilsə, Süleymani-Ərəbat onlara baş vermədi ki, vermədi. Axırda gördülər ki, tuta bilməyəcəklər, onu çarnaçar buraxıb ataların içindən bir yaxşı at seçdilər. Süleymani-Ərəbatsız atalarına tərəf yola düşdülər. Gəlib yetişdilər atalarının hüzuruna. Ataları şeyləri görüb çox sevindi. Kiçik oğlunu soruşdu, dedilər:

– O heç bir şey gətirə bilməmişdi, ona görə də üzükara olduğundan sən yanına gələ bilmədi.

Əlqərəz, padşahı aldatdılar. O da bunların dediklərinə inandı. Bili-Bilqeyis xanım üçün məxsusi bir otaq ayırdılar, yaşamağa başladılar.

Onlar öz yaşamaqlarında olsunlar, sənə kimdən xəbər verim kiçik oğlandan.

Bir vaxt səhərin yeli onun burnuna dəyəndə, ayılıb gördü ki, bir quyunun içindədi, qardaşlarının xəyanətini başa düşdü, dedi:

– Hey gidi dünya, mən onlara nə elədim, onlar mənə nə elədilər...

Ancaq gecidi. Əlləşdi ki, bir təhər quyudan çıxsın, ancaq quyu çox dərinidi, heç bir dənə də ayaq yerisi yoxudu.

Odu ki, çıxma bilmədi.

Yadınızdadırmı Süleymani-Ərəbat onlara baş verməyib burda qalmışdı, öz sahibini axtarırdı. Qoxuluya-qoxuluya gəlib quyunun başına çatdı. Gördü ki, oğlan quyudadı. Gedib yaxındakı ağaclardan bir az meyvədən, zaddan ağzına yığıb gətirib quyuya saldı. At həmişə belə eləyirdi, gecələr də quyunun başında yatırdı.

Bir gün bir karvan gəlib burda düşdü. Baxdılar ki, quyunun başında yaxşı bir at var. İstədilər onu tutsunlar. Nə qədər elədilsə, at baş verməyib elə quyunun ətrafında dolanırdı. Axırda dedilər ki, qoy görək bu quyuda nə sirr var ki, bu at burdan o yana getmir. Quyuya səslədilər. Oğlan ordan səs verdi. Qərək, oğlanı quyudan çıxartdılar, əhval-pürsənlə elədilər, o da açıb bütün başına gələnləri danışdı, sonra onlara razılıq eləyib Süleymani-Ərəbatın üstünə süvar oldu, üz qoydu öz şəhərlərinə. Gəlib şəhərin qırağında atdan düşdü, tükündən bir az çəkib cibinə qoydu, cilovun boynuna dolayıb, ötürdü. Gedib bir aşpaza şeyird oldu.

Bu burda işləməyində olsun. Bir gün padşah adam göndərdi Bili-Bilqeyis xanıma ki, hazırlaşsın, onu alır böyük oğluna. Bili-Bilqeyis xanım padşahla heç görüşməmişdi. Hazarandastan bülbülüynən gülü də vermirdi. Çəkilib öz otağında qara geyinib yasa batmışdı. Padşahın sifarişinə cavab göndərdi ki, mənim nişanım hələ gəlməyib, kim məni almaq istəyirsə, gərək məni yıxa, sonra ala.

Padşah oğluna əmr elədi ki, onu yıxsın.

Oğlan onun gücünü bilirdi, yaxşı bilirdi ki, onu yıxmaq bunun xörəyi deyil. Odu ki, özünü vurdu naxoşluğa. Oğlanın bu naxoşluğu çox uzun çəkdi. Padşah vəzirdən soruşdu:

– Vəzir, bu məsələdən ağlın nə kəsir?

Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun, sənin oğlun məhəbbətin gücündən

naxoşlayıb, toy olmayınca, o sağalmayacaq.

Padşah əmr elədi, toy tədarükü başlandı. Bili-Bilqeyis xanım gördü ki, işi zorla başladılar, öz ürəyində dedi:

– Yaxşı, mən də özüm bilərəm nə edərəm.

Bəli, toy quruldu, carçılar car çəkdi, qonaqlar çağırıldı, gəldi toyun axırını gününü ki, gəlin gedəcəkdi, atlılar atlandı, at çapmağa başladılar. Padşah da öz əyan-əşrafıyan oturmağa tamaşa eləyirdi. Bili-Bilqeyis xanım da pəncərədən baxırdı.

Aşpaz bizim oğlanı dükanda qoyub at çapmağa getmişdi. Elə ki, o getdi, oğlan durdu ayağa, atın tükünü çıxarıb tutuzdurdu. At hazır oldu, ayaq üzəngiyə, diz qabırğaya, yatdı atın boynuna, badisərsər kimi özünü vurdu çapışanların arasına. Padşah bir də gördü ki, budu bir oğlan gəlir, bir at minib, bir at minib ki, daha nə deyim. At yernən, göynən əlləşir. Oğlan bir o yana çapdı, bir bu yana çapdı, bir məhmizdə bütün çapışanları keçdi... Üçüncü dəfədə padşahın böyük oğlunun boynunu vurdu, qaçdı.

Padşah nə'rə çəkdi ki:

– Amandı tutun, kim tutsa, varımın yarısını ona verəcəyəm.

Atlılar düşdülər oğlanın dalına, oğlan gördü budu bütün pəhləvanlar gəlir. Hərçəndi ki, o, onların heç birindən qorxmurdu, amma bildi ki, dayanıb dava eləsə onu tanıyacaqlar, odu ki, üzün ata tutub dedi:

– Süleyman eşqinə, at, məni götür!

Elə söz ağzından qurtarmamışdı ki, at iki əlləri üstündə qalxdı göyə, ucadan bir kişnədi, elə götürüldü ki, elə bil ox yayından çıxıb, bir göz qırpımında gözdən itdi. Toy yasa döndü. Hər şey qara boyandı. Bütün şəhər qırx gün yas saxladı. Amma Bili-Bilqeyis oğlanı tanımışdı. İndi daha lap arxayınlaşmışdı ki, oğlan sağdı, özü də burdadı.

Bu işdən düz bir il keçdi. Elə həmişə aşpaz heyfsilənib deyirdi:

– Köpəkoğlu conənbər görmüş*, hardansa gəlib toyu yas elədi. Amma oğlan da əntiqə oğlanıdı ha... Adamın heç dilindən gəlmir ki, ona qarğış eləsin.

Oğlan da həmişə cavabında deyərdi:

– Vay köpəkoğlu, amma heyif ki, mən getməmişdim görəm.

Atalar yaxşı deyiblər ki, "ölən elə ölən yerdə qalar". Odu ki, indi də bir neçə vaxt qara-mara bağlayandan sonra böyük oğlan yavaş-yavaş yaddan çıxdı.

Padşah Bili-Bilqeyis xanıma sifariş göndərdi ki, əl-ayağını sazlasın, onun kəbinini kəsdirib ortancıl oğluna.

Bəli, yenə tədarük görüldü, qazanlar asıldı, düyülər salındı suya. Toy başlandı. Ancaq Bili-Bilqeyis xanım bu dəfə arxayın idi. O yə'qin eləmişdi ki, oğlan burdadı.

Bəli, at çapılan gün yenə oğlan, əvvəl dediyimiz kimi, aşpaz gedəndən sonra dükanı bağlayıb şəhərin qırağına çıxdı, atın tükünü tutuzdurdu. At hazır oldu, qıçın aşırdı atın belinə, özünü vurdu çapanların içinə. Camaat hən-hün eləyib onu tutunca, o, ortancıl oğlanın da boynunu vurub, atı sürdü düz padşahın qabağına. Atdan düşüb dayandı şahın bərabərində. Padşah gördü öz oğludu. Qolun onun boynuna salıb dedi:

– Oğul, bu nə işdi gördün?

Oğlan dedi:

– Ata, yoldaşına xəyanət eləyənin cəzası belə olmalıdı, əgərçi qardaş da olsa.

Padşah təəccübdən dedi:

– Necə? Bu nə sözdü?

Oğlan bütün əhvalatı bizim bildiyimiz kimi, danışdı. Hamı onu haqlı gördü. Yas təzədən toya döndü. Qırx gün, qırx gecə toy eləyib, Bili-Bilqeyis xanımı kiçik oğlana aldılar. Bağın düz ortasında bir qəsr tikdirib onları ora

* Conənbər görmüş qarğış kimi işlədilir. "Ölmüş", "ölüm aparmış" deməkdir.

köçürdülər. Hazarandastan gülü bir tərəfdə, Hazarandastan bülbülü bir tərəfdə, Bili-Bilqeyis xanımnan oğlan da onların arasında... Bəh-bəh, keçmə bu bağın ləzzətindən.

Onlar yedilər, içdilər, yerə keçdilər. Siz də yeyin, için, mətləbinizə yetişin! Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri nağıl deyənin, biri də özümün, siz sağ, mən də salamat.

MƏLİK ÇOBAN

Biri varıymış, biri yoxumuş, keçmişlərdə bir padşah varıymış. Onun gözünün ağrı-qarası bircə qızı varıymış. Qonşu-luğunda da bir imansız qarının oğul nəvəsi varıymış. Padşah qarının nəvəsini hər gün yanına çağırtdırıb onunla ürəyini açandan sonra bir qızıl basıb qarının oğul nəvəsinin ovcuna, salarmış yola. Padşah beləliklə ürəyindəki oğul atəşini söndürərmiş.

Padşahın Məlik adında bir çobanı varıdı. Məlik neçə il idi ki, sidqinən padşaha xidmət eləyirdi. Padşah da Məliyi evləndirmişdi. Məliyin Narınc adında bir qızı olmuşdu.

Fələk işi tərsinə çevirdi. Padşahın vəziri bafat* elədi, padşah qaldı vəzirsiz. Baxıb gördü ki, çoban çox ağıllı adamdı, dedi:

– Hər necə olsa, gərək Məlik çobanı özümə vəzir eliyəm.

Adam göndərib Məlik çobanı çağırtdırdı yanına. Məlik çoban gəlib ədəb-ərkanla padşaha baş əyib salam verəndən sonra padşah onu öz yanında oturtdu. Sonra padşah üzünü Məlik çobana tutub dedi:

– Məlik, on ildi mənə çobansan, mən baxıb görürəm ki, sən çox ağıllı adamsan. Bu on ilin ərzində səndən heç bir ziyan görməmişəm. İstəyirəm səni özümə vəzir eləyəm. Razısan, ya yox?

Padşah bir də Məlikə təklif eyləyəndə Məlik çoban dedi:

– Padşah sağ olsun, pinəçidən zərgər olmaz. Gəl sən mənə bir tikə çörəyimə bais olma. Qoy gedim çobanlığıma.

Padşah dedi:

– Məlik gərək vəzirim olasan.

*Vəfat.

Məliyin əlacı kəsilib razı oldu. Padşah Məliyi hama-göndərib üst-başını təzələtdirdi, təmizlətdirdi, bir dəst vəzir paltarını da geydirib çoban Məliyi elədilər Məlik vəzir.

İmansız qarı eşitdi ki, çoban Məlik padşaha vəzir oldu, bu gün sabah da Məliyin arvadı bir oğlan doğsa, nəvəsi gözdən düşəcək. Qarı otuz doqquz gün küpə girib oturdu, qırxıncı günü küpdən çıxıb oldu cadukun qarı. Bu tərəfdən də Məlik vəzirin arvadı ağrı çəkirdi. Qarı bir dəst mama paltarını geyinib özünü yetirdi Məlik vəzirin evinə, dedi:

– Mamayam.

Məlik vəzir çox şad olub, imansız qarını evinə gətirdi. Qarı bir neçə cür olur: qarı var mamlı-matan, yük üstə yatan, bəlxun sağı, plov yeməz, üzü gülməz, dabanı çattax, baldırı çılpaq, ipəyi qarı, köpəyi qarı, yaxası açıq, tumanı cırıq, saçları qırıq, küpəgiran, buzov minən qarı. Bizim bu qarı şamarı qarı idi.

Qarı qollarını çirmalayıb Məlik vəzirin arvadını doğuz-durdu, gördü ki, bu bir oğlan doğdu ki, eyni Yusifi-Kənan. İstədi uşağı it-bat eləyə, baxıb gördü ki, adam çoxdu, tez bir dua oxuyub arvadın altındakı oğlan uşağını elədi qız uşağı.

Məlik vəzirə xəbər getdi ki, arvadın qız doğdu. Məlik vəzir çox qəmləndi, çünki padşaha söz vermişdi ki, oğlum olsa, qızıl xonçanın içinə qoyub sənə peşkəş gətirəcəyəm.

Odu ki, Məlik vəzir utandığından padşahın üzünə bir neçə gün çıxmadı. Qızın adını qoydular Süsən.

Padşah bir gün oturmuşdu, gördü ki, Məlik vəzir heç bunun yanına gəlmir, adam göndərib Məlik vəzirə çağırtdırıb xəbər aldı:

– Nə olub ki, mənə yanına neçə gündü gəlmirsən?

Məlik vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən sənə söz verib əhd eləmişdim ki, oğlum olsa, qızıl xonçaya qoyub sənə peşkəş gətirəcəyəm, amma indi qızım oldu, odu ki, utandığımdan yanına

gələ bilmirdim.

Padşah dedi:

– Elə bununçün yanıma gəlmirsən?

Məlik vəzir dedi:

– Bəli.

Məlik vəzirlə padşah oturub, bir az söhbət eləyib, axşamüstü ayrıldılar.

Bəli, Süsən böyüyüb yeddi yaşına çatdı.

Məlik vəzir Süsəni qoydu məktəbə. Aradan bir müddət keçəndən sonra padşah Məlik vəzirə dedi:

– Vəzir, bu gün axşam sizə qonağam.

Məlik vəzir durub evinə gəldi. Axşama tədarük gördü. Padşah gəlib oturdu. Yeyib içəndən sonra padşah vəzirə dedi:

– Bəs, sən qızın Süsəni çox tərifləyirsən. Gətir görək, necə uşaqdı?

Vəzir durub gəldi, qızı Süsəni padşahın yanına gətirdi. Padşah Süsənə baxan kimi dedi:

– Vəzir, sən mənə aldadıbsan ki, oğlum olmayıb, amma bu ki, oğlandı.

Vəzir and içib özünü öldürdü ki, qızım olub. Oğlum olmayıb; bu qızdı, oğlan deyil.

Vəzir nə qədər dedisə, padşah razı düşmədi, dedi: yox ki, yox!

Padşah acıq eləyib, durub getdi. Məlik vəzir çox pərt oldu. O, padşahın qabağını kəsib dedi:

– Padşah sağ olsun, mən bu günkü gündən ötrü deyirdim ki, qoy gedim çobanlığımıza. İndi bil və agah ol, mən əhd eləmişdim ki, əgər oğlum olsa, padşaha peşkəş eləyəcəyəm. Yox, indi qızım oldu, onda oğlan paltarı geyindirib padşahın qabağına çıxardacağam. Odu ki, qızıma bir dəst oğlan paltarı geyindirib çıxartdım məclisə.

Padşah vəzirin bu sözündən çox razı olub dedi:

– Vəzir, sən bu qızın xalis oğlana oxşayır. Odu ki,

hər səhər sübh namazından sonra geyindirib mənim yanıma gətirərsən.

Vəzir iki əlin döşünə qoyub, baş əyib razı oldu. Padşah da çıxıb öz imarətinə getdi.

Məlik vəzir bir müddət padşaha vəzirlik eləyib bu sənətdən çox iyrendi. Bir gün Məlik vəzir durub gəldi padşahın yanına. Süsəni də özü ilə götürüb gəlmişdi. Padşah Süsəni görəndə kimi yanında yer göstərərək dedi:

– Vəzir, nə əcəb səndən?

Vəzir dedi:

– Qibleyi-ələm sağ olsun, neçə ildi ki, sənə vəzirlik eləyirəm. Bu neçə ilin ərzində nə sən, nə də sənənin camaatın məndən inciməyib. Amma indi yorulmuşam, izn ver çıxım gedim öz peşəmin dalınca.

Padşah dedi:

– Vəzir, nə səfeh-səfeh danışırısan? Mən səni buraxa bilmərəm. Sabahki gün camaat mənə deyər ki, padşah vəziri yola verə bilmədi.

Vəzir dedi:

– İndi ki, belədi, ixtiyar sahibisən, amma iki ay mənə vaxt ver, iki aydan sonra yenə gələrəm öz vəzifəmə.

Padşah izn verdi.

Vəzir köç-külfətini götürüb üz qoydu kəndlərin birinə. Başladı burda əkin əkməklə dolanmağa.

Bir gün padşah xəbər göndərdi vəzirə ki, bəs Süsən üçün yaman darıxıram göndər yanıma.

Məlik durub ayağa Süsənə bir dəst pəhləvan paltarı geyindirib, altına yaxşı bir at çəkib dedi:

– Qızım, xoruzların ikinci banında get köhnə qəbiristanlığa, gör nə görürsən. Gördüyünü gəl mənə nağıl elə.

Süsən minib atını qəbiristanlığa getməkdə olsun.

Vəzir bir dəst pəhləvan paltarı geyib, üzünə dəbilqəni çəkib, atını minib çapdı qəbiristanlığa! Məlik özünü yetirdi Süsənə. Süsən baxıb gördü ki, bir pəhləvan gəlir. Bunlar

başladılar davaya.

Süsən atasını tanımırdı, odu ki, qılıncı zərblə atası Məlik vəzirə vurdu, amma Məlik vəzir qızına qılınc vurmayıb, onun qabağından qaçdı.

1 Başı qorumaq üçün geyilən dəmir papaq.

Axırda Süsən təngə gəlib qılıncını saldı qınına, əl atdı atasının bel kəməndinə, götürüb vurdu yerə, çıxıb sinəsinin üstə istədi atasının başını kəsə. Məlik vəzir tez dəbilqəni üzündən götürüb atdı. Süsən öz atasını tanıyıb dedi:

– Ata, bu nə olan işdi, bəlkə elə mən səni vurub öldürəydim?

Məlik vəzir dedi:

– Qızım, mən səni sınayırdım, indi bildim ki, sən yüz pəhləvana bərabərsən. Qızım, get, padşah səni çağırır, hər nə desə əməl elə. İndi səndən arxayınam.

Süsən atası ilə halallaşılıb, padşahın yanına getməkdə olsun. Bu tərəfdən padşaha xəbər gəldi ki, bir nəfər pəhləvan elçi daşının üstə oturub.

Süsən padşahın imarətinin qabağında düşüb atından girdi içəri. Padşaha ədəb salamını yerinə yetirib, Məlik vəzir verən kağızı ona verdi. Padşah alıb kağızı oxudu, gördü ki, bu vəzirin qızı Süsəndi, pəhləvan paltarında gəlib. Çox şad oldu. Süsənə otaq-filan verdi. Süsən burda qalmaqda olsun.

Padşah öz-özünə dedi:

– İndi ki, bu qızın pəhləvanlığa çox həvəsi var, gərək bunun gücünü sınayam.

Padşah Süsəni çağırırdı dedi:

– Hazırlaş, mən sabah ova gedirəm, səni də özümən aparacağam.

Padşah səhər qoşun tədarükü görüb atlandı. Süsən də minib öz atına padşahın yanı ilə gedirdi. Bir neçə mənzil yol getdilər. Birdən padşahın qabağına nəhəng bir əcdaha çıxdı. Qoşun əhli qorxub qaçdı. Süsən tez əlini qılınca atıb

əcdahanı iki bölüb öldürdü.

Bu şücaəti Süsəndə görəndə padşah, qoşun əhli çox şad olub sevindilər, yerbəyerdən Süsəni alqışladılar. Padşah şadyanlıqla şəhərə qayıdıb o günü yeyib-içib keyfə baxdılar.

Həmin padşahın Zərnigar adında pərdeyi-ismətdə bir qızı varıdı. Qız nə qız, görəndə bunun camalına heyranıdı, qaş qara, gözlər sürməyi, boyu sərv, burnu hind fındığı, dişləri inci, mirvari kimi, dodaqları zərif, qıpqırmızı idi.

Zərnigar Süsənin soracağında idi, amma nə eləyirdi Süsəni görə bilmirdi. Odu ki, Zərnigara eşq zor gətirib tab eləyə bilmədi. Süsənin dərdindən naxoşlayıb düşdü yorğandöşəyə.

Padşaha xəbər getdi ki, qızın Zərnigar bərk naxoşdu. Padşah qızı Zərnigarı çox istəyirdi. Durub gəldi qızının yanına, gördü ki, həqiqətən də Zərnigar elə naxoşdu ki, heç dinib danışmır, tez durub getdi, çıxıb taxta car çəkirdi ki, kim qızımı sağaltsa, filan qədər qızıl verəcəyəm.

Şəhərdə həkim qalmadı gəldi, amma Zərnigarı sağalda bilmədilər. Padşahın əlacı kəsildi, oturub ağladı.

Padşahın bir küpəgirən qarısı varıdı. Qarı gəlib padşaha dedi:

– Ax-uf çəkmə, sənin qızın Zərnigar Süsənin dərdindən o günə düşübdü.

Padşah acıqlanıb qarıya dedi:

– Yalan deyirsən.

Küpəgirən qarı dedi:

– İndi ki, sözümlə yalan bilirsən, dur mənə gedək Zərnigarın yanına. Sən qapı dalında dayanıb bizim danışmalarımıza qulaq as. Onda bilərsən ki, sənin qızın Zərnigar doğrudan da aşıqdi Süsənə.

Bunlar getdilər.

Padşah qapının dalında gizlənilib qulaq asmaqda olsun. Eşit küpəgirən qarıdan.

Qarı qapını açıb girdi içəri. Zərnigarın yanında oturub:

– Ay qadan alım, ay başına fırlanım, necəsən?-deyə, başladı Zərnigarın baş-qulağın aparmağa.

Zərnigar dedi:

– Qarı nənə, allahdan gizlin deyil, səndən nə gizlin. Mən Süsənin dərdindən bu günə düşmüşəm. Mənə əlac!

Zərnigar dərdini deyib başladı ağlamağa. Qarı qıza təsəlli verib, durub gəldi padşahın yanına. Padşah qarıya dedi:

– Qarı, tədbir gör, yoxsa Zərnigar dəli-divanə olar.

Qarı dedi:

– Mənim bu gözüm üstə. Gəl sən Süsəni göndər Nil suyu gətirməyə getsin. Süsən gedib geri qayıtmaz, Zərnigarın da yadından çıxar, sağalar.

Padşah razı olub Süsəni çağırırdı. Süsən gəlib baş əyib padşahdan qulluq gözlədi. Padşah ona dedi:

– Mənim qızım bərk naxoşdu, deyirlər ki, gərək o, Nil suyunda çimə, göndərirəm səni Nilə. Gərək iki böyük tuluq Nil suyu gətirəsən ki, qızım çimib sağalsın.

Süsən razı olub, minib atına, iki tuluq da əlinə alıb başladı yol getməyə. Neçə gün, neçə gecə yol gedib, gəlib çatdı bir bağa. Süsən atını bu bağın içinə çəkib gördü ki, burda bir çarhovuz var. Onun qırağında bir göyərçin var. Göyərçin bir o yana, bir bu yana baxıb tez cildini soyundu, oldu qız, özünü çarhovuza atıb başladı çimməyə.

Süsən tez əlini atıb göyərçinin cildini götürdü. Göyərçin Süsəni görən kimi:

– Ey Süsən, sən də mən tumnansan*. Gəl sən mənim cildimi apar, mən sənə bir sirr deyim.

Süsən dedi:

– De görüm, nə deyirsən?

* Toxumdan, cinsdən.

Göyərçin dedi:

– Əzəl cildimi ver, sonra deyim.

Göyərçin öz anasının südünə and içəndən sonra Süsən göyərçin cildini verdi. Göyərçin dedi:

– Bil və agah ol, sən çoban Məlikin oğlusan. Padşah atanı özünə vəzir eləmişdi. Həmin padşahın heç oğlu olmazdı. Padşahın qonşuluğunda bir qarı vardı. Həmin qarının da bir oğul nəvəsi vardı. Padşahın oğlu olmadığına görə qarının oğul nəvəsinə oğul deyərdi. Sən dünyaya gələn zaman mamalığını həmin qarı elədi. Gördü ki, sən oğlansan, həmin yerdə bir tilsim oxuyub səni eləyibdir qız. İndi bil, sən oğlansan.

Süsən göyərçindən xəbər aldı:

– Ey göyərçin, mən o qarını harda görə bilərəm?

Göyərçin dedi:

– Bu yaxında bir şəhər var, gedib o şəhərə görəcəksən ki, bütün şəhər əhli daşa dönübdü. O şəhərin padşahı əl qabına gedən yerdə daş olub qalıbdı. O şəhəri həmin dediyim qarı daşa döndərib.

Süsən xəbər aldı:

– Nə üçün daşa döndəribdi?

Göyərçin dedi:

– O şəhərin padşahı sənənin atanın əmisi oğlu idi. Onun bir pərdeyi-ismətdə gözəl, göyçək bir qızı vardı. Qarı həmin qızı öz nəvəsinə almaq istəyir. Amma padşah qarının nəvəsinə öz qızını vermir. Qarı acığa düşüb bütün şəhəri daşa döndəribdi. İndi sən gedərsən ora, qarı gəlib padşahı adam eləyib deyəcək:

– Padşah, qızını oğluma verirsənmi?

Padşah deyəcək:

– Yox.

Onda qarı çəkib çubuğu padşahı daş eləycək. Sən qarını tutub çubuğu əlindən alarsan, özünü də öldürərsən. Sonra çubuğu çəkərsən daşlara, bütün şəhər adam olar. Bu

yarpağı da verirəm sənə, sən də tilsimdən çıxarsan.

Göyərçin sözünü deyib, qanad çalıb çıxıb getdi. Süsən də minib atına üz qoydu yol getməyə.

Neçə gün, neçə gecə yol gedib özün yetirdi həmin şəhərə, girib gördü ki, bu şəhər dönübdü daşa. Dükana bazara baxıb gördü ki, dükançı ət çəkən yerdə, bəzzaz çit ölçən yerdə, qatıqçı qatıq satan yerdə, bağban bağ belləyən yerdə, dərzi paltar tikən yerdə dönübdü daşa.

Amma burda bir imarət var, bu imarətin qabağında bir nəfər dayanıb dönüb daşa.

Süsən dedi:

– Olsa, padşah bu olacaqdı.

Çəkilib bir yanda dayandı. Haçandan-haçana imansız qarı gəlib çubuğu padşaha çəkib onu dirilti, dedi:

– Qızını veririsənmi mənim oğluma?

Padşah dedi:

– Yox, vermirəm.

Qarı acıqlanıb istədi çubuğu padşaha çəkə, Süsən o saat qarını daldan tutub çubuğu əlindən aldı. Özünü də cəhənnəmə vasil elədi. Çubuğu üç kərəm yerə çəkib bütün şəhər əhlini insan elədi. Padşahı da oturtdu taxtında. Atı minib tay Nilə su dalınca getmədi. Göyərçin verən yarpağı əzib, suyunu içib özü də oldu oğlan. Minib atına öz vilayətlərinə gəldi. Çatan kimi özünü yetirdi Zərnigar xanıma, öpüşüb-görüşdülər.

Padşaha xəbər getdi:

– Süsən gəlibdi, özü də oturub qızının yanında.

Padşah xəbər göndərdi ki, Süsən gəlsin. Süsən padşaha cavab göndərdi:

– Gedin deyin padşaha ki, hələ işim var, gələ bilmərəm.

Bu xəbəri aparıb padşaha yetirdilər. Padşah xəbəri eşitcək, qəzəbnak olub əmr verdi ki, Süsəni tutub salsınlar zindana.

Pəhləvanlar gəldilər ki, Süsəni tutub salsınlar zindana. Süsən gələn pəhləvanı öldürüb cəhənnəmə vasil eləyir-

di. Padşaha xəbər getdi ki, qoşun qalmadı, nə ki var, Süsən qırıb qurtardı.

Bu xəbəri padşah alan kimi əmr verdi ki, nə ki qoşun var çıxsın meydana, gərək Süsəni tutalar.

Süsən bir də baxıb gördü ki, ulduzların sayı var, qoşunun sayı yoxdu, qoşun dərya kimi moc* vurur. Tez dava paltarını geyinib, atına minib üz qoydu meydana, özünü dəryayı-ləşkərə** vurub ot kimi qoşunu biçib qurtardı. Padşah pəhləvanların göndərdi. Süsən pəhləvanları da qırıb dedi:

– Ey padşah, çıx meydana.

Padşahın əlac kəsilib özünü yetirdi meydana. Hər iki pəhləvan oxdan, nizədən, topuzdan, qılıncdan çıxıb əl atdılar bir-birinin kəməndlərinə. Kəməndlər davam gətirə bilməyib qırıldı.

Süsən baxıb gördü ki, bu çox zor pəhləvandı, əl atıb iki-əlli yapışdı padşahın belindən, bir nərə çəkib götürüb vurdu yerə, çıxıb sinəsinin üstə oturdu. Padşahı öldürüb, qalan qoşunu özünə təslim elədi. Süsən öz atası Məlikə xəbər göndərərək gətirdi.

Başına gələnə atası Məlikə nağıl elədi. Məlik oğlunun alnından öpdü. Süsən də Məlik çobanı padşah elədi.

Məlik Çoban çox ədalətlə padşahlıq eləməyə başladı.

Bundan sonra Süsən yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib, Zərnigar xanımı alıb murad hasil elədi.

* Ləpə, dalğa.

** Dərya kimi qoşuna.

QƏHRƏMAN

Belə deyirlər ki, bir xanın Qəhrəman adında bir nökeri va-rıdı. Qəhrəman olduqca zirək, qüvvətli bir oğlandı.

Xan da Qəhrəmanın xatirini çox istəyirdi. Xanın həyətin-də iki böyük dəyirman daşı varıdı. Xan çıxıb nökerlərinə tapşırıdı ki, bu dəyirman daşlarını həyətdən götürüb atsinlər bir tərəfə. Nökerlər yapışib dəyirman daşına nə qədər güc elədilər yerindən tərpədə bilmədilər.

Xan yuxarıdan öz qızı Pəri xanımnan baxırdı. Bu vaxt Qəhrəman özünü yetirdi, gördü ki, qırx adam iki dəyirman daşını yerindən tərpədə bilmir. Qəhrəman nökerləri itələyib, bir təkən vurub, bayaqdan daşı götürüb atdı. Xan bu şücaəti Qəhrəmanda görüb sevindi. Tez əmr verdi ki, Tus pəhləva-nının paltarı Qəhrəmana verilsin. Amma Qəhrəman paltarı almadı. Çünki könlündən pəhləvanlıq keçmirdi. Atası ona tapşırmışdı ki, nəbadə könlündən mənsəb iddiası keçə.

Qəhrəman atasının vəsiyyətini yadında saxlamışdı. Odu ki, xana nöker oldu, amma pəhləvan olmadı. Bunlar burda qalsın. Xəbəri sənə kimdən verim, xanın qızı Pəri xanımdan. Pəri xanım Qəhrəmanın soracağında idi ki, görə, amma o heç rastına gəlmirdi.

Bir gün xan Qəhrəmanı çağırtdırıb dedi:

– Gərək gedəsən qızımın bağına, mənə alma gətirəsən.

Qəhrəman baş əyib, xanın qulluğundan çıxıb gəldi bağa ki, alma dərə. Gördü ki, burda bir çarhovuz var, bir ucu bağda, o biri ucu sarayda, çox böyük çarhovuzdu.

Qəhrəman soyunub girdi çarhovuza. Onun döşünün biri-sində bir xal varıdı, bu xaldan iki tük uzanmışdı, gəlib düz dayanırdı topuğunda.

Qəhrəman çimdi, bu dəmdə xanın qızı saçlarını töküb döşünə sallana-sallana, yüz naz-qəmzə, işvəynən gəlirdi çar-hovuza ki, çimə.

Pəri xanım gördü ki, çarhovuzda bir oğlan çimir, istədi çığıra, sonra özünü saxlayıb, bir neçə qədəm irəli gedib diq-qətnən baxıb gördü ki, çimən xanın nökeri Qəhrəmandı. Pəri xanımnın da istədiyi bu idi. Özünü pilləkənlərə sarı verib çıx-dı çarhovuzun üstə. Qəhrəman Pəri xanıma görən kimi, utan-dığından baş vurdu suya, gözdən itdi. Pəri xanım dedi:

– Ey Qəhrəman, and olsun atamın canına, sənən işim yoxdu, çıx sudan.

Qəhrəman başını qaldırıb dedi:

– Düş ordan, paltarımı geyinim, sonra gəlim.

Pəri xanım razı oldu, düşüb çarhovuzun üstündən keçdi ağac altına. Qəhrəmanı gözləməkdə olsun. Qəhrəman çarho-vuzdan çıxıb paltarını geyinib, gəlib dayandı Pəri xanımnın hüzurunda.

Pəri xanım əvvəlcə Qəhrəmana bir hər-bə-zərbə gəldi ki, nə üçün icazəsiz bağa giribsən? Qəhrəman da işdən onu xə-bərdar elədi ki, bəs atan göndərib. Pəri xanım dedi:

– Qəhrəman, Allahdan gizli deyil, bəndəsindən nə gizlə-dim. Mən sənə aşiq olmuşam.

Qəhrəman bu sözü Pəri xanımdan eşidən kimi utanıb ba-şını aşağı saldı.

Pəri xanım dedi:

– Ay zalım, bütün padşah oğlanları mənim həsrətimi çəkir, niyə dinmirsən?

Qəhrəman dedi:

– Xanım, onlar padşah oğlanlarıdı. Amma mən rəiyyət oğluyam. Xan bilsə, dərimi dabanımdan çıxardar.

Pəri xanıma məhəbbət güc gətirmişdi, əl atıb Qəhrəma-nın biləyindən tutdu, çəkdi özünə sarı. Qəhrəman da özünü saxlaya bilmədi, qızda gözəlliyi görüb, heyran oldu. Qucaqlaşib öpüşdülər.

Hər iki aşiq əhd-peyman etdilər. Onlar br-birinə söz, ve-rib oturmaqda olsunlar, Qəhrəmanın birdən yadına

düşdü ki, xan bunu alma üçün göndərib; tez durdu ayağa Pəri xanım-dan ayrıldı, bir səbət alma dərdi. Bunlar gecə görüşmək üçün bir-birilərinə söz verdilər.

Qəhrəman alma səbətini götürüb, birbaşa gəldi xanın ya-nına. Xan xəbər aldı ki, niyə belə gec gəldin.

Qəhrəman dedi:

– Xan, qurbanın olum, çarığımın altı çıxmışdı, onu ya-mayırdım.

Xan əmr verdi ki, Qəhrəmana bir dəst təzə libas, bir cüt başmaq versinlər.

Nökərlər Qəhrəmanı aparıb üst-başını təzələdilər. Yeri gəlmişkən sizə xanın vəzirindən xəbər verim.

Xanın vəziri baxıb gördü ki, xan Qəhrəmana çox qulluq eləyir. Xanın yanına gəlib dedi:

– Xan sağ olsun, bu gecə pis yuxu görmüşəm.

Xan dedi:

– Danış görüm necə yuxudu?

Vəzir dedi:

– Bu gecə yuxuda gördüm ki, nökərin Qəhrəman girib giləs bağına, nə ki, giləs ağacları var, hamısını tələf eləyib.

Xan bu sözdən çox qəmləndi, vəzir gedəndən sonra rəmmalı çağıraraq dedi:

– Rəmmal, rəml at, gələcəyimdən bir xəbər ver. Rəmmal rəmlə üç kərəm* atıb, dedi:

– Xan, qəzəbin tutmasın izin ver, deyim.

Xan çox səbirsizliklə dedi:

– Danış görək, əgər düzünü deməsən, boynunu vurduracağam.

Rəmmal dedi:

– Xan sağ olsun, sənə heç bir kəsdən ziyan dəyməyəcək, amma döşü tüklü bir nəfər adam var, o adamdan özünü gözlə.

* Dəfə.

Xan rəmmaldan bu sözü eşidən kimi, fikrə getdi. Rəmmaldan xəbər aldı:

– Bu döşü tüklü oğlan kimdi?

Rəmmal demədi ki, demədi. Axırda xan qəzəblənib rəmmalı qovdu. O gecəni səhərə kimi çox çalpaşlıq yuxular gördü. Səhər tezdən durub rəmmalı çağırırdı, amma rəmmal qorxusundan gəlib çıxmıdı. Xan bu intizar içərisində qalma-qda olsun, xəbəri verim sənə Qəhrəmandan.

Qəhrəmanla xanın qızı Pəri xanım hər gün görüşüb, sevi-şirdilər. Bir gün Qəhrəmannan Pəri xanım qulaqol olub, sarmaşlıq kimi bir-birinə sarılıb bağda uzanmışdılar. Öpüşlərin səmindən budaqdakı bülbüllər səsinə saxlayıb tamaşa eləyirdilər. İki aşıq-məşuqu bu çəmənəzarda qoyaraq, görək xanın və-ziri necə oldu.

Xanın vəziri həmin gün Qəhrəmanın mehtərlər arasında olmadığını görüb, çox şübhələndi, vəzir allah, Məhəmməd deyib, üz qoydu xanın qızı Pəri xanımın bağına. Bağı gəzirdi, yavaş-yavaş gəlib çatdı gilənar ağacının altına, gördü ki, xanın qızı Pəri xanım Qəhrəmanın başını qoyub dizinin üstünə, həzin-həzin oxuyur, Qəhrəman da yatıb. Vəzir bu dəstgahı görən kimi, gözləri həlqələnib az qaldı bəbəyindən çıxsa. Özün saxlaya bilməyib, tez bağdan çıxıb xanın imarətinə yüyürdü. Xan oturmuşdu, gördü ki, vəzir tövşüyə-tövşüyə, bədrəyə-bədrəyə xana tərəf gəlir. Xan vəzirdən xəbər aldı:

– Nə olub belə tövşüyə-tövşüyə gəlirsən? Danış görək?

Vəzirin nəfəsi lap qaralmışdı, oturdu pilləkən üstə, nəfə-sini bir balaca dərib dedi:

– Xan, qorxuram qəzəbin tuta.

Xan dedi:

– De görək, qəzəbim tutmaz.

Vəzir dedi:

– Amanın günüdür, gəl məndən xəbər alma.

Xan qəzəbləndi, vəzirin boğazından tutub dizinin altına qoydu, boğa-boğa dedi:

– Sənə deyirəm de, deməsən boğazını üzəcəyəm.

Vəzir bir təhərnən xanın əlindən özünü qurtarıb dedi:

– Xan sağ olsun, indi ki, belədi, eşit və agah ol! Sənin qızın Pəri xanımın nökrənin Qəhrəmannan bağda qol-boyun olub yatdıqlarını gözümnən görmüşəm.

Xan qəzəblənib dedi:

– Mənim qızımda elə cürət ola bilməz ki, nökrənin sevişə.

Vəzir özünü torpağa sürtüb, and, aman elədi ki, öz gözümnən görmüşəm.

Xan baxıb gördü ki, vəzir özünü şil-küt elədi. Xan dedi:

– İndi ki, belədi, dur gedək. Ta gözlərimnən görməsəm, inana bilmərəm.

Xannan vəzir əl-ələ verib, payi-piyada, ayaq-yalın, baş-açıq üz qoydular bağa sarı.

Xan bağa girib özünü reyhanlığa saldı, gördü ki, qızı Pəri xanımnan mehtəri Qəhrəman reyhanlıqda uzanıb, kefdamaqdadılar.

Xan bunları görən kimi, istədi bir qıl-qal sala, girə reyhanlığa, mehtər Qəhrəmanı öldürə, amma vəzir qoymadı. Hər ikisi çıxıb getdilər.

Xan gecəni səhərə kimi yatmayıb, fikrə getdi. Səhər xan vəziri çağırtdırıb dedi:

– Vəzir, tədbir gör! Yoxsa el içində rüsvay olacağam.

Vəzir dedi:

– Xan sağ olsun, tədbir deyəndə, tədbiri budu ki, Qəhrəmanda olan güc sənin heç bir pəhələvanında yoxdu.

Xan dedi:

– Necə yəni yoxdu? Mən bir mehtərin əlində öz adımla murdarlamayacağam ki?!

Vəzir dedi:

– Xan sağ olsun, indi ki, belədi, gəl sən üç böyük dəyirman daşını bağla yoğun bir palıdın başına. Qəhrəman bu üç dəyirman daşını əliynən götürüb üç dəfə atıb tutsun. Yəqin ki, daş yerə enəndə başına düşüb həlak olacaq; yox, salamat qurtarsa, onda biz başqa tədbir taparıq. Yox, tədbir tapılmasa, elə orda əmr verib, boynunu vurdura bilərsən.

Xan razı olub, vəzirə dedi:

– Əgər bu dediyin baş tutsa, qızım Pəri xanımla sənə verəcəyəm, yox, baş tutmasa, sənin boynunu vurduracağam.

Səhər xan əmr verib, üç dəyirman daşını bir palıd ağacının başına bağladı, bu tərəfdən də Qəhrəmanı çağırtdırıb dedi:

– Əgər bu dəyirman daşlarını bir əlindən havaya qaldırıb, üç kərə göydə atıb tutsan, qızımı sənə verəcəyəm, yox, tuta bilməsən, elə burda boynunu vurduracağam.

Qəhrəman razı olub, iki əllərini torpağa sürtdü, bir nəfər çəkib dəyirman daşlarından yapışdı, havaya qalxıb, üç kərə atıb tutdu, sonra qoydu yerə, bir çırıq da vurub oynadı. Xan bunu görən kimi, cəlladı çağırıb əmr verdi ki, xanın qabağın-da bədəblik elədiyinə görə Qəhrəmanın boynunu vursunlar. Cəlladlar nə qədər çalışdırsa, qorxudan Qəhrəmanın yanına gedə bilmədilər. Axırda xanın hirsli soyuyub çıxıb getdi. Qəhrəman da durub getdi Pəri xanımla yanına.

Xan vəziri çağırıb dedi:

– Vəzir, buna tədbir.

Vəzir dedi:

– Qəhrəmanı göndər Nil dəryasına, ordan qızıl balıq gətirsin, bəlkə gedib yolda-zadda ölüb qalsın.

Xan razı olub, Qəhrəmanı çağırtdırıb dedi:

– Gərək gedəsən Nil dəryasına mənə qızıl balıq gətirəsən.

Qəhrəman razı olub, balıq toru aldı, qılınc istədi, xan

Qəhrəmana nə lazımdı verdi. Qəhrəman atını minib üz qoydu getməyə.

Qəhrəman neçə gün, neçə gecə yol gedib, çatdı həmin dəryanın kənarına. Tor atdı, birinci toruna heç bir şey çıxma-dı, istədi bir də tor ata, bu dəmdə dəryadan bir heyvan çıxdı. Onun dörd ayağı, iki qolu, alnının ortasında bir gözü, iki də-nə də iri buynuzu varıdı.

Qəhrəman bu heyvanları görən kimi dedi:

– Allah mənimkini yetirdi. Bu, ata oxşar bir şeydi, tutub saxlaram. Amma bu qəribə heyvan qolunu uzadıb, istədi Qəhrəmanı suya çəkə. Qəhrəman kəmənd atıb onun buynu-zuna keçirtti, başladı dartmağa.

Qəhrəman gördü ki, bu heyvan bunu çəkəcək özünə tərəf, nə kimi dizlərini yerə vurub, bir nəərə çəkdi, heyvanı dartıb sudan çıxartdı.

Heyvan sudan çıxıb, quzu kimi dayandı Qəhrəmanın qa-bağında. Sonra Qəhrəman tor atıb, bir qızıl balıq tutdu.

Qəhrəman iki gün, iki gecə burda qalıb, həmin heyvanı özünə öyrətdi, buna altıyaq ad qoydu, atını minib, qızıl balığı da götürüb, üz qoydu xanın torpağına. Xana xəbər getdi ki, Qəhrəman gəlir. Xan çıxıb gördü ki, Qəhrəman gəlir, özü də altında bir at var ki, altı ayağı, alnında bir gözü, iki dənə də maral buynuzuna oxşar buynuzu. Xanda ürək-göbək qalmadı. Qəhrəman altıyaq atını birbaş sürdü xanın qonaq həyətinə, xan qorxusundan danışmadı. Qəhrəman qızıl balığı xana ve-rib, altıyaq atdan düşdü.

Xan xəbər aldı ki, bu necə atdı?

Qəhrəman dedi:

– Birillik yolu bir aya gedir, inanmayan minsin.

Heç kim qorxusundan altıyağa yaxın gələ bilmədi.

Xan dedi:

– Allah rzasına bu atını burdan rəddə elə.

Qəhrəman altıyaq atını tövləyə çəkib, birbaş gəldi Pəri xanımın yanına; onnan görüşüb, öpüşdü. Pəri xanım

xəbər aldı ki, bu neçə müddətdi hardasan? Qəhrəman başına gələni Pəri xanıma danışdı. Hər iki aşiq burda qalmaqda olsun. Eşit xandan. Xan özünü itirmişdi, bilmirdi neyləsin, odu ki, vəzi-rə dedi:

– Allah evini yıxsın, sən niyə göndərdin Qəhrəmanı ge-dər-gəlməzə ki, gələndə altıyaq, təkgöz atnan gəlib. Vəzir, əgər bir çarə tapmasan, onun yerinə səni dar ağacından asdıracağam.

Vəzirin qorxudan qarnına sancı düşdü, iki gün vaxt istədi. Xan razı olub, vəzirə iki gün vaxt verdi. Vəzir getdi fikrə. İki gün tamam oldu. Vəzir ha əlləşdi, Qəhrəmanı yox eləmək-dən ötrü bir yol tapmadı. Axırda durub xanın yanına gəldi. Xan gördü ki, vəzir gəlib. Xəbər aldı:

– Vəzir, nə yol tapdın?

Vəzir dedi:

– Gəl sən bir aylığa qızın Pəri xanıma göndər qardaşını-gilə. Qəhrəmana deyərək ki, qızı devlər aparıb, gərək gedə-sən Pəri xanımın dalısınca. Qoy bu sözdən sonra getsin, kim bilir hansı dərədə batıb qalacaq?

Xan vəzirin bu tədbirinə əhsən dedi. Həmin gün qızı üçün tədarük gördürdü və qardaşına bir kağız yazdı. Kağızı bir mötəbər adama verib, gecəynən qoşun cəmləyib, Pəri xanıma göndərdi qardaşının yanına.

Qəhrəman hər səhər Pəri xanıma bir narınc, bir də alma dərib aparırdı. O gecənin səhəri də bir narınc, bir alma dərib Pəri xanıma apardı; gördü ki, lələ köçüb, yurdu qalıb. Pəri xanım nə gəzir? Qəhrəman kor-peşman dala qayıtdı. Bu tərəfdən də vəzir haray saldı ki, xanın qızı Pəri xanıma ağ dev götürüb qaçıbdı. Xan Qəhrəmanı çağırırdı dedi:

– Qızımı bu axşam ağ dev aparıb, əgər Pəri xanıma ağ devlərin əlindən alsan, sənə verərəm.

Qəhrəman elə ki, eşitdi Pəri xanıma ağ devlər aparıb, bayaqdan durub gəldi altıyaq atının yanına. Atını qaydaynan yəhərləyib mindi. Üz qoydu getməyə. Qəhrəman

gah göy-nən, gah yernən gedirdi. Bir yerdə bərk acıyıb atını çəkdi sərinliyə, gördü ki, burda bir cavan oturub ağlayır.

Qəhrəman xəbər aldı:

– Ey cavan, adın nədi, nəçisən, niyə ağlayırsan?

Cavan dedi:

– Adım İbrahimdi, özüm də Rum şəhərindənəm.

Qəhrəman dedi:

– Ey oğlan, bəs burda nə eləyirsən?

İbrahim dedi:

– Mən Rum padşahının qızına aşıq olmuşam, amma Rum padşahı öz qızını mənə verməyib, öz qardaşı oğluna nişanlayıb. Mənim də gücüm çatmır ki, qızı alım.

Qəhrəman dedi:

– İbrahim, mənim də sevgilimi ağ dev götürüb qaçıb, mən də gedirəm öz sevgilimi gətirəm. Eybi yoxdu, indi ki, belə oldu gəl gedək, əvvəl sən sevgilini alım sənə verim, sonra da öz sevgilimin dalıca gedərəm.

İbrahim dedi:

– Ey Qəhrəman, ayıb olmasın, sevgilin kimin qızıdı?

Qəhrəman dedi:

– Məlik xanın qızı Pəri xanımdı.

Qəhrəman sözünü qurtarıb geri çəkildi, istədi atını minib gedə, İbrahim dedi:

– Ey cavan, sən nişanlın Pəri xanımı ağ dev aparmayıbdı.

Qəhrəman dedi:

– Sən hardan bilirsən ki, mənim nişanlımı ağ dev apar-mayıb?

İbrahim dedi:

– Pəri xanımı bir neçə gün qabaq qoşunnan əmisinin vi-layətinə apardılar.

Qəhrəman bunu eşidən kimi, ağı başından çıxdı, gözləri həlqələnilib, dedi:

– İbrahim, sən harda gördün?

İbrahim dedi:

– Düz bir il tamamdı ki, burda oturub, sən yolunu gözləyirəm. Üç gün bundan qabaq da Pəri xanımı xanın vəziri qoşunnan burdan aparanda, öz gözümün görmüşəm.

Qəhrəman dedi:

– İndi ki, belə oldu, mənə Məlik xanın qardaşının vi-layətinə gedək, mən onlara qol gücümü göstərim, zor-güc öz sevgilimi alım, sonra da gedərik Rum vilayətinə, sən də sevgilini alıb özünə qaytararam.

İbrahim Qəhrəmanın dediklərinə razı olub, ona qoşuldu. Qəhrəman altıyaq, kəlləgöz atını sürüb, İbrahimi də aldı tərkinə.

Qəhrəmanın atı suda balıq kimi üzür, göydə də quş kimi uçurdu. Bir aylıq yolu iki günə gəlib Rum vilayətinə çatdılar.

İbrahim dedi:

– Qəhrəman, gəl biz şəhərə girməyək. Harda olsa, Pəri xanım gəlib burdan keçəcək.

Qəhrəman baxıb gördü ki, İbrahim ağıllı söz deyir, odu ki, razı oldu. Atın çəkib, şəhərdən bir az kənar saxladı. Düz üç gün Pəri xanımın yolunu gözlədilər. Üç gün tamam olandan sonra Pəri xanımın qoşununun hamısı gəldi. Qəhrəman minib atını, çəkib qılıncını, qoşunun qabağını kəsdi.

Qəhrəman qoşunun barabarına çatıb elə bir nəre çəkdi ki, qoşun diksinib bir az geri çəkildi. Pəri xanım gördü ki, gələn Qəhrəmandı. Qəhrəmanı görən kimi, sevindi-yindən heç bilmədi neyləsin. İstədi atından düşüb, Qəhrəmanın ya-nına gələ, amma yenə özünü saxladı. Qəhrəman qılıncı çəkib düşdü qoşunun üstünə. Qəhrəman birin öldürürdüsə, altıyaq at dördünü qırıb yerə töküdü. Qəhrəman Pəri xanımı ordan çıxarıb, verdi İbrahimi ki, saxlasın. Bu tərəfdən qasid özünü Pəri xanımın əmisinə yetirib, xan verən kağızı ona verdi. Pəri xanımın əmisi kağızı oxuyub, işdən xəbərdar oldu. Qəhrəmanın qabağına qoşun göndərdi. Qəhrəman gələn qoşunu qırıb-tökdü.

Sonra üz qoydu şəhərə. Pəri xanımın əmisini öldürüb, başını kəsib saldı xurcuna. Qəhrəman Pəri xanımı, İbrahimi götürüb gəldi Ruma. Padşaha bir kağız yazdı ki, gərək bir günün ərzində İbrahimin nişanısını verəsən, əgər verməsən, taxt-tacını başına çevirib, yernən yeksan eləyəcəyəm. Kağızı İbrahimə verdi, dedi:

– Apar, ver padşaha, tez cavabını gətir.

Özü də girdi şəhərə, altıayaq atın qabağına kim gəlirdisə parçalayırdı.

Padşaha xəbər getdi ki, şəhərə bir belə adam gəlib, bir atı var, atının altı ayağı, bir gözü, iki buynuzu, kim qabağına çı-xır parça-parça eləyir. Padşah kağızı oxuyub lap dəli oldu. Əmr verdi ki, nə ki, qoşun var, Qəhrəmannan davaya çıxsın. İbrahimi də tutub saldı zindana.

Qəhrəman İbrahimi gözlədi, gördü ki, gəlmədi, amma İb-rahimin əvəzinə qoşun dərya kimi gəldi. Qəhrəman vurdu özünü dəryayı-ləşkərə. Bir əliyə qoşunu qırıb töküdü ye-rə. Qan su yerinə axırdı. Axırda qalan qoşun da tab gətirə bilməyib qaçdı. Qəhrəman üz qoydu şəhərə tərəf, padşahı öldürüb, İbrahimin sevgilisini özünə verdi. İbrahimi burda padşah tikib, bunuynan siğə qardaşlığı şərtlərini bağladı. Sonra İbrahim üçün bir yaxşı toy elədi.

Qəhrəman atına minib, Pəri xanımı götürüb gəldi xanın torpağına. Xanın vəziri həyətdə oturmuşdu. Qəhrəman da atını sürüb həyətdə atdan düşdü.

Vəzirə xan Qəhrəmanı görəndə kimi sancılındılar.

Qəhrəman xurcunundan xanın qardaşının başını çıxarıb kos kimi ortalığa atdı. Xan öz qardaşının başını görəndə kimi, gözləri kəlləsinə çıxdı.

Vəzir istədi qaça, Qəhrəman vəzirin boynunun sapından yapışub, xannan onu kəllə-kəlləyə vurub, cəhənnəmə vasil elədi. Xanın nə ki adamları varıdı, qırıb tökdü.

Qırx gün, qırx gecə Pəri xanımnan özünə toy eləyib, öz muradlarına çatdılar.

YUSİFLƏ SƏNÜBƏR

Biri varıymış, biri yoxuymuş, keçmiş əyyamda iki qardaş varıymış. Qardaşların ikisi də padşahıymış. Böyük qardaş öz vilayətlərində, o biri qardaş da ayrı bir vilayətdə padşahlıq eləyirmiş.

Bu iki padşahın heç birinin övladı olmurmuş. Günlərin bir günü böyük qardaş kiçik qardaşı qonaq çağırırdı. İki qardaş bu qonaxlıxdə yeyib-içib şadlıq elədilər. Gecənin yarısı qonaxlıq qurtardı, adamlar hərə öz evinə getdi, təkə iki qardaş qaldılar bir yerdə. Qardaşlar ikisi də bir-birinin üzünə baxıb ah çəkдилər. Kiçik qardaş dedi:

– Ey qardaş, əvvəlcə sən ah çəkdi, de görüm dərdin nədi?

Böyük qardaş dedi:

– Bundan də böyük dərd olarmı ki, bizim bu qədər vər-dövlətimiz, cahı-cəlalımız ola, amma bircə övladımız olmuya ki, ölüb gedənnən sonra yerimizdə otura, çıraqımızı yandıra.

Kiçik qardaş ona ürək-dirək verib dedi:

– Neyləyək, bizim baxtımıza belə yazılıbmış, görəsən nə günahımız varıymış ki, belə olmuşuq. Gəl bu gündən fağır-füqərəyə, kasıb-kusuba əl tutaq; nəzir-niyaz paylayaq, ehsan verək, bəlkə Allahın rəhmi gələ, bizə də bir övlad verə.

Qardaşlar o gündən öz əhdlərini yerinə yetirdilər. Qazanlar asdılar, ac qarınları doydurdular, yetim-yesiri söyündürdülər.

Günlərin bir günündə bu iki qardaş evdə oturub dərldə-şirdilər. Bir də gördülər ki, küçədə qarının ağzında bir dərviş oxuyur ki, səsinnən adamın tükləri biz-biz olur. Padşah əmr elədi ki, gedin o dərviş babanı gətirin mənə yanına. Adamlar gedib dərvişi gətirdilər padşahın yanına.

Dərviş qarıdan içəri girən kimi, ədəb-ərkanla baş əyib salam verdi. Padşah dərvişə yer göstərdi. Dərviş kəşkülül, təbərziyi yerə qoyub əyləşdi. Dedi:

– Şahım, mənə görə nə qullux?
Padşah dedi:
– Baba dərviş heç, gördüm çox qəşəng oxuyursan, odu ki, çağırıdım sənə pay verəm.
Dərviş gülüb dedi:
– Qibleyi-ələm sağ olsun, mən pay alan dərvişlərdən deyiləm, pay verən dərvişlərdənəm.
Padşah dedi:
– Baba dərviş, sən mənə nə pay verə bilərsən?
Dərviş dedi:
– Ürəyində nə mətləbin olsa de, qorxma.
Padşah bir ah çəkib dedi:
– Ey baba dərviş, biz iki qardaşın mətləbi elədi ki, sən dərdimizə əlac eləyə bilməzsən.
Dərviş gördü padşah ona inanmır, sözü uzatmayıb cibindən iki dənə alma çıxartdı. Hərəsini bir qardaşa verib dedi:
– Doğrudu, siz dərđinizi mənə demədiniz, amma mən bilirəm. Bu almaları yarı bölüb hərəniz öz övrətinizlə yeyərsiniz. Doqquz ay, doqquz gündən sonra birinizin oğlu, birinizin də qızı olacax. Onda gəlib adlarını da özüm qoyacağam.
Dərviş sözünü qurtaran kimi, iki qardaş bir-birinin üzünə, bir də əllərindəki almaya baxdılar. Başlarını qaldıranda gördülər dərviş nə gəzir, elə bil gördükləri yuxuymuş. Tez qapını açıb çıxdılar məhəlləyə ki, dərvişi axtarırlar. Hər yeri ələk-fələk elədilər, dərvişi tapa bilmədilər. Kor-peşiman gəlib oturdular.
Axşam hər iki qardaş almaları öz arvadlarınyan yarı bölüb yedilər.
1 Dərvişlərin əllərində gəzdirdikləri, qoz ağacından qayrılmış kasaya oxşayan, içərisi gen, ağzı dar qab.
Bəli, deyirlər ki, nağıllarda mənzil olmaz. Ay dolandı, həftə keçdi, doqquz ay, doqquz günün tamamında hər iki qardaşın arvadları bari həmillərini yerə qoydular. Böyük qardaşın bir qəşəng oğlu, kiçiyin də bir gözəl qızı oldu.

Oğlanla qız gözəllikdə elə bil bir almaydı yarı bölünmüşdü. Bu şad xəbər hər yerə yayıldı. İki qardaş böyük bir məclis düzəltdi, bütün vəzirlər, vəkillər, darğalar, qazılar hamısı bu məclisə yığıldı. Yedilər, içdilər, şadlıq elədilər.

Elə bu vaxtıydı ki, bir də gördülər yenə küçədə bir dərviş səsi gəlir. Padşah o saat əmr elədi ki, gedin görün o köhnə dərvişdisə, gətirin bura. Adamlar gedib gördülər ki, bu bir kasıb dərviş babanın biridi. Odu ki, gətirmək istəmədilər. Dedilər:

– Dərviş baba, neynirsən buralarda?

Dərviş bunların ürəyini bilirdi deyə, dedi:

– Eşitdim ki, bu gün padşahın qonaxlığı var. Odu ki, dedim kasıb adamın biriyəm, gedim bir az oxuyum, bəlkə puldan-paradan verələr.

Padşahın adamları dedilər:

– Baba dərviş, padşah hər dərvişi öz məclisinə buraxmaz, get sən ayrı yerdə oxu, bəlkə bir az puldan, paradan alasan.

Dərviş dedi:

– İndi ki, belə oldu, mənim dilimnən padşaha deyim ki dərvişi geyimiynən yox, onun işiynən, əməliynən tanıyarlər. Mən haman dərvişəm, gəlmişəm uşaqların adlarını qoymağa. O ki, mənə belə üz görsətdi, içəri getməyəm. Oğlanın adını Yusif, qızın da adını Sənubər qoydum.

Adamlar gəlib dərvişin dediklərini padşaha söylədilər.

Padşah bu sözləri eşidən kimi, öz əməlindən peşiman olub, başına-dizinə döydü. Dad-fəryad elədi ki, ay aman, yerdə də olsa, göydə də olsa, o dərvişi tapın, gətirin yanıma.

Hər yeri axtardılar, dərviş tapılmadı ki, tapılmadı.

Aradan bir az keçmiş məclis dağıldı. İki qardaş əllərini göyə qaldırıb dua elədilər ki, indi arzumuza çatdıq. Uşaqların da adını dərviş dediyi kimi qoydular. Böyük qardaş dedi:

– Qardaş, saçıma, saqqalımıza dən düşüb, belimiz əyilib, bu gün-sabah düşüb öləcəyik. Biz öləndən sonra allah bilir övladlarımızın başına nə gələcək, hansı padşahın övladları ilə

evlənəcəklər? Var-dövlətimiz kimə qismət olacaq? Yaxşısı budu ki, elə bu ad günündə sənin qızınla mənim oğlumu göbəkkəsmə nişanlayax, bizdən sonra da var-dövlətimiz onlara qismət olsun.

Kiçik qardaş böyük qardaşın məsləhətinə razı olub Yusiflə Sənubəri göbəkkəsmə elədilər.

O gündən uşaqlara dayələr, lələlər tutuldu. Biz eşitmişik ki, uşaq aynan-ılən böyüyər, amma bunlar günbəgün, saat-basaaat böyüdülər. Yusiflə Sənubər həddi-buluğa yetib, gəlib on dörd yaşa çatdılar. Yusif elə bir gözəl oğlan olmuşdu ki, üzünə baxan deyirdi bir də baxaydım.

Göyçəklikdə Sənubər də əmisi oğlundan geri qalmırdı.

Bir gün Yusif dədəsindən izn alıb əmisigilə gəzməyə getmişdi. Yusif əmisiynən öpüşüb-görüşəndən sonra nökrə-nayıbla əmisinin Gülistan bağını gəzməyə çıxdı. Bağ nə bağ, gül gülü, bülbül də bülbülü çağırırdı. Bir tərəfdə lələ, yasəmən, bir tərəfdə də bənövşə, ağ gül, sarı gül. Qızıl gülün ətri adamı valeh eləyirdi. Bağın ortasında ağ mərmerdən gözəl bir çarhovuz varıydı. Qırx yerdən su fəvvarə vururdu.

Yusif çarhovuzun yanına yaxınlaşanda nə görsə yaxşıdı? Gördü ki, əmisi qızı qırx incə belli xanımla çarhovuzun qırağında əl-üzlərini yuyurlar. Yusif qızı görən kimi bir könüldən min könülə əmisi qızına aşıq oldu. Sənubər də Yusifin gözəlliyinə heyran qalıb o da ona vuruldu. Bir az bağda gəzib dolanandan sonra Yusif qayıtdı evlərinə.

Yusif evlərinə qayıdandan sonra əmisi qızının eşqinnən azarlayıb yorğan-döşəyə düşdü. Ata-anası Yusifin halını pərişan görüb soruşdular:

– Oğlum, de görək sənin dərdin-azarın nədi? Sənə nə olub?

Yusif əvvəlcə istədi dərdini deməsin. Gördü ki, yox anası əl çəkmir. Əlacsız qalıb dərdini anasına söylədi. Anası dedi:

– Oğlum, o sənin göbəkkəsmə nişanlındı, sən niyə fikir

çəkirsən?

Arvad əhvalatı ərinə dedi. Elə həmin gün Yusifin atası qardaşına xəbər göndərdi ki, bəs hazırlaşsın, uşaqlarımızın toyunu eləyək. Toy tədarükü görüldü. Yeddi gün, yeddi gecə toy oldu. Axırncı gün Sənubəri gəlin gətirib oğlanın evinə qoydular. Gecənin bir vaxtı toy qurtardı. Adamlar dağılışıb evlərinə getdilər. Evin bir küncündə qızla oğlana gərdək qurdular.

Yusif qapını açıb girdi evə. Gərdəyi açıb, qızı görən kimi tappılıtnan üzü üstə yığıldı yerə. Sənubər elə bildi ki, əmisi oğlunun ayağı ilişib yığıldı. Gözlədi ki, indi durar. Gördü yox, bu, durana oxşamır. Özü gəlib onu durquzmaq istəyəndə, gördü ki, əmisi oğlu elə bil dünənnən ölübmüş. Qız o saat qəşş eləyib, ürəyi getdi.

Eşikdə qızın yengəsi, vəkili ha gözlədilər, gördülər heç səs-səmir gəlmir. Axırda yengə dözə bilmədi, içəri girib, gördü Yusif ölüb, qız ah-zarnan göz yaşını tökdü. Bu qara xəbər o saat oğlanla qızın ata-anasına çatdı. Bütün şəhər qara geyinib yas saxladı. Çox ağlayıb-sısqayandan sonra gəldilər ki, oğlanı aparıb basdırsınlar. Sənubər meyidi qucaqlayıb dedi:

– Əmi, mən Yusifdən doymamışam, izin ver onun meyidini qırx gün saxlayım?

Əmisi razı oldu. Yusifin meyidini qızın gəlin otağında saxladılar. Sənubər hər gün meyidə ətirdən, dərmandan vurub, sabahdan axşama kimi göz yaşını tökdü. Bütün qohum-qardaş yığılıb qıza nə qədər dəlil-dəlayil elədilərsə o, ağlamaqdan əl çəkmədi.

Yusifin ölümündən otuz doqquz gün keçmişdi. Qızlar Sənubəri bir ölüm-zülümünən dilə tutub başa apardılar ki, heç olmasa bir az eyni açılıb, dərdi dağılsın. Sənubər bağda bir az o üzə, bu üzə gedib evə qayıtdı, gördü ki, Yusifin meyidi yoxdu. Ağlaya-ağlaya əmisinin yanına gedib Yusifin meyidi-ni istədi. Əmisi and-aman elədi ki, bizim meyiddən xəbərimiz yoxdu. O gününən kəndbəkənd, şəhərbəşəhər adam salıb Yusifin meyidini axtardılar. Tapa bilmədilər ki, bilmədilər.

Aradan bir xeyli keçənnən sonra Sənubərin atası gəlib qızını aparmaq istədi. Qız dedi:

– Ata, mən heç yerə getməyəcəyəm. Səndən bir xahişim var. Yeddi yolun ayrıcında mənə bir imarət tikdirərsən. İçində hər cür yemək-içmək olsun. Özümə də qırx qulnan qarabaş verəsən, onlar da mənə hayan olar.

Atası dedi:

– Qızım, bu imarəti tikdirməkdə məqsədin nədi?

Sənubər dedi:

– Mehriban ata, mən həmənin imarətdə yeddi yol ayrıcından keçib gedən adamların hamısını qonaq saxlayacağam. Yedirib-içirdəcəm. Sonra bütün gördüklərini, eşitdiklərini danışdıracağam, bəlkə Yusifdən bir soraq tapa bildim.

Hər iki qardaş Sənubərin fikrinə razı oldular. Ona gözəl bir imarət tikdirib özünü də ora köçürtdülər. Qız evə köçən kimi hər yolun ayrıcında bir gözətçi qoydurdu ki, kimi gör-səniz mənim yanına gətirərsiniz.

Bəli, o gündən bu yoldan kim keçirdisə onu gətirdilər imarətə. Əvvəlcə yedizdirib, içizdirib, hamamda çimizdirib, təzə paltar geyindirirdilər. Sənubər də onlardan gördüklərini, eşitdiklərini xəbər alardı. Amma öz sevgilisindən heç bir soraq tuta bilmirdi. Sənubər yoldan keçənləri öz imarətinə gətirib danışdırmaqda olsun, sizə kimdən xəbər verim, hardan xəbər verim, üç qardaşdan.

Uzaq bir vilayətdə üç qardaş varıymış. Bunların qoca analarından başqa heç kimləri yox imiş. Özləri də çox kasıbıymışlar.

Bir gün bunlar eşitdilər ki, özgə bir torpaxda bir qız yeddi yolun ayrıcında bir imarət tikdirib, yoldan gəlib keçənlərin hamısını yedirdib, geydirib, sonra da onlardan gördüklərini, eşitdiklərini soruşur. Qardaşlar fikirləşdilər ki, elə biz də ge-dək orda bir az yeyək, içək, həm də üst-başımızı düzəldək.

Böyük qardaşla ortancıl qardaş analarından izin alıb həmənin yerə getmək istədiklərini bildirdilər. Kiçik qardaş baş-

ladı yalvarmağa ki, məni də özünüzlə aparın. O, nə qədər elədisə, böyük qardaşlar razı olmadılar. Bunlar kiçik qardaşı evdə qoyub yola düşdülər. Az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, bir də baxıb gördülər ki, budu ha, balaca qardaşları ley kimi onların dalınca gəlir.

Bir az deyindən sonra kiçik qardaşlarını da özlərinə qoşub başladılar yol getməyə. Az getdilər, çox dayandılar. Dağlar aşdılar, çaylar keçdilər. Gəlib bir qalın meşəyə çıxdılar. Elə bil heç bu meşəyə bəni-insan ayağı dəyməmişdi. İlan-çayan, qurd-quş, çaqqal-canavar, ayı, şir, pələng bir nəvə çəkirdilər, bir uluşma varıydı ki, az qalırdı adamın bağı çat-lasın. Yazıq qardaşlar fikirləşirdilər ki, elə bizimki də bu-racanıymış. O, üzə, bu üzə vurnuxub bir zağa tapdılar. Üçü də zağaya girib, bir də gördülər hava qaraldı, göy guruldadı, şümşürəy oynadı, ildırım çaxdı, elə bir tufan qopdu ki, az qaldı yer-göy dağılsın. Leysan yağışı elə töküdü ki, ucunna tut çıx göyə. Gördülər zağadan çıxmaq mümkün deyil, elə oradaca yatdılar. Səhər sübh tezdən durub gördülər hava açı-lıb, gün çıxıb, yağış kəsib, yel dayanıb, özləri də bir qəşəng çəmənzarın, gül-çiçəyin içindədilər ki, elə bil behişi. Bir də gördülər üç dənə quş uça-uça gəlib bir yekə ağacın başına qondu. Quşlar hərəsi bir dəfə qanad çalıb dönüb oldular pəri. Sən demə bunlar üç bacı pəri qızlarıymış. Pəri qızların böyüyü söylədi:

– Ay bacılı-bacılı, niyə durubsunuz? Süfrə açıb yemək hazırlayın.

Bacılar o saat heçdən bir süfrə düzəldilər ki, dünyada nə nemət desən, hamısı orda var idi.

Böyük pəri yenə dedi:

– İndi də mənim amanatımı gətirin.

O saat ortancıl pəriyənən kiçik pəri uçub uca bir ağacın başından qızıllı, gümüşlü bir tabut gətirdilər. Böyük bacı tabutun böyründən bir çubuq götürüb, tabuta vurdu, dedi: "Açıl tabut, açıl". Tabut o saat açıldı. Sonra çubuğu içindəki meyi-də vurub dedi:

– Oyan Yusif, oyan!

Bunu deyən kimi, tabutdan bir gözəl oğlan çıxıb oturdu süfrənin qırağında. O qədər yeyib-içdilər, gülüb danışdılar ki, tamam yoruldu.

Qızlar süfrəni yığışdırdılar. Böyük bacı çubuğu oğlana vurub dedi:

– Öl Yusif, öl!

Oğlan o saat tabuta yıxılıb öldü. Qız çubuğu bu dəfə də tabuta vurub dedi:

– Ortül tabut, örtül!

Tabut o saat örtüldü. Bacılar tabutu götürüb ağacın başında gizlətdilər. Sonra qızlar üçü də quş cildinə girib, uçub getdilər.

Bu əhvalatı üç qardaş zağadan görüb tamam məəttəl qalmışdılar. Quşlar gedəndən sonra qardaşlar zağadan çıxıb başladılar yol getməyə. Yeddi gün, yeddi gecə yol gedəndən sonra gəlib çıxdılar həmin yeddi yolun ayrıcına. Qızın adamları bunları görən kimi, apardılar imarətə. Əvvəlcə yedrib-içirəndən sonra, çimizdirib hərəsinə bir dəst təzə paltar geydirdilər. Sonra gətirdilər Sənubərin yanına. Qardaşlar gördülər ki, evdə heç kim yoxdu, amma ortadan bir pərdə çəkilib. Gözlədilər ki, görək indi bura kim gələcək. Bir də gördülər pərdənin dalınan bir qız səsi gəldi ki:

– Ey Allahın bəndələri, gördüyünüzdən, eşitdiyinizdən nə bilirsinizsə danışın.

Böyük qardaşla ortancıl qardaş gördüklərinə heç kimin inanmayacağını bilib, danışmaq istəmədilər. Kiçik qardaş başa düşmədi, elə bildi qardaşlarının yadından çıxıb, odu ki, dedi:

– Ay qardaşlar, meşədə gördükləriniz nə tez yadınızdan çıxıb, onu danışsanıza.

Qardaşlar ona nə qədər him-cim elədilərsə, başa düşmədi.

Qız burda bir əhvalat olduğun duyub dedi:

– Oğlan, gördüklərini sən söylə.

Oğlan gördüyü pəri qızların əhvalatını başdan-ayağa Sənubərə danışdı. O, Yusifin adını çəkəndə Sənubər bərkdən bir ah çəkib, şappıltıyan yerə yıxıldı.

Hannan-hana qul-qarabaşlar Sənubər xanımı özünə gətirdilər. Qardaşlar bu əhvalata məəttəl qaldılar. Sənubər xanım birtəhər udquna-udquna uşaqdan xəbər aldı:

– Sən o tabutun yerini bilirsənmi?

Uşaq dedi:

– Xanım, bilirəm, meşənin içindədi.

Sənubər xanım çoxlu qızıl, gümüş verib, qardaşlara dedi:

– Qoyun bu uşaq mənnən gedib tabutun yerini mənə görsətsin, sonra gətirib sağ-salamat özünü verərəm.

Böyük qardaşla ortancıl qardaş çoxlu qızıl, gümüş alıb analarının yanına getməkdə olsunlar, bu tərəfdən də Sənubər bir bölük qoşun götürüb, uşağı da qabağına salıb gəldilər həmin meşəyə tərəf.

Az getdilər, çox getdilər, axırı gəlib çıxdılar həmin meşəyə. Uşaq qabağa düşüb başında tabut olan ağacı axtarmağa başladı. Uşaq o ağacın dibindən, bu ağacın dibindən səkə-səkə tabut olan ağacı tapıb qıza görsətdi. Qoşun əhli o saat tabutu ağacın başından yerə endirdi. Uşaq tabutun böyründəki çubuğu götürüb üç dəfə vurub dedi:

– Açıl tabut, açıl!

Qapaq o saat açıldı. Sonra çubuğu meydə vurub dedi:

– Oyan Yusif, oyan!

Yusif yuxudan oyanıb oturdu. Sənubər özünü Yusifin üstünə atıb onu qucaqladı. Bütün qoşun bunları görüb xəlvətə çəkildilər.

Yusiflə Sənubər gecə sabahatan bir yerdə qaldılar. Sabaha yaxın Yusif gözünü açıb dedi:

– Gəl məni də götür, tez burdan qaçaq. Əgər ləngisən, bir də məni görə bilməyəcəksən.

Sənubər dedi:

– Əmi oğlu, bütün bu meşənin içi qoşunla doludu. Kim

səni mənim əlimdən ala bilər. Mən bu sirri öyrənmək istəyirəm. Görüm o üç qız kimdi?

Yusif dedi:

– İndi sözümə baxmadın, bunun altını çəkəcəksən. Tez ol məni ağacın başında gizlət, bu saat pəri qızları gələcəklər.

Sənubər əlindəki ağacla oğlanı yuxuya verib, tabutun ağzını örtüb, qoşuna əmr elədi ki, tabutu ağağcın başına qoyun. Tabutu yenə ağacın başına qoydular. Özləri də çəkilib bir tərəfdə gizləndilər. Çox çəkmədi ki, birdən bərk tufan qopdu, yel əsdi, göy guruldadı, yer tərpəndi, ildırım saqqıldadı. Bir yağış tökdü, bir yağış tökdü ki, az qaldı düz-dünyanı sel apar-sın. Birdən-birə hava açıldı, gün çıxdı, hər tərəf çılıraqban oldu. Bir də gördülər üç pəri quşlar yerə qondular. Onlar donlarını dəyişib oldular üç gözəl-göyçək qız. Böyük pəri kiçik bacılarına dedi:

– Di tez olun, yemək-içmək hazırlayın, mənim amanatımı da gətirin.

Bacılar əvvəlcə süfrə salıb yemək-içmək hazırladılar. Sonra tabutu gətirib bacılarının qabağına qoydular. Böyük pəri tabutu görən kimi dedi:

– Bu tabuta bəni-insan əli dəyib, götürün buradan bir dəfəlik elə bir yerə gedək ki, orda bəni-insan olmasın.

Üç bacı pərilər tabutu götürüb, göyün üzünə qalxdılar. Bir göz qırpımında yox olub getdilər.

Bütün bu əhvalatı görən Sənubər əmisi oğlunun sözünə baxmadığına peşiman oldu, başına-gözünə döydü, dərdi birə on qat artdı. O günən Sənubər ayağına dəmir çarıq geyib, əlinə də bir əsa aldı. Uşağı da, qoşunu da götürüb əmisi oğlunu təzədən axtarmağa getdi. Bəli, nağıllarda vaxt çox tez gələr. Sənubər əmisi oğlunun meşədə görüşəndən doqquz ay keçmişdi. Vaxtı tamam idi. Bari həmilini yerə qoyub, gözəl-göyçək bir oğlan doğdu. Oğlan bəyini dədəsinə oxşayırdı. Anası oğlanın adını balaca Yusif qoydu. Ay dolandı, il keçdi, balaca Yusif boy atıb böyüdü. Bunlar yenə də Yusifi

axtarmaxdan əl çəkməmişdilər. Gecə-gündüz onu axtarırdılar. Dağda, daşda, orda-burda o qədər yüyürüb yortmuşdular ki, üst-başları tamam tökülmüşdü. Cındırlarından cin ürküdü. Bu kökdə şəhərə girməyə utanırdılar. Odu ki, axşamı salıb, özlərini şəhərin qırağında bir qarının evinə yetirdilər.

Yaxşı deyiblər, qarı var ipək, qarı var köpək, qarı var küpəgirən, qarı var öküz minən, amma bu qarı imannı qarılardanı. Sənubərgil içəri girib, qarıya dil-ağız elədilər. Bir az pul verib hərəsi özünə köhnə paltar istədi. Qarı oğlunun, qızının paltarlarından bunların hərəsinə bir dəst geyindirdi. Sənubər qarıdan gecələməyə yer istədi. Qarı dedi:

– A qızım, elə yaxşı oldu, oğlumnan qızım burda yoxdu. Elə onlar gələndək qalarsınız yanımda.

O gündən Sənubər, balaca Yusif, bir də oğlan qarının yanında qaldılar. Sənubər hələ meşədə olanda qoşunu da bu-raxmışdı ki, çıxıb getsin. Onlar da hərəsi bir tərəfə dağılıb getmişdi.

Bir gün Sənubər saçından qiymətli ləl çıxarıb oğlu Yusifə dedi:

– Oğul, apar bunu ver padşaha xırdalasın, gələndə bir az şeydən, şüydən al gətir, yeyək.

Balaca Yusif ləli götürüb getdi padşahın yanına. Darvazanı açıb içəri girdi. Qapıçılardan padşahın yerini soruşdu. Padşahın yerini ona göstərdilər. Yusif piləkənlə yuxarı çıxanda vəzir onu gördü, dedi:

– Oğul, hara gedirsən? Bura padşahın otağıdır, sənin buralarda nə işin?

Balaca Yusif əlindəki ləli göstərib dedi:

– Bunu xırdalamağa gedirəm.

Vəzir əlin lələ uzadıb dedi:

– Ver mən xırdalayım.

Yusif ləli verməyib dedi:

– Padşahın özünə xırdaladacam.

Vəzir nə qədər dil tökdüsə, uşaqdan ləli ala bilmədi.

Axırda çar-naçar qalıb, onu padşahın yanına buraxdı. Yusif padşahın yanına gəlib ləli ona uzadıb dedi:

– Anam deyir bunu xırdalasın.

Padşah vəziri çağırıb dedi:

– Vəzir, bu ləli al xırdala!

Vəzir ləli alıb baxdı, gördü heç bunun misli-bərabəri yoxdu. Yavaşca padşahın qulağına dedi:

– Şahim, bu ləl o qədər qiymətli ki, sənin xəzinəndəki qızıl bunun qiymətini ödəməz.

Padşah dedi:

– Xəzinəmdə nə qədər qızıl varsa, ver aparsın.

Vəzir uşaqdan yanılıydı deyən padşahın qulağına bir də pıçıldadı:

– Şahim, bu ləldən heç yerdə tapılmır. Sən o uşağa dənən, getsin birini də gətirsin.

Padşah dedi:

– Oğul, gələn dəfə gələndə ləlin birini də gətir.

Vəzir oğlanı yanına salıb gətirdi xəzinəyə. Ona bir xeyli qızıl verib yola saldı.

Uşaq bazardan bir az şeydən, şüydən alıb bikeyf gəldi anasının yanına. Sənubər oğlunu keyfsiz görüb dedi:

– Oğul, sənə gələn qada-bala mənə gəlsin. De görüm sənə nə olub belə?

Yusif dedi:

– Ana, padşah dedi bu ləldən birini də gətir.

Sənubər o saat əlini saçının altına atıb bir dənə də ləl çıxardı verdi oğluna. Balaca Yusif ləli gətirib verdi padşaha. Padşahın bu işdən çox xoşu gəldi. Uşağın başını sığalladı, üzünə güldü. Vəzirin bu işə paxıllığı tutdu. Öz-özünə dedi: "Padşah bu vaxtatan mənim uşaqlarımın heç üzünə gülməyib. Amma bu uşağı bir dəfə görməynən onun başını sığal-layır. Gələcəkdə bu mənim başıma çox əngəllər açə bilər. Yaxşısı budu elə indidən başını batırım".

Vəzir padşaha yaxınlaşıb dedi:

– Şahim, sən bilirsən ki, gərək padşahın özünə layiq imarəti ola. Sən özün böyük padşahsan, adın, sanın dillərdə dastan olub, amma özünə layiq imarətin yoxdu. Mən istəyirəm sənə elə bir imarətin olsun ki, özü-özünən işıq versin.

Padşah dedi:

– Vəzir, mən belə imarəti hardan ala bilərəm?

Vəzir dedi:

– Şahim, divlər padşahının məmləkətində şam ağacları var, mərmər daşlar var, onlar işıq verirlər. Mən görürəm bu uşaq çox fərasətli, qoçaq oğlandı, göndər o dediklərini gətirsin, imarəti mən tikdirərəm.

Padşah dedi:

– Vəzir, bu vaxtatan heç bir padşahın qoşunu gedib o şeyləri gətirə bilməyib. Divlər onların hamısını qırıb-çatıb. Bu bir tikə uşaq o şeyləri necə gedib gətirə bilər?

Vəzir dedi:

– Onun uşaq olmağına baxma. Bu şeyləri gətirə bilsə bircə o gətirəcəkdir. Sən ona de ki, əgər gətirməsən boynunu vurduracağam.

Padşah Yusifi yanına çağırıb, əhvalatı ona danışdı. Özü də dedi:

– Sənə qırx gün möhlət verirəm. Dediklərimi gətirməsən, boynunu vurduracağam.

Yusif padşahın yanından çıxıb gəldi anasının yanına. Sənubər oğlunu yenə bikeyf görüb soruşdu:

– Oğul, yenə niyə bikeyfsən?

Yusif dedi:

– Padşah mənə əmr elədi, gərək qırx günətən gedib divlər padşahından öz-özünə işıq verən şam ağaclarıynan mərmər daşları gətirəm. Əgər gətirməsəm, boynumu vurduracaq. İndi mənə izin ver gedim ora. Məni qırx gün gözlə, gəldim, gəldim, gəlmədim, bil ki, ölmüşəm.

Sənubər oğluna dua, sana eləyib, yola saldı. Dedi:

– Oğul, get, yolun uğur olsun!

Balaca Yusif heybəsini doldurub başladı yol getməyə. Az getdi, çox getdi, gəlib bir bulaq başına çatdı. Bulaxda əl-üzünü yuyub bir az sərinlədi, istədi ki, ayağa durub getsin. Bir də gördü onu öz adıyla çağırırlar. Dönüb geri baxanda, gördü başında göy əmmamə, belində qurşax, əynində qara çuxa, əlində əsa, ağ saqqal nurani bir qoca düz onun yanında dayanıb. Qoca dedi:

– Oğlum, hardan gəlib, hara gedirsən?

Yusif dedi:

– Padşah məni divlər məkanından şam ağacı gətirməyə göndərib. Əgər qırx günətən gətirə bilməsəm, boynumu vurduracaq.

Nurani qoca dedi:

– Oğlum, bu vaxtatan meydanda gərmiş eləyib nə kimi nəriləyən Rüstəm Zallar, mənəm-mənəm deyən padşahlar qoşunnan, əsləheynən divlər məkanından şam ağacı gətirə bilməyiblər. İndi sən tək gedib neyləyə biləcəksən?

Yusif dedi:

– Ey baba, neyləyim, padşah əmriddi, getməsəm, öldürəcəklər, yaxşısı budu elə gedim, nə olar, olar.

Nurani qoca dedi:

– Oğul, indi ki, gedirsən, mənim nəsihətimə qulaq as. Oğul, getdiyən yer qırx ağaclıq yoldu. Qırx ağaclıq mənzil gedəndən sonra qabağına bir böyük dağ çıxacaq. Dağın təpəsində divlər məmləkətinin qoruxçusu kərə divə rast gələcəksən. Kərə div səni görəndə kimi nəyə çəkib üstünə cumacax. Sən onunla tutaşib güləşərsən, əgər onu yıxa bilsən, onda div sənə yalvarıb deyəcək:

– Ey bəni-insan, məni öldürmə, sən qulun olum.

Onda sən kərə divi öldürməzsən. Onun sənə çox xeyri dəyər. Neçə ildə ki, o əsirdi. Kərə divdən keçəndən sonra bir xeyli gedib, bir mağaraya rast olacaxsan. Mağaranın içində bir qara div çıxıb, əlində qılınc sənə hücum eləyəcək. Sən fürsəti fovta verməyib onu öldürərsən. Amma gərək axırda

onun başını öz qılıncıyla kəsərsən. Yoxsa təzədən dirilər. Elə ki, qara divin başını kəsəndə onu bir torbaya salıb özünə aparasan. Lap axırda divlər padşahına rast olacaxsan. Padşahın yanına girib haman başı onun qabağına atarsan. Divlər padşahı bu əhvalatı görəndə kimi səni yemək istəyəcək. Onda onunla da güləşib vuruşarsan. Elə ki, onu yıxdın, başını kəsmək istəyəndə div yalvarıb deyəcək:

– Ey bəni-insan, amandı, başımı kəsmə, nə istəyirsən verim.

Onda divdən nə istəsən hamısı hazır olacaq. Amma div anasının südünə and içməmiş, onun sinəsinin üstündən durmazsan.

Qoca çuxasının altından bir qılınc çıxarıb Yusifə verdi. Dedi:

– Oğul, al bu qılıncı belinə bağla, bu səni çox xatalardan qurtarar.

Yusif qılıncı belinə bağladı. O, başını qaldırıb yuxarı baxanda gördü qoca qeyb olub. Bu işə məəttəl qaldı, başladı yol getməyə. Az getdi, çox getdi, gəlib həməndə dağın dibinə çatdı. Bir də gördü dağın təpəsindən nəriləyən, gurultuyla bir heyvərə div gəlir ki, adam baxanda az qalır bağı çatlasın. Divin əlində bir toppuz var, ağırlığı yüz batman. Bu div həməndə qocanın dediyi kərə div idi. Kərə div dedi:

– Ey bəni-insan, sən bilmirsənmi bura divlər məkanıdır? Bura quş gəlsə, qanad salar, qatır gəlsə, dırnaq tökər. Sən nə ürəynən gəlib buralara çıxıbsan. İndi bu saat mən sənə bir toppuz vuracağam, yapışib yernən bərabər olacaxsan.

Yusif əvvəlki Yusif deyildi. Böyüyüb on dörd yaşında nə kimi bir pəhlivan olmuşdu. O, divə dedi:

– Ey kərə div, çox o yan-bu yan eləmə, əgər hünərin varsa, güləşək. Kim kimi yıxa, o onun başını kəsin.

Kərə div razı oldu. Əvvəlcə başladılar küştü tutmağa, heç birinin gücü çatmadı. Sonra dizlərinə, dırnaqlarına başladılar yeri kotan kimi eşməyə, yenə bir-birinə güc eləyə

bilmədilər. Axırda Yusif bir nərə çəkib əl atdı kərə divin kəmərinə, qaldırıb başının üstə üç dəfə fırladı, yerə elə vurdu ki, yer tərpendi. O saat sinəsinə çöküb, qılıncı siyirdi. Başını kəsmək istəyəndə div gözünün yaşını leysan yağışı kimi töküdü dedi:

– Gəl, sən Allaha bax, tanrıya bax, məni öldürmə. Neçə illərdi padşah məni əsir eləyib, buraların gözətçisi qoyub, heç yerə tərpenə bilmirəm, balalarımın gözü yoldadı. Mənim sənə çox köməyim deyər.

Yusifin divə yazığı gəldi, başını kəsmədi.

Div Yusifdən çox razılıq elədi, bir çəngə də tükündən verib dedi:

– Harda dara düşsən, bu tükü yandır, o saat hazır olacam. Nə istəsən, yerinə yetirərəm.

Yusif buradan çıxıb, başladı yol getməyə. Elə bir az getmişdi, bir də gördü mağaranın içindən bir qara div çıxıb nə-rildəyə-nə-rildəyə ona sarı gəlir. Div Yusifi gören kimi dedi:

– Çoxdan idi adam ətinnən öteri burnumun ucu göynəyirdi. Allah səni mənə yaxşı yetirdi. Yeyərəm, heç olmasa bir balaca ağzım dada gələr.

Yusif gördü yox, bu yaman zorba divdi. Odu ki, fürsəti fovta verməyib başladı vuruşmağa. Hər ikisi qılıncılarını siyirib üç gün, üç gecə qılınc çaldılar. Gördülər qılıncdan bir şey çıxmır. Başladılar güləşməyə. Yeddi gün, yeddi gecə güləşdilər. Yusif gördü fənd işlətməsə, divi öldürə bilməyəcək, odu ki, divə bir badalaq vurub kəlləsi üstə yıxdı yerə, tez sinəsinin üstə çıxıb, qılıncını çəkdi boğazına. Başını bədənindən ayıraraq, atdı kənara. Getdi ki, başı götürsün, geri dönüb gördü qara div təzədən dirilib qalxıb ayaq üstə. Tez barmağın dişlədi ki, ay gidi, qoca dediyi düzüymüş, gərək başını öz qılıncıyan kəsəydim. Yusif təzədən cumdu qara divin üstünə. Elə bir nərə çəkdi ki, dağ-daş lərzəyə gəldi. Ya mədədə deyib qara divin arxasını vurdu yerə. Tez onun öz qılıncı ilə başını kəsib saldı torbaya. Yusifin birdən yadına düşdü ki, kərə div ona tük

verib. Tez tükü yandırdı. O saat kərə div hazır oldu. Dedi:

– Qardaş, mənə görə nə qulluq?

Yusif dedi:

– İstəyirəm məni aparasan divlər padşahının olduğu yerə.

Yusif qara divin başını da götürüb, mindi divin dalına, kərə div tənur eləyib, qalxdı göyün yeddi qatına. Nəriləyən, gurultuynan uça-uça Yusifi aparıb qoydu divlər padşahının məkanında. Sonra Yusifnən öpüşüb, görüşüb geri qayıtdı. Özünə də tapşırırdı:

– Bax, gördüyün imarət, divlər padşahınındı. Ora tamam tilsimdi, sehirlidi. Sən ora gedəndə hər nə görsən, eşitsən tərsinə eləyərsən. Açıq qapı görsən örtərsən, örtülü qapı görsən açarsan, özü də nəbadə, nəbadə geri baxasan.

Div sözünü qurtaran kimi qalxdı havaya. Yusif kərə divdən ayrılıb gəldi qalaçanın qapısının ağzına. Gördü qapı örtülüdür, əl atıb açdı. Girdi içəri. Qabağına qırx pilləkən çıxdı. Pilləkənlərin biri qızıldan, biri gümüşdən. O, bu pilləkənlərlə yerin altına enəndə, hər tərəfdən səs gəldi: "Yusif dayan, Yusif dayan". Yusif bu səslərə fikir verməyib qırx pilləkəni aşağı endi. Gördü qırx otaq var, hamısının qapısı açıx. Yusif otaqlardan keçdikcə hamısının qapısını örtüdü. Qırxıncı otağın qapısı örtülüydü. O, onu açıb istədi geri getsin, gördü yox, yel bunu indi irəli çəkir. Qaldı məəttəl ki, bu nə olan işdi? Əlini gözünün üstünə qoyub bir az o üzə, bir az bu üzə baxıb gördü ki, otağın küncündə bir bədheybət div yatıb, burnu dəmirçi körüyü kimi yel buraxır. Demə, nəfəs alanda Yusifi çəkirmiş, buraxanda itələyirmiş. Yusif fikirləşdi ki, yox, bu, deyəsən o divlərdən deyil, bunun yeddi başı var, hər başında yeddi buynuzu var, hər ağzında yetmiş yeddi dişi var. Div yetmiş yeddi adamın kəlləsini bir çatıya düzüb, muncuq əvəzinə boğazından asmışdı. Qulaqları o qədər yekə idi ki, birini altına salmışdı, birin üstünə, burnundan tana əvəzinə on batman dəmir asılmışdır. O qədər tükələri var idi ki, elə bil meşədi.

Yusif birtəhər divarın qırağıynan divin dalına keçib, istədi onu öldürsün. Sonra fikirləşdi ki, yatdığı yerdə divi öldürmək mərdlik deyil. Yaxşısı budu qoy oyadım, ya ona verən Allah, ya mənə verən Allah... Yusif qılıncını siyirib, soxdu divin dabanına, başladı ovub, las-las ətini çıxartmağa. Div heç gözünü də açmadı. Quyuğunu tərpedib dedi:

– Ay andıra qalasan çibin, ayağımı niyə qıdıxlayırsan?

Divin quyuğu Yusifə elə dəydi ki, yeri zol durdu. Yusif bu dəfə də əl çəkmədi. O, yenə qılıncıynan divin ayağını ovdu. Div istədi çibini bu dəfə də qovsun, gözünü açıb gördü başının üstündə bir pəhlivan durub. Div əvvəlcə əllərini qaldırıb, başladı gərnəşməyə. Sümükləri elə xırtıladı ki, elə bil min illik bir çinar ağacını yerindən qopartdı. Div dedi:

– Ey bəni-insan, sən nə cürətlə bu məkana gəlib çıxıbsan? Heç ömründə div görmüsənmi? Bu saat səni bircə tikə eləyib dişimin dibinə atacağam.

Div belə deyəndə Yusif torbanın ağzını açıb, qara divin başını atdı onun qabağına, dedi:

– Niyə görməmişəm. Sənin qoruxçun kərə divi özümə qul eləmişəm, qara divin başını kəsib gətirmişəm. İndi də səni öldürməyə gəlmişəm.

Div bu sözü eşidən kimi gözləri çıxdı kəlləsinə, başladı o üzə, bu üzə gərmiş eləyib, nəyə çəkməyə. Yusif qollarını çərməyib atıldı divin üstünə. Yeddi gün, yeddi gecə Yusif divlə güləşdi. Axırda gördü yox, deyəsən, olmayacaq, bu divə qılınc-zad kar eləmir, tamam başdan-ayağa tilsimdi. Odu ki, ora-bura baxıb başladı divin canını axtarmağa. Bir də gördü divin taxçasında bir şüşə var. Bildi ki, divin canı ordadı. Əl atıb şüşəni götürdü, yerə vurub sındırdı. Divin o saat əl-ayağı boşalıb yerə yıxıldı, şüşənin içindən bir göyərçin çıxdı. Yusif tez göyərçini tutub, istədi başını üzsün, divlər padşahı ahu-zar eləyib, dedi:

– Ey bəni-insan, səni and verirəm öz ananın südünə, gəl sən o göyərçinin boğazını üzmə, mənim canım ondadı. Mən-

dən nə istəyirsənsə, əvəzində de, verim.

Yusif dedi:

– Göyərçinin boğazını üzməyəm, amma mənə iki şey verəsən, özü işıq verən şam ağacları, bir də mərmər daşları. Əgər bu şeyləri verərsənsə, ananın südünə and iç, sənə inanm.

Div anasının südünə and içəndən sonra Yusif göyərçini buraxdı. Divlər padşahı o saat əmr eləyib bütün divləri başına yığdı. Onlara tapşırırdı ki, Yusif nə qədər şam ağacı, mərmər daşı istəyirsə verib, onu istədiyi yerə aparın. Kərə divi də qulluxdan azad eləyib Yusifə bağışladı. Elə həmin gün divlər Yusifin dediyi şeyləri hazır eləyib, yola düşdülər. Yusif də divlərdən birinin dalına minib, gəldi öz şəhərlərinə. Divlər bir gecənin içində həmin qəsri tikib geri qayıtdılar. Gecənin yarısı vəzirə padşah gördülər ki, hər yer çılçıraqban olub, elə bil gün çıxıb. Padşah dedi:

– Vəzir, bu nə möcüzədi, gecənin bu vaxtında belə işıq, elə bil gün çıxıb.

Vəzir barmağını dişləyib dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, bu olsa-olsa Yusifin işi olacaq, o özü işıq verən imarəti tikdirib qurtarıb.

Padşah o saat adam göndərüb əhvalatı öyrəndi ki, bəli, Yusif doğrudan da gəlib həmin imarəti tikdirib. Adam göndərüb Yusifi çağırırdırdılar. Yusif gəlib ədəb-ərkanla baş əyib dedi:

– Padşah sağ olsun, sənin əmrini yerinə yetirmişəm, imarət hazırda. İndi gedək bax.

Vəzirlə padşah gedib imarətə baxanda ağızları açıla qaldı. Yusifin bu şücaəti padşahı heyran elədi. Amma vəzir yaman dilxor oldu. Vəzir elə ordaca padşahı bir qırağa çəkib qulağına dedi:

– Heç insafdan deyil, belə bir imarətin ola, amma içində üç bacı pərilər olmaya. Əgər o, üç bacı pəriləri də bura gətirdə bilsən, dünyada heç bir dərdin, qəmin olmaz, onlarnan

keyf çəkib gün keçirərsən.

Padşah dedi:

– Vəzir, mən pəri qızlarını hardan tapa bilərəm?

Vəzir dedi:

– Şahım, bu cür gözəl bir qəsri tikdirən adam pəri qızlarını da tapıb gətirə bilər. Yusifə əmr elə gedib gətirsin. Əgər gətirmək istəməsə, boynunu vurdur.

Padşah üzünü Yusifə tutub dedi:

– Oğlum, bu imarəti ki, tikdirmisən, çox sağ ol. Amma indi gedib gərək üç bacı pəri qızlarını da bura gətirəsən. Qırx gün sənə möhlət verirəm. Gətirməsən, boynunu vurduracağam.

Yusif padşahın yanından çıxıb, yenə bikeyf evlərinə qayıtdı. Anası oğlunun sir-sifətinə baxan kimi başa düşdü ki, padşah yenə görəsən nə tapşırıb. Dedi:

– Oğul, padşah səni indi hara göndərir?

Yusif dedi:

– Padşah indi də mənə üç bacı pəriləri gətirməyə göndərir. Qırx günə kimi tapıb gətirməsəm, boynumu vurduracaq. İzin ver gedim.

Sənubər oğlunun boynunu qucaqladı, üz-gözünən öpüb, xeyir-dua verib yola saldı. Özünə də dedi:

– Oğul, bil və agah ol, sənənin atanı əsir eləyən həmənin üç bacı pəriləridi. Əgər onları tapa bilsən, atanı onların əlindən almamış geri qayıtma.

Yusif az getdi, çox getdi, gəlib yenə həmənin bulağın başına çatdı. Yenə bir az sudan içib sərinlədi. Bir də gördü həmənin nurani qoca peyda oldu. Qoca dedi:

– Oğul, səfərin indi haradı?

Yusif dedi:

– İndi də üç bacı pəriləri gətirməyə gedirəm.

Qoca dedi:

– Oğul, bu yol çox qorxulu yoldu. Bura gedər-gəlməz deyirlər. Yaxşı olar qayıdasan, getməyəsən. Amma görürəm,

sən bu sevdadan əl çəkən deyilsən. İndi ki, gedirsən, get, amma sözlərimə yaxşı qulaq as. Gedəndə əvvəlcə qabağına bir dərya çıxacaq. Boğulmağın qorxma, vur özünü suya. Bir az gedəndən sonra qabağına od-alov çıxacaq, görəcəksən hər yer od tutub yanır. Nə badə qorxub geri çəkiləsən. Gözünü yum, özünü vur odun içinə. Burdan da qurtarandan sonra qabağına o qədər ilançayan, çəmbərquyruq, şir, pələng, əcdaha çıxacaq ki, ayaq basmağa yer tapmayacaqsan. Hamısı ağzını açıb üstünə cumacaq. Heç qorxmazsan ha! Başını aşağı salıb, onları ayaqlaya-ayaqlaya keçib gedərsən. Bir də gözünü açıb görəcəksən ki, iki yolun ayrıcındasan. Bu yolların biri qiblə tərəfə, gün çıxana, o biri də gün batana gedir. Sən gün çıxan tərəfə gedərsən. Qabağına bir bulaq çıxacaq. Haman dediyin o üç bacı pərilər hər gün o bulağa çimməyə gəlirlər. Sən çalış onların donunu yandır. Ondan sonra nə desən, razı olacaxlar.

Yusif qocadan razılıq eləyib, başladı yol getməyə. Yeddi gün, yeddi gecə yol gedəndən sonra qabağına bir dərya çıxdı. Gördü bu dəryanın nə ucu var, nə bucağı. Özünü vurdu dəryaya, başladı suyu keçməyə. Yusif getdikcə dəryanın suyu da çəkiliydi. O, ayağını suya basdıqca, ayağının altı qu-ruyurdu. Bir neçə gündən sonra dəryanı keçib qurtardı. İndi də qabağına od-alov çıxdı. Hara baxdısa, elə gördü düz-dünya od tutub yanır. Əvvəlcə oda girməyə ürək eləmədi. Birdən qocanın sözü yadına düşdü. Gözünü yumub, özünü vurdu alovun içinə. Yusif alovun içinnən getdikcə qabağına aydıncə yol çıxırdı. Bir də baxıb gördü ki, odun içindən qurtarıb. Bir az gedəndən sonra qabağına bir cəzirə çıxdı. Gördü bu cəzirədə o qədər ilançayan, şir, pələng, qurd, əcdaha, elə bədheybət əcayib-qərayib heyvanlar var ki, adam baxanda az qalır ciyər-öfkəsi ağzına gəlsin. Bunlar hamısı ağzını açıb Yusifin üstünə töküldülər. Yusif başını aşağı salıb, bunları heç vecinə də almadı. Başladı getməyə. Bir də gözün açıb, bir bulağa rast oldu. O saat başa düşdü ki, tilsimli yolları keçib qurtarıb. Bir az bulağın başında çörək yeyib, sudan içdi. Gördü yaman yuxusu gəlir. Fikirləşdi,

yerdə yatsam gəlib qurt-quş yeyər. Bulağın başında bir dağdağan ağacı varıydı, çıxıb orda yatdı. Yusif burda yatmaqda olsun, sizə kimnən xəbər verim, üç bacı pərilərdən.

Üç bacıların kiçiyi bardağı götürüb, bulağa suya gəlmişdi. Əyilib bardağı dolduranda gördü Yusif suyun içində yatıb. Qız məəttəl qaldı, axı Yusifi evdə yata-yata qoyub gəlib. O, nə tez gəlib bu suyun içinə girdi. Tələsik evə gəlib gördü Yusif qızıl taxtın üstündə xorhaxorla yatır. Əhvalatı bacıları-na söylədi. Qızların üçü də əvvəlcə gəlib evə baxdılar. Gördülər Yusif yatır. Sonra da gedib bulağa baxdılar. Gördülər Yusif doğrudan da suyun içində yatıb. Bu işə mat-məəttəl qaldılar. Böyük bacı dedi:

– Bacılı-bacılı, gəlmişkən gəlin həmi çimək, həmi də Yusifi sudan çıxardax. Görək nə həngamədi?

Pəri qızları donlarını çıxarıb, girdilər suya. Şappılıya Yusif ağacın başında yuxudan oyandı. Baxıb gördü pəri qızları suyun içindədilər. O, fürsəti fovta verməyib, tez ağacdan düşdü. Pəri qızlarının donlarını götürdü. Pəri qızları suda nə qədər Yusifi axtarıdılarsa tapmadılar. Sudan çıxıb, donlarını geymək istəyəndə gördülər donları yoxdu. Qızlar başladılar donlarını axtarmağa, Yusif dedi:

– Ey pəri qızlar, havayı yerə axtarmayın, paltarınız məndədi. Mən gəlmişəm sizi aparmağa.

Qızlar nə qədər yalvar-yapış elədilər ki, donumuzu ver geyək; sonra hara deyirsən gedək.

Yusif dedi:

– Xeyr, keçəl suya getməz.

Qızlar gördülər ki, yalvarmaqdan bir şey çıxmır. Axırda əlacları kəsildi, dedilər:

– Oğlan, indi ki, belə oldu, sən deyən olsun, donumuzu ver, heç olmasa gedək bizə, evdə amanatımız var, onu da götürək, hara deyirsən gedək.

Elə Yusifə bu lazım idi. O, razı olub dedi:

– Onda ananızın südünə and için, sonra donlarınızı ve-

rim.

Qızlar analarının südünə and içdilər. Yusif onların donlarını verdi. Yusif üç bacı pərilərə qoşulub, getdi onların evinə. Bacılar o saat yemək hazırlayıb, süfrə saldılar. Başladılar çörək yeməyə. Yusifin dədəsi də burada idi. Amma dədə-bala bir-birini tanımırdı. Dədə-oğul bir-birinə o qədər oxşayırdı ki, elə bil bir almanı yarı bölübsən. Pərilərin böyük bacısı Yusifdən xəbər aldı:

– Ay oğlan, axı bir de görək sən kimsən, hardan gəlib, hara gedirsən?

Balaca Yusif, pəri qızlarının dədəsini aparmağın başlanmış ta bu günə kimi başlarına gələn bütün qəzavü-qədərini hamısını bir-bir söylədi. Böyük Yusif başa düşdü ki, bu onun öz oğludu. O, oğlunu qucaqladı, üz-gözündən öpüb dedi:

– Oğul, sən mənim doğmaca balamsan.

Pəri qızları bunları belə görəndən sonra tutduqları işə peşiman oldular.

Böyük bacı dedi:

– İndi hara deyirsiniz gedək.

O saat balaca Yusif divin verdiyi tükü yandırdı. Bir də gördülər kərə div nəriləyən-gurultuynan gəlib durdu balaca Yusifin qabağında, dedi:

– Yusif, qardaş, mənə görə nə qulluq?

Yusif dedi:

– Bizi öz torpağımıza apar.

Kərə div bir nəərə çəkdi. O saat hər tərəfdən divlər tökülüb gəldilər. Hərəsi bunların birini dalına alıb qalxdılar göyə. Buludların arasından uça-uça gəldilər Yusifin anası olan padşahın torpağına. Yusif bunları da götürüb getdi anasının yanına.

Anası uzaqdan oğlunu görüb, sevinə-sevinə yüyürdü oğlunun qabağına. Yusif dedi:

– Ana, bu yanımdakıları tanıyırsanmı?

Sənubər dedi:

– Yox ay bala, bunlar kimdi?

Balaca Yusif dedi:

– Ana, bu dədəmdi, bunlar də pəri qızları.

Sənubər diqqətnən baxıb gördü ki, doğrudan da əridi. Sevindiyyindən qəşş eləyib ürəyi getdi. Hannan-hanna ayılıb ilan kimi sarmaşdı ərinin boynuna. Sənubər başına gələn bütün əhvalatı ərinə danışdı. Sonra üç bacı pərilər Sənubərin ayağına döşənib, ondan aman istədilər. Sənubər bunların günahından keçdi. Sənubər həməən gün bir məclis düzəltdi. Yedilər, içdilər, şadlıq elədilər. Sabahı günü balaca Yusif pəri qızları çağıraraq dedi:

– Padşah məni sizi gətirmək üçün göndərmişdi. İndi durun, gedək sizi aparım. Əgər, aparmasam padşah mənim boy-numu vurduracaq.

Böyük bacı dedi:

– Yusif, sən bir yolluq bil, agah ol, bizi aparıb padşaha versən, o sənnən əl çəkməyəcək, bu dəfə səni elə yerə göndərəcək ki, gedib qayıtmayacaqsan. Tilsimlərdə batıb qalarsan. Yaxşısı budu sən padşahı öldür.

Yusif gördü qız düz deyir. Odu ki, kərə divi divlər padşahının üstünə göndərib, ondan kömək istədi.

Aradan bir gün keçdi. Yusif bir də gördü hər yeri tozduman basdı. Bir nəriltili, gurultu qopdu ki, gəl görəsən. Baxıb gördü divlər padşahı öz qoşunlarıynan gəlir. Yusif qabağa çıxıb, divlər padşahıynan görüşdü. Divlər padşahı dedi:

– Yusif, mənə görə nə qullux?

Balaca Yusif dedi:

– Bu torpağın padşahı mənim düşmənimdi. Əmr elə qoşuna onu öldürsünlər.

Divlər o saat hücum eləyib padşahı, vəziri, vəkili parça-parça elədilər. Qoşunu tamam qıraraq çətdilər. Balaca Yusif atasını padşah qoydu, özü vəzir oldu. Üç qardaşın balacası ki, anasının yanında qalırdı, onu da vəkil elədi.

Toy tədarükü başlandı. Böyük Yusif taxta çıxandan sonra

özünün, Sənubərin ata-anasının dalınca adam göndərib onları da çağıraraq, yeddi gün, yeddi gecə toy elədi. Pəri qızların kiçiyin oğlu Yusifə, ortancılığını arvadına hayan olan balaca oğlana aldı.

Toydan sonra Yusif divlər padşahını öz torpağına, əmi-siynən ata-anısını da öz vilayətlərinə yola salıb, təzədən Sənubərlə ömür sürüb gün keçirməyə başladı.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri nağıl deyən, biri də özümün.

İSGƏNDƏR QUŞ DİLİ ÖYRƏNİR

Bir gün İsgəndər səhər tezdən reyhan bağına çıxmışdı. Bu bağı ortasında böyük bir hovuz vardı. İsgəndər dünyada olan bütün balıqlardan tutub buraya salmışdı. O, hər səhər tezdən gəlib bu balıqlara tamaşa elərdi. Bir gün İsgəndər, yenə də qaydası üzrə həmin hovuzun kənarında, qabağında çay, damağında qəlyan, balıqlara tamaşa edirdi. Gördü ki, birdən günəşin üzü qara buludlarla örtüldü. İsgəndər qorxu içərisində başını yuxarı qaldıraraq bunların qara qarğa olduğun gördü. Qarğalar öz dilləri ilə danışmağa başladılar, sonra çıxıb getdilər.

Beş gün, on gün, hər gün səhər tezdən qarğalar gəlirdilər, İsgəndərin oturduğu yerə, çığır-bağır salıb gedirdilər. Bir neçə gün İsgəndər bu sirri gizli saxladı. Axırda təngə gəldi, vəzirini çağıraraq dedi:

– Vəzir, neçə gündü ki, hər səhər tezdən qarğalar bulud kimi günəşin üzünü tuturlar. Çığır-bağır salıb gedirlər. Mənə elə bir adam tapmalısan ki, bu heyvanların dilini bilsin. Get, sənə qırx gün vaxt verirəm.

Vəzir: "Baş üstə!" deyib öz otağına çəkildi. Gecə-gündüz bu xüsusda düşünməyə başladı. Axırı bir gün öz-özünə dedi: "Ölmək-ölməkdi, xırıldamaq nə deməkdi? Padşah ömr edir, çıx şəhərləri gəz, ya elə bir adam taparsan, ya da elə bu dərələrdə ölüb gedərsən".

Vəzir hazırlaşdı, arvad-uşağı ilə halallaşaraq yola düşdü. Çox getdi, az dayandı, az getdi, çox dayandı, neçə-neçə şəhərlər gəzdi, heç bir şey tapmadı. Amma geri qayıtmaq istə-mirdi.

Gün axşamıdı, özünü verib bir tacirin dükəninin qabağında dayandı. Tacir dükanı bağladı, evə gedəndə vəzir tacirə dedi:

– Allah qonağıyam, mənə qonaq saxlarsanmı?

Tacir dedi:

– Allaha da qurban olum, qonağına da, buyur gedək.

Tacir vəziri evinə apardı. Yeyib-içdilər.

Onlar söhbət etməkdə olsunlar, sənə deyim tacirin qızından.

Bu tacirin ağıllı və keçmişdən, gələcəkdən xəbər verən bir qızı vardı. Tacir bu qızını iki gözündən artıq istəyirdi. Onun üçün xüsusi ev ayırmışdı, qulluğunda neçə-neçə qarabaşlar dayanmışdı. Tacirin evinə hər nə cür qonaq gəlsəydi, gərək qız da ismət pərdəsinin dalında oturub qonağın danışığına qulaq asaydı.

Vəzir də özünü "dərvişəm" deyərək tanıtdırmışdı. Qız vəziri görəndə kimi tanıdı, bildi ki, İsgəndər bunu diri-diri ölümə göndərərək; vəzirə yazdığı gəlmişdi, atasını çağıraraq dedi:?

– Ata, bu qonaq dərviş deyil. Bu, böyük İsgəndərin ağıllı vəziridir. İsgəndər onu quş dili bilən adam üçün göndərərək. İzin ver, mən onunla danışacağam.

Tacir razı oldu, qız pərdənin dalından dedi:

– Ey qonaq, sən kim olduğun mənə lazım deyil, ancaq nə üçün gəzdiyini bilirəm. Əgər mənim adıma İsgəndərə versən, səni külə döndərərək, külünü isə deryaya səpəcəyəm. Əgər bu sirri gizlin saxlasan, sən axtardığın adamı tapıb sənə verəcəyəm.

Vəzir sevindi, and içdi, üzünü torpağa sürtdü. Qız dedi:

– İndi sənə inandım. Ey İsgəndərin ağıllı vəziri, buradan gün çıxana tərəf gedərsən, düz üç gün-üç gecəlik yoldu. Orada qabağına bir koma çıxacaq. O komada bir qoca kişi olur. O, bütün heyvanların dilini bilir, sənə, etsə-etsə, o kömək edər.

Vəzir çox sevindi, gecəni yatdı, səhər tezdən tacir ilə xudahafizləşib, yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, sonra gəlib, haman komaya çatdı, gördü ki, komanın qapısı açıqdı. İçəri girdi, gözünə evinə yuxarı başında bir ağsaqqal qoca dəydi, vəzir sevinib dedi:

– Mənimkini Allah yetirdi.

Qocaya salam verdi; qoca kişi vəzirin salamını aldı, ona yer göstərdi. Hər ikisi şirin söhbət elədi; sonra qoca kişi və-

zirə dedi:

– Bilirəm İsgəndər səni nə üçün göndərib

Vəzir qocadakı ağıla heyran olub dedi:

– Ey dünyagörmüş qoca, dünyanı qarış-qarış gəzən İsgəndərin yanına getməyə hazırlaş.

Qoca dedi:

– Mən hazırım.

Qoca hazırlaşdı, vəzir istədi ki, qocanı ata mindirə, qoca dedi:

– Vəzir, get, qorxma, sən oraya çatan gününün sabahı özümü oraya yetirərəm.

Qoca kişi vəziri yola saldı, yenə oturub öz işi ilə məşğul oldu.

Vəzir iki keçib, üçüncü günü vətəninə çatdı. Qoca da Simurq quşunun qanadları arasına minib özünü vəzirə yetirdi. Vəzir qocanı görən kimi sevindi, hər ikisi İsgəndərin hüzuruna gəldi.

İsgəndər taxtında oturmuşdu. Gördü ki, vəzir bir nəfər qoca ilə gəlir. İsgəndər gülər üzlə vəzirə dedi:

– Vəzir, necə gəldin?

Vəzir dedi:

– Yaxşı gəlmişəm, qibleyi-aləm.

İsgəndər üzünü qocaya tutub dedi:

– Qoca, mən istəyirəm yer üzündə bütün heyvanatın dilini öyrənəm, sən məni öyrətməyi bacara bilərsənmi?

Qoca dedi:

– İsgəndər, bunu öyrətməyə gəlmişəm. Amma bu sirr bütün dünyaya yayılacaq, deyəcəklər ki, böyük İsgəndər bir abidin qanına səbəb oldu.

İsgəndər dedi:

– Məgər hər elm öyrədən elmi qurtarandan sonra ölürmi?

Qoca dedi:

– Bu elm o biri elmlərdən deyil. Heyvanat dilini bir adam

başqa adama öyrətsə, dərsi təslim edən kimi canı da təslim edəcək. İndi mənə bir otaq ayır ki, orda bir mən olum, bir də sən.

İsgəndər əmr verdi, xüsusi bir otaq ayırdılar, qoca İsgəndərə dərs verməyə başladı. Qırx gün evdən bayıra çıxmadılar. Otuz doqquz gün tamam oldu, qırxıncı günün səhəri qoca İsgəndəri evdən bayıra çıxartdı, götürüb gəldi haman hovuzun yanına. Çox çəkmədi ki, göy üzünü qara bulud aldı. İsgəndər başını yuxarı qaldırıb gördü ki, haman qarğalar yenə də gəldilər, danışmağa başladılar. Bir az danışdıqdan sonra dağılışıb getdilər.

Qoca xəbər aldı:

– İsgəndər, o qarğalar nə danışdılar?

İsgəndər dedi:

– Qarğalar şikayət edirdilər.

Qoca soruşdu:

– Kimdən?

İsgəndər dedi:

– Bu qarğalar öz ağsaqqaları ilə şikayətə gəlmişdilər. Deyirdilər ki, biz Xalxal vilayətindən, neçə müddətdir ki, orada yuva salıb yaşayırıq. Orada Bəlq adında bir pəhlivan var. Onun zülmü həddindən aşmışdır, əhalinin ah-naləsi göylərə qalxır. Bütün heyvanlar Bəlq pəhlivandan narazıdırlar.

Sözünü qurtarmamışdı ki, qoca canını təslim elədi. İsgəndər qocanı böyük cəlal ilə aparıb basdırdı, qırx verdirdi.

Bir gün vəziri çağırtdıraraq dedi:

– Vəzir, mən Xalxal vilayətinə gedirəm, əmr ver, qoşun hazır olsun, yol tədarükü görsünlər.

Vəzir: "Baş üstə!" dedi.

Onu deyək ki, həmişə İsgəndərin yol tədarükü, qoşun ha-zırlığı bir aya görülürdü. Bir ay tamam oldu, hazırlıq görüldü, bunu İsgəndərə xəbər verdilər. İsgəndər atını minib qoşunun qabağına düşdü.

Nağıllarda vaxt tez başa gəlidiyi kimi, mənzil də tez başa

gələr. Belə deyirlər ki, İsgəndər şəhərin altı ağaclığında olan bir dəyirmanla gəlib çıxdı. Qoca dəyirmançı şeypur səsini, at tappılığını eşidən kimi dəyirmanın unluğuna girdi. İsgəndər adam göndərdi ki, gedib görsünlər dəyirməndə kim var. Axtarıb qocanı dəyirmanın unluğundan çıxartdılar, onu İsgəndərin yanına gətirdilər. İsgəndər qocadan xəbər aldı:

– Bəli necə adamdı?

Qoca dedi:

– Yaxşı adamdı.

İsgəndər soruşdu:

– Qoca, dünya-aləm ondan şikayət eliyir, sən deyirsən ki, Bəli yaxşı adamdı?

Nə qədər qocanı sıxışdırdı, qoca yenə də dedi: "Yaxşı adamdı".

İsgəndər dedi:

– Qoca, mənə ölkələri gəzən, bütün dünyadan xərac alan İsgəndər deyərlər!..

Qoca bayaqdan qorxurdu, elə ki, İsgəndər adını eşitdi, onun ayağına yıxılıb, dedi:

– Mən səni Bəli pəhlivan bilib, qorxurdum. İndi bil, ağah ol, Bəli o qalada olur, özü də üç padşahdan xərac alır.

İsgəndər kağız yazıb elçi göndərdi. Elçi gəlib elçi daşının üstündə oturdu. Bəli xəbər çatdı ki, elçi gəlibdi. Bəli əmr verdi ki, gələn elçini onun yanına buraxsınlar. Elçi Bəlin yanına gəlib baş əydi, İsgəndərin məktubunu ona verib dedi:

– Böyük İsgəndər sizdən yeddi ilin xəracını istəyir, əgər verməsəniz, dava eliyəcək.

Bəli İsgəndər adını eşitmişdi, amma üzünü, qüvvətini görməmişdi. Ona görə də elçiyə belə cavab verdi:

– Get, İsgəndərə de ki, mən xərac verən yox, alanam, necə gəlib, elə də çıxıb getsin.

Elçi geri döndü, İsgəndərin acığı tutmasın deyər qorxa-qorxa Bəlin dediyini ona nağıl elədi. İsgəndər qəzəbləndi, qoşuna əmr verdi ki, hücum keçsinlər.

Bəli şəhərin qapılarını bağlatdırmışdı, gördü ki, bunun

qabağına qoşun göndərməsə, İsgəndər deyəcək ki, Bəli qorxdı. Qoşun qara qarışqa kimi şəhərdən kənara üz qoydu. Hər iki tərəf üç gün vuruşdu, bir-birinə bata bilmədi.

İsgəndər vəziri çağıraraq dedi:

– Vəzir, necə bilirsən, mən bu davada qoşun qırdırmaq istəmirəm, şəhəri qansız almaq istəyirəm.

Vəzir dedi:

– Məsləhət sizindi, şahım!

– Vəzir, get mənə min ədəd erkək keçi, səkkiz qatır yükü parça al gətir.

Vəzir getdi, axşama bir xeyli qalmış min keçi, səkkiz qatır yükü parça alıb gətirdi. İsgəndər qoşuna əmr verdi ki, ertədən hərə bir keçi götürüb, parçadan onun buynuzuna bağlasın. Qoşun haman saat şahın əmrini yerinə yetirdi. Elə ki, hava qaraldı, İsgəndər əmr verdi ki, qoşun min keçinin buynuzlarına bağlanmış parçalara neft töküb od vursunlar, keçiləri dörd bir tərəfdən düşmənlərə qovsunlar.

Tapşırıq haman saat yerinə yetirildi. Çox çəkmədi ki, çölü alov bürüdü, keçilər hürküb şəhərə tərəf qaçmağa üz qoydular. Bəlin qoşunu gecənin qaranlığında alovu görüb elə bildilər ki, İsgəndərin qoşunudu. Öz səngərlərini qoyub qaçdılar.

Qoşun qaçdıqca, keçilər irəliləyirdi. İsgəndərin qoşunu da davasız şəhərə girdi. Bəli bu dəsgahı görürdü. Qorxusundan qaçıb gizləndi ki, İsgəndər bunu görüb öldürməsin.

İsgəndər Bəlin bütün adamlarını qılıncdan keçirtirdi, səhər tezdən taxta çıxıb, işləri öz yoluna salmağa başladı. Camaat rahat oldu. Bir neçə gün burada qalıb, öz sərkərdələrindən birini şəhər başçısı qoyub, ona xeyli qoşun verdi. Atlarını minib şəhərdən çıxanda İsgəndər öz vəzirinə dedi:

– Dünyada hər dili bilmək min padşahlığa dəyər.

NAXIRÇI OĞLU EYVAZIN NAĞILI

Bərbər şəhərində bir padşahın bir naxırçı var idi. Hər ikisinin saqqalına dən düşmüşdü. Ancaq heç birinin övladı yox idi. Bir gün padşah qəm dəryasına qərğ olub, övlad dərdi çəkirdi. Elə bu vaxt küçədə bir dərviş səsi gəldi. Padşah qa-pıçıya dedi:

– O dərvışı burax gəlsin, bir az qəsidədən-zaddan oxusun, bəlkə qəmim dağıldı.

Qarıçı dərvışı padşahın hüzuruna buraxdı. Dərviş padşahı qəmgin görüb soruşdu:

– Qibleyi-aləm, niyə qəmginsən, sən qəmgin olanda bəs rəiyyət neyləsin?

Padşah başını yuxarı qaldıraraq dedi:

– Dərviş, qəmgin olmayım, neyləyim? Saqqalıma dən düşüb. Bir övladım yoxdu ki, mən öləndən sonra taxt-tacıma sahib olsun.

Dərviş gülümsünüb dedi:

– Şah, rəiyyət naləsi səni tutubdu. Bir həftə heç kəsə zülm eləmə, yazıq-yuzuğa rəhm elə, bəlkə övladın oldu.

Padşah bir az fikrə getdikdən sonra, dərvişin sözüne əməl eləmək qərarına gəldi, dərvişə xələt vermək istədi.

– Şah, mənə ənam lazım deyil.

Ac qarnım, dinc qarnım deyib, dərviş getdi. Nağıllarda vaxt tez başa gələr. Bəli, padşah bir həftə xəzinənin ağzını açdı, yazıq-yuzuğa pul payladı, ehsan verdi, heç kəsə zülm eləmədi. Bunun üstündən, doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqə gəlib keçdi. Padşahın bir qızı, naxırçının da bir oğlu oldu. Padşah övladı olduğuna görə böyük bir şadyanalıq düzəltdi, nəzir-niyaz payladı. Qızını dayələrə tap-şırtdı. Yazıq naxırçı da oğlunun adını Eyvaz qoyub, uşağa ör-kəndən, qəzil palazdan qıvraq bir bələk düzəltdi. Üçüncü gün idi ki, Eyvaz anadan olmuşdu, atası oğlunun üzündən öpdü, ağacını götürüb, naxıra getmək istəyəndə, uşaq bələkdən qalxıb qışqırdı:

– Mən də naxıra gedirəm. Məni də apar.

Naxırçı üç günlük uşağın danışmağını görüb bərk qorxdu, dik sıçradı, qaçmaq istəyəndə, uşaq dedi:

– Ata, qorxma, mən qəzil palaz üstündə böyümüşəm. Mən sənin oğlunam, ata da oğlundan qorxarmı? Mən də sənən naxıra gedəcəyəm, mənə bir ağac ver.

Naxırçı özünə ürək-dirək verib, qorxa-qorxa ona bir ağac verdi. Uşaq ağacı alıb sındırdı:

– Ata, mənə ağac ver, bu çubuğu mən neyləyirəm?

Atası ayrı bir ağac verdi. Uşaq onu da sındırdı. Axırda atası ona bir yekə dam tiri verdi. Uşaq tiri çiyinə alıb, atası ilə naxıra getdi. Naxırçı bu işə lap məəttəl qaldı. Elə bilirdi ki, bu möcüzdü. Bir neçə gün gəldi keçdi, axırda naxırçı gördü ki, möcüz-zad deyil, uşaq ağıllı-başlı bir adamdı, özü də pəhlivandı. Bu əhvalatdan sonra atası heyvanları Eyvaza tap-şırıp, özü evə gəlirdi. Uşaq axşama kimi heyvanları otarıb, axşam salamat evə gətirirdi. Belə-belə uşaq böyüyüb beş yaşa çatmışdı. Günlərin bir günü yenə Eyvaz mal otarırdı. O, heyvanları otlağa buraxıb, özü də bir göy çəmənlikdə uzanmışdı. Bir də gördü ki, heyvanlar ürəkşüdlər. Eyvaz yerdən sıçrayıb baxdı ki, vəhşi heyvanlar qoyun sürüsü kimi tökülüşüblər, öküzlərin birini də parçalayıb yeyirlər. Eyvaz tez çomağını çəkib vəhşi heyvanları o qədər əzişdirdi ki, ölümcül hala saldı, hərəsinə də bir yük odun yükləyib naxırnan bərabər qabağına qatıb düz evlərinə gətirdi.

Bəli, xəbər gedib padşaha çatdı ki, naxırçının beş yaşlı uşağı belə işlər görür. Əgər o, böyüsə işin şuluqdu. Padşah o saat naxırçını çağırıb dedi:

– Gərək oğlunu mənim hüzuruma gətirəsən.

Naxırçı oğlunun yanına gəlib dedi:

– Oğul, səni padşah istəyir.

Eyvaz dedi:

– Ata, padşah məni öldürmək üçün çağırır, ancaq onu görməyəcək. Get ona de ki, oğlum deyir ki, gəlmirəm, bacardığını beş qaba çəksin.

Naxırçı padşahın yanına qayıdıb əhvalatı ona söylədi.

Padşah qəzəblənib, bir dəstə adam göndərdi ki, gedib Eyvazı zornan gətirsinlər. Adamlar belə güman eləyirdilər ki, onu qucaqlarına alıb, padşahın yanına aparacaqlar. Amma belə olmadı, Eyvaz bunların hamısını, təptəpəyə vurub öldürdü. Padşaha xəbər çatdı ki, bəs oğlu ölmüş, nə durmuşsan, Eyvaz qüvvətli pəhlivandı. Onun meydanına heç kəs çıxa bilməz. Padşah bir-bir pəhlivanlarını Eyvazı tutmağa göndərdi. Eyvaz da onları bir-bir tutub boğazını üzürdü. Eyvaz bir neçə günün içində padşahın bütün pəhlivanlarını qırıb qurtardı. Qoşununu yarıdan keçirdi. Padşah gördü ki, iş şuluqdu. Odur ki, naxırçını yanına çağırtdırıb dedi:

– Bu nə sirrdi, beş yaşında uşaqda da bu qədər güc olarmı?

Naxırçı dedi:

– Şah, qoşunları qırdırma. O, çox qüvvətli pəhlivandı, onunla bacarmazsan.

Padşah naxırçını dilə tutub dedi:

– Naxırçı, get oğluna de, mənim ölkəmdən çıxıb getsin. Sənə yaxşılığım dəyər.

Naxırçı qayıdıb oğluna dedi:

– Oğul, padşahla padşahlıq eləmək olmaz. Padşah deyir, mənim ölkəmdən çıxıb getsin. Bir müddət buralardan uzaqlaş, görək axırı necə olur.

Eyvaz dedi:

– Ata, bütün dünya padşahlarının hamısı gəlsə idi, yenə də getməzdim. Sən atasən, sözünü yerə salmayacağam, çıxıb gedəcəyəm. Ata, amma padşahın sözünə inanma, mən ge-dən-dən sonra səni incidəcəm. Eybi yoxdu, bir müddət keçər, sonra yenə qayıdıb padşahla hesablaşaram.

Eyvaz sözünü tamama yetirdi, çörəkdən-zaddan götürdü, ata-anası ilə öpüşüb-görüşüb yola düşdü. Padşah Eyvazın getdiyini eşidən kimi naxırçını tutub zindana saldı.

Eyvaz az getdi, çox getdi, dəyirman daşı hərləyən bir

pəhlivana rast gəldi. Eyvaz ondan soruşdu:

– Ey pəhlivan, hara gedirsən?

Dəyirman daşı hərləyən pəhlivan dedi:

– Deyirlər, Bərbər şəhərində Eyvaz adlı bir pəhlivan peyda olub, heç kim onun qolunu bura bilmir. Gedirəm onun anasını ağladım.

Eyvaz dedi:

– Elə mən də Eyvazı öldürməyə gedirəm, gəl bir yerdə gedək.

Bunlar bir-birinə qoşulub başladılar getməyə. Yolda bir dağ hərləyən pəhlivana rast gəldilər.

Eyvaz ondan soruşdu:

– Ey pəhlivan, hara gedirsən?

Dağ hərləyən dedi:

– Deyirlər, Eyvaz adlı bir pəhlivan peyda olub, gedirəm onu öldürməyə.

Eyvaz dedi:

– Elə biz də Eyvazı öldürməyə gedirik, gəl gedək.

Hər üçü bir-birinə qoşulub başladılar getməyə. Az getdilər, çox getdilər, gedib, qalın meşədə bir mağaraya çıxdılar. Bərk acmışdılar. Burada qalası oldular. Dəyirman daşı hər-ləyən pəhlivanı mağarada qoydular ki, yemək hazırlasın. Ey-vazla dağ hərləyən ova getdilər. Dəyirman daşı hərləyən pəhlivan xörəyi bişirdi, dəmə qoydu, yoldaşlarını gözləyirdi ki, gəlsin yesinlər. Birdən bir nəfər boyu bir qarış, saqqalı iki qarış adam qarıdan düz mağaraya girdi. Dəyirman daşı hər-ləyən yerdən qalxıb, istədi onu götürüb bayıra tullasın. Boyu bir qarış, saqqalı iki qarış saqqalından bir tük çəkib onun əl-ayağını bağlayıb yerə yıxdı, xörəyi qabağına çəkib, tamam yedi, ağzını silib getdi.

Eyvazla dağ götürən pəhlivan gəlib çıxdı. Dəyirman daşı hərləyən əl-ayağını açdılar. Bu gün ac qaldılar. İkinci gün də dağ götürən pəhlivan xörək hazırlamaq üçün evdə qaldı, Eyvazla dəyirman daşı hərləyən ova getdilər. Dağ götürən də xörəyi hazırlayıb, dəmə qoyanda boyu bir qarış,

saqqalı iki qarış yenə içəri girdi. Saqqalından bir tük çəkdi, onun əllərini, ayaqlarını bağlayıb yerə yıxdı, xörəyi qabağına çəkib, tamam yedi, sonra çıxıb getdi.

Eyvazgil gəldi, bu dəfə də yeməksiz qaldılar.

Eyvaz dedi:

– Bu dəfə də ova siz gedərsiniz, mən qalaram, onun atasını yandıracağam.

Gülüşüb dedilər:

– Bizim kimi pəhlivanlar onunla bacarmadıq, sən südəmər uşaq ona neyləyəcəksən?

Eyvaz saymaz-saymaz dedi:

– Nə olar, olar, qoy mən də onu görüm.

Bəli, Eyvaz mağarada qaldı, bunlar ova getdilər. Eyvaz xörəyi hazırlayıb dəmə qoyanda boyu bir qarış, saqqalı iki qarış gəldi. Saqqalından bir tük çəkib Eyvazın əl-ayağını bağlamaq istəyəndə, Eyvaz onun boğazından yapışdı, elə boğdu ki, gözləri kəlləsinə çıxdı. Tükü əlindən alıb, onun öz əllərini, qılçlarını bağladı, bir küncə tulladı. Dəyirman daşı hərəyənlə, dağ götürən gəlib çıxdı, ondan boyu bir qarış, saqqalı iki qarışı soruşdular. Eyvaz gülüb dedi:

– Odur, küncdə kef çəkir. Öz saqqalının tükü ilə əl-qolunu bağlamışam.

Bunlar boyu bir qarış, saqqalı iki qarışı görəndə canlarına titrətmə düşdü. Eyvazın qüvvətinə məəttəl qaldılar. Xörəyi yeyib qurtardılar. Eyvaz bir balta götürüb boyu bir qarış, saqqalı iki qarışı öldürdü; sonra üzünü yoldaşlarına tutub dedi:

– Axtardığımız Eyvazın məkanına yaxınlaşmışıq. Gəlin gücümüzü sınayaq. Əgər məni yıxa bilsəniz, onu da yıxa biləcəksiniz, Əgər məni yıxa bilməsəniz, nahaq yerə zəhmət çəkib, getməyin.

Pəhlivanlar razı oldular. Hər ikisi Eyvazın üstünə atıldılar. Eyvaz əl atıb ikisinin də boynundan tutdu, elə sıxdı ki, gözləri kəlləsinə çıxdı. Onlar qışqıraraq dedilər:

– Ey pəhlivan, bizi öldürmə.

Eyvaz onları buraxdı. Pəhlivanlar o saat başa düşdülər ki, bu uşaq Eyvazdı. Onu gizlin öldürmək fikrinə düşdülər. Burdan yola düşüb, qırx gün, qırx gecə yol getdilər, bir çəmənli düzəngaha çıxdılar. Burada tükləri qızıl, pipiyi mirvarı bir quş gördülər. Onu ovlamaq istədilər. Quş uçub bir quyuya girdi. Bunlar quyunun başına gəldilər. Quyuda elə sirr var idi ki, adam sallananda, od tutub yanırdı. Əvvəlcə dəyirman daşı hərəyəni saldı. Bir azca sallamışdılar ki, qışqırdı:

– Ay aman, yandım, məni çəkin!

Tez onu kənara çəktilər. Sonra dağ götürəni quyuya saldılar. O da qışqırdı, onu da kənara çəktilər. Axırda Eyvazı saldılar. İsti onu nə qədər yandırdısa da dinmədi, səssiz quyunun dibinə düşdü. Gördü həmin tükləri qızıl, pipiyi mirvarı quş iki divin yanında. Divlər Eyvazı görəndə kimi ona hücum elədilər. Eyvaz divləri təpə-təpəyə vurub ikisini də öldürdü. Baxdı ki, burda iki qız oturub ki, hərəsinin çiyində tükləri qızıl, pipiyi mirvarı bir quş var. Qızlar Eyvazı görəndə ağlaşaraq dedilər:

– Amandı, bizi işıqlı dünyaya çıxart!

Eyvaz qızları da götürüb quyunun dibinə gəldi. Əvvəl-əvvəl ordan götürdüyü ləli, cavahiri, sonra da qızları ipnən bağladı, yoldaşları kənara çəktilər. Yoldaşları bu qədər daşqaşı, gözəl qızları görüb məəttəl qaldılar, tamah onlara güc elədi, odur ki, fürsəti fəvqə verməyib, Eyvazın ipini kəsib, onu quyunun dibinə saldılar. Eyvaz quyunun dibi ilə çox yol gedib, mənzil kəsdi, bir ölkəyə çıxdı. Gecə bir qarının evində qonaq qaldı. Qarını üzü cırıq görüb soruşdu:

– Qarı nənə, nə olub ki, üzünü cırıbsan?

Qarı gözlərinin yaşını töküüb dedi:

– Qadan alım, bir zalım padşahımız var, rəiyyətin ətini yeyir. Bu zalım padşah yuxuda görüb ki, bir qızın hər çiyində bir ağac bitdi, bu ağac qol-budaq atıb onun ölkəsini örtüdü, padşah da yolnan gedəndə bu ağacın budağı onun gözlərini tökdü. Qadan alım, oğul, padşah rəmmallara baxdırıb. Onlar deyiblər ki, anadan bir uşaq olacaq, səni taxtdan salıb dar

ağacından asacaqdır. İndi ölkədə qız qalmayıb, padşah hamısının boynunu vurdurubdu. Mənim də gözümün ağı-qarası bir qızım var, sabah aparıb öldürəcəklər. Odur ki, ağlayıram.

Eyvaz başını əsdirib dedi:

– Çox axmaq padşahdı. Qarı nənə, fikir eləmə, onun yuxuda gördüyü elə mənəm. Sənin qızını aparmağa gələndə mənə deyərsən. Sabah onun tacını qanla dolduraram.

Qarı ağlaya-ağlaya dedi:

– Oğul, sən ana uşağısan, nə eləyə bilərsən?

Eyvaz dedi:

– Qarı nənə, sən deyərsən, sonrası ilə işin yoxdu.

Qarı dedi:

– Yaxşı deyərəm.

Sabah açıldı. Lap tezdən padşahın adamları qızı aparmağa gəldilər. Qarı Eyvaza xəbər verdi. Eyvaz tez yerdən qalxdı, padşah adamlarını bir-bir tutub qulaqlarını kəsdi. Özlərinə də dedi ki:

– Gedin, padşahımıza deyin ki, yuxuda gördüyü qulaqkəsən gəlib. Onun da qulağını kəsəcəkd.

Adamlar qulağının qanı axa-axa padşahın yanına gedib, əhvalatı ona söylədilər. Padşah bərk qəzəbləndi, pəhlivanlarından üçünü çağırıb dedi:

– Gedin, o qulaqkəsəni bura gətirin! Onun ətini dişimlə parçalayacağam.

Pəhlivanlar qarının evinə gəlib, Eyvazı padşahın yanına aparmaq istədilər. Eyvaz onları da tutub qulaqlarını kəsdi.

Pəhlivanlar qulaqlarının qanı axa-axa padşahın yanına gedib, əhvalatı ona danışdılar.

Padşah qorxuya düşüb, Eyvazı gətirmək üçün bu dəfə on pəhlivan göndərdi. Pəhlivanlar qarının evinə gedib gördülər burda bir uşaqdan başqa adam yoxdu. Onlardan biri Eyvazdan soruşdu:

– Qulaqkəsən necə oldu? Hara getdi?

Eyvaz döşünə döyüb dedi:

– Qulaqkəsən mənəm. Bu saat sizin də qulağınızı kəsə-

rəm, arxayınlıq olar.

Pəhlivanlardan biri onun kəmərinə əl atdı. Eyvaz tez qılcıq çəkib, onun qulaqlarının ikisini də kəsdi. Qalan pəhli-vanlar bunu görəndə, hər tərəfdən onun üstünə töküldülər. Eyvaz onların da qulağını kəsib buraxdı. Belə-belə padşahın bütün pəhlivanları sıradan çıxdı. Axırda padşah çoxlu qoşunla özü Eyvazın üstünə gəldi. Eyvaz qoşunu qıra-qıra özünü padşaha çatdırdı.

– Şah, sənin qulağını yox, başını kəsəcəyəm, -deyə onun boynunun ardından elə bir qılınc vurdu ki, başı iyirmi beş ağac kənara tullandı. Hər tərəfdən, "sağ ol" səsi eşidildi. Cammat onun ayağına yığılıb dedilər:

– Sən bizim padşahımızsan. Sən bizim şam çırağımızsan. Bizi ilan ağzından qurtarmısan.

Eyvaz gülüb dedi:

– Mən naxırçı oğlu Eyvazam. Padşahlardan zəhləm gedir, padşah olsam özümdən zəhləm gedər. Məndən padşah olmaz, özünüzə padşah tapın.

Camaat nə qədər minnət elədisə də, Eyvaz razı olmayıb dedi:

– Əgər mənə yaxşılıq eləmək istəyirsinizsə, məni işıqlı dünyaya çıxardın.

Bir ağsaqqal kişi dedi:

-Oğul, işıqlı dünyaya ancaq vağ quşu gedə bilər, o da ki, sıldırım qayanın döşündə olur. Heç kəsə də tabe deyil. Burda qal, padşahımız ol. Hamımız da sənə xidmət eləyək. Sən işıqlı dünyaya gedə bilməzsən.

Eyvaz güldü:

– Naxırçı oğlu Eyvaz, padşah... Mən padşah olmaram. Mən getdim.

Eyvaz camaatla görüşüb sıldırımlı qayanın dibinə gəldi. Yuxarı baxıb gördü vağın yuvası elə yerdədi ki, heç oraya quş da gedə bilməz. Eyvaz göy ot üstündə uzanıb fikirləşdi. Bir də gördü ki, budu vağ gəlir. Vağ onu görəndə kimi, caynağını vurub, bir böyük qaya götürdü, Eyvazın üstünə saldı. Eyvaz qayanı

göydə tutub, kənara tulladı. Vağ buna təəccüblənib, onun lap yanında yerə düşdü, dilə gəlib dedi:

– Ey böyük pəhlivan, sən kimsən, hara getmək istəyir-sən?
Eyvaz dedi:

– Ey vağ, mən naxırçı oğlu Eyvazam, işıqlı dünyaya getmək istəyirəm. Sən ananın südü, məni işıqlı dünyaya çıxart.
Vağ dedi:

– Mən sənin kimi igid oğlanların yolunda canımdan da keçərəm. Qanadlarımın arasına min aparım.

Eyvaz onun qanadlarının arasına mindi. Vağ quşu vaqqıl-daya-vaqqıldaya qırx gün, qırx gecə yol gedib onu işıqlı dünyaya çıxartdı. Tükündən bir çəngə də Eyvaza verib dedi:

– Al, dara düşsən, yandırarsan, hazır olaram.

Vağ qanad çalıb geri qayıtdı. Eyvaz da yoldaşlarının sorağı ilə başladı şəhərləri, kəndləri gəzməyə. Gecələmək üçün bir dəyirmançının evində qonaq qaldı. Ordan-burdan söz açıb soruşdu:

– Əmi, burada dəyirman daşı hərləyən, dağ götürən adlı pəhlivan yoxdu ki?

Dəyirmançı dedi:

– Oğul, belə adamlar var. Özləri də padşahın baş pəhlivanlarıdır. Oğul, onları sən hardan tanıyırsan?

Eyvaz özünü tanınamazlığa qoyub dedi:

– Adlarını eşitmişəm.

Dəyirmançı dedi:

– Oğul, onlar yaman pəhlivanlardı. Biri dəyirman daşı ilə qəmzə-daş oynayır, o biri də hansı dağı istəsə çiyinə alıb gəzdirir.

Bu danışıda bazarda, şəhərdə olan adamlar hamısı qaçıb evlərə doldular, qapılarını bərk-bərk bağladılar, Eyvaz dəyirmançıdan soruşdu:

– Bu adamlar niyə qaçırılar?

Dəyirmançı yavaşcadan dedi:

– Padşahın özü kimi bir zalım oğlu var, adamları ilan

kimi çalır, odur ki, o şəhərə çıxanda hamı qaçıb gizlənir.

Eyvaz bu sözü eşidən kimi bayıra çıxıb düz şahzadənin yanına gəldi.

Şahzadə Eyvazı görüb qəzəbləndi.

– Nə cürətlə mənim qabağında dayanmısan, -deyə qılncı çəkib onu vurmaq istədi. Eyvaz əl atıb onun biləyindən elə sıxdı ki, qılnc əlindən yerə düşdü. Eyvaz yerdən qılncı götürüb onun qulaqlarının ikisini də dibindən kəsdi, özünə də dedi ki:

- Get, atana de ki, qulaqkəsən gəlib hazır olsun.

Şahzadə qulaqlarının qanı axa-axa atasının yanına getdi. Ağlaya-ağlaya əhvalatı atasına söylədi.

Padşah saqqalını yolub, bərkdən qışqırdı:

– Tez onu mənim yanıma gətirin! Mən onu tikə-tikə doğrayıb əzabla öldürəcəyəm!

Vəzir dəyirman daşı hərləyən, dağ götürən pəhlivanları götürüb dəyirmançının evinə gəldi. Dəyirman daşı hərləyən pəhlivanla, dağ götürən pəhlivan Eyvazı görən kimi tanıdılar. Onun qüvvəsinə bələd idilər. Geri qayıdıb qaçmaq istədilər, amma Eyvaz onlara aman vermədi, ikisinin də boynundan yapışmış tərəkəyə elə vurdu ki, beyinləri xurd-xaşıl oldu. Vəzirin də qulağını kəsib padşahın yanına yola saldı. Padşah qorxuya düşüb güclü qoşunla, özü Eyvazla davaya getdi. Eyvaz şah qoşununu tamam dağıdıb, padşahı da öldürdü. Yenə də "sağ ol" səsi hər tərəfə yayıldı. Ağsaqqal, qarasaqqal tökülüb ona dedilər:

– Ey oğlan, bizi bu zalımların əlindən qurtardın, gəl padşahımız ol.

Eyvaz dedi:

– Mən naxırçı oğlu Eyvazam, məndən padşah olmaz. Padşahlardan zəhləm gedir, padşah olsam, özümdən də zəhləm gedər.

Çox minnət elədilər, Eyvaz qəbul eləmədi, yola düşüb bir ayrı ölkəyə getdi. Bu ölkədə yaşamağa başladı. Eyvaz on beş yaşa çatmışdı, bığ yeri yenicə tərələyirdi.

Günlərin bir günü o, bağda oturmuşdu, o tərəf bu tərəfə

baxırdı, gördü bir karvan gəlir. Karvanın qabağında böyük naxır var. Naxırı görəndə Eyvazın ürəyi qana döndü, ata-anası yadına düşdü. Gözlərindən damla-damla yaş töküldü. Karvanbaşını yanına çağırır dedi:

– Karvanbaşı, hardan gəlersiniz?

Karvanbaşı dedi:

– Bərbər şəhərindən.

Eyvaz baxdı ki, bunlar atasının ölkəsindən gəlirlər. Odur ki, atasını soruşdu. Bunlardan biri Eyvaza dedi:

– O, mənim naxırçı yoldaşımdı. Bir oğlu oldu. Pad-şah qorxuya düşdü, onu şəhərdən qovdurdu. Oğlundan sonra da özünü tutub zindana saldı. İndi də nə müddətdir ki, yazıq zindandadı.

Eyvaz bu sözü eşidən kimi qızmış aslana döndü, gecəni gündüzə qatıb, düz gəldi atasının şəhərinə. Şəhərin kənarında bir çadır qurdu. Bir adamdan padşaha xəbər göndərdi ki, tez naxırçını buraxsın. Padşah bu xəbəri eşidəndə qəzəblənib dedi:

– Gedin, o kimdirsə mənim hüzuruma gətirin.

Adamlar Eyvazın yanına gedib, dedilər:

– Səni padşah istəyir.

Eyvaz adamların hamısının qulaqlarını kəsib bir dəsmala yığdı, vəkilin əlinə verib dedi:

– Apar, padşaha ver, de ki, naxırçı oğlu Eyvaz sənə hədiyyə göndərib.

Adamlar qulaqlarından qan axa-axa padşahın yanına gətdilər, dəsmalı ona verib, əhvalatı söylədilər. Eyvazın gəldiyini bilən kimi, padşahın canına titrətmə düşdü. Əmr elədi, bütün qoşun dava meydanına çıxdı. Eyvaz qılıncı çəkib özünü qoşuna vurdu. Qoşunu qıra-qıra özünü padşaha çatdırdı. Dartıb onun boğazını üzdü, əyanlarını da qırdı. Eyvaz zindanı açdı, ordakı adamları və atasını çıxartdı.

Bütün camaat qırmızı geyindi, yeddi gün, yeddi gecə şadlıq elədi. Eyvaz salamat gəldiyi üçün ata-anasına göz aydınlığı verdilər. Onlar ömür sürüb, dövrən keçirdilər, sizin də kefiniz kök, damağınız çağ olsun.

KƏLLƏGÖZÜN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, qədim zamanlarda adsız bir şəhərdə Rüstəm adlı bir padşah var idi. Bunun bir oğlu, iki qızı var idi. Günlərin bir günü padşahın bir oğlu da oldu. Uşağa ad qoymaq üçün çoxlu adam çağırıldı. Hərəsi bir ad dedi. Axırda bir qoca dedi:

– Mən uşağın adını Əmiraslan qoydum.

Hamı razı oldu. Uşağın adını Əmiraslan qoydular. Bəli, bir neçə gün belə keçdi. Günlərin bir günü padşah arvadı uşağını bağa çıxartdı, hovuzun başında qoydu, özü gül dərməyə getdi. Birdən bağa bir şir girdi, uşağı götürüb qaçdı. Hay düşdü, camaat töküldü, nə şiri, nə də uşağı tapa bilmədilər. Padşah yasa batdı. Ağsaqqallar tökülüb padşaha təsəlli verdilər. Axırda bir rəmmal rəml atıb dedi:

– Padşah sağ olsun, uşaq haradadısa, sağdı.

Padşah hər tərəfə adam saldı, özü də bir dəstə atlı ilə gündoğan tərəfə çıxdı. Onlar xeyli getdikdən sonra bir qalaçaya çatdılar. Padşah göz gəzdirdi, oğlundan bir nişana tapmadı. Geri qayıdırdı, bir də gördü dağın arasında bir bükülü palaz var. Padşah əmr elədi palazı açdılar. İçindən bir uşaq çıxdı. Alnının ortasında – kəlləsində bircə gözü var idi. Əvvəl istədilər bu uşağı atıb getsinlər. Sonra padşah dedi:

– Bu uşağı götürün, aparıb saxlayacağam, görüm axırda nə olacaq.

Uşağı götürüb evə gəldilər. Padşahın ölkəsində olan dayələr gəlib onu əmizdirdilər, uşaq doymadı. Axırda padşah əmr elədi, yüz inəyin südünü sağıb içirtsinlər. Bu biri tərəfdən bu uşaq evə gələndən sonra, evdə çörək qalmırdı, hamısı yox olurdu.

Günlərin bir günündə padşahın nöqərləri çörək bişirirdilər. Nöqərlərdən birisi bişmiş çörəkləri evə daşıyırdı. Nöqər bir dəfə çörəyi gətirib sərdi, ikinci dəfə çörək gətirəndə gördü əvvəlki çörək yoxdu. Bir də gördü çörəyin hamısını Kəl-ləgöz

uşaq yeyir. Nökərələr padşaha xəbər gətirdilər ki, Kəlləgöz bütün çörəkləri yeyibdi. Padşah əmr elədi, Kəlləgözü ayrı otağa saldılar. Yeməyini-zadını orada verdilər. Belə-belə Kəlləgöz beş yaşına çatdı. Amma beş yaşında olan uşaq on beş yaşında adama oxşayırdı. Heç kəs onun qolunu qatlaya bilmirdi.

Günlərin bir günü şəhərin darğası gəlib padşaha dedi:

– Şah, sağ olsun, bəs gündə bir adam itir, bilmirik, bu adamı kim aparır.

Padşah əmr elədi ki, necə olur-olsun gərək adamları oğurlayan tapıla. Bir gün padşahın oğlu şəhər çıxmışdı, bir də gördü Kəlləgöz bir uşağı tutub yeyir. Qoşuna əmr elədi, Kəlləgözün üstünə töküldülər. Kəlləgöz qoşunun içinə girib adamların çoxunu yedi, qoşundan qalan da qaçdı. Padşaha xəbər gəldi ki, Kəlləgöz qoşunun çoxunu yedi. Axırda padşah qoca abadi yanına çağırıb dedi:

– Abid, bir tədbir tök.

Qoca abid dedi:

– Padşah sağ olsun, Kəlləgöz mənə dəyməz. Qoy mən onun yanına gedib, deyim, bizim ölkədən əl çəksin.

Padşah razı oldu. Qoca Kəlləgözün yanına gəlib ona dedi:

–Bizim ölkədən əl çək.

Kəlləgöz dedi:

– Əgər mənə gündə iki adam versəniz, əl çəkərəm.

Padşah gündə ona iki adam verməyə razı oldu. Bu gündən başladı hər evdən bir adam getdi. Adamlar axırda oğlanlarını, qızlarını verməyə başladılar.

Bunlar burada qalsın, sənə kimdən deyim, Əmiraslandan. Şir bu uşağı apardı ki, balalarına versin yesinlər. Amma uşaq xoşuna gəldiyinə görə qoymadı yesinlər. Onu balalarına qatıb əmizdirməyə başladı. Vaxt gəldi-keçdi, Əmiraslan on beş yaşına çatıb qüvvətli bir pəhlivan oldu. Bir gün Əmiraslan şir anasına dedi:

– Olar qardaşarımla dağa çıxım?

Şir anası icazə verdi. Əmiraslan dağın ətəyindəki şəhəri görüb qardaşlarına dedi:

– Qardaşlar, yenim, görüm bu tikililər nədi?

Əmiraslan şəhərə gəlib gördü ki, camaat qara geyib ağlayır. Oğlan bir nəfərdən xəbər aldı ki;

– Bu camaat niyə qara geib ağlayır?

Ona dedilər:

– Bir Kəlləgöz peyda olub. Hər gün iki adam verirək yeyir. Az qalıb adamlar qurtarsın.

Əmiraslan baxdı ki, bir qoca ananın bir oğlu var, onun əlindən almaq istəyirlər. Ana ağlayır, oğlunu vermək istəmir. Əmiraslanın ürəyi yandı. Uşağı alıb anasına verdi, dedi:

– Sənin oğlunun yerinə mən gedəcəyəm.

Adamlar Əmiraslanı Kəlləgözün mağarasına apardılar. Əmiraslan bir ov tutub Kəlləgözün ağzına atdı. Sonra tez qardaşlarının yanına gəldi. Birlikdə mağaralarına getdilər. Oğlan gördüklərini şir anasına danışdı. Şir anası dedi:

– Oğul, allahdan gizlin deyil, səndən nə gizlədim. O şəhərin padşahı sənin atandı. Mən səni lap balaca vaxtında oğurlayıb gətirdim. Kəlləgöz ki, var, o da div oğludu. Atan onu dağın döşündən tapıb böyüdü, indi atana yağı çıxıb, ona heç kimin gücü çatmır.

Oğlan şir anasına dedi:

– Ana, mənə izin verginən, gedim, o Kəlləgözü öldürüm.

Şir dedi:

– Oğlum, get, amma, mənəni yaddan çıxartma.

Əmiraslan dedi:

– Mən Kəlləgöz deyiləm, mən şir oğluyam. Mən nankor çıxمام.

Şir Əmiraslanın alnından öpüb yola saldı. Əmiraslan düz atası olan şəhərə gəldi. Birbaş padşahın qapısına gəlib dedi:

– Qonaq istəyirsiniz?

Onu hörmətlə qəbul elədilər. Ayrıca bir otağa apardılar.

Qarabaşlar ona xörək gətirdilər, gördülər bu oğlan şücaətdə Kəlləgözə oxşayır. Gedib xanıma xəbər verdilər. Xanım gəlib qapının deşiyindən baxdı, ürəyi tab gətirə bilmədi, qapını açıb içəri girdi. Əmiraslanın alnında xal var idi, yeddi rəngə çalırdı. Anası xalı görəndə ah çəkdi. Əmiraslan soruşdu:

– Niyə ah çəkirsən?

Anası dedi:

– Allahdan gizlin deyil, səndən nə gizlin. İki oğlum var idi. Birini Kəlləgöz yedi, birini də qırxı çıxmamış şir apardı. Sən mənim oğluma oxşayırsan. Mənim oğlumun da alnında xalı var idi.

Əmiraslan bu sözü eşidəndə bildi ki, öz anasıdır. Qolunu açdı dedi:

– Ana, mən sənə şir aparan oğlunam.

Ana-bala qucaqlaşdılar, öpüşdülər. Anası qəşş edib yerə yıxıldı. Padşaha xəbər gətirdi ki, oğlun tapılıb. Padşah oğlunun yanına gəldi, görüşdülər, öpüşdülər. Bir tərəfdən şad oldular, digər tərəfdən qəmgin. Şad oldular ki, oğlu tapıldı, qəmgin oldular ki, oğlanlarından birini Kəlləgözə vermişdilər. Bunu da öz əlləri ilə Kəlləgözə verəcəklər. Səhər növbət padşahın qızına, bir də vəzirin oğluna çatdı. Cəlladlar qızla oğlanı qabaqlarına saldılar. Əmiraslan anasının gözünün yaşını görəndə, başına qaranlıq çökdü. Dedi:

– Bacımın yerinə mən gedəcəyəm.

Nə qədər yalvardılar olmadı. Əmiraslan atasından qılınc, ox, nizə aldı, Kəlləgözün yanına gəldi. Vuruşmağa başladılar. Oğlan nə qədər qılınc vurdu, kar eləmədi. Qırx gün, qırx gecə gülüşdilər. İki də yerə yıxıldı. Sonra Əmiraslan şir anasının yanına gəldi, dedi:

– Ana, nə edim ki, Kəlləgözü öldürüm.

Şir anası dedi:

– Oğlum, Kəlləgözün tilsimlənməmiş bircə gözü var. Odu ki, onu öldürmək istəsən, gərək əvvəlcə gözünü çıxardasan, sonra öz qılıncı ilə başını kəsəsən. Sən çalış onun

gözündən bir ox vur, kor elə, o səni görməsin, sonra axtar qılıncını tap. Sən onun tilsimini dağıtmasan, səni parçalar.

Əmiraslan şir anasından ayrılıb geri döndü. Gözlədi, səhər Kəlləgözə gətirilən adamları geri qayıtdı. Özü qabağa getdi. Kəlləgöz ona yaxınlaşanda nişan alıb düz gözündən bir ox vurdu. Kəlləgöz elə bir nərə çəkdi ki, bütün yer-göyü titrətdi, qışqırıb dedi:

– Pəhlivan, məni gözdən elədin. Gir mağaraya mənim qılıncım oradadır. Götür başımı kəs.

Əmiraslan mağaraya girdi, istədi qılıncı yaxın getsin. Şir anasının sözü yadına düşdü. Diqqətlə baxdı, gördü qılıncdan kənar qutu var. Bildi ki, nə illət var, bu qutudadır. Nişan alıb qutuya bir ox vurdu. O saat bir gurultu qopdu, mağara dağıldı. Tilsim sındı. Əmiraslan Kəlləgözün boynuna bir ip saldı, çəkə-çəkə şir anasının yanına gətirdi. Şir onun alnından öpdü, sonra Əmiraslan Kəlləgözü şəhər meydanına apardı. Car çəkдилər, bütün camaat yığışdı. Əmiraslan Kəlləgözün öz qılıncını çəkib, onun başını kəsdi. Bəli, padşah əmr elədi, Kəlləgözün dərisinə saman təpdilər, bütün işlərini yazıb döşünə yapışdırdılar. Meydanın ortasında yüksək yerdə qoydular. Xalq qaranı çıxarıb, qırmızı geydi, toy-bayram başladı. Əmiraslan öz şir anasını, aslan qardaşlarını bu məclisə gətirdi. Şəhər camaatı Kəlləgözün şərindən xilas olub kefi kök ömür sürməyə, gün keçirməyə başladılar.

ATI ÜŞ QIŞDI GÖYGÖZ KOSA

Keşmiş vaxda bir dənə pətşah olur. Bu çox zülümkar pətşah olur. Ona görə də kimlər bunnan yanıklıdırsa da o adamları ölən vaxdı uşaxlarına tapşırır ki, bala mənim sizə vəsiyyətim var. Bu vəsiyyətimi yaxşı eşidin. Bunu dediyim kimi, əməl eliyarsız. Üç oğlu varmış.

Deyiblər:

– yaxşı.

Deyir:

– Birinci vəsiyyətim budu ku, üş gecə qavrıma qarol çəkərsiniz– bu bir vəsiyyət. İkinci vəsiyyətim də budu ku, – üş dənə də qızı varmış-yetişmiş qızdar – üş gecə gəlif qapımızı tıqqıldadacaxlar. Onda hərəniz öz bacınızı, böyük oğul böyük bacısını, ortancıl qardaş ortancıl bacısın, kiçik qardaş kiçik baysını qapının arasınnan nə ki, cehiz qiyməti var, onu da qurşağını bağliyarsınız, verərsiniz bu qapını takqıldadana. Bullar deyillər yaxşı. Üçüncü vəsiyyətim də bu du ku, göy göz adamnan, kosa adamnan nə nöker tutun, nə qapıçı tutun. Onnan yoldaşdix eləməyin. Uşaxlar deyir:

– Yaxşı.

Nolacax, bu başın qoyur yerə ölür gedir. Bunu aparır kəfin-dəfin eliyənnən sora birinci gecə gözətdəməyin vaxtıdı. Bu kiçik qardaş böyük qardaşına deyir:

– Atam vəsiyyət elədi dur get sənin nöbəndi. Atamın qəvrinin üsdündə nöbə çək.

Deyir:

– Ə, lazım döyül, mən getmirəm. Ölünün vəsiyyəti tutulmaz, pox yediyi özünə qalar.

Deyir:

– Ə, atama sən heylə söz deyirsən?

Deyir:

– Yaxşı eliyirəm! Yaxşı olaydı indi qəbirdən çıxartmaydılar.

Nəysə bu getmir. Balaca qardaş bir lapatka da götürüp getdi qavıra nöbüyə. Gedir atasının qəbirinin yanında xəndəh qazır. Gizdənir burda. Üçüncü gecə gecədən bir az keçəndə görür kü, bir dənə ağ atdı, ağ paltarını, əlində qılış gəlir;

– A gorbagor, sən bu dünyada bizə nə gün verdin ki, o dünyada nə gün verəsən? Səni bu gordan çıxardacam. Gəlir elə qəbirin yanında atdan aşırılıp düşəndə gədə çıxır gizdəndiyi yerdən, lapatkaynan bunun kəlləsinə nətər vurursa, bu yıxılır yerə. Yıxır yerə bunun başın əzir, bunun ağ paltarını da soyundurur əyninnən, ağ atını da götürür gətirir evə. Nolacax pətşah evidi, aparır bir töləsinə bağliyır, başdıyır qavağına da kişmiş tökür. Bu atı, paltarı, qılışı da saxliyır burda.

Savah açılır, savah üzünə xeyirrihnən açılısın. Bu gəlir qardaşlarına heş bir söz demir.

İkinci gün nolacax ortancıl qardaşın vaxtıdı. Amma balaca qardaş baxır ki, heş bu tərpnəməh isdəmir.

Bu kiçik qardaş deyir:

– Ə, sən dur get, sən də böyük qardaşım olmadın. Get atamızın qəvrinin üsdündə qaroul çəh beycə.

Deyir:

– Ə, böyüh qardaşımız bir şey bilməsə, elə deməz. Ölünün vəsiyyəti tutulmaz. Pox yediyi özünə qalar. Kişiyi heç eliyəllər.

Kiçik qardaş gənə durur lapatkasını atır çiyinə gedir. Nəysə lapatkasını götürür gedir. Gedir genə o qazdığı yerdə gizdənir. Baxır ki, gecənin bir vaxtında bir göy at, göy paltar geyinmiş qoçax, əlində qılış gəlir.

Deyir:

– A gorbagor, bu dünyada bizə nə gün verdin ki, o dünyada da nə gün verəsən? Gənə yerimizi dar eliyəcəhsən. Deyəndə aşırılır atdan düşür. Bu atdan düşməmiş lapatkaynan vurur bunun başına. Bunun da başın əzir. Sora bunu da aparır dünənki qazdığına yanına, helliyir (itəliyir) salır o çökəyə. Üsdünü torpaxliyır. Qayıdır gəlir bunun atını da, paltarını da

yığışır. Aparır bu atı da o biri atın yanına bağlayır. Bir xəlvət yerdə qavağına da kişmiş tökür. Nolacax, savax axşam da öz sırasıydı. Kirimişcə durur lapatkasın götürür gedir. Gedir gənə qazdığı çökəhdə gizdənir. Görür kü, bir qara atdı qara geyimli pəhlivan gəldi. Bu da ollar kimi.

-A gorbagor, bizə bu dünyanı dar elədin. İndi də o dünyuyu dar eliyəcəhsən. Səni bu sat gorbagor eliyəcəm. Bu xəlvətcə qalxır, gənə bunu da vurur dığırır. Bunun da başın əzir tulluyur oruya. Bunun paltarını, atını da soyundurur. Götürür bu atı zadı da gənə həməən atdarın yanına bağladı. Bu atı da bağlayır o atdarın yanına. Qalxır gedir, bunu qardaşdarına demir.

İndi dördüncü gecədi. Birdə görür kü, atası axı vəsiyyət eləmişdi. Qapı tıqqıldayır. Qapını tıqqıldadanda atasının vəsiyyəti yadına düşür. Böyüh qardaşını qurdalıyır qaldırır deyir:

– Ə, dur bacını ver. Atamızın vəsiyyəti. Qapını dıqqıldadır.

Bu deyir ki, qardaş, mən sana bir dəfə demişəm ki, ölünün vəsiyyəti tutulmaz. Vermirəm mən bacımı. Belə deyəndə bu kiçik qardaş gənə qalxır bu böyüh bacsına nə qədir təmənnə lazımıydı, bunun qurşağına bağlayır qapının arasından addadır gedir. Gedir, nolacax bu bilmir kimdi, nəçidi hayana aparacaq. Bunnan xəbəri olmur.

İkinci gecə də gəlir ortancıl qardaşın qaldırır deyir:

– Ə, qalx bacını ver qoy getsin. Atam vəsiyyət elədi.

Deyir:

– Böyüh qardaşım əməl eləmədi mən də eləmirəm. Vermirəm mən bacımı. Qalxır bu bacısın da qurşağına evdə olan puldan-muldan bağlayır. Bunu da yola salır, bu da gedir.

Üçüncü gecə də tıqqıldadanda öz sırasıydı durur kiçik baysını da verir. Bacıları gedənnən sora bunnara artıx evdə qulluxçu yoxdu. Bullara qullux eləməyə kimsə lazımdı. Durullar üç qardaş üçü də şəhərdə, bazarda hərənilər ki, bir

nökər tutsunnar gətisinnər qullux eləməyə. Haana hərənilər – Ay nöker olan, nöker olan, bir göygöz kosa çıxır bulların qarşısına.

Qavağına ki, mən isdiyirəm nöker olmax. Axı qardaşlara ataları deyir ki, göygöz kosadan nöker tutmuyun. Bullar axşam üsdünə qədər gözdüyüllər bunnan başqa nöker olmax isdiyən olmur.

Böyüh qardaş deyir:

– Ə, mən sizə dedim ki, ölünün vəsiyyəti tutulmaz, qardaş. Gəlin elə bu göygöz kosuyu tutağ aparax. Nolacax, bu göygöz kosuyu tutup aparıllar evlərinə. Bullara çay qaynadır, çörəh bişirir filan. Belə şeyləri yaxşı bilirmiş göygöz kosa. Göygöz kosa burda qullux eləməhdə olsun sizə kimnən xavar verim qonşu pətşahdan. Qonşu pətşahın üç dənə qızı varıymış. Bu gəlir buların məmləkətinə. Buların məmləkəti ilə qohum olmax isdiyir. Deyir ki, bu pətşahlıx o pətşahlığa ziyan vurmuş. Nəvilim ona üsyan qaldırılmış, torpağın alırmış. Ona görə isdiyirmiş ki, bir dosdux qata. Üç qızı varıymış bunun böyüyün gətirir bu şəhərin ortasında elannama verir ki, mənim qızım var. Dünya gözəlidi. Bunü nümayişə çıxardır. Nolacax kəcavədə qızı əylədir.

Deyir:

– Kim qoçaxdı, kimin atı yüyərəhdi, kimin qılıcı kəsgindi, kim iyid oğlandı gəlsin mənim qızımı aparsın. Bax bu qoşunun içinnən. Bu qoşun da qızın qavağın kəsip ona qaroul çəkillər. Bu fikirreşir, fikirreşir, bu, pətşahın kiçih oğlu da. Bu qardaşdar deyir ki, nola bir yaxşı atımız olaydı, qılıncımız olaydı. Gedə o qızı alaydıx. Dünya gözəlidi, filandı. Axşamnan da qızı ora qoyuflar qoşun keşih çəkir. Kim qoçaxdı o da aparmalıdı. Bu kiçih oğlan gecdənnən durur gedir. Hardakı bu atdarı gizdədip ora. Bala bəyax dedim e, o, atasının qəbrinə gələn atdarın yanına. Burda bu ağ atı yəhəriyir, ağ paltarı geyinir, qılıncı götürür, ağ atın belinə suvar olur. Millət yığılıp. İndi bütün şəhər əhli, kimin nə atı var, kimin nə qılışı var, hər

kəstəki götürüp gedip ki, görüm ala bilərəmmi?

Qardaşdar deyir biz də gedəh – böyüh qardaşnan, ortancıl qardaş. Gedək görək bəlkə bu qızı əldə eliyəh gələ qulluğumuzuz-zadı eliyə.

Bullar gedənnən sora gədə atı yəhərriyir, yüyənniyir minir ağ paltarı geyinir bu şəhərin qıvla tərəfinnən özün verir qoşunun içinə, qoşunu qatım-qatım qatdıyır.

Bu at qoçağ atdı da yel atıdı. Özün salır qızın üsdünə, əlin salır qızın qurşağına atır atın tərkinə. Gəlir hardakı atı bağlamışdı orda bir gözələ bu qızı saxlıyır.

Savağınnan gənə bu iki qardaş gedir. Bu kiçik qardaş deyir:

– Ə qardaş, məni də aparın. Allaha baxın, Tanrıya baxın. Bəlkə mən də sizə köməy eliyəm.

Deyir:

– Yox, sən lazım döyülsən. Sən kosaynan evdə otur.

Bullar gedənnən sora gəlir bu dəfə də o göy atı, göy libası geyinir. Atı minir, yel atıdı da uçur havalanır gəlir. Burda qoşunu qatım-qatım qatdıyır. Qoşun görür ə, bir əzreyil gəlir. Qaçıp dağılıllar. İkinci qızı da götürür bunu da aparır qoyur bacısının yanına.

Üçüncü gündə balaca qızı aparır. Qoyur o biri bacıların yanına.

Bunun qardaşdarı ağıya-ağıya gəlir.

Deyir:

– Bizə pay çatmadı, qardaş. Bir zalım oğlu bir qara atdı gəldi qızı apardı.

Qızdar orda, bu da ki, göy göz kosaynan evdə, qardaşdarı da k1, orda burda. Bir gün deyir ki, qardaş hazırışıp toy eliyəciyik.

– Nə toyu?

Deyir:

– Gəlin sizə görkəzim. Gəlir görür kü, o gedən qızdar burda üçü də. Üş dənə də at bağlanıp burda yəhərri, yüyənni,

qılışdar yanında hazır.

Deyir:

– Bu ağ at, ağ geyim böyüh qardaşın. Böyüh qız da sənin olsun.

Göy atı, göy geyimi də ortancıl qardaşına verir. Deyir:

Ortancıl qız da sənin olsun. Kiçih qızı da, qara atı da özü götürür burda 40 gün, qır gecə toy eliyillər.

Bular toydan sora nolacax, göy göz kosa da buların hələ nökeridi. Qapıda, bacada işdiyir. Bu göy göz kosuyu buruya nöker tutanda böyüh qardaşnan ortancıl qardaş deyirdi ki, bunu nöker götürəh. Kiçih qardaş razı olmurdu. Ona görə də bu göy göz kosa da bunnan yanılıdı. Aradan bir az keçəndə göy göz kosa gəlir, özü də göy göz kosanın üş qışdı atı varıymış. Gedir atını minir gəlir bu qızı da götürür balaca oğlanın yoldaşını, qara -geyimi zadı da götürür burdan qaçır. Gəllilər ki, balaca qardaşdarının arvadı da yoxdu, atı da yoxdu. Atı üş qışdı göy göz kosa götürüp aparır. Nolacax, düşüllər bunun dalınnan orda, burda nə qədə eliyillər bullar atdarını minir dalınnan düşüllər göy göz kosanın atı üş qışdı at mümkün vermir. Göy göz kosanın özü də pəhlivan kimi bir adamıymış. Bu qızı bunun əlinnən ala bilmillər. Aparır gedir qızı. Bu balaca oğlanın da adı Məhəmməd idi. Məhəmməd nolacax, daha öydə durmur, düşür qarabaqara arvadını axtara-axtara gedir görür kü, bir cəzirəlik, fıvıllıx meşənin içində bir dənə tüsdü çıxır. Gəlir deyir, həm acıxıbmış, həm də susunnan yanırıymış, deyir:

– Hələ gedim görüm bu nə tüsdüdü. Yaqın burda bir yaşayış var. Gəlir bacadan baxır görür kü bu özünün böyüh bacısıdı. Təhcə oturup evin içində əyaxlarını təndirə sallıyıp. Burda öz-özünə gumbuldanır qız təhcə. Gəlir qapını tıqqıldadanda qız baxır ki, bah Məhəmmətdi gələn sən demə bunu aparın devlərdi. Bu ərazi boydan-boya devin imiş. Onnar da hərəsinin ayrı-ayrı mənzil də bir günnüh sahəsi varıymış. İndi dev– böyüh qardaş pətşahın qızın gətirip o ku, gecə verdi. O qızdı. Burda bu evdədi. Gəlir Məhəmmədi görəndə ağılyır

deyir, qurvan olum sana, sən nə təhər gəldin çıxdın buruya, nəyə gəldin, xeyir ola?

Deyir:

– Belə-belə atı üş qışdı göygöz kosa varıdı. Atımı apardı getdi. Elə deyəndə gördü kü, gümbültü gəlir. Qız əlbə-əl bilir ərinin gəldi gəldiyini.

Deyir:

– Ay qardaş, Məhəmməd dev gəlir. Amanın bir gününü səni öldürəcəh. Bunun da atasının vəsiyət elədiyi adam devimiş. Bu gəlir səni öldürəcəh burda. Onun insan oğlun arasında yoxumuş:

– Bə nağayırım?

Qız bir dənə ismiəzəm duası oxuyur, onu bir süpürgə eliyir qoyur qarının dalına, – Məhəmmədi.

Dev içəri girəndə deyir:

– Paho, adam-adam insi gəlir, şaklılı badam insi gəlir. Buruya adam gəlir. Ay insan oğlunun qızı, kim gəlir buruya?

Deyir:

– İndi adam gəlir, deyin mənimizi öldürəcəhsən? Bəlkə mən daşın dəliyinnən çıxmamışam, bəlkə qardaşımın biri gəlir buruya, onnan sora bir qohumum gəlir. Sən elə insandı deyin onu öldürəcəhsən?

Deyir:

– Böyüh qardaşın gəlsə nola yolu düşə sağ tikəsini qulağı yekəlihdə eliyərəm. Ortancıl qardaşın gəlsə gənə heylə amma Məhəmmət gəlsə gözüm üsdə yeri var. Çünki Məhəmmət verdi bu qızı buna.

Deyir:

– Məhəmmət gəlir.

Deyir:

– Bə hanı.

Qız isimiəzəm duasını oxuyur Məhəmmət gəlir burda devinən görüşür. O yan, bu yan Məhəmmədə deyir:

– Məhəmmət, xeyir ola, bizim üçün nə qullux eləməh lazımdı.

Məhəmmət deyir:

– Qul sahibini olasan. Mənim belə-belə göygöz kosadan nöker tutmuşdu arvadımı da, atımı da aparır.

Dev deyir:

– Əyə, a zalım oğlu, deməli o sənin arvadınımış? Biz üş qardaş bir oldux göydən daş tökdüh, yerdən nəvilim neynədih. Mümkün olmadı. O gözəli onun əlinnən ala bilmədih. Sən getmə onun dalınca səni öldürər. Deyir:

– Yox, ölsəm də gedəcəm.

Deyir:

– Onda gəl səni aparım o biri qardaşımın məmləkətinə qoyum səni gəlim. Ordan anarı bir az yaxınlaşsın. O göygöz kosa biz qardaşların ərazisinnən o tərəfdə yaşayır. Bu Məhəmmədi aparır o biri qardaşımın evini göstərir. Deyir:

Qardaşımın evi budu. Qorxma, deyir, biz qardaşlar sənnən dosdux. Getginən buna, bu da saa köməh eliyər. Gedir görür bacısı gənə içəridə təhycənə oturur. Məhəmmədi görəndə ağlıyır, sızdıyır.

– Qardaş, əcəb, əcəb nə yaxşı gəlipsən!?

Bu dəmdə dev gəlir. Gəlir görür Məhəmmət gəlir. Görüşüllər, öpüşüllər.

– Məhəmmət mənim üçün nə qullux?

Deyir:

– Ə, göygöz kosa arvadımı da, atımı da aparır gedip.

Deyir:

– Ə, üş qardaş biz onun əlinnən ala bilmədih. Sən getmə, o səni öldürər.

Deyir:

– Öldürsə də gedəcəm!

Bu da aparır o biri qardaşın teratoryasında qoyur bunu. Bu devlər üş qardaşdı, bunnarın üş bacısını alıp.

Bu gənə də gedip kiçih bacısını görəndə bu qız da ağlıyır sızdıyır, o yan, bu yan.

Dev gələndə bu qız bir isimi-əzəm duası oxuyur, bunu

eliyir iynə taxır döşünə. Deyir ki, bu çox hersdidi səni öldürər.

Dev gəlir, adam, adam isi gəlir, şaklı badam insi gəlir, burdan adam insi gəlir. Mən onu yeyəcəm kabab eliyəcəm.

Bu dev söylüyəndə, belə deyəndə qız ağlıyır, deyir:

– Bəlkə bir adamım gəlip. O, adamdı deyip yeyəcəhsənmi?

Deyir:

– Böyüh qardaşın gəlsə əlimnən kutarmaz, ortancıl gəlsə gənə onu kimi, Məhəmmət gəlsə gözümün üsdündə yeri var. Çünki qızdarı o verip.

Hə, nolacax, qız ismi-əzəm duasını oxuyur, Məhəmmət çıxır üzərə. Məhəmmətnən öpüşüllər görüşüllər.

Deyir:

– Məhəmmət, bizə görə nə qullux?

Deyir:

– Göy kosa arvadımı aparır.

-Ə, deyir, biz üç qardaş onun əlinnən qızı ala bilmədi. O səni öldürər.

-Bə nağayrax?

Deyir:

– Gəl gedəh. Bir iş eləməliyəm, sənin arvadını nə yolnan olur, olsun onun əlinən almalyam. Gedəh görək neyniyirik. Gedillər görüllər başqa bir yerdən də tüsdü qalxır.

Deyir:

– Bu da göygöz kosanın evi, bala, bu da dev cinsiymiş.

Gedip bacadan baxanda görüllər ki, qız içəridə oturub, göygöz kosa da başını qoyub qızın dizinin üsdünə, yatır.

Dev deyir:

– Sən çağır yoldaşını danışdı.

Məhəmmət burdan çağırır nişannısın:

– Ay qız, Ay qız!

Qız yuxarı baxanda görür kü, Məhəmmət bacadan baxır.

Dey:

– Az, – dev öyrədip bunu, – nətər eliyəh, sən gələsən,

aparam gedəm səni.

Deyir:

– Gəlim çıxax gedəh.

Qız yavaçca göygöz kosanın başını qoyur yasdığın üsdünə. Qız qalxır gəlir. Bunnar buruya devin atıyan gəlirlər– yeznəsinin atınan. Qız gəlir elə atdarı minip xeyli gələndə, göy göz kosanın üç qışdı atı oruya bağlymış. Təpihnən vurur göy göz kosanı.

Ay zalım oğlu zalım, nə yatıpsan, o zulunnan gətdiyən, hayhaynan gətdiyən gözəl getdi.

Göygöz kosa qalxır ki, qız yoxdu. Başını yerə qoyub özü qalxıp gedip. Üç qışdı atı minillər burda, sürüllər bunun dalıncax. Deməli üç qışdı düşür bunnarın dalınan. Bu atdar da gedillər yolnan. Üç qışdı at burda kişniyəndə bu atdarı nə qədər döyüllər, vurullar, başın-gözün əzillər, o atdar yerinnən tərpenmir ki, tərpenmir. At üç qışdı göygöz kosa gəlir yetirir. Görür kü, Məhəmmət gəlipdi arvadın yiasidi.

Əlinnən arvadı alır deyir ki, Məhəmmət böyüh qardaşının xətirəsi üçün– axı olar nöker tutmuşdu bunu– səni bu dəfə bağlydıram. Bir də buralara gəlsən öldürəcəm səni.

Arvadı əlinnən alır, gənə geri qaytarır. Kor-peşman bular da gəlillər nolacax, gecə qalılar, savhınan deyir:

– Gənə gedəcəm, ölsəm də gedəcəm.

Dev– bunun bacısının yoldaşını bunu təh buraxmır. Hərəsi bir at minir gedillər gənə bacadan baxıllar ki, göygöz kosa gənə yuxuya gedir. Məhəmmət səs eliyəndə qız başını qaldırır ki, Məhəmmət gənə gəlif. Deyir:

– Məhəmmət gəlirsən səni öldürəcəh bu köpöyoğlu.

Deyir:

– Gör neyniyirsən?

Başını gənə qoyur yasdığın üsdünə, qalxır gənə atdarı minip gedillər.

Göygöz kosanın atı təpiyinən vurur bunu qaldırır.

Deyir:

– A gorbagor oğlu, sən nə yatırsan O qiyamatnan, müsibətnən gətdiyın arvadı apardılar.

Qalxır bu, atı minir gənə düşür dalınan. Burda bu at kişniyəndə orda o atdar durur. Nə qədir başına, gözüne döyüllər mümkün olmur. Atdar getmir ki, getmir. Gəlif çatır göygöz kosa deyir:

– Bu da ortancıl qardaşın xətrinə. Bir də gəlsən, səni öldürəcəm.

Arvadı bir də alır aparır. Üçüncü günü bir də qayıdır bu zalım oğlu. Deyir nə tər olur olsun gərəh aparam arvadımı. Bu yeznəsi də bunnan əl çəhmir. Gənə gəlir bacadan baxanda qıza deyir ki, gəl mən ölənə kimi sənnən əl çəhmiyəcəm. Bu dəfə də qız bunun başına yasdığa qoyur. Özgə yolnan qaşmağa başdıyıllar. Gənə üşqışdı at göygöz kosuyu vurur:

– A gorbagor, nə yatırsan? Gətdiyın gözəl getdi.

Bu qalxır üşqışdı atı minir, gənə səkə-səkə bunun dalıncax düşür. Gənə də burda at kişniyəndə o birilər durullar. Bu dəfə yetirir Məhəmmədi parça-parça eliyip tulluyur ora. Bu vaxt onun yeznəsi dev gəlməyib da. Bir qara tulaları varmış bunu yanına qatıbmış –Məhəmmədə qulax hayanı. Bunu ku, kəsip tulluyup, arvadı da götürüb aparanda bu bağıra-bağıra gedir devin yanına –kiçik bacısının yanına. Gedir tula bağırır hay-haray salır, deyillər yaqın Məhəmmədi öldürdü göygöz kosa. Gəllilər ki, dörd-beş devnən bacısı yıxşırır, aparır, gedillər ki, evlərinə Məhəmmədin meyidini basdısnar. Qız ağıly-ağıly bu meyidin kəsihlərini bir-birinə calıyır kı, bütöv olsun, aparsınar basırsınar. Bir də görür kü, tufarın dibinnən bir dənə bir siçovul çıxdı. Qaçanda, ağızında da nəysə var, o biri siçovul gəldi. Hayhahay, burda bunu basmarradı boğdu, öldüdü. O ağızındakı şey düşdü orada qaldı. Bu ölüsünü də götdü getdi. Qız gəlir görür ki, o düşən bir belə ot qırığıdı, ot parçasıdı. Bunu götürür gətirir tulluyanda Məhəmmədin ölüsünün üsdünə düşür, ot qırığı. Görür kü, bu ot düşən kəsihlər yapışdı bir-birinə. Bu qız bunu götürür Məhəmmədin

kəsihlərinə sürtühcə Məhəmmədin doğranmış yerrəri bitişir bir-birinə. Məhəmmət ansırır qalxır götü üsdə oturur, deyir:

– Baho, nə çox yatmışam.

Qız deyir:

– Anana qurban olasan, yatmışam nədi?

Dev səni parça-parça eləmişdi. Bu otunan səni sağaltmışam.

Deyir:

– A bacı, o otu saxla bəlkə mana gənə lazım oldu. Mən necə ki, ölüf yerə qarışmamışam arvadımnan əl çəkən döyüləm. Bu bir də hazırırşır, atı minir, bir də gedir. Bu dəfə dev də gedir bunnan.

Qıza deyir:

– Az aparmağa gəlməmişəm gəlmə.

Qız deyir:

– Məhəmmət, nə təhər oldu dirildin? Səni göygöz kosa parçalamışdı. Dörd-beş parça eləmişdi. Qolunu bir, qıçını bir kəsip tullamışdı.

Deyir:

– Dirildim da nəysə. Ancax bircə şeyi sən onnan öyrən gör denən öldürdün getdi. Bə o nə işidi kosanın qılığına gir örgən. O nətər işidi ki, sənin atın orda kişniyəndə o atdar dururdu, sən gəlip bizə çatırdın. Onu örgən gör nə deyəcəh. Öryən mən ona bir çarə qılacam. O at kişniyəndə bu atdar burda əylənməsin, bizi pis əyaxda qoymasın. Atı sürəh gedəh dalımıznan çatmasın.

Deyir:

– Yaxşı.

Bu qurdalıyır devi (göygöz kosam) o üzünə, bu üzünə çöyürür, dev qalxanda deyir:

– O da bir insan oğluydu öldürüb getdi. Nəyinnəniydi ki, sənin atın kişniyəndə o atdar getmirdi, ?

Deyir:

– A zalım balası, neynersən mənnən xavar alıp? Alma xavar mənnən.

Deyir:

– İsdiiyirəm öyrənəm da, o nə təhər şeydi ki, o at kişniyəndə bu atdar onun sözünə baxırdı, heş getmirdilər.

Deyir:

– Bu atdar pətşahın oğludu, mənəm bu üşqışdı atım. Burda bir qaya var. O qayıyı gedirsən üş gün qoyun quyruğuyun yağlıyırın. Qırx günnən sora o qayadan bir qapı açılır. İldə bir dəfə bu şey olur. Qapı açılarda orda bir at var. O atın doğum günüdür. Bala doğulanda dörd dənə canavar yetirir bu balıyı yeyillər. Mən getdim üş dənə qoyun cəmdəyi aparmışdım. Apardım qırx gün o qayıyı yağladım. Qırxıncı gün at k1, qulunu doğdu canavarrar peyda oldu. Hərəsinin ağzına birin atdım, birinə pay çatmadı. Canavarın biri də atın bir qıçını çəhdı çıxartdı. Ona görə mənəm bu atım üşqışdıdı. Bu atdar pətşahının oğludu. Ona görə də bu at burda kişniyəndə o atdar getməz, öldürsən də getməz. Ona görə mən sizə yetidim. Bunu belə deyip dev başını qoyup yatır. Məhəmmət gəlir:

– Az, bir şey öyrənə bildinmi?

Deyir:

– Belə-belə şeylər dedi.

Məhəmmət qayıdır bacısını verdiyi devnən gəlir, qoyun quyruğu gətirillər. Qırx gün, qırx gecə bu qayıyı yağlıyılar. Devn, göygöz kosa dedi qayıyı. Yağlıyılar qırxıncı gün tamam olanda qayadan bir qapı açılır. İçəridə atın vaxdıymış. Elə at balalıyanda onun balasını tutullar. Cəmdəhləri atıllar canavarın ağzına, canavarrar peydah olanda qulunu götürüllər. Bu da atdar pətşahının oğluydu. Altı aydan sora yekə minih at olur –yel atıdı. Bu atı gətirillər yəhəri belinə basır, Məhəmmət gedir – nolacax, həmin qayıyı ki, yağlıyıp atı götürmüşdü, həmənin atınan gedir gənə görür kü, üş qışdı göygöz kosa başını qoyup arvadının dizinin üsdünə yatır bacadan arvadın çağırıp deyir:

– Az, indi özgə at gətirmişəm. Elə o üş qışdının qardaşın gətirmişəm. Dur gəl görəh indi axırımız nolacax.

Qız gənə başın qoyur yasdığı üsdünə, qalxır gəlir bu atı tərhləşillər ikisi də. Gənə də üş qışdı at göygöz kosuya bir təpih vurur deyir:

– Ay yatağan köpəyoğlu, həmənin adam gəlmişdi arvadını apardı getdi.

Durur gənə üş qışdıyı minir. Düşür bunun dalına. Bu at burda kişniyəndə bulların atı da burda kişniyir (göygöz kosa atı).

– Ə, əylən getmə.

Bu da deyir:

– Niyə getmiyim? Bir özün ağılda göygöz kosuyu mindiripsən belə hayana gəlırsən bizim dalımızcax? Gəlmə! Havalan-havalan onu yerə elə vur ku, qoy parça-parça olsun.

Bu üş qışdı havalanır–yel atıdı da burda nətər çönür, kəlləsi üsdə göygöz kosa gəlir darmadağın olur. Geri gəlillər orda göygöz kosa nəyi varıdısa da– olan qopan da qızılını zadını götürüllər, gəlillər. Ordan gəlillər kiçih devi, ordan gəlillər ortancıl devi, ordan gəlillər böyüh devi götürüllər bacılarını da gətirir burda qırx gün, qırx gecə toy eliyillər. Məhəmmət arvadıynan evlənir. Orda ollar ömür sürməhdə olsunnar, sizin də canınız sağ olsun. Atasının pətşahlığın da Məhəmmət götürür, uzun ömür sürüllər. Sağ olun.

İLAN OĞLAN MİRZƏBƏY VƏ ŞAH QIZININ NAĞILI

Bir ağsaqal kişiydi gedirdi camahatın malın yığıp naxırçılıx eliyirdi. Səhər malları aparıp axşam gətirərdi. Bunun hakqıynan ayləsini saxlayardı. Bu kişi beləlihnən bir nəqədər dolandı. Genə səhər tezdən bu kişi camahatın malın yığdı apardı çölə. Getdi, bir örüşə çatdı. Burda otarırdı nolacax, bir də görür kolun dibində bir yumurta. Bu naxırçı getdi bu yumurtanı götdü sunkasına qoydu. Dedi, aparım evə, arvat bişirər çörəyinən yavannıx eliyərəm. Axşam apardı camahatın malın verdi. Evə getdi. Evə gedənnən sora bu kişi yumurtanı çıxartdı verdi arvada dedi:

– Arvat, apar munu sabax bişirərsən, çörəyimin içinə qoyarsan, yavannıx eliyərik.

Dedi:

– Yaxşı. Arvat bu yumurtanı götdü. Evin başında taxca varıdı, qoydu ora. Sora bunnar yedilər, işdilər yatışdılar. Sabah açıldı. Sabah hamınnızn üstünə xeyirrihnən açılın. Bu kişi sunkasını götdü. Getdi mala. Malları çöldə otarırdı. Günorta oldu. Bu günorta surfasını aşdı qabağına qoydu ku, nahar eləsin. Aşdı, gördü, çörəhdən başqa hessat yoxdu. Nə yumurta var, nə də bir şey var. Dedi:

– Görən yadınnan çıxdı bu yumurtuyu qoymadı çörəyin arasına.

Kişi adəti üzrə camahatın malın apardı payladı gəldi evə. Dedi:

– Arvat, mən saa dedim ki, bu yumurtanı qoy sunkama çöldə yavannıx eliyim. Genə yatdılar.

Sabah açıldı. Sabah ertə durdu. Sunkasını götdü getdi mala. Bu minvalla üç gün arvat yumurtanı kişinin sunkasına qoya bilmədi. Üçüncü gün bu kişi çöldə yumurtanı çıxartdı, surfasını aşdı k1, yeyə. Gördü yumurtuyu arvat yenə də qoymuyuf. Dedi:

– Yaxşı, a kopahqızı, yaxşı, axşam gedərəm. Nolacax, axşam oldu. Kişi camahatın malını, qoyununu qaytardı geri. Gəldi evə. Burda arvadına təpindi. Dedi:

– O kopahqızı, saa mən dedim yumurtanı qoy sunkama. Arvat dedi:

– Kişi, qoy yumurtanın əhvalatın saa nağıl eliyim. Kişi otudu. Arvat başdadı. Mən camahatdan yun gətirəm. Daraxda darıyiram. Cəhrə hərriyirəm. Hakqını verir, mən də buğda allam. İndi yumurta haqq-hesabını saa söylüyüm, sən də eşitginən. Günortaydı, oturmuşdum. Birdən gördüm həmin yumurtadan bir qapı açıldı. İçinnən bir dənə böyük ilan çıxdı. İlan gəldi. Mənim yanımda otdu. Oturan zamanı bu Allah tərəfi dil açıp maa dedi:

– Ana, bu vaxt mən özümnən getdim. Bir şeydən xəbərim olmadı. Bu oğlan bir dənə ilan olup maa ana deyən zamanı mən özümnən getmişəm. Su gətirip mənim üstümə töküp məni dirildip dedi:

– Ana, sən niyə belə elədin? Mən ki, adam yeyən döyüləm ha, dedi sora arvat qorxa-qorxa dedi:

– Nədi bala?

– Ana nə var, nə yox. Atam gələndə deyərsən ki, gedər patşahın qızın maa alar.

Belə deyəndə arvat qorxudan cavap vermədi. Sora indi də oğlan bir ilana dönüp yumurtuya girdi. Yumurtanın qapısı bağlandı. Oldu yumurta. Bu belə qaldı, a kişi!

Kişi dedi:

– Ay arvat, dəli döyülən ha. Bizim oğlumuz, qızımız yoxdu. Mən sabah yalannan nətəhər şahın yanına gedim deyim, sən qızı ver mənim oğluma.

Dedi:

– A kişi, əlaş yoxdu. Yalan-gerçəh get.

Nolacax, bu kişi sabax heyvannarı götürməmiş, patşahın elçi daşının üsdündə oturdu. O saat şaha xəbər verdilər, elçi daşının üsdündə bir adam oturup.

Şah dedi:

– Gedin çağırın görəh nə deyir?

Kişi patşahın qapısının girəndə dedilər:

– Sən nə deyirsən? Tez ol de.

Dedi:

–Yox. Mən pətşahın özünü görmək isdiyirəm. Kişi icazə alıp içəri girdi. Salam, əleykəsalamnan sora şah dedi:

– Ay kişi, xoş gəlmisən, səfa gətirmisən. Nə buyurursan?

Dedi:

– Patşah sağ olsun, xaiş eliyirəm, incimiyəsən. Mənim oğlum evlənməh isdiyir. Sənin qızını almaq isdiyir.

Patşah deyir:

– Biz bilirdih munun oğlu yoxdu. Patşahın arvadı da yanındaydı bu sözü eşitdi. Yavaçca kişinin qulağına dedi:

– Kasıp adamdı, sən Allah, xətrinə dəymə. Buna elə cavap qaytar ki, onun qəlbi qırılmasın. Qonağın qəlbini qırmaq çox günahdı.

Bu gəldi dedi:

– A kişi, gedərsən qırx dəvə yükü qızıl-gümüş gətirərsən, qızını verərəm. Apararsan. Bu kişi “sağ ol” deyip yollandı evinə, sunkasını götdü camahatın malını yığıp götürüp getdi. Çöldə otarırdı. Nolacax, axşama kimi camahatın malın otardı gəldi gənə payladı. Evinə gəldi.

Günorta zamanı həmin yumurtadan yenə bir qapı açıldı. Gəldi anasının yanına. Dedi:

– Ay ana, dedin atama mən dediyimi?

Deyir:

– A bala, dedim.

Bu gənə ilan oldu getdi yumurtuya girdi. Yatdı orda. Nolaceydi, kişi axşam gəldi.

-Arvat noldu? Dedi:

– Yenə həmənkı kimi oldu.

Kişi dedi:

– Sabah açılacax. Mən gənə mala gedirəm. Denən ki, şah

deyir ki, qırx dəvə yükü qızıl gətirər mən qızımı sənin oğlaa verərəm. Belə dedi.

Dedi:

–Yaxşı.

Kişi genə camahatın malın götündü apardı. Genə axşam qaytardı. Günorta yenə də həməən ilan bir oğlan oldu. Yun darıyan arvadın yanında gəldi otudu. Ana –dedi,–atama nə dedin? Anası yenə şahın dedihlərini oğlana dedi.

Dedi:

–Yaxşı. Atama deyərsən ki, səhər tezdən hamısı hazırdı. Aparsın versin.

Sabah açıldı. Sabah üzuza xeyirrihnən açılın. Bu kişi eşiyə çıxdı gördükün, qırx dənə dəvədi, yühlü hazırca durup. Getdi qabağakı dəvənin ciloyunna tutdu. Çəkə-çəkə gedip həmin elçi daşının yanında duranda pəncərədən gördülər ki, bu naxırçı kişi qırx dənə dəvəsi hər şeynən hazırdı.

Patşah dedi:

– A kişi, indi bu sözüümüz sözdü. İndi gedərsən bu dönüş gənə bu lal-cəvahirdən üş dəvə gətirərsən qızımızın toyunu eliyərik. Amma qabaxkı dəvə xoruz kimi qakqıldıya-qakqıldıya, bannıya-bannıya, ortadakı dəvə də, toyux kimi qırtıya-qırtıya, axırıncı dəvə cüceli toyux kimi gətirsən, qızını verərəm sənə, aparar gedərsən.

Nolaceydi, bu kişi gənə kor-peşman qayıtdı gəldi. Arvadına dedi:

–Mənim çörəyimi ver mən getdim. O ilan oğlan gəlsə, belə de.

Bu yenə mal-qaranı yığdı örüşə apardı. Günorta oldu. Bu arvat cəhrə əyirdiyi yerdə yumurtadan qapı açıldı yenə ilan gəldi oğlan oldu. Dedi:

– Ana, atama nə dedildər? Bu arvat şahın dedihlərinin hamısını oğlana dedi. Sora gənə bu ilan oldu girdi yumurtanın içinə. Axşam naxırçı camahatın malını payladı kutardı gənə girdi evinə. Otdu. Dedi:

– Arvat, böyün nooldu?

Dedi:

– Yenə həmənkı kimi gəlđi xəvər aldı. Mən dedim. O da dedi ki, ana, atama deyərsən sabah hazırđı. Atama deyərsən sabah götürər gedər alar gələr. Nolaceydi, sabah bu kiři tezdən durdu. Sunkasını götürməmişdən necə patşah demişdi elə də hər şey hazırđı. Dəvənin ciloyunnan tutdu çəkə-çəkə apardı patşaha verdi. Nolacax, bu dönüş patşahın sözü qalmadı. Dedi:

– Yaxşı bə toyumuzu nə vaxt eliyək?

Dedi:

– Filan vədə.

Bu, qırx vədə yenə gəlđi anasının soruşdu, ana, nə oldu?

Anası dedi:

– Bala, patşah toyu filan günə təyin etdi. Zərər yoxdu.

Nolacax, nağıl dili yüyürəh olar. Qırx gün gəlđi keşdi. Qırxıncı gün kiři getdi elçi daşının üsdündə otdu. Dedi:

– Toyumuz toydu. Burdan patşah başdadı toyu elədi.

Dedi:

– Kişinin sözün day yerə salmıyax. Bu qızı kiři zurnaynan, toynan apardı evinə qoydu. Nolacax, qarvatın böyründə gərdəh asıldı. Gəlin girdi munun arxasında otdu. Gəlin bir gün belə, iki gün belə, üç gün belə, hə nolacax gördü kü, ə, bunun yanına nə oğlan gəlir, nə bir adam gəlir. Heş kəs yoxdu. Elə bir kişidi bir də arvat. Kiři camahatın malın yığdı getdi. Arvat da yun darıyır.

Bir gün gənə günorta vədəsiydi. Gəlin gərdəyin dalında otururdu. Bir də baxdı ki, taxçada bir yumurtadan qapı açıldı. Bir dənə böyük şahmar ilan oannan (o yannan) gəlđi. Gərdəyin yanına çatan zamanı bir dənə oğlan oldu. Bu qız bu ilanı görəndə çox qortdu. Gərdəyi araladı qızın yanında otdu. Dedi:

– Sənin yoldaşın mənəm. Nolacax, munnan güldü, danışdı, oynadı. Bir azdan oğlan ilan oldu. Getdi yumurtasına girdi. Gəlin qaldı burda. Gənə bir gün belə, üç gün belə, atası

kasıpçılığın eliyirdi.

Gəlin dözmədi. Dedi:

– Mən bu işi belə qoymuyacam. Gün ortuya çatanda yenə ilan yumurtadan çıxdı. Gəlinin yanına çatanda oğlana çevrildi. Gəlinnən danışdı. Nolacax, gəlin dedi:

– Mən patşah qızıyam. Mən ərə gəlmişəm. Mən gəlmişəm insana gəlmişəm. Mən gəlmişəm oğlan qucağında oturam. Mən gəlməmişəm ilan qucağında oturam. Maa bu işi agah elə.

Dedi:

– Az, neynirsən, nə isdiyirsən hazır olacax. Paltar deyirsən, qızıl-gümüş deyirsən, dolanma deyirsən hamısı hazırđı.

Dedi:

– Yox. Ya məni buraxacan, ya qalacan burda.

Dedi:

– Yaxşı, sən deyəni eliyərik.

Bir gün gəlin xamır qatmışdı, təndir qalıyrdı. Qalıyannan sora nolacax təndir yaxşı yanırđı. Bu oğlan bazara getdi, dedi:

– Mən gələnə qədər çörəhləri bişi.

Qız dedi:

– Bura bax, indi mən sənin gözü qabağında bu yumurta qabığın yandıracam. Bir də sən ora girmiyəcən.

Dedi:

– A qız, yandırma.

Dedi:

– Allah haqqı, yer-göy haqqı yandıracam. Mən gəlmişəm oğlannan yaşıyam. Mən gəlməmişəm ilannan yaşıyam.

Burda bu qız höcətdəşdi. Getdi yumurtanı gətirip təndirə salan zamanı oğlan dedi:

– A qız, bir dəyqa qulax as, əlinə dəmirdən əsa alacan, əyağaa dəmirdən çarix geyinəcən, o qədər məni gəzəcən ki, o çarix yırtılıp ayağın çöldə qalacax. Əsan yeyilip bir qarış

qalacax. Amma sən məni tappıyacaxsan. A qız, onu yandırma.

Qız deyir:

– Nolur-olsun, mən munu yandıracam.

Bu qız höcətdəydi. Gədiyi yendi. Yumurtanın qabıgın atdı yandıdı. Burda yandıdı. Burda bir nə qədə yaşadılar.

O oğlan bir gün dedi:

– A qız, mən getdim.

Dedi:

– Yox, getmə. Hara getsən, məni də apar. Axırı qızı aldatdı. Nolacax, oğlan burdan durup o yerə çatdı ki, atasıgil olan şəhərə. Oğlan burda qaldı.

Qız da bir ay gözdədi, iki ay gözdədi, gördü oğlan gəlmədi. Getdi atasına xəbər verdi ki, ata, haq-hesaf belədi. Dedi:

– Ata, mən onu tapıp haqqı-hesabımı çəkəcəm.

Dedi:

– Bala, nolar, özün bilərsən.

Bu qız dəmirdən çarix geyindi, dəmirdən əsa aldı əlinə. O qədər getdi, o qədə getdi, bu şəhərin patşahınnan, o şəhərin patşahınnan getdi bir vilayətə çatdı. Bu o yer idi ki, bu vilayətdə bir bölük arvat-uşax su doldurup aparıllar. Çoxlu qız varıydı. Bu qız dedi:

– Gedim, bulaxdan su içərəm, sora gənə gedərəm. Getdi bulağın başında otdu, bir qıza dedi:

– A bala, o istəkanı doldu ver, su içim. Bu bulağın başında k1, qızdar gəlinnər bu qıza o qədir tamaşa elədilər ki, baxdı k1, bu qızın ayağında dəmirdən çarix var. O qədər yiyilip ki, barmaxlar eşihdədi. Əlində bir əsa var o qədər yiyilip ki, bircə qarış qalıp. Bu qız bir istəkan suyu işdi. Dedi:

– Salam olsun İmam Hüseyinə, lənət gəlsin Yezidə.

Qızdar dayanamıyıp soruşdu:

– A bacı, gəlipsən ki, bu haqqı-hesap oldu.

Dedi:

– A bacı, neynərsən. Sən ki, mənim dərdimə ortax olmuyacaxsan.

Dedi:

– Yox, bəlkə ortax oldux.

Qız iki-üş dəfə munnan xayış elədi. Axırda dedi:

– Mən filan şəhərdən gəlmişəm. Mənim belə bir ərim olup. İndi mənnən acıx eliyip.

Dedi:

– Adı nədi?

Dedi:

– Adı Mirzəbəydi.

Suyun başında olan qızdar buna dedilər:

– A bacı, biz bu adamı tanıyıriş.

Dedi:

– Çox şükür Allaha. Sən Allah, onu tanıyırsızsa, gedin ona deyın.

Dedilər:

– A bacı, suyu aparax qoyax, bu saat ona xəbər verərəm.

Bu qız sənəngini götdü çıxdı getdi evinə. Sənəngi qoyannan sora getdi qonşuya. Getdi oğlanı tafdı. Dedi:

– Ay qardaş, bulağın başına belə bir insan gəlip çıxıp. Ayağında dəmir çarix var. Yilif əaxları çöldədi, əlində dəmir əsa. Əsa yilif bir qarış qalıf. Gəlif bura çıxıf. Dediyyə gora səni axtarı.

Bu o saat başa düşdü kü, həməni qızdı. Əynini geyindi gəldi bulağın başına gördü kü, həmin o qızdı– munun arvadı. Burda otdular baravar söhbət elədilər. Oğlan dedi:

– Mən bu qızı nətər aparım k1, anam bilməsin, atam bilməsin.

Axırı olmadı. Çox fikirdən sora oğlan bu qızı üfürdü papax eliyif başına qoydu. Getdi evə. Oğlan evə girən kimi anasil bellədi:

– A Mirzəbəy, adam-badam insi gəlir. Saqqılı badam insi gəlir. Burdan bəni adam insi gəlir. O hardadı çıxart buruya?

Oğlan dedi:

– Ana, burda bəni-adam zat yoxdu.

Anası üç dəfə buna dedi:
 –Bilmirəm hardadı, tap çıxart onu çölə.
 Oğlan anasının qorxdı. Ona görə başınan papağı çıxartdı. Oxudu, üfələdi. Həyat yoldaşın diriltdi. Otdular burda. Arvat dedi:
 – A bala, sən niyə belə iş görürsən?
 Gəldi, gəlinnən öpüşdülər, görüşdülər. Dedi:
 – Yaxşı eliyif gəlmişən maa da gəlin lazımıydı.
 Nolacax, burda yaşadılar. Bir neçə günnən sora arvat dincəlmədi. Arvadın dişi gişirdi.
 Bir gün hər kəs öz işindəydi. Mirzəbəy də işə getmişdi. Arvat getdi bir vedirə, bir də qazan gətirdi bu qızın qabağına qoydu. Dedi:
 – A bala, mən qonşuya gedirəm. Gələndə qədər ağlıyarsan bu qazanı doldurarsan.
 Qız məttəl qaldı. Qazanın başında otdu. Bu Mirzəbəyə agah oldu. Özünü yetirdi. Dedi:
 – A qız, nədi?
 Dedi:
 – Anan maa belə iş tapşırıp.
 Dedi:
 – Saa demədimmi ki, yumurtanın qavığın yandıma. İndi anam səni yemək üçün belə eliyir.
 – Sən vedraları götür get göldən su gəti.
 Getdi bir-iki vedrə su gətirdi qazana töhdü. Oğlan dedi:
 – Ordan bir qoşa ouç duz gəti.
 Duzu qazanın içinə tökdü. Sora dedi:
 – Qarışdır. Üstündə ağla, mən getdim.
 Qız qazanın başında ağlıyır. Arvat gəldi gördü qız hələ də qazanın üstündə ağlıyır. Arvat barmağını qazana apardı tamsındı. Tamsınan kimi dedi:
 – Bu sənin işin döyül– dedi. Bu Mirzəbəyin işidi. Böyün arvadın tilsimi sındı.
 Sabah gənə bu arvat yatıf-dincəlmir. Getdi bir vedra darı

gətirip şuma səpdi. Dedi:
 – Mən gələndə bu darını yığarsan vedriya qoyarsan.
 Qız dedi:
 – Yaxşı.
 Amma qız başına-gözünə döydü, o qədər ağladı. Dedi:
 – Bu nə işiydi, Xudavəndi– aləm, mən düşdüm?
 Heş birini də götürə bilmədi. Mirzəbəy işdəydi. Buna agah oldu. Özünü yetirdi. Dedi:
 – A gız, bu nədi?
 Qız dedi:
 – Anan mənə başıma bu hal-qəziyəni gətirip.
 Dedi:
 – Mən gedirəm sən durma əli-əla vur de “quşdarım, quşdarım Mirzəbəyin toyudu. Gəlin bu darını yığın bu vedriya doldurun. Bu darıyan Mirzəbəyin yuxası bişəcəh”
 Qız munu deyəndə dünyada nə qədər quş vardı gəldi bura. Dedi:
 – Quşdarım, Mirzəbəyin toyudu yığın munu vedriya doldurun.
 Bu darıyı quşdar dənədi gətirdi vedriya doldudu. Arvat özün o vaxt yetirdi ki, gəlin ağlıya-ağlıya yalannan dən dənəyir. Gəldi vedriya baxdı dedi:
 – Bu sənə işin dəyil. Bu Mirzəbəyin işidi.
 Gənə bu arvadın tilsimi sındı. Qaldı belə. Qız yatırdı, dedi:
 – Yatma, səni ilan vursun. Gör nə deyirəm.
 Mirzəbəy dedi:
 – Anam səni sabax xalamgilə aparacax. Elə ki, deəcəh, a gəlin, gedəh bacımgilə qonaxlığa çağırıflar. Gedəh oruya. Yolnan gedəcəh. Arvat qabaxda, sən dalda gedip bir dənə evə çatacın. Bu evdə uzun küçə var. Bu küçədə bir at var, bir it var, iki gəvə var. Biri göydən asıldı, biri yerdədi gəvənin. İki dənə qapı var. Biri açıxdı, biri örtülüdü. Dediymə qulax as. Burda nolaceydi. Görəssən atın qabağında sümühdü. İtin qabağında

otdu. Özü yetirərsən otu götürər atın qabağına qoyarsan. Sümüyü götürüb itin qabağına qoyarsan. Görərsən iki gəvə var, göydəkini salarsan yerə. Yerdəkini qaldırırsan asarsan göyə. Görəyissən iki dənə qapıdı. Biri örtülüdür, biri açıxdı. Örtülüyü aç, açığı ört. Onnan sora gedərsən anamnan xalam xörəh bişirəcəhlər. Səni xörəyə qatıb yeəcəhlər. Ona görə də səni yeməyə dəvət eliyəndə durar qaçarsan. Həmən o küçəynən. Orda hər şey göyə qalxacaq. Səni tutacaxlar, sən səs-küyə qulax asma, qorxma, geri baxma.

Nolacax, xörəyi bişidilər ortuya qoydular. Burda gəlini çörəyə çağıranda gəlin burdan götürüldü. Götürüldü yetirdi qapıya. Bu arvat dalıncax qaçırdı. Qapıya dedi:

– Gəlini tut.

Açıx qapı dedi:

– Neçə ildə ayağı üsdüyəm, ayaq üstə durmaxdan dabanım yeyilip.

Bağlı qapıya dedi:

– Gəlini tut.

Bağlı qapı dedi:

– Neçə ildi bağliyam. Bağlı qalmaxdan dabannarım çürüyüp.

İtə dedi:

– Gəlini tut.

İt dedi, neçə ildi qabağıma ot qoymuşdun, ölürdüm acınnan. İndi sümük gəmirrəm.

Ata dedi:

– Tut gəlini.

Dedi:

– Niyə tuturam, neçə ildi qabağımda sümük, ot yeə bilmirdim. İndi ot yirəm.

Sora gəviyə dedi:

– Gəvə, tut.

Gəvə dedi:

– Neçə ildi göydən asılı qalmışdım. Qəddim

büzülmüşdü. Çürüyürdüm, yerdəki də cavap verdi, niyə tuturam. İndi canım dincəlidir.

Bunnarın hamısının tilsimi sındı. Sınannan sora gənə gəlinnən arvat gəldilər evə çatdılar. Gecə yatırdılar. Mirzəbəy dedi:

– A qız, yatma, dur, dedi. Saa dedim, yumurtanın qabığını yandıma. Pis günə qalacıx. Mən tovlada atdarı yəhəriyirəm. Sən bir dənə ülgüş götü, bir ovuş duz götü (üçüncü informatorun yadınnan çıxdı –qeyd). Bu gədə nə ki, demişdi, qız götdü. Nolaceydi, hazır oldu. Bu getdi atdarı yəhərrədi gəldi dedi:

– Hazırsanmı?

Qız dedi:

– Hə.

Sora qızı götdü getdi tovladan atdarı götdülər. “Ya Allah, sənnən mədət” deyip götürüldülər.

Bu arvat atdarın tapbılısını-gupbultusunu eşitdi. Durdu əyağa. Gördü nə arvat var, nə də gədə. Gediflər. Nə qədir qohum-əqrəbası varıydı, hamısını başına yığdı. Düşdülər munun dalına.

Mirzəbəynən də bu qız atdı gedir, nə gedir. Oğlan dedi:

– Ay qız, geri bax yör o nədi?

Qız baxıp dedi:

– Allaha and olsun, anan ağzı ayrıx köpühlənə-köpühlənə elə gəlir. Az qalır atın quyruğuna çata. Dedi:

– A qız, ülgüşü tulla. Nolacax, bu ülgüş almaz dağı oldu.

Arvat nə qədir adam yığmışdı, hamısını doğram-doğram elədi.

Bir az da getmişdilər oğlan dedi:

– A qız, mənim ürəyim yanır, arxıya bax, gör nə var?

Gəlin baxdı ki, arvat qanın içində gəlir, özü də nə təhəri.

Atın quyruğuna çata-çatdı. Dedi:

– A qız, duzu tulla. O saat gəlin duzu tulladı. Duz dağı oldu. Bunnarın yaralarının hamısına doldu. Gənə əl

çəhmədilər. Bunnarın arxasınca gəldilər.

Oğlan dedi:

– A qız, ürəyim yanır. Gənə arxıya bax.

Dedi:

– Allah haqqı, ananan baravar adamlar elə gəlir, elə gəlir, güllə kimi.

Dedi:

– A qız, istəkandakı suyu tulla.

İstəkandakı suyu tulladı. Bu istəkandakı su bir dənə dərya oldu. Bunnar gəldi hamısı dəryıya töküldü.

Onnar gəlif həmin kasıf kişiynən arvadın yanına çatdılar. Bunnar qızıldan, gümüşdən töküp bu kişiynən arvada yekə imarət tihdilər. Burda yaşadılar. İlannar da qırıldı.

Patşah bir gün küləfirəngidən baxırdı. Gördü kü, naxırçının damının yerində bir imarat yapılıf. Patşahın imaratınnan da əladı. Dedi:

– Bu nə haqqı hesapdı?

Vəziri göndərdilər. Gəldi dedi:

– Həmən sənın qızındı. Bu imaratı onun əri tihdirip. Burda yaşayıllar. Patşah söyündü. Allah sizi də söyündüsün. Göydən üş alma düşdü, biri mənim, biri Şəmşidin, biri də nağıl söylüyənin.

NARGİLƏNİN NAĞILI

Biri var iymiş, biri yoxmuş. Qədim zamannarda bir kənddə bir kişi və bir qadın var iymiş. Bunnarın bir aman-zaman, madar bir qızdarı varmış. Adı da Nargilə imiş. Bını hər cümə axşamı üş dəfə dalbadal qeybdən çağırılmış ki, Nargilə, sən 7 il bir qəbrə qulluxçusan! Arvad ağlıyır, kişi ağlıyır ki, ay Allah, bizim dünyada bi dənə madar qızımız vardı, bını da hər cümə axşamı gəlib bizdən istiyillər. Bəs biz bu dünyada kimə möhtac olacıyız? Bılar hər cümə bacadan gələn bı səsi eşidillər. Bunnan sora bı kişiynən arvad deyillər ki, durax bı qızı da götürəy bu dünyadan baş götürüb gedəy. Bizim umudumuz bıdı. Deyir:

– Ay arvad, hara qaçax? Allahın altınnan hayana qaşmax olar?

Arvad deyir:

– Ay Allah, sən bı qızı vermişdin əgər, bəs bizi kim qoruyacaq, bizi kim saxlıyacaq ki, bı yeddi il qəbrə qullux eliyəcək? Səhər açılır bılar şələ-şülələrin yığıllar düşüllər yola. Ha gedillər, hu gedillər, gedillər bir meşənin qırağında bir dənə balaca tikiliyə ras gəlillər. Kişi deyir:

– Gəlginən susunnan dilim-ağzım yanır, gəlin bırda bir az əylənəx, dincimizi allax.

Deyir:

– Oturax.

Deyir:

– Gorax, bu bu qapını açax görəy bırda bi damcı su-zad varmı?

Nə qədər kişi güc eliyir qapı açılmır. Arvad durur güc eliyir, qapının nə qədər döyüşdiyir, açılmır ki, açılmır. Qız deyir:

– Ata, ana, qoy bəlkə görüm mən açə bilərəmmi?

Qız elə əlin qapıya vuran, o saatca qapı açılır. Bı qapı açılır, qız girir içəri. Qız içəri girən kimi qapı bağlanır. Görür

kü, orda bir dənə oğlan yatıb, necə bir qəbir tək. Ata-anası deyir:

– A qızım, gəl gedək.

Qız çıxmaq isdiyəndə görür qapı bağlanıb. Neyniyir. Aça bilmir. Qız içəridən deyir:

– Ata, ana, mənə üç cuma axşamı çağırdıqları yer elə buraymış kı, siz də gətirib öz əliniznən mənə buraya verdiz. Gəlin ağlamayın. Gözünü kor eləməyin. Bırda nə su var. Bir şey yoxdu. Bircə qəbirdən suvay heş-zad yoxdu. Durun düzəlin yola, day mənə bira çağırımışdar.

Ata, ana deyir:

– Vaxdaş ki, belədi, ağıly-ağıly gəlirlər ki, biz özümüz öz balamızı gətdi bura təfil verdix. Allahın işdəri yalan dəyil ki, qurban olduğum nə buyurub, o da olmalıdı.

Düşüllər yola kişiyən arvad gəlip çıxıllar kəndə. Bı yeddi il bir qəbrə qullux eliyir. Allah tərəfinnən bına yeməh-ışməh verilir. Qapı açılır taybatay su gəlir cənnət bağı tək olur. Bu qız gecəni gündüzü, bunun milçəyini qoruyur. Burda bına qulluğ eliyir. Yeddi il tamamına üç gün qalmış görür kü, yeylağa köş gedir. Köçün dalınca bir dənə bir qız gedir. Deyir ki, mən bını çağırım. Qulax yoldaşı olsun də. Bu qədər tək qalmağ olmaz. Bını çağırır. Gətirir oturdur. Bu öz payınnan bına da verir. Başına nə qəzeyi-qədər gəlib hamısının bu qıza nəğilliyir. Bu üç günü bı burda nağilliyir. Bir gün olur deyir ki, mən gedim o tərəfdə su var gətirim çay qoyax içək. Deyir:

–Yaxşı getginən. Bir dəyqa qalmışımı ki, bu oğlan ayılsın. Nargilə su gətirməyə gedəndə bu oğlan axsırıb ayılır. Görüb başının üstündə bi qızdı bının milçəyin qoruyur. Deyir ki, vaxtaş ki, belədi deyir:

– A qız, səni bıra kim gətirib, nəçisən hali eylə mənə? Nargilə nəğilladığı sözün hamısın, bı qız bına danışır. Bı oğlana nəğilliyir ki, bəs yeddi ildi mən sənin milçəyini qoruyuram, üç cuma axşamı Allah-Taala mənə çağırdı gəldi. Xulasən, həməən Nargilə danışan sözdəri bı qız oğlana danışır.

Deyir:

– Neynax, illap yaxşı, sən belə mənə yeddi il qulluğumda durmusan, day mən də ayılıb durmuşam, mən də sənnən ayilə quraram, yaxşı olar.

Nargilə gələndə görür ki, bı oğlannan səs gəlir. Görür ki, bı qıza dediyi sözlərin hamısını ona danışır. Deyir:

– Köçün dalınca da bir qız gedirdi, onu da göndəmişəm suya.

– Deyir, neynəx .

Qız gəlir bu sözdəri eşidənnən sonra girir içəri. Görür ki, bu oğlan oturub qızınan söybət eliyir. Qız dinib eləmir. Qız deyir, yeddi ildi, bir belə əziyyət çəkməyim zay oldu. Bu oğlan deyir ki, gedim bazarrığ eliyim gətirim. Yeddi ildi siz dünyanın nazı neymətinə həsrətsiz. Gətirəy bir istirahət eliyəy.

Nargilə deyir:

– A oğlan, sənə bir sözüm var, gedirsən sənə bir şey tapşıracam, bunu alarsan.

Oğlan deyir:

– Hər nə desən, gözüm üsdə.

Deyir:

– Mənə bir qım pıçağı al, bir səbir daşı.

Deyir:

– Neynirsən? Deyir:

– Sənə nə qalıbdı? Nə deyirəm, onu al göt gə. Bu gedir bı bazarrığı eliyir, bı dediyi qım pıçağın, bir də səbir daşın alıb gətirir.

Oğlan deyir ki, mən bına fikir verim görüm bı neynicəy. Bı qız dinməzcənə bir xeyli uzaxlaşır, gedir bir kolun dibinə. Oturur deyir ki, ey qım pıçağı, səbir daşı səni and verirəm mənə agah eliyib biralara gətidiyin vaxlara, vədələrə. Sən üç cuma axşamı mənə əsir-yesir eliyib gətidin biralara. Qoymadın mən yatam. Mən ata-anamın bir dənə madar qızıydım, mənə aldın gətidin bir köçün dalınca gedən qızı sən gətidin mənə yeddi illik bu əməyimi zay elədin. Oğlan da bı dal tərəfdən

izdiyirmiş, deyir ki, görəsən bı qım pıçağın neyniyir axı, bu axı sehirlı şeydı, çətin sözdəri qəbul eliyə. Qız deyir:

– Ey qım pıçağı, səbir daşı, sən mənım şahidimsən, indi mən özümü məhv eliyirəm.

Həylə bı sözü deyib qurtaranda bı qız isdiyir bı pıçağnan ürəyinin başınnan vura, oğlan yetirir tutur. Deyir:

– Vallah, billah, mən bilməmişəm, axsırıb ayılında gördüm ki, başımın üstündə bir qız oturub mənım milçəyimi qoruyur. Sənin indi dediklərinin hamısını o qız mənə dedi. Özü də dedi ki, həmin o köçün dalınca gedən qızı da göndərmişəm suya, indi gələndə özün də görəsən. Mən gözüümü açıb, səni görsəydim, mən bı sözləri eşitməzdim. Hə, bı belə deyəndə, bı qız deyir ki, o mən idim, yeddi ildi mənım ata-anamın da gözü kor oldu. Məni Allah-Taala üş cuma axşamı sənə bəxş edib, köçün dalıyca gedən qızı çağırdım gəldi, mənım yeddi illik əməyimi vırdı yerə, əməyimi zay elədi.

Deyir:

– Yox, Allah eləməsin, gəl gedəy onu qavax. Sənən ayilə qurum.

Durub gəlillər bı qızı qovub, ayilə qururlar. Vaxt dövran keçir bıların bir oğlu olur. Bının oğlu olanda deyir ki, ay Allah, görəsən, mənım atam-anam harda qaldı?

Deyir:

– Ay oğlan, gedax görax nə oldu?

Oğlan deyir:

– Hə, onda gəlginən gedəy. Düşüllər yola gedəndə görürlər ki, bir sürü qoyundu örüştə otduyur.

Nargilə deyir:

– Ay çoban, sən Allah, bı uşax acdı bir azca süd verginən bu uşağa verim yesin.

Çoban deyir:

– Ay bacı, nəyi qoyub, nə axtarırsan? Nargilə adlı bir qız vardı bizim kəndimizdən gedənnən qoyunnarımız da quruyup, suyumuz da quruyup yer-yurt da çatdıyıb. Heş-zad yoxdu.

Yeddi ildi hər şeyə həsrətik.

– Deyir, a kişi, insaf elə din elə, get qoyunun əmcəyinə əl at.

Kişi gedir görür ki, qoyunun əmcəhləri doludu südnən.

Deyir:

– Sənə qurban olum, bəlkə elə o Nargilə sənsən.

Deyir:

– Hər nəyəm südü sağ göt gə.

Bir patıl süt sağır gətirir verir bu uşağa, uşax da yeyir. Bunların özdəri də yeyir. İrahat olullar, durullar ayağa. Düzəllər yola. Gəlillər görüllər ki, bağman. Bir bağman bağ suarır, belliyir orasın burasın gileylənə-gileylənə. Deyir:

– A bağman, niyə belə eliyirsən?

Deyir:

– Heç bir şey. Nə qədər qullux eliyirik, bəhrəsi yoxdur.

Deyir:

– Bəs niyə?

Deyir:

– Nargilə, bu kətdən gedənnən yeddi ildi hər şeyə həsrətix. Hessad yoxdu.

Nargilə deyir:

– A kişi, get buna bir salxım üzüm gətir.

Deyir:

– A bacı, Vallah, yoxdur. Get özün də bax.

Nargilə deyir:

– A kişi, sənə deyirəm get bax da.

Bağban görür kü, üzümün doludu salxımlarla doludu. Bir xeylək yığır gətirir. Verir bılara, deyir:

– A sənın qədəmlərinə qurban olum, bəlkə elə Nargiləsən sən.

Deyir:

– Neyniyək Nargiləyəm illap yaxşı.

Gəlillər görüllər ki, bir kişi gileylənə-gileylənə oturubdu. Damcı-damcı su gəlir. Deyir:

DƏMİRÇİNİN ƏHVALATI

– A kişi, dur ordan bı uşağa bir patıl su gətir.

Deyir:

– Ay sənə qurban olum, bırda su var ki, sənə verim?

Görmürsən damcı-damcı gəlir.

– A kişi, sənə deyirəm dur o tərəfə bax gör su gəlir, gəlmir.

Kişi durur baxır görür, ay Allah, elə su gəlir ki, belə heç görümməmiş.

Hə bırdan da su alıb içillər, gəlillər kəndə. Kətdə görürlər ki, bir şənikdi ki, hamı deyir-gülür. Deyillər ki, Nargilə gəlib kəndə. Qurban kəsən kim, müsəlliyə çıxan kim, Allaha üz tutan kim. Nargilə adlı qız vardı gedib, yeddi ildi indi gəlib kəndimizə gəlillər atasına, anasına muştuluğa ki, Nargilə qızın gəlib.

Deyillər:

– Heç vax inanmaram, o elə yerə getmiyib ki, qayıdıb gəlsin.

Nargilə deyir:

– Ata, ana, gəlmişəm.

Ata-anası deyir:

– İnanmarıx, əgər sən Nargiləsənsə, gəl əlini çək gözümüzə, onda biləh ki, Nargiləsən.

Hə, gəlir əlin çəkir onların gözüne, gözdəri açılır.

Elə bil bunnara təzədən həyat verdilər. Bular çox şad olullar. Bular bir-biriynən öpüşüllər, görüşüllər, bılar o qəddər Allah-Taalanın əziz bəndəsiymişdər ki, bıların bu qədər işdəri xoş sona yetir. Hə bılar xoş, firavan ömür sürüllər. Yetişdi, yerə geçdi, bırda nağılımız sona yetişdi. Göydən üş alma düşdü. Biri sənin, biri mənim, biri də nağıl söylüyənin.

Bir padşah var idi. Padşahın vilayətinin yanında bir gözəl qız bir otax tikdirmişdi. Padşaha xəbər verillər ki, padşah sağ olsun, bəs bir qız burda ev tikdirif. Ancax padşaha layix qızdı. Padşah gedif görüfdü, doğrudan da, yaxşıdı. Diyif: “Məə gə-lərsənmi? Mən buranın padşahıyam”. Diyif: “Niyə gəlmirəm? Amma səə bir söz dicəm”. Diyif: “Di”. Diyir: “Dəmirçi var, də-miri qızdırır, əlinnən tutur qızğın dəmiri. Onnan nə isdirsə, dü-zəldir. Get öyrən gəl, görüm niyə onun əlini yandırır?” Görür doğrudan, dəmirçi dəmiri qızdırır, əlinə alır, başdıyif bunu işdətməyə. Diyir: “A kişi, bu sənin əlini niyə yandırır?” Diyir ki, get Ağsuya, orda bir kişi var. Bir arvad şiklidi, bir uşax şiklidi, beş maata sabah satır, axşam on maata ağılya-ağılya alır. Get, öyrən gəl, diyim. Gedir, görür, doğrudan, bir kişidi, şikli satır beş maata, ağılya-ağılya sora alır on maata. Diyir: “A kişi, sən özün bunu satmışdın, niyə ağılya-ağılya on maata alırsan?” Diyir: “Get, Ağsunun başında bulax var. Yanında bir oğlan oturuf. Bulaxdan su çıxdıxca diyir: “Can əmioğlu, məni öldürmə”. Get, öyrən gəl, diyim”. Gedif görür, doğrudan, su çıxır, oğlan da başını sallıyif oturuf. – “Salam məleyki”. – “Əleykimət salam”. – “Niyə belə eliyir su?” Dinmədi. Didi: “Bunu dicəm, bu da məni ayrı yerə göndərəcəh”. Nəsə, axşam olanda hərənrir gəlir bunun yolunun üsdünə. Diyir: “Kimsən?” Diyib: “Qərib adamam”. Diyir: “Gedəh qonax ol”. Gedif qonax olur. Çörəh qoyulur ortalığa. Diyir ki, ixtilatı elə mənə, görüm u su niyə heylə diyir. Diyir ki, biz bir əmoğlu əmiqızı idih. Bir birimizi o qədər sevirdih, o qədər sevirdih. Ha bir gecə oyandım gördüm bu soyuxdu. Ayə, səə noluf belə? Niyə soyuxsan? Diyir ki, mənim qarnım ağrıyır da, çöldən gəlmişəm. Diyir bir gecə bunu pusdum, gördüm ki, mən yuxluyan kimi bu durdu tərpendi, getdi. Mən də getdim gördüm ki, bu ayrı adamın yanında nəsə diyir. Qayıtdım, gəldim yatdım. Didim: “Sən yenə soyuxsan”. Didi: “Bəs sənə mən dimədim”. Bu məə didi ki, it ol. Mən, diyir, it oldum. Oldum tula. Bir qotur düşüf. Getdim xalamgilin

məhləsinə. Amma adam kimiyəm, hər şeyi hiss eliyirəm. Gördüm ki, xalamın qızı diyir ki, ə, bu quduz dəymiş bura hardan gəldi çıxdı diyəndə xalam didi ki, sən niyə heylə diyirsən ona. O, səən xalan oğludu axı. – “Bəs u niyə heylə?” Didi: “Arvad onu tilsimə salıf”. Didi: “Bəs una ay ana, heş çarə yoxdu?” Didi: “Çarə var. Bu itdi da, itə nə diyəh. U arvadın döşündə tilsim çubuğu var. U çubuğu u alıf ona vursa, o olcax bu diyən şey, bu olcax adam”. Xalam bitimi, birəmi təmizlədi, yudu, gəldim, diyir, məhləmizə. Gördüm, diyir, seyvanda gəzir. Xalam diyən şey də bunun döş cibindədi. Yıxıldım, diyir, əlinə-ayağına, birdən əlimi bunun döş cibinə qoydum, dişimnən bu şeyi çıxardıf belə vurdum. Vuran kimi bu oldu su, mən oldum adam. Diyir xançalı isdiyir ki, vursun bunun boynuna, qonağın ha, tez əppəhdən tıxıyır ağzına. Yiyir, əppəh onun qabağında axı. Diyir: “Sən nə bildin ki, bir adam bir adamın çörəyini kəssə, onun başını kəsməzdər”. Nəsə, burdan gəlir bu, şikil satana qonax olur. Şikil satan diyir ki, nətəri? Mən danışan kimi danışır. Diyir: “Nə əcəb səni öldürmədi?” Diyir: “Nə bilim, öldürmədi da”. Əppəh gənə ortalıxdadı da. Bu şikil satan diyir ki, mənim bu arvadım yaxşı arvad idi. Bir gün padşah bunu hardasa görür. Məə əmr elədi ki, arvadı boşa, mən alacam. Mən arvada didim ki, padşah belə diyir. Gəl mən səni boşuyum. Arvad diyir: “Gəl sən məni boşama. Padşah məni alammıcax”. Diyir: “Nətəri?” Diyir: “Get üç-dört kilo düyü al, una yetdih yağ al. Nə qədər adam varsa, qonax çağır onu. Amma kişi, nahəvərdir, bəsdi sözü dimə ha! Nə qədər yiyillərsə daşı apar yisinnər”. Axşamatan diyir mən daşıldım bular yidi, mən daşıldım bular yidilər. Didim ki, ay arvad, nahəvərdir? Bəs döylü? Didi: “Ay Allah öyü tiksən, səə dimədimmi ki, məə bu sözü dimə. Mən tilsiməm da. Gedəh şiklimizi çəkdi, yadigar saxla”. İndi, diyir, u arvadın şiklidi, u uşağın şiklidi çəkdimişəm. Birdən diyirəm ki, qoy satım yadımnan çıxsın. Satan kimi başdıyırım ağlamağa, təzdən alıram. İsdıyir ixtilat qutaran kimi xançalı vursun, genə əppəhdən tıxıyır ağzına. Gəlir dəmirçinin yanına.

Dəmirçiyə qonax olur. Şikil satanın əhvaltını da buna danışır. Diyir: “Nə əcəb səni öldürmədi?” Diyir: “Nə bilim, öldürmədi da”. Əppəh gənə ortalıxdadı. Diyir: “Mən okqədər varrıydım, pulluydum, mallıydım ki. Bir gün diyir ajdıx oldu, aləm gəldi mənən sələminə borc aldı, buğda ha. Bir gün də gördüm bir gəlin gəldi. Didi: “Məə buğda ver. Mənim iki balam var, acınnan ölür”. Baxdım gördüm, diyir, yaxşı gəlindi. Didim, diyir, belə eləsəh verərəm. Bu gəlin çıxdı getdi diyir. Danayı günü gəldi didi ki, balamın biri öldü acınnan. Bir put yarım ver. Didim, kişidə söz bir olar. Getdi u birsi günü gəldi, didi: “Balamın o biri də öldü acınnan. Bir put buğda ver məə”. Didim: “Səə didim ki, kişidə söz bir olar”. Didi: “Onda məni elə yerə apar ki, görən olmasın”. Bu otaxdan u otağa, ordan ora keçirdim, didim: “Hə, soyun di”. Diyəndə didi: “A kişi, səə didim elə yerə apar ki, bizi görən olmasın”. Didim: “Aaz, burda bizi kim görür ki?” – diyəndə didi ki, a kişi, bizi burda Allah görmür? Diyəndə elə bil yuxudan ayılan kimi oldum. Ədə, bir belə var-döylət, mal məndə, mən Allahı yada salmıram, bunun iki balası acınnan ölür, özü də ölür, Allah bunun yadınnan çıxmır. Diyəndə mən yıxıldım bu gəlinin ayağına. Didim: “Sən olasan o bir Allah, sən mənim bu səhfimdən, taxsırımdan, günahımdan keç”diyəndə bu gəlin didi ki, səni Allah bu dünyada da cəhənnəm odunnan saxlasın, o dünyada da. Diyir: “İndi mən cəhənnəm odunnan azadam, onunçün də u cəhənnəm odu məni yandırmır”. Xançalı sıyrıf ki, qonağın başını kəssin, gənə əppəhdən tıxıyır. Gəlir, dəmirçinin əhvalatını söylüyür. Diyir: “Sora hara getmişdin?” Diyir: “Şikil satanın yanına”. Unu da söylüyür. Qıza söylüyür ha. Sora diyir: “Hara getmişdin?” Diyir: “Suyun yanına”. Onu da söylüyür. Deer: “Ular üçü də mənim qardaşımdı. Bizim heş birimiz heş birimizin sirrinnən agah olmamışdıx. İndi sən ki, buların sirrini öyrənif məə didin, səə gedərəm də, cannan başnan səə arvad da alaram”. Olar orda, biz burda.

ŞAH OĞLU VƏ NAXIRÇI QIZI

Şahın bir oğlu olufdu. Oğlu diifdi ki, ata, icazə versən sənın məmləkəti, ölkəni gəzərəm, mənım də ürəyim açılar. Mən çöl-bayır görərəm da. Yeganə bir oğlu var şahın. Diir: “Yaxşı fikirdi, əla fikirdi”. Hazır rıx görür. Uşax, diir, hazır rışır, at yəhərrıyıflər. Gedəndə diir ki, yox. Sən şah oğlusən, bildircən hər yerə ki, mən şah oğluyam. Səxavətin olmalıdı sənın. Səxavət əhli olmalısan. Buna, diir, kislərdə qızıl qoyuflar xurcuna. Köçən qıza köməh eləginən, evlənən oğlana köməh eləginən, uçux evə köməh eləginən. Sınıx körpülər olur, olara köməh eləginən, səxavəti göstər. Bu da bunu elədi, diir. Didi: “Hamma ağsakkal məclisində oturginən. Nə götürcəhsənsə, ağsakkal məclisində götürcəhsən”. Oğlu atı mindi. Kəndbəkənd, şəhərbəşəhər gəzirdi diir. Ağsakkala rast gəlməmişdi. Amma qız köçürdü, düşdü getdi, diir, əlinə bir kisə qızıl qoydu, yaylıxnan bağladı. Oğlan toy eliyir, onun toyunun xarcını çəkdi. “Ala sənın toyunun xarcını mən eliyirəm”. Uçux körpü gördü, didi: “Kəndin ağsakkalı olarmı onu təmir eləsin, xarcı nədirsə onu mən verirəm”. Didilər” “Min dollar olarsa, biz onu edərli”. Didi: “Alın, mən qayıdan başı təmirri görüm ha, mən şah oğluyam”. Amma bir dəfə bir cəpərin yanınnan keçəndə gördü bir ağsakkal yazı yazır seyvanda. Salam verdi. “Ay ağsakkal”. U da ağsakkal adam idi. Belə elədi sakkalınnan ki, yol burdandı. Ağzınnan yox ha. Sakkalınnan belə elədi ki, yol ordandı. U da, diir, atını hərədi, bağladı, çıxdı seyvana. Bunnan əl görüşdü. Amma bu yazırdı əlində. Didi: “A kişi, atam mənə dimişdi... Mən şah oğluyam, atam mənə dimişdi ağsakkallar məclisində oturginən. Amma sən heş danışmırsan”. “Mən bilseydim sən mənənnən söz soruşcan heş səni çağırmazdım bu qapıya”. Ağsakkal bu sözü didi buna. “Sən nə yazırsan axı burda?” Didi: “Mən qismətdəri yazıram. Kim kimə qismət olcax”. Didi: “Mənə kim qismət olcax”. “Hə bu saat əlimdə onu yazıram. Sənə qismət olanı

yazıram. Məsələn, Mürsəl kəndində kəndin lap ucqarında naxırçı var. Beş-on il bunnan qabağa xəstəsi var. Bir dənə qızdarı var. O da xəstədi. U qızı sənə yazıram”. Diir: “Yox, yazma onu mənə”. Didi: “Yazmışam axı. Yazıya pozu yoxdu. Əlimdə yazıf qutarmışam”. Durdu, diir, atı mindi, çıxdı burdan. Gəldi, diir, bu kəndi tapdı. Gördü ki, naxırçının qapısında çal-çəpəri yoxdu. Didi elə bu olar kəndin ucqarında. Atını hörüklədi, naxırçını gözlədi. Gördü elə bir qoca kişi malı gətədi kəndə tərpdə, evlərdən də buna çörəh verdilər. Kimi arpa çörəh, qatıx, kimi şor verdi. Qucağında da gətədi bu damkaya gəldi. Didi “A dayı, Allah qonağı olar?” Didi: “Keş gəl, ay bala, qapıya”. Gəldi. Didi ki, babamın bu günnəri qazandığı budu. Təərin çəkirsə, yeginən. Bu da yidi, diir. Bu şah oğludu da, yidi, diir, bunnan. Didi: “Yorğunam, mal güdmüşəm axşama kimi, yatmax vaxdıdı. Amma iki dəsd mitilimiz var. Bir xəstə qızımız var. Bir mitildə u yatır, bir mitildə də qarılı-qocalı biz yatırır. İndi isdiyirsən ananla burda sən yat. Arvadını ana hesab eliyir. Anannan burda yat, mən qızınnan yatım öydə. İsdiyirsən, anası qızınnan yatsın, sən dədə-bala mənənnən yatarsan. İsdiyirsən sən qızınnan yat, biz çöldə yatax qocalı-qarılı”. Didi: “Mən qızın yanında yataram”. Bunun fikri ayrı idi da, qızın yanında yatmaxda. İndi bu xəstəyə dəymicəhdi ki? Diir beş ilin, on ilin xəstəsi idi qız, evdə yatır. Bircə şorba içir, şorbadan başqa heş nə içəmmir. Diir, yatdı. Gecənin bir vaxdı durdu, diir. Döşünün arasınnan pıçağı soxdı, diir. Bir kisə də qızılı başının altına qoydu. Atı mindi, çıxdı getdi. Qisməti pozur ha. Bu qismət mənə olmasın. Neynirəm mən xəstə qızı, naxırçının qızını. Səhər, diir, kişi durdu, diir, malına getdi, arvad da durdu şorba bişirdi. Evə girəndə gördü çirk axıfdı döşünün arasınnan qızının. Amma heş nə yoxdu. Qızın gözü açıxdı. Didi: “Ana, yiməh istiyirəm”. Didi: “Bala, neçə illərdi xəstəsən sən, yiməh eşitməmişih sənənnən. Nə yaxşı”. “Ay ana, görürsən da yaram yırtıldı, yaram deşildi”. Heş demə yara varmış iki döşümün arasında, çirk eliyifmiş. Onçan

bu yiyif-içmirmiş. Beş günnən sora qız durdu. Durdu başdadı məhlədə sil-süpür eləməyə. Didi: “Ay oğul, yatacahsan, yoxsa yeri yığım”. Dedi: “Ay ana, yığ yerimi, da yatmıyacam”. Yerini yığanda bir kisə qızıl tapdılar. Didi: “Hə, bu qızıl, qoca kişiyih, qoca arvadıx, ömrümüzün axırına kimi bədi”. Kişiyə didi mülkü sat, səhər köçəh şəhərə. Bir qızdı köçürtcəyih, onnan sora bu qızıl da bizim. Qızın mitilinin altınnan götürmüşəm. Bilmirəm bunu kim qoyufdu. Yaxşı fikir olduğuna evi satdı, gəldi şəhərdə yer evləri olur ey, da zdaniya evləri yox. Yer evlərinnən ev aldı, həyətli məhlədən. Orda olullar. Şahın oğlu iki aydan, üç aydan sora gəldi düşdü bu küçəyə. Atnan, diir, bura gələsi oldu. Gördü gözəl bir qız var. Qız elə subaylaşif, elə qəşənləşif, diir. Diir: “Bir içim su verərsən?” Didi: “Verərəm”. Didi: “Səə elçi göndərsəm, məə yox deməzsən ki?” Didi: “Atam-anam bilər”. Diir, səfərini qutardı gəldi. Didi: “Ata, sənnən Allah razı olsun. Çöldə qalmaram da. Hara getsəm evim, tanış-tunuşum da var. Bir də ki, çölü-bayırı gördüm da. Sənnən razı olsun, ay ata. Çox razı qaldım. Həyat görüşüm oldu”. “Ondadidi ki, qız da sevmiş olarsan”. “Sevmişəm, ata”. O saatdarı anası didi ki, şah qızıdı, vəkil qızıdı, prakror qızıdı. Didi: “Yox, bir füğəra qızıdı”. O bilmir ki, naxırçı qızıdı. Didi: “Ay bala, bizi füğəraya niyə calıyırsan?” Didi: “Ömrümün axırına kimi alsaz da odu, almasaz da”. Didilər bir dənə uşaxdı, istədiyini alağın. Aldılar gətirdilər. Qadında, diir, üç gözəllik var. Bədən gözəlliyi, sifət gözəlliyi, bir də əxlaq gözəlliyi. Bu qızda üçü də olufdu: bədən gözəlliyi, sifət gözəlliyi, bir də əxlaq gözəlliyi. Diir, u sarayda bunu alif gətirənnən sora bir dəfə görəni ikinci dəfə görməyə həsrət çəkirmiş. Bir gün, diir, qaynana, yəni şahın arvadı qızıynan hamama gedəsi oldular. Gedəndə görüllər u məlih-məlih baxır. Füğəra balasıdı da. Məlih-məlih baxır. Didi: “Qızım, getməh isdiyirsənsə, səni də hamama apara bilərih”. Didi: “Getməh isdiyirəm mən də”. Gəlir. Əvvəl, diir, gəlinnən qız qaynananı çimizdirir. U qurulanannan sora didi:

“Gedin siz də çimin”. Çimizdirəndə, diir, döşünün arasında yara gördü. Yara yeri var idi, burasında, diir. Oğlunu çağırtdırdı. Gəldi. Didi: “Aldığın qızdan hamı razılıx eliyir. Bir dəfə görəni ikinci dəfə görməyə həsrət çəkillər ki, onu bir də görəndih. Çox sağ ol, oğul, uduzمامısan. Əxlaq gözəlliyi, sifət gözəlliyi, bədən gözəlliyi bu qadında var. Amma bir eybi var. Dimiyif ki, səə? Bu gün hamama aparmışdıx onu”. “Yox, dimiyif”. Diir: “Get özünən örgən”. Gəlifdi örgənif. Diif: “Ana, u eybi nədi?” Diir: “Bu döşünün arasında yara var idi, u nə olan şeydi?” Oğlan unu bilmiyif, görmüyüf da. Gəlif diir: “Anam səni hamama aparıf?” Didi: “Hə, aparmışdılar. Baldızımızı da aparmışdıx. Anamı çimizdirdih, sora biz çimdih. Razılıx eliyirdi”. Diir ki, amma anam səndə bir şey görüfdü. Diif ki, səən döşü arasında yara yeri. “Mən füğəra bir naxırçının qızı idim. Xəstə idim özü də. Xıdır Nəbi bizə gəlmişdi. U elə zənn eliyir Xıdır Nəbidi də. Mənim bu yaramı dəlmışdi. Bir də başımın altına bir kisə qızıl qoyuf getmişdi. Biz u qızılınan gəlif şəhərdə ev almışıx. Bu yara u yaranın yeridi. Yaramı dəlmışdi”. Yaraya pıçağı soxan bu idi, özü idi da. Didi: “Hə. Yazıya pozu yoxdu”. U yazılmışdı axı. Özü didi, yox, yazma. Ay oğul, yazıya pozu yoxdu. Yazıf qutarmışam axı. Getdi o da pıçax soxdu, gənə axırda ona qismət oldu.

GÜNAH SAHİBİNİN CƏZASI

Bir gün bir malın yeməz kişi varmış. Saa deyim ki, qəpih də xaşdıyan döyülmüş. Nəysə qızılı, qəpiyi bir-birinin üsdünə topluyup aparır bağda basır. Heş kəsə də yerin demir. Nəysə ölür gedir. Ölənnən sora camahat bunun oğluna deyir ki, bəs sənin ataın var dövləti varıdı. Bu da gəlir anasına deyir:

– Ana, nətəhər ola mənim atamın varı ola, mənim onnan xəbərilm olmuya.

Anası and-aman eliyir ki, bilmirəm.

Deyir:

– Ana, mən neyliyim onu tapım?

Deyir:

– Burda heş kəs onun yerin bilmir. Get kəs Musa peyğəmbərin yolun. O gedəcəh Allahnan kəlmələşməyə. Örgənsin yerin, gəlsin saa desin.

Deyir:

– Yaxşı.

Gedir kəsdırir Musa peyğəmbərin yolun. Görür Musa gəlir.

Deyir:

– Ya Musa! Saa fəda olum, mənim atam varrı olup. Amma varın yerin nə anam bilir, nə də mən. Allahnan kəlmələşəndə örgən o qızılın yerin. Gəl bizə de. Acınnan batıp qırılırx.

Musa deyir:

– Yaxşı.

Nəysə gedir, danışır kutarannan sora deyir:

– Ya Xalik, saa agahdı də, mən nə deyəcəm. Bunun sirin de, mən də ona deyim.

Deyir:

– Get ona de ki, mən onu ancax o dünyaya göndərə bilərəm dədəsi deyə bilər onun yerin. Mən deyə bilmərəm onun yerin.

Gəlir Musa da belə, olduğu kimi deyir:

Bu da deyir, yaxşı gedirəm.

Deyir:

– Onda get altı qabır say, altıncıya gir.

Nəysə, bu gedir. Məhəmməd imiş gədənin adı. Yeddi qavır sayır, altıncıya düşür. Görür, ə, burda bir böyük şəhərdi, filan. Cənnətdi nə bilim cəhənnəmdi.

Geciyə düşür burda bunun qavağı. Birinci qapını döyür.

Deyir:

– A qardaş, Allah qonağı qəbul eliyirsənmi?

Deyir:

– Ə, Allaha da qurban olum, qonağına da. Əyin var, yatmağa paltar yoxdu.

İkinci qapıya gedir deyir:

– Allah qonağı, a qardaş.

Deyir:

– Ə, Allaha da qurban olum, qonağına da. Paltarım var, əyin yoxdu. Üçüncü qapıya gedir. Qapını döyüb, deyir:

– Qonax, Allah qonağı?

Deyir:

– Ə, Allaha da qurban olum, qonağına da. Gəl.

Gedir girir içəri görür əv yiyəsi bircə adamdı.

Deyir:

– Qardaş, adın nədi?

Deyir:

– Məhəmmətdi, bının da adı Məhəmmətdi.

Deyir ki, sən hardan gəlirsən?

Deyir:

– Mən gəlmişəm dədəmnən qızılın yerin örgənəm.

Bu əv yiyəsi gülür deyir:

– İndi dədəa göstərəcəm dayan. Sora çörəh- zad gətirir. Ancax nə qədir eliyirsə, bı ev yiyəsi qonağa gətirdiyi yeməyə əlin vurmur.

Məhəmmət deyir ki, ə, əv yiyəsi sənsən, sən çörəh kəs, mən də kəsım dana.

Deyir:

– Yox e, mən kəsmirəm.

Deyir:

– Sən kəsmirsənsə, onda mən də kəsmirəm.

Nəyə bu əv yiyəsi Məhəmmət bir loxma kəsip ağzına qoymax isdiyəndə göydən bir ilan gəlir bunun dilinin ucunna vurur, bu olur torpax tökülür yerə. Soradan yavaş-yavaş qabarıq yenidən olur adam.

Bu qonax Məhəmmət deyir ki, qardaş, sənin çörəyi yemərəm. Deynən görüm bu nə hadisədi sənin başaa gəlip. Bu nədi ki, sən ağzaa çörəh qoyanda o tərəfdən ilan gəlir dilii ucunna vurur?

Deyir:

– Soruşmasan yaxşıdı.

Deyir:

– Yox, canınçün deməsən, çörəyi kəsmiyəcəm. De görüm, bu nə hadisədi başaa gəlip.

Deyir:

– Qardaş, dilimin bəlasına düşmüşəm.

Deyir:

– Nədi?

Deyir:

– Odu ku, dünyada Fatma adında mənim bir əmimqızım varıdı. Mən onu sevirdim almağa. Nəyəsə o da maa gəlmək istəmədi. Mən ona şər atdım. İndi o o dünyada qalıp, həştat yaşı var. Ona gora da indi onu heş kəs almıyıp. Hər gecə odu ku, gəlir mənim dilimin ucunna ilan vurur, oluram torpax, yenidən sora adam oluram. Mənim başıma gələn budu.

Deyir:

– Qardaş, gedəcəm nə tər olur-olsun səni kutaram gərək. Sənin bu hak-hesabaa dözmək mümkün deyil.

Deyir:

– Nə bilim day, əlaş qalıp saa.

Deyir: Yaxşı gedəh dədəmin yerin göstər maa.

Deyir:

– Yaxşı.

Aparır göstərir. Görür dədəsi sarı qıllı itdi, bağlanıp ora. Bu it az qalır oğlun burda parçalıya.

Deyir:

– Dədə, səni onnan da betər olasan, heş sənnən də o qızılı isdəmirəm. Qayıdır çıxır gəlir. Gəlir gedir Musanın yanına çatan kimi deyir:

– Ya Musa, saa fəda olum, mənim sənnən birinci xayışım budu ku, Məhəmmədin günahınna keç.

Deyir ki, bala, mən onu eliyə bilmərəm. Qoy Allahnan kəlmələşim sora. Allah da buna səda göndərir ki, özün həll elə. Musa da bu Məhəmmədə deyir ki, onun günahınna ancax Fatma keçə bilir. Fatma keçməsə, mən keçə bilmərəm.

Deyir:

– O Fatma hardadı?

Deyir:

– Fılan şəhərdə olur, özü də onun həştat yaşı var, beli bükülü.

Məhəmmət öz dərdin qoyur burda, ac qarna başdıyır Fatma gəzməyə. Bura Fatma, ora Fatma, axırı tapır deyir:

– Fatma.

Deyir:

– Ha.

Deyir:

– Mən saa qonax gəlmişəm, sənnən bir, xayışım var.

Deyir:

– Nədi?

Deyir:

– Fatma sənnən xayış eliyirəm ki, əmin oğlu Məhəmmədin günahınna keç. Onun vəzyəti belədi.

Deyir ki, bala, sən gəlmisən bura, amma mən onun günahınna keçməyəm. Ona görə ki, mən həştad yaşım da heş bir şey, barsız ağaş kimi yaşamışam. Mən hələ isdiyirəm onnan da betər olsun.

Deyir:

– Fatma, onda səni buraxan deyiləm. Səni götürüp aparacam Musa peyğəmbərin hüzuruna. Orda danışax. Görəh vəzyət nətər olur?

Bunu ordan qolumnan tutur düz gətirir Musanın hüzuruna.

Musa deyir:

– Fatma, sən əmin oğlu Məhəmmədin günahınnan keç.

Deyir:

– Fatma, sən onun günahınnan keç, sən yenidən on beş yaşında qız olarsan.

Deyir:

– Yaxşı.

Sora deyir:

– Ey yerin, göyün Xaliqui, mən onun günahınnan keçirəm, sən də keç.

Bunu deyənnən sora Allah tala onu on beş yaşında qız eliyir.

Eliyənnən sora Musa peyğəmbər deyir:

– Fatma, indi kimi sevirsen? Sənin kəbinı ona kəsim.

Deyir:

– Ya peyğəmbər, saa agahdı ki, mən bir belə ki, həştad il yaşamışam, mənim üsdümnən bir erkəh milçəh addamıyıp. Hamba, bu oğlanın əli mənim qoluma dəyip. Çünkü mənim qolumnan tutup sənin hüzuraa gətirip. Onda mənim kəbinimi buna kəs.

Bunun kəbinin kəsillər Məhəmmədə –qızıl axtaran Məhəmmədə. Kəbinini kəsənnən sora Allah talıya xoş gedir. Allah-tala deyir ki, ya Musa, o getsin bağa, qiblə tərəfdən altı ağaş var, saysın yeddincinin dibin qazsın. Qızıllar ordadı.

Ordan gəlir altı ağac sayır, yeddincinin dibin qazır. Qızıl tapır. Onnan sora onnar şad-şalayın dolanıllar.

ƏLİYNƏN VƏLİNİN NAĞILI

Biri vardı, biri yoxuydu, iki dost vardı. Birinin adı Əli, biri Vəli. Əliynən Vəli bir şəhərdə qalırdılar. Çox möhkəm dosduydular. Bir günnərisi gedillər bunnar dəlləh tükənində başdarın qırmağa. Bı dosdu gedir baxır ki, o biri dosdu da ordadı. Bınnar görüşüllər, öpüşüllər. Bir adam otumuşdu başını tıraş eliyirdi. Bunnar gözdədilər ki, o kutarsın. Gözdədilər o kurtulannan sora bı dedi ki, Əli dur otu sən. Bı da dedi:

– Yox, Vəli, dur sən otu.

Bı bına dedi, o bına dedi. Axırısında Əli durdu otdu. Əli durdu oturannan sonra bınnın başını dəlləh qırxdı qəşəh. Gəldi üzünün bi tərəfini qırxanda bir tərəfində baxdı ki, yara var.

Bı Vəli dedi dayan dəlləyə. Dedi:

Sözüm var. Dedi:

– Əli, de görüm, bax bı nişana nədən olupdu, nədən baş veripdi bı?

Dedi:

– Əşi, bekara şeydi üsdünü vurma.

Dedi:

– Yox, biz dosdux gərəh deyəsən ki, noolup. Nə olupsa nağılla da.

Dedi:

– Ə, sən Allah, boş da, bekara şeydi.

Dedi:

– Yox.

Dedi:

– Ə, mən bınnı danışsam uzun şeydi.

Dedi:

– Noolur olsun danış.

Dəlləh dedi :

– Əşi, durun çıxın eşiyə siz cəng eliyirsiz. Bırda söhbət eliyirsiz mən indi dörd-beş baş qırxmışdım, bu qədər pul almışdım.

Çığardı Vəli pulunu verdi dəlləyin.

Dedi:

– Ala pulunu verim səsini kəs otu yerində. Qoy bu nağıllasın nə qədər pul isdiyirsən mən sən verirəm.

Oydu ku, bu dedi ki, Vallah, mənim atam dövlətdi bir insan idi, Əli dedi:

– Biz şəhərdə yaşayırdıx, şəhərin kanarında yol üsdündə atam bir bina tihdirmişdi. Ordan hər kəs gəlip keçsəydi onnarın hamısını qonax çağırırdı, yedirdip, içirdip, yola salırdı. Atam neçə illər bı işnən getdi. Atam irəhmətə gedənnən sora mən başdadım atamın işini davam eləməyə ki, atam necə hörmətdi adamıydı mən də onun işini davam eliyirdim. Yaxşı da varımız varıydı. Oydu ku, bu işi mən başdadım davam elədim. Çox neçə ildən sora mənim əlim başdadı kasıplaşmağa. Oydu ku, baxdım camahat içində mən biyabır oluram. Oydu ku, yoldaşıma dedim ki, gəl bu şəhərdən köçəh başqa yerə. Yoldaşım da irazi oldu.

Payız fəslıydı bı qış ayları gəlirdi. Oydu ku, gecənin bir vaxtında durdux nəyimiz varıdı hamısını yığışdırdıx. Onnan sora iki qatır gətdih. Gecənin bir aləmi xalxın heş kəsin xəbəri olmadan bu qatırrarı yühlədih. Xırda çadırımız varıydı. Yayda aparırdıx qururdıx, içinə girirdih. Çadırımızı da götdüh, uşaxları da. Bir qızım, bir oğlum varıdı. Biri üç yaşında, biri də beş yaşında. Qız üç yaşındaydı, oğlan beş yaşında. Bınnarı da götdüh gecə düşdüh yola. Camahat bizi görməsin. Oydu ku, gecə getdih bir səhrada düzəngah yeridi qar başdadı yağmağa. Biz day gördüh getməh mümkün olmuyacaq qatırrarı bağladıx ağaşdara. Bınnarın yühlərin qoydux yerə. Mümkün eliyə bilmədih çadırı qurax. Çadırı eləcə uşaxların üsdünə yorğandöşəyin üsdünə qoydux. Arvat da bınnarnan çadırın altında yatdılar. Qar yağdıxca çadır ağırrıx eliyirdi. Çadırı dururdıx çırpırdıx, təzdənnən bir də qar yağırdı. Beləlihnən səhərə yaxın oldu qar başdadı kəsməyə. Qar kəsənnən sora dedim, durun yühlənəh gedəh. Yoxsa geciyə qalsax, qar yenə yağar biz

yola çıxammarıx. Yoldaşımnan irazılaşdıx. Biz durdux bınnarı yühlədih düşdüh yola. Bir gün səhərdən axşamacan yol getdih. Bir meşəlihdə bir ağacın altında durdux dincəlməyə. O gecə də orda qaldıx səhərisi günü durdux yenə yühləndih düşdüh yola ki, özümüzü bir yerə yetirəh. Oydu ku, gördüh axşam düşür bir yerdə bir baxdıx ki, işıx gəlir. Dedih, yəqin ora şennihlih bir yerdi, baxax görəh o işıx nədi? Gəldih gördüh bir bağdı. Bağın içində evlər var, iki mərtəbəli evdi. Dedih, yaxşı oldu, Allaha şükür. Özü də soyuğ idi, uşaxlar üşüyüdü dedih ki, gedəh görəh hələ bırda kimdi. Oydu ku, qarını döydüh bir cahıl oğlan çıxdı. Dedim ki, bizi qonax alarsanmı? Dedi:

– Qonax Allah qonağıdı, buyurun içəri.

Bizi apardı içəriyə. Qatırrarımızı apardı bağladı, qabağına ot töhdü. Ta ki, rahatdıyınca bı arvad uşağı apardı evə. Bınnarı rahlıyannan sora baxdım arvad uşağın qabağına çay-çörəh qoyur. Bınnar yeyillər. Amma divarda bir ocax var. Ocax yanır. Mən də üşüyüdümdü otdum ocağın dibindəki əlimi qızdıram. Bir də baxdım bu oğlan getdi bir uzun şiş gəttdi. Şişi götdü gəldi ocağı qurtdalamağa. Ocağı qurtdalıyanda onun ucu mana dəydi. Mənə dedi, qonax qardaş, bir xırdax dala, bir xırdax dala.

Mən ha dala çəkildihcə bı da bir xırdax dala, bir xırdax dala bir də gördüm bir quyudu gupbultuynan düşdüm quyunun dibinə. Ay Allah, bı nəyidi?

Quyunun dibinə mən düşənnən sora bu başdıyır, sən demə, bu arvadınnan oynamağa. Oydu bir xeylax keşdi, bir də baxdım tapbıltıynan bir şey düşdü mənim üsdümə. Götdüm baxdım oğlumdu, öldürüp atıp quyuya. Xeylaxdan sora bir də baxdım bir şey genə tapbıltıynan tapbıldadı. Bir də baxdım bı da mənim qızımdı. Qızı da öldürüp atıpdı. Bınnarı quyuya atannan sora bir də baxdım iki dənə uzun şişdəridi. Orda isdi ocaxda qızardıp qıp-qırmızıdılar. Bınnar sən demə quyuya bərəbər imiş. Bınnarı yendirir quyuya ki, bəlkə bırda adam sağ qalıpsa bı onu öldürə. Odu ku, uşaxların hərəsin bir əlimdə

tutdum, bı şışdərın qabağına. Şışdər başdadı soyumağa. Bı elə bildi mən ölmüşəm bı çəkildi getdi öz yerinə. Bir xeylax keşmişdi. Baxdım ki, səs-səmir kəsildi. Mən durdum cibimdə qırıx bir pıçağım varıydı. Pıçağnan divarı bir az belə elədim gördüm oyulur. Birini oydu, qıçımı qoydum, o birini oydu bı biri qıçımı qoydum ora. Belə pilləkən formasında çıxdım belə başımı eşiyə gördüm kü, yoldaşımnan qucaxlaşıp yatıpdı. Yoldaşımın bir qolu bunun boynundadı. Oydu ku, durdum çıxdım eşiyə bının bir xançalı vardı. Asılmışdı göydən. Deyir, xançalı götdüm ki, bını öldürməyə baxdım ki, yoldaşıma dəyə-cəhdi bir çətinnihən yoldaşımın qolunu yavaşca onun boy-nunnan çıxartdım. Döşəyi belə yardım. Yoldaşımı çəhdim ka-nara. Oydu ku, xançalnan bunun başını vurdum. Baş düşdü bir tərəfə, leşi də bir tərəfə. Deyir, bir də baxdım ki, divar yarıldı bir qoca kişi çıxdı. Sakqalı bir qarış boyu iki qarış. Bı gəldi yapışdı mənən. Sən nə qayırırsan, niyə bunu öldüdü? Arvadım da buna köməhlil elədi ki, məni öldüsünnər. Oydu ku, xənçəli soxdum arvadın qarına, arvad öldü. İndi bu qoca kişi əl çəhmir yapışır mənım yaxamnan. Əl çəhmir. Mən ha elədim o yana, bu yana yıxılmır yerə. Firsət də tüşmür ki, xənçəlnən bunu öldürüm. Oydu ku, nətəhər oldusa bının əli keşdi mənım ağzıma. Mənım ağzımı yardı. Mən sora firsət tapdım xənçəli götdüm bunu da öldürdüm. Öldürənnən sora bir neçə il də burda qaldım. Qalannan sora dedim durum burdan çım gedim. Oydu ku, yıy-yığış elədim ordan çıxdım qoydum gəldim. Bax, mənım bu nişanam həmə o kişidən qalıpdı. Oydu, ku dəlləh bunun üzünü qırxdı. Qurtulannan sora dəlləh dedi:

–Vəli, indi gəl sən otu.

Vəli də otdu başını qırxmağa. Başdadı bının üzünü qırxdı qutardı. Bının başına gəlip başını düzəldəndə Əli baxdı ki, bının başında bir dənə yara var. Dedi:

– Vəli, de görüm, bu nədi, başına nə olupdu?

Dedi:

– Əşi, insaf elə bir işdi olupdu, keçipdi.

Dedi:

– Bəs sən bəyax mənən niyə əl çəhmirdin? İndi ki, biz dosdux, qardaşx gərəh sən də nəqilliyəsən gərəh sənın başına nə olupdu?

Dedi:

– Əşi, gəl sən Allah üz vurma. Bu çox uzun şeydi.

Dedi:

– Uzun da olsa, gödəh də olsa mən nə təhər nəqilləmişəm başıma gələni, sən də nəqilləməlisən.

Oydu ku, Vəli naələş qaldı dedi:

– Bilirsən, nə var, nə yox?

Dedi:

– Yox.

Dedi:

– Bu şəhərdə mənım bir dənə dosdum varıydı. O cuhut-darın içində yaşıyırdı. Bu vaxdarısı məni də əsgərə çağırmiş-dılar. Mən də otumuşdum dəviyə. O davada mən bilməmişəm mən onun sahibini öldürmüşdüm. Bınnar isdiyirdilər mənı tutsunnar. Mənım xənçəlim varıydı bı düşdü yerə bınnar bu xənçəli götürüllər mən qoydum qaşdım. Bını tapa bilmədim mən.

Oydu ku, bir cuhut dosdum varıydı getdim gecə onnarda qaldım. Bı dedi ki, getmə. Getsən, səni tutacaxlar. Bı məni orda saxladı. Bir aydan sora mən durdum qonşuluxda bir cahıl qız varıydı, on səkkiz-on dokquz yaşında onnan mən söhbət eləmişdim və qıza demişdim səni alacam. Oydu ku, qızı da götdüm düşdüm yola. Gəldim kəndə çatdım. Anamgil -zad hamısı söyünürdülər ki, gəlmişəm və anam maa dedi ki, bı qız hələ xıradadı, qoy bir il qalsın, onnan sora toyunu eliyərih. Oydu ku, anam qızı öz yanında, öz otağında saxlıyırdı, yatırırdı. Mən də gedirdim ova. Ovçuydum. Mənım tufəngim varıydı, xənçəlim varıydı. Oydu ku, bir gün qız nə fikir eliyirsə, deyir yəqin bı məni bəyənmir, oydu ku, məni gətirip bura, maa sahip durmur. Oydu ku, səhərə yaxın qız durar

mənim paltarımı geyinər, papağımı qoyar və atımı minər, xənçəlimi də asar düşər yola, öz evlərinə qayıtmaq üçün.

Oydu ku, səhər durdux qız yoxdu, at da yoxdu, xənçəl də yoxdu, bildim ki, qız qaçırdı. Təzdənnən mən düşdüm qızın dalınca ha bı kəndə, o kəndə axırında bir böyüh kənt varıydı gəldim ora. Kəndin qırağında bir oğlan uşağı qoyun otarırdı. Bı oğlan uşağınnan soruşdum ki, belə bir atdı bırdan keşmiyip ki? Dedi:

– Dayı, iki sahat bunnan qabax bir dənə sən dediyin nişanəli atdı bı kəndə girdi.

Kəndə girənnən sora elə day dedim ki, bı kənddədi. Özü də gecə olmuşdu, qarannıx düşmüşdü. Oydu ku, durdum getdim bir qapını döydüm. Baxdım bir ağsakqal çıxdı, mən dedim ki, bir gecəliyə məni qonax saxla.

Dedi:

– Buyur içəri.

Çox mərifətədi, qanacaxlı insannarıydılar. Məni gecə qonağ elədilər. Mən gecə qaldım.

Dedi:

– Bə hardan gəlip, hara gedirsən?

Mən başıma gələni binnara nəğillədim.

Dedi:

– Oğul, indi ki, elədi o elə bu kəntdədi. O səhər kənddən çıxar. İndi hələ çıxmaz. Səhərə yaxın mən səni durquzaram. Sən gedərsən onun qabağın kəsərsən. O gəlip yoldan keçəndə tutarsan. Onda özün bilərsən, neyniyərsən özün bilərsən. Beləlihnən kişi məni yatırdı. Səhərə yaxın durquzdu. Dedi:

– Dur, çay-çörəh ye.

Durdum çay-çörəh yedim. Mənə dedi ki, çıx kəndin qırağında yol var, yol ayrı yerdə yoxdu. Bir yerdə var. O gəlsə, bu yolnan gələcək. Gedəcək öz vilayətdərinə.

Oydu ku, otdum yolun üsündə. Bir də baxdım səhər açıldı. Bir xeyli keşdi, sahat təxminən oldu on-on iki. Bir də baxdım bı atın üsündə gəlir. Gələn kimi mən bının qabağın

kəsdim və dedim ki, az, bı nə işdi sən mənim başıma gətmişən?

Bı namərtədiy elədi maa dedi ki, sən məni bəyənəmirsən, mən də çıxıp gedirəm.

Oydu ku, xənçəl əlində mənim başıma xənçəlnən vurdu. Mən yıxıldım yerə. Yıxılannan sora bı təzdənnən qayıdar, yaylığını açar başımı bağlıyar. Bir dənə də cında yandırar yarama basar. Çıxar qoyar gedər.

Durdum ki, qız yoxdu. Mənim də başımın yarası ağrıdır. Odu ku, həməən o gecə qaldığım evə qayıtdım. Qapını aşdılar, dedim ki, belə-belə.

Mənim başıma belə oyun aşdı qız. Odu ku, mən qaldım orda. Bir ay. Bir aydan sora mənim başımın yarasını yaxşılaşdıdılar. Mən də təzdənən düşdüm yola. Tanıyırdım ki, qızı hardan gətmişəm. Həməən o şəhərə getdim. Getdim çatdım bir evə. Kəndin qırağında. Qapını döydüm, bir qoca arvat çıxdı eşiyə.

Arvada dedim ki, bir gecəliyə məni qonax saxlayın.

Dedi:

– Mənim gözüm üsdə, gəl içəriyə. Sən demə bı qoca arvadın da həmin əriydi ki, mən müharibədə öldürmüşdüm. Onun üç oğlu varıydı, üç qızı varıdı, üç də gəlini varıdı.

Arvat məni evə apardı. Binnar da hamısı işdəydilər. Bı arvat qalırdı.

Qarı maa dedi:

– Kimsən, hara gedirsən?

Dedim ki, filan yerdən gəlmişəm.

Orda bir xənçəl asılmışdı. Baxdım mənim həməən xənçəlimdi ki, o adamı öldürüp qaçmışam. Xənçəli oğulları götürüplər.

Dedim:

– Bu nə xənçəldi?

Dedi:

– Vallah, bu filan vaxdı müharibədə biri mənim

yoldaşımı öldürüb, uşaxlar da o xənçəli saxlıyıllar ki, vaxt gələr həməən adamnan bı xənçəlnən onun hayfını alarix.

Oydu ku, indi ki, sən gəlipsən çıxıpsan bura, sən qonaxsan, biz qonağa hörmət eliyərih, gedənnən sora yenə düşmənimizdi. Oydu ku, dedi:

– Oğul, indi onnar gələcəh səni görsələr öldürəcəhlər. Gəl bir səbət var. Səni gizdədim o səbətin altına uşaxlar gəlsin onnarın ağzını yoxluyum görüm nə deyillər, nə qoyullar. Onda səni üzə çıxardaram. Oydu ku, məni apardı bir böyüh səbət vardı məni qoydu səbətin altına. Bir xeylax keşdi. Tapbatap gəldi. Bir də baxdım üş dənə qızdı girdilər içəriyə. Anaları da təndir lavaşdarının qurumuşunu sən demə qoyub bir az böyrünə donun altına. Bir az qoyub bı böyrünə, bir az qoyub altına yıxılıp döşəhdə yatırdı.

Qızdar deyir:

– Ana, nolup?

Dedi:

– Xəsdələnmışəm. Soyux dəyip. Ölürəm, hər yerim ağrıyır. Belə çönəndə çərəh xırta-xırt eliyəndə dedi:

– Görürsən pütün soyux məni qurudupdu. Qızlar dedilər ki, eybi yoxdu, həkim çağırarix. Səni malicə eliyər. Bir xelləh keşdi. Bir də gördüm tapbılıt gəldi. Sən demə bınnar da gəlinnərdir. Gəlinnər də gəldi ki, bə bı arvada nolupdu? Qızdar deyir ki, anamız xəsdələnip. Oydu ku, bir az keşdi, oğlannar gəldi. Oğlannar gələndə dedi:

– Anamıza nolup?

Qızdar deyillər ki, bəs anamız xəsdələnip. Arvat bı tərəf aşır xırtaxırt. Oğlannar dedi ki, eybi yoxdu səhər həkim çağırarix səni malicə eliyər. Oydu ku, arvat dedi ki, oğul, Vallah, mən öləcəm. Mənim vəsiyyətim var. Vəsiyyətimə qulax asın.

Oğlannarı dedi:

– Ana, nə vəsiyyətdi?

Dedi ki, oğul, o xənçəl nə xənçəldi? Ordan asılıfdı. O elə elədi ki, səbətin altındakı oğlan da eşitsin.

Dedilər:

– Bəs sənın yadında dəyil? Bizim atamızı filan vaxtında bir cahıl oğlan öldümüşdü. Biz isdədih onu tutax, xənçəl əlinnən düşdü, tuta bilmədih. Həməən xənçəli götümüşüh neçə ildi saxlıyırıx ki, o ras gələndə gəlip bı xənçəlnən onu öldürəh.

Dedi:

– Oğul, indi ki, elədi indi birdən işdi, qəzədi, həməən qonax gəldi bizə. Onda nətəhər olar? Bilmədən gələr qonax çıxar.

Dedilər:

– Qonax gələr, qonax Allah qonağıdı nə işi varsa hamısını köməhlih eliyərih, düzəldərih gedənnən sora bizim düşmənimizdi, biz də onun düşməniyih. Oydu ku, oğlana dedi ki, səbətin altınnan çıx.

Oğlan çıxdı gəldi. Bunnar baxdılar ki, bı bir əhilləşipdi*. O zaman cahılıydı, indi bir az əhilləşip. Oydu ku, öpüşdülər, görüşdülər. Dedi:

– Sən bizim atamızı öldümüsən. Eybi yoxdu qonax gəlmisən biz qonağı evimizdə öldürmərih. Sənın nə işin varsa köməhlih eliyərih. Dedi ki, Vallah, bu işdən ötürü gəlmişəm. Bir qız bırdan aparmışdım mənim başıma bı oyunu gətiripdi. Başımı da yaralıyıp. Bir ay da malicə almışam, gəlmişəm qızın dalınca.

Dedi:

– Həə. Yadıma düşdü. Sənın dediyin qızı bıranın patşahının olğuna nişan qoyuplar. Sabah, bürüsüyün qızı köçürdəcəhlər.

Oydu ku, dedi:

– Bəs neyniyəh?

Dedi:

– Heş fikir eləmə, bizim qızdar onun qulluğunda dururlar. Onu bəziyillər, eliyillər. Gəlinnər də orda iştirak eliyillər.

*ahıllaşmaq– yaşlanmaq, qocalmaq

Bizim işimiz də odu ku, oğlannarın, biz də onun həyətində, şahın həyətində qaroulux.

İndi sən gecənin bir vaxdında k1, gələrsən biz səni içəriyə götürərih, gəlin gəlməmişdən qabax. Hansı otağa ki, gəlin gələcəh. Biz səni bir palaza pükərih dayıyarıx divara. Elə ki, gəlinnən bəy otağa girəndə ordan çıxarsan oğlanı öldürərsən, qızı götürüp qaçarsan. Biz sənin atını da eşihdə tərsinə nallıyacıyix. Əyər at belə gedipsə, onnar elə biləcəh at belə gedipdi. Onnan sora çıxıp gedərsən. Onnan sora gedənnən sora, qardaş, sən genə bizim düşmənimizsən. Harda səni qırax yerdə tutsax səni öldürəciyih, ancax öz evimizdə yox.

Oydu ku, oğlanı da ötdülər həməh otağa ki, oğlannan gəlin gələcəhdi. Gəldilər o otaxda bını bir xalçıya pühdülər qoydular divara dayadılar. Xeylax keşdi dəh-dəsgahnan toy çala-çala hamı çəkildi gəlinnən bəy gəldilər elə həməh otağa. O, ordan xalçanın içinnən çıxdı yanında xəncəli vardı oydu ku, oğlanı xəncəlnən öldürdü, doğradı. Qızı götdü, atı mindi qaşdı.

Boy bınnar ha gözdədilər ki, bəyin səsi gələcəh səhər durdular heş kəs bəs yoxdu. Qapını döydülər baxdılar qapı açıldı. Gəlin də yoxdu, gədəni də öldürüplər. Oydu ku, tüşdülər o yana, bu yana baxdılar ki, hə bir atdı burdan çıxıp gedipdi.

Dedilər:

– Yəqin ki, o qızı da götürüp gedipdi, qaçırıpdı.

Oydu ku, düşdülər dalına. Oğlan belə getmişdi, amma nalları belə tüşmüşdü. Bı tərəfdən də nə qədər gəzdilər, tapa bilmədilər. Əl çəhdilər.

Oğlan da həməh qızı götdü gətdi evə qoydu. Oydu ku, dedi:

– Əli, mənim başıma gələn əyfalatı haman bı nişannım eliyipdi. Nağıl bınnan da kutardı.

MURAD QAPISI

Biri varmış, biri yoxmuş, keçmiş zamanlarda bir padşah varmış. Bu padşahın övladdan-uşaqdan gözünün ağı-qarası bircə oğlu varmış. Günlərin bir günü padşah vəfat edir. Uamaat yığışıb onu dəfn edir və oğlunu padşah seçirlər.

Aradan bir müddət keçir, padşah vəziri də götürüb xəzinəyə baş çəkir. Vəzir otaqların birində al qumaşa bürünmüş sandığı göstərib deyir ki, bu sənin atanın ən qiymətli varidatıdır. Padşah sandığı açdırır. Görür ki, sandığın içində çox qiymətli bir mücrü və onun içində də ipək yaylığa bükülü bir buğda dənəsi var. Amma bu buğda dənəsi adi buğda dənəsindən çox-çox böyükdür. Padşah fikirləşir ki, bu buğda dənəsi nə olan şeydir ki, atam onu bu cür saxlayıb. Atamın bu qədər var-dövləti ola-ola niyə bir buğda dənəsi onun ən qiymətli varidatı hesab olunur. Burda nə isə bir sirr var. Vəzir onu mənə demir. Padşah üzünü vəzirə tutub deyir:

– Sən atamın baş vəziri kimi bu buğda dənəsinin nə olduğunu bilməlisən. Burada nə isə bir sirr var. Sənə möhlət verirəm, gərək bu sirri açasan. Əgər aç bilməsən boynunu vurduracam.

Vəzir nə qədər and-aman edirsə, mümkün olmur. O, kor-peşman evinə qayıdır, yaxın dostları ilə məsləhətləşir. Onlardan biri deyir:

– Bu çox müşkül məsələyə oxşayır, biz bundan baş aç bilmərik. Bunu bilsə, ancaq, filan kənddə yaşayan yaşlı yüzü ötmüş filan qoca bilər.

Vəzir həmin dostu ilə qocanın yanına gedir. Görür ki, qocanın əməli-saleh övladları onu yun mahlıc içində böyrək yağı kimi bəsləyirlər. Amma buna baxmayaraq, kişi əpriyib, əldən düşüb, heç durub yeriməyə də taqəti yoxdur. Qocalıq o qədər üz verib ki, kişi ancaq danışır. Vəzir qoca

ilə hal-əhval tutur, sonra soruşur ki, padşahın xəzinəsindəki sandıqda bir buğda dənəsi var, bəlkə sən biləsən bu dənəni padşah niyə belə əziz saxlayıb. Qoca deyir ki, mən belə şeylərdən baş açma bilmərəm. Məndən yeddi ağac aralıda məndən böyük qardaşım yaşayır, bu məsələni ondan öyrən. Vəzir həmin kəndə gedir. Görür ki, bu qardaş da çox qocalıb, amma kiçik qardaşına nisbətən bir az diribaşdır, özü yeriyir, oturub-durur. Vəzir xoş-beşdən sonra məsələni bu qardaşdan da soruşur. O deyir ki, mənim böyük qardaşım doqquz ağac aralıda, filan kənddə yaşayır. Buğda dənəsi haqda bilsə o biləcək, bilməsə bu məsələni açan çətin tapılar. Əlacız qalan vəzir böyük qardaşın yanına gedir. Görür ki, bu qardaşın özü gəzib dolanır, at minir, qoyun-quzu dalınca qaçır. Vəzir ondan soruşur ki, sən o biri qardaşlarından böyüksən, amma onlardan yaxşı qalmısan, bunun səbəbi nədir? Böyük qardaş cavab verir:

– Qardaşlarım düz deyir, mən onlardan böyüyəm. Biz ata-anamızdan sonra bir az bənəgüzarlıq edib, yaşayırdıq. Dolanışığımız da pis deyildi. Amma di gəl ki, kiçik qardaşımız dolanışığından hey gileyli olurdu. Az da olanda ax-vay edirdi, çox da olanda. Evdə ailə ilə rəftarlığı da yox idi. Mən isə az da olsaydı, çox da olsaydı, ona min şükür edirdim. Deyirdim ki, qismət nədirsə, o da olacaq. Bax ona görə də kiçik qardaşımızın ah-vayı onu, o günə salıb. Ortancıl qardaşımız bir az şükürlü olduğuna görə gəzib dolana bilir. Məni isə bu gündə saxlayan səbirli, şükürlü olmağımdır.

Bu söhbətdən sonra o, vəzirdən soruşdu:

– İndi de görüm, məramın nədir? Mənim bu komama nə məqsədlə gəlmisən?

Vəzir başına gələn əhvalatı nağıl elədi. Böyük qardaş dedi:

– Vəzir, sən ki, başına bu işlər gəlib, o padşahın cavanlığından, dəliqanlı olmasındandır. Heç bir ağıllı padşah bir buğda dənəsi üstə ölüm hökmü verməz. O dənə

ki, deyirsən mən gərək onu görüm. Dənəyə baxmamış heç nə deyə bilmərəm.

Vəzir həmin qardaşı saraya gətirib buğda dənəsini ona göstərir. Böyük qardaş dənəni diqqətlə nəzərdən keçirib vəzirə deyir:

– Vəzir, sən baxtın gətirdi. Bu dənə padşahın ulu babasından qalır. Bu haqda çox maraqlı bir hekayət var. Onu mənə babam nağıl edib. İndi mən deyim sən də bil ki, bu dənəni padşah niyə belə əziz saxlayırmış.

Vəzir qonağı evinə gətirdi, ləziz yeməklərlə süfrə açdı. Yemək içməkdən sonra böyük qardaş söhbətə başladı:

– Çox qədim zamanlarda Təbrizdə Həsən adlı bir nəfər varlı kişi varmış. O, hər il torpaqlarını əkdirər, becərdər və həmin gəlirlə də dolanarmış. Həsən ağa çox halal-hümmət adam imiş, həmişə haqq hesabına düz olar, yetim-yesirə əl tutarmış. Bir yaz günü o, yerini əkdirmək üçün Murad adlı bir rəncbərlə sövdələşir, onunla belə şərt kəsir ki, ona cüt, öküz, toxum versin, taxılın daşınıb döyülməsi üçün şərait yaratsın. Məhsul hasilə yetdikdən sonra onu bölsünlər. Hər ikisi bu şərtə razılaşırlar.

Murad əkəcəyi yerin yanına gəlir, cütü qoşub "Ya Allah, məndən hərəkət, səndən bərəkət",– deyib işə başlayır. Bir neçə gün belə işləyir. Bir gün cüt iri bir daşa ilişir. Murad nə qədər haylayırsa, öküzlər daşı çıxara bilmir. O, daşın ətrafını qazmağa başlayır ki, ilişmiş cütü sıxarsın. Bu vaxt daşın altından bir deşik açılır. Murad oranı eşələyəndə içi qızilla dolu üç küp tapır. O, fikirləşir ki, gör bu Həsən ağanın varı-varidatı nə qədərdir ki, bu qədər qızılı burada basdırıb. Murad küplərin üstünü torpaqlayıb, öküzləri otlağa buraxır və gəlir məsələni Həsən ağaya danışır. Həsən ağa tez əkin yerinə gəlir, Muradla birlikdə küpləri evə gətirir. Həsən ağa öz-özünə fikirləşir ki, Murad çox halal adamdı, o bir öynə çörəyə möhtac ola-ola bu qədər qızıla əl vurmayıb. Demək, bu qızıl onun qismətinə çıxıb. Yoxsa,

illər uzunluğunu bu yer şumlanır, tapılışdı, indiyə qədər tapılırdı. Çox fikirdən sonra o, Murada deyir:

– Murad, qızıllar mənim deyil, onu mən basdırmamışam. Bunlar sənin qismətinə çıxıb, indi fikrin nədir?

Murad deyir:

– Ağa, yer sənindi, mal da sənindi, mənim qarışacağım yoxdu.

Həsən ağa çox çək-çevir edir, amma Murad razılaşmır. O, Muraddan soruşur ki, oğul-uşaqdan nəyin var? Murad da cavab verir ki, bir qızım var.

Həsən ağa deyir:

– Murad, sən çox halal adamsan, özgə malında gözün yoxdu. Allah-tala da bu varı bizə qismət eləyib. Deməli, bu qızıllar hər ikimizindi, onu qardaş malı kimi bölməliyik. Bu varidat da bizə halal olsun deyə, məsləhətdir ki, sən qızını mənim oğluma verəsən.

Hər ikisi razılaşır. Onlar toy edib övladlarını evləndirir, qızılların bir hissəsini onlara verib, qalmışını da yarı bölürlər.

Murad da rəncbərliyindən əl çəkməyib Həsən ağanın yerini şumlayıb buğda səpir. Səpindən sonra Murad Həsən ağaya deyir:

– Ağa, mənim ürəyimdə iki arzum var idi, onun biri qızımın xoşbəxt olmasını görmək idi. Çox şükür olsun Allaha ki, o, halal bir evə düşdü. İkinci arzum isə Xorasani ziyarət etməkdir. Mən istəyirəm ki, Xorasanda ağanın kümbəzinə bir qapı düzəltdirib qoyduram. Qoy ellərə car olsun ki, bu dünyada Murad adında da bir rəncbər varmış. İndi məsləhətin nədir?

Həsən ağanın məsləhəti ilə Murad qiymətli bir qapı düzəltdirib, Xorasani ziyarətə gedir. Ziyarətdən qayıdan Murad buğda zəmisinə qulluq edir. Vaxt o vaxt olur ki, buğda zəmisinə at üstündə adamın qurşağına çıxır. Sünbüllər saralıb dənə dolur. Sünbüldə hər buğda dənəsinin biri ərik

dənəsi boyda olur. Hamı bu işə məəttəl qalır.

Həsən ağa Muraddan soruşur:

– Murad, mən bu böyüklükdə buğda dənəsi görməmişəm. Sən dünya görmüş adamsan, buğda dənələrinin bu böyüklükdə olmasına nə deyirsən?

Murad deyir:

– Həsən ağa, bu Allah-talanın bizə verdiyi ne'mətdir. Hər ikimizin halallığının timsalıdır. Ürəyimizdə olan doğruluğun, düzgünlüyün haqqıdır. Onu müqəddəs pay kimi saxla, o, bərəkət nümunəsidir. İnsanlar arasında halallıq olduqca, bu buğda dənəsi belə qalacaq, haramı halala qatdıqca o kiçiləcək.

Muradın bu sözündən sonra Həsən ağa həmin buğda dənələrindən bir az aparıb padşaha verir. Padşahı təəccüb bürüyür. O, buğda dənələrini nə qədər əkirsə o bitmir, hər əkəndə də buğda dənələri çürüyüb yox olur. Padşah Muradı yanına çağıraraq buğda dənəsinin sirrini soruşur. Murad deyir:

– Padşah sağ olsun, bu buğda dənələrini əkdirmə, nə qədər ki, yer üzündə haqq-ədalət yoxdursa, bunlar göyerməyəcək. İllər ötəcək, vaxt gələcək ki, haqsızlıq hər tərəfi bürüyəcək. Onda bu buğda dənələri əriyib-əriyib lap kiçiləcək. Yaxşı olar ki, sən onları gələcək nəslə saxla, qoy bizdən sonra gələn insanlar görsünlər ki, halallıq doğruluq, düzgünlük nə demək imiş.

Padşah Muradın məsləhəti ilə buğda dənələrini mücrüyə qoyub həmin sandıqda saxlayır. Hər yaz açılarda dənələrdən birini əkdirir, ancaq onlar bitməyir. Aradan xeyli müddət keçir. Həsən ağa da, Murad da, həmin padşah da ömürlərini bağışlayır. Sonra gələn padşahlar da buğdanı nə qədər əkirlərsə, o bitmir. Ona görə hər gələn padşah da dənəni qiymətli varidat kimi özlərindən sonrakı padşahlara saxlayırlar.

Burada söhbətini sona yetirən böyük qardaş vəzirə

deyir:

– Bil və agah ol ki, bu buğda həmin dənələrdən biridir. Axtarsan yer üzündə ikisi-üçü ancaq qalar. O, dənədən kimdə varsa, o, muradına tez çatır, bütün arzuları həyata keçir. Buna görə ona "Murad buğdası" da deyirlər.

Bu söhbətdən sonra vəzir rahatlanır. O, əhvalatı olduğu kimi padşaha danışır. Padşah da buğda dənəsinin sirrini öyrəndikdən sonra onu atasının sandığına qoyub ulu babalarından qiymətli yadigar kimi saxlayır və vilayəti ədalətli idarə edir. Vəzir də şad-xürrəm yaşayaraq həmin qardaşlarla dostluğunu davam etdirir və Xorasana "Murad qapısı"nı ziyarətə gedir.

ŞƏMİNİN NAĞILI*

Biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. Bir gün bu padşahın gözləri tutuldu. Tay məmləkətdə təbib, dərman qalmaq hamısını elədilər, kar salmadı ki, salmadı. Axırda dedilər, onun gözünün dərmanı deryada bir ağ balıq var, ondadı.

Bəli, padşah əmr elədi qoşun atlandı. Padşahın iki oğluynan vəziri də qoşunun başında həmin balığı tutmağa getdilər. Bir ay sərəsər deryanın kənarında o yanbu yana gəzib, balığı axtardılar. Bir aydan sonra, nəhayət, bunlar balığı tutdular. Padşahın kiçik oğlu da gəldi bura. Baxıb gördülər bu bir qəşəng balıqdı, adam deyir həmişə buna baxım. Bunların ürəyi qəbul eləmədi ki, balığın gözlərini çıxarsınlar. Nə var, nə yox doxsan yaşında atalarının gözləri açılacaq. Balığı gətirib atdılar deryaya. Vəzir də ki, elə allahdan bir belə şey axtarırdı. O saat daban aldı padşahın yanına, dedi:

– Bəs mən əzab çəkdim, balığı tutdum, oğlanların onu deryaya atdılar.

Padşah o saat əmr elədi oğlanlarının ikisini də məmləkətdən çıxartdırdı.

İki qardaş bir-birinə qoşulub düşdülər yola. Az getdilər, çox getdilər kiçik qardaş başladı ağlamağa ki, acmışam.

Böyük qardaş onu bir ağacın dibində oturdub, özü getdi şəhərə ki, bəlkə bir az çörəkdən-zaddan tapa gətirə. Gəlib şəhərə çatanda gördü yaman qiyamət var. Hamı yığılıb meydana quş uçurdurlar. Sən demə bu şəhərin padşahı ölübmüş, dövlət quşu uçurdurlarmış. Bu da bir tərəfdə durub başladı tamaşa eləməyə. Quşu uçurtdular, quş düm-düz gəlib qondu bu oğlanın başına; gəldilər ki,

* Bu nağıla "Şəmi cühudun nağılı" da deyilir.

görsünlər kimin başına qonub, baxdılar ki, bir çalimbır* paltarlı uşağın başına qonub. Quşu bunun başından götürüb dedilər ki, yəqin səhv eləyib, yoxsa nə təhər oldu ki, bu qədər əməlli-başlı adamları qoydu, getdi qondu bir dilənçinin başına, özü də heç bilmirik haralıdı.

Qərək, quşu ikinci dəfə uçurtdular, quş yenə düm-düz gəlib qondu oğlanın başına. Gəlib gördülər yenə qonub onun başına. Hirsənib onu ordan qovdular. Quşu yenə uçurtdular. Quş qalxıb havaya axtardı-axtardı, yenə də gəlib qondu oğlanın başına. Vəzir, vəkil yenə quşu təzədən uçurtmaq istədilər, amma camaat qışqırdı:

– Quş ki, üç dəfə onun başına qonub, elə padşahımız odu ki, odu.

Vəzir, vəkil gördülər ki, yox, camaatın havası yuxarıdı, axırda deyəsən sürüş** düşəcək, naçar razı oldular. Oğlanı tutub apardılar hamama. Bəli, lazımı qaydalarını yerinə yetirib onu çıxartdılar taxta.

Sizə kimnən xəbər verim, kiçik qardaşdan.

Kiçik qardaş gözlədi, gözlədi qardaşı gəlib çıxmadı. Hava başladı qaranlıqlaşmağa. Yazıq uşaq axırda çıxıb bir çinar ağacında yatdı. Səhər yaxınlaşırdı, bir də gördü bir karvan gəlir. Tez ağacdan düşdü, qoşuldu bu karvana. Şəhərdə-bazarda gəzə-gəzə gəldi çıxdı bir halvaçı dükanının qabağına. Halvaçı gördü bir qəşəng oğlan durub burda, amma özü də deyəsən qərrib adama oxşayır. Fikirləşdi ki, elə yaxşı oldu, bunu aparıb özümə şeyird elərəm. Bir qarın çörək verib işlədərəm. Bu fikirnən oğlanı çağırdı:

– Bala haralısan?

Oğlan dedi:

– Qərribəm.

– Mənim yanımda şeyird qalarsanmı?

* Cındır.

* Hərəkət, qarışıq, "şuriş" əvəzinə işlənmişdir.

Oğlan dedi:

– Niyə qalmıram.

Bu halvaçının adı keçəl Əhməd idi. Özü də lap noxudu keçəl idi. Odu ki, bunun halvasını heç kəs almazdı. Elə ki, oğlanı elədi özünə şeyird, başladı bunun müştərisi artmağa. Bütün şəhərə söz yayıldı: "Keçəl Əhmədin bir qəşəng şeyirdi var". Ta heç halva almaq istməyənlər də gəlib ondan halva alırdılar. Elə oldu ki, ta Əhmədin dükanının qabağında camaat nobata* dururdu.

Bir gün padşahın qızı öz kənziləri ilə hamama gedirdi. Hamamın qapısına çatanda, kənzilərin birisinə pul verdi ki, getsin bir az halva alsın. Kənz gəlib gördü adə, burda halva satan bir oğlan var, yemə, içmə xətti-xalına, gül cama-lına tamaşa elə. Kənz elə birtəhər ki, bir az halva alıb, heç pulunun qalanını da almayıb, qayıtdı hamama. Gördüyünün üstünə bir az da qoyub, padşahın qızına xəbər verdi.

Padşahın qızı əvvəl fikir vermədi, sonra gördü ki, yox, qızın dili ağzına girmir, dedi, bir gedim görüm bu necə şeydi.

Elə bir ala-təhər yuyundular. Qız kənzilərdən birinin paltarını geyib birbaş düzəldi halvaçı dükanına. Gəlib elə oğlanı görcək huşu başından dağıldı. Bir o dükana girdi, bir bu dükana girdi, bir az huşu başına gəldi. Çağırıb keçəl Əhmədi ona pul verib dedi:

– Bu pula görə halva çək, axşam ver şeyirdinə gətirsin padşahın qızına.

Əhməd tez oğlana bir dəst yaxşı libas aldı, axşam göndərdi ora. Qız oğlanı gətirdi evə, başladılar söhbətə, elə ki, qaranlıq düşdü, oğlana yenə bir qızıl verdi, tapşırırdı ki, sabah yenə halva gətirsin.

Bunlar hər gün belə söhbətlərində olsun, sizə kimdən xəbər verim, yaxın şəhərlərin birində Şəmi adında bir tacir

* Növbəyə.

varıdı. Padşahın qızına vurulmuşdu. Amma özü də bilirdi ki, padşah, qızı ona verməyəcək. Bir neçə vaxtıdı ki, alış-verişin, işin-gücün buraxıb gəlib oturmuşdu burda ki, birtəhər çarə tapıb qızı alsın. Keçəl Əhməd baxdı ki, oğlan gündə hər axşam padşahın qızına halva aparır, bir qızıl gətirir. Əhmədin dükanı tay oldu qiyamət. Əvvəllər heç kəs onun dükanına yaxın gəlib halva yeməzdi ki, kifirdi, indi tay dükanının qabağında nobat durur. Keçəl Əhməd çox vaxt özü dükanda oturmazdı. Bütün işi oğlan görürdü. Keçəl Əhməd hər məclisdə o saat öz halvasından söhbət açardı:

– Bəs mənim halvamın yanında Bağdad halvası nə qələt eləyər, gör necə halva bişirirəm ki, hər gün padşah qızı məndən bir qızılıq halva alır.

Bəli, bu əhvalat yavaş-yavaş böyüdü, axırda gəldi çatdı Şəminin qulağına.

Şəmi çox vələdizna adamdı. Bu söhbəti eşitcək, barmağını dişlədi ki, ay gədə, bu iş belə deyil ki, olsun, yəqin burda bir əmma var.

Tez bir qarı tapıb dedi:

– Gərək bu işdən mənə hali eləyəsən.

Qarı ki, sarı-sarı qızılları gördü, imanı getdi cibinə, dedi:

– Mənə belə bir sağ gözüm üstə.

Bəli, qarı özün verdi qızın kənzlərinin yanına, əhvalatı öyrəndi ki, qız oğlana aşiq olub.

Şəmi işi bilcək, gedib tutdu Əhmədin yaxasından ki, gərək şeyirdini satasan mənə.

Əhməd nə qədər elədi Şəmi əl çəkmədi, axırda bir ətək pul verib oğlanı aldı. Buna bir dəst yaxşı libas geyindirib, dedi:

– Mən hər nə desəm, sən gərək onu təsdiq eləyəsən.

Oğlan nə bilsin ki, nə var? Dedi:

– Baş üstə.

Şəmi onu yanına salıb birbaşa üz qoydu padşahın sarayına, gəlib əyləşdi elçi daşının üstündə. Buranın padşahı qızı anadan olanda bütün vilayətdə olan cindarları, cadugərləri yığıb qızın meylini bir lal tutuquşuna tilsimbənd eləmişdi. Odu ki, hər kim gəlib qızı istəyirdisə, padşah tutuquşuna baxırdı; tu-tuquşu da dinib-danışmırdı. Padşah deyirdi:

– Balam, mənə qızım sənə qismət deyil.

Elə ki, padşaha xəbər verdilər ki, bir tacir əyləşib elçi daşının üstündə, padşah əmr verdi gətirsinlər içəri. Bəli, Şəmi girdi içəri, ədəb salamını verib dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, qapına gəlmişəm, mənə dala qaytarma, gərək qızını mənə oğluma verəsən.

Bu sözləri deyib, oğlanı göstərdi. Oğlan durdu ayağa, baş əydi. Padşah bir diqqətnən oğlanın üzünə baxdı, gördü heç pis oğlan deyil, dönüb tutuquşuna baxdı.

Tutuquşu üç dəfə qəh-qəh çəkib güldü. Qız otağında oturmuşdu, bir də gördü ki, tutuquşu güldü, tez o yan, bu yana baxdı ki, görsün baxtı kimə açılıb, gördü adə, o oğlandı! Sevindiyyindən ta bilmədi nə qayırsın.

Bəli, tədarük görüldü, qonaqlar çağırıldı, qırx gün, qırx gecə toy oldu, qızı verdilər Şəminin oğluna. Şəmi başladı yavaş-yavaş tədarük görməyə. Elə ki, hər şey hazır oldu, padşah da bir dəstə qoşun verdi ki, aparıb onları yola salsınlar.

Şəmi öz şəhərlərinə getməyib, üz döndərdi ayırı tərəfə. Az getdilər, çox getdilər, bir düzənliyə çıxdılar, gecə çadır qurdular. Şəmi qoşun böyüyünün çadırına gəldi. Bir az o yandan, bu yandan söhbət eləyəndən sonra dedi:

– Balam, hələ bizim şəhərə bir aylıq yol var. Axı bu qədər qoşun bizim nəyimizə lazımdı. Gəl bunların hərəsinə bir az pul verək, geri qayıtsınlar və səni bu yaxın şəhərin birində gözləsinlər. Biz bir-iki nəfərnən gedək.

Sərkərdə bu sözü eşidən kimi razı oldu, qoşunu burda

qoyub düzəldilər yola. Bir-iki gündən sonra gəlib çatdılar bir dəryanın qırağına. Şəmi gecəni orda elədi. Hamı yatandan sonra özünü verdi gəmiçinin yanına. Onu bir tərəfə çəkib, ovcuna bir az pul basdı, dedi:

– Sabah sən deynən ki, mən gəmiyə ancaq üç nəfər götürə bilərəm.

Bəli, sabah hamı durdu, yüklər vuruldu, gəmiyə minmək istəyəndə gəmiçi dedi:

– Mən gəmiyə üç nəfərdən artıq götürə bilmərəm, minik çoxdu.

Bir az deyişdilər, yalvardılar, olmadı ki, olmadı. Şəmi sərkərdəni bir tərəfə çəkib dedi:

– Balam, görürsən, tərsliyi tutub götürür. Sən gəl belə elə, bu qızilları götür, elə burdanca qayıt dala, tay neyləyək, elə gəlmiş kimi varsan.

Bu sözləri deyib ona bir kisə qızıl verdi. Sərkərdə qızilları görcək razılaşdı. Şəmi qızı, bir də oğlanı götürüb mindilər gəmiyə, düşdülər yola. Şəmi qızınan oğlanı hələ bir-birinin yanına qoymurdu ki, gedib öz şəhərimizdə toy eləyək.

Elə ki, gecə oldu, Şəmi özün verdi gəmiçinin yanına. Onun ovcuna bir az pul basıb dedi:

– Mənim bu oğlumu at bir dəryada çimsin.

Gəmiçi də elə arif adamıdı, mətləbi başa düşdü. Şəhərə yaxın oğlan gəminin üstündə durmuşdu, dəryaya tamaşa eləyirdi. Gəmiçi daldan onu itələyib dəryaya saldı. Qız bunu görüb paltarını tikə-tikə eləməyə başladı, başını yoldu. Ancaq əli heç bir yerə çatmadı, axırı çarəsiz qalıb başladı ağlamağa.

Bir az keçənnən sonra Şəmi bu qızı almaq istədi. Şəmi nə qədər elədisə, qız ona getmədi. Şəmi çox dedi, qız az eşitdi, olmadı ki, olmadı. Axırda naçar qalıb ona bir ev tikirdi, qalabənd elədi, qızı qoydu içinə ki, qalar-qalar ağillanar.

Qız burda qalmaqda olsun, Şəmi ticarətində. Sənə kimdən xəbər verim oğlandan.

Elə ki, oğlan dəryaya düşdü, həmin ağ balıq ki, oğlan onu azad eləyib dəryaya atmışdı, oğlanı görəni kimi, götürüb kənara qoydu, dedi:

– Get oğlan, yaxşılıq yaddan çıxmaz. Sən məni azad elədin, mən də səni ölümdən qurtardım.

Oğlan burdan durub, üz qoydu şəhərə tərəf. Az getdi, çox dayandı, çox getdi, az dayandı, gördü ki, şəhərin kənarında bir çoban qoyun otarır. Çobanın yanına gəlib salam verdi, çoban bunun salamını qaytarandan sonra soruşdu:

– Oğlan, haralısən? Hardan gəlib, hara gedirsən?

Oğlan bir ah çəkib, dedi:

– Qəribəm, çoban qardaş, karvandan qalmışam.

Çoban dedi:

– Niyə ah çəkirsən? Gəl gedək bizə. Elə mən də sənə kimi bir qardaş axtarırdım.

Çobannan oğlan oldular qardaşlıq. Çoban qoyunlarının başını qaytarıb düzəldi şəhərə tərəf. Gəlib şəhərə çatdılar. Çoban qoyunları rahatlayandan sonra oğlanı da götürüb gəldi evə. Anası ortalığa gətirib bir qazan aş qoydu. Bir tərəfdən oğlan, o biri tərəfdən də çoban aş girdilər. Oğlan bir az yeyəndən sonra doyub çəkildi.

Çoban soruşdu:

– Niyə çəkildin?

Oğlan dedi:

– Doydum.

Çoban bir az güldü:

– Səni saxlamağa nə var, lap qarışqa kimi yeyirsən ki?

Bunu deyib kasanı çəkdi başına, bir, iki, üç qurtumda qurtardı. Çoban dedi:

– Zəhrimar qaşiq da getdi qarnıma.

Günlərin bir günündə çoban oğlana dedi:

– Qardaş, mən istəmirəm ki, səni də özüm kimi çoban eləyim. Gəl səni qoyum işə, bir sənət öyrən.

Oğlan razılaşdı. Çobanın bir dostu varıdı, qəssab idi, aparıb onun yanına şeyird qoydu. Oğlan burda qalmaqda olsun, qardaşlığı da hər gün gəlib ondan əhval-pürsan olurdu.

Günlərin bir günündə Şəmi gəldi bura ət almağa. Baxdı ki, ey dili-qafil, oğlan budu, burdadı. Keçdi dükanın dalına, çağırdı qəssabı yanına, dedi:

– Hər gün dükanında nə qədər ət satılır?

Qəssab dedi:

– İyirmi put.

Şəmi dedi:

– Hər putda neçə qazanırsan?

Qəssab dedi:

– İyirmi tükən.

Şəmi bir az fikrə gedib dedi:

– Sənin ətlərinin içində bir ət var, ondan bir girvənkə mənə versən, mən yüz tükənə alaram.

Qəssab məhəttəl qaldı ki, o hansı ətdi.

Şəmi oğlana işarət elədi. Şəmi ona yüz tükən pul verib getdi. Qəssab işi başa düşdü. Çox götür-qoy eləyib, axırda oğlanı çağırdı dükanın dalına. Oğlan içəri girən kimi onu xirtəkləyib basdı yerə. Oğlan başladı çapalamağa.

Bunlar əlləşməkdə olsun. Sənə xəbər verim çobandan.

Çoban yenə də dəyənəyini çiyinə qoyub qəssabın dükanına gəlirdi ki, görsün qardaşlığının keyfi necədi. Adə, gəlib gördü dükanda heç kəs yoxdu. Keçdi içəri ki, görsün bunlar haradadırlar. Baxıb gördü ki, qapı bağlıdı. Qulaq verdi, bir xırıltı səsi eşitdi. Elə bil ki, bir adamı döyürdülər, tappılızad da var. Çəkildi bir az dala, bir mədəd deyib, qapıya bir təkən vurdu. Bayaqdan qapı dabanından çıxıb düşdü yerə. Baxdı ki, ey dili-qafil, əgər bir az tez çatmasaymış qardaşlığını burda öldürürmüşlər. Tay

çobanın gözüne dünya görünər? Bayaq qəssabın ombasına bir çomaq ilişirdi. Sonra qəssabın yanından oğlanı götürüb bir aşpaz dostu varıdı, onun yanında şə– yird qoydu. Özü də tapşırdı:

– Eyhana, əgər qardaşlığımı başından bir tük əskik olsa, atanızı yandıraram.

Oğlan başladı aşpazın yanında işləməyə. Bu burda işləməyində olsun, sənə kimdən xəbər verim Şəmidən. Şəmi gəldi görsün oğlan öldü, ya yox? Gördü nə qoymusan, nə axtarırsan? Qəssab ombalarına məlhəm qoyub. Şəmi işdən agah olub, başladı oğlanı axtarmağa. Axır gəlib aşpaz dükanında tapdı. Aşpaza pul verib on-on beş şiş kabab tapşırdı. Özü də dedi:

– Verərsən bu oğlan gətirər mənim dükanıma.

Bəli, kabab hazır oldu. Oğlan kababı götürüb, getdi dükana, gördü bir kişi oturub üzündə niqab. Oğlan ta bilmədi ki, bu Şəmidir. Kababı verdi qayıtdı. Qapıçı onu buraxmayıb dedi:

– Gərək ağa kağız verə, sonra.

Oğlan təzədən qayıtdı Şəminin yanına, dedi:

– Bəs məni qoymurlar çıxam gedəm.

Şəmi niqabın altından ona baxıb dedi:

– Keç o biri otaqdan kağız al.

Oğlan keçəndə gördü burda iki adam oturub xəncəl, bıçaq itiləyirlər. Onu görcək gülə-gülə dedilər:

– Gəl əyləş, bu saat sənin kağızını verərik.

Oğlan gördü adə, deyəsən bunların niyyəti ayrıdı. Durdu əkilsin, qoymadılar.

Bunlar burda qalsınlar, sizə kimdən deyim, çobandan.

Çoban yenə qardaşının yanına gəlmişdi, gördü yoxdu, soruşdu, dedilər ki, bəs xörək aparıb.

Elə bil ürəyinə damdı ki, burda bir hiylə var. Dükanı soruşub düşdü yola. Gəlib onda yetişdi ki, elə az qala

gədəni kəsələr.

Çoban bunlara bir toy tutdu, bir toy tutdu ki, gəl görəsən. Amma Şəmi işi pis görüb əkildi. Çoban oğlanı götürüb gəldi evə, dedi:

– Gəl gedək, qardaş, yaxşısı budu elə gedək çoban olaq.

Gəldilər yolda qabaqlarına bir uca imarət çıxdı. İmarətin küləfrəngisində bir nazənin sənəm dayanmışdı. Qız oğlanı görcək, özün küləfrəngidən atdı yerə. Oğlan baxdı ki, öz sevgilisidi.

Bunlar burda qucaqlaşmaqda idi, bir də Şəmi yetişdi. Elə istədi yaxına getsin, çoban əldən bir dəyənək qoydu onun başına, dedi:

- Hara soxulursan, qoymazsan qardaşım keyf eləsin?

Şəmi haray-qışqırıq saldı ki, evimə oğru gəlib. Qərəz, adamlar gəlib çobanı da, oğlanı da tutub apardılar padşahın yanına. Oğlan içəriyə girəndə padşah ah çəkib özündən getdi. Hamı töküldü padşahın başına. Dünya bir-birinə dəydi, hannan-hana padşahın huşu özünə gəldi. Demə bu oğlan padşahın böyük qardaşymış.

Şəmini bağladılar dəli qatırın quyruğuna, dağdan-daşdan o qədər sürüdülər ki, parça-parça oldu. Oğlana qırx gün, qırx gecə toy elədilər. Onlar yedilər, içdilər yerə keçdilər. Siz də yeyin, için dövrə keçin.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri özümün, biri də nağıl danışanın.

Siz sağ, mən də salamat. Siz yüz yaşayın, mən iki əlli, hansı çoxdu siz götürün, hansı azdı qalsın mənə.

ÜÇ ŞAHZADƏ

Biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. Bu padşah çox pul xərcləyib oğlanlarını oxutmuşdu. Oğlanlar öz zamanlarının dərslərini irəvan eyləyib elm dəryası olmuşdular. Günlərin bir günündə xəbər çıxdı ki, oğlanlar dərslərini qurtarıb gəlirlər. Di şəhər bəzəndi, dəsgah... Oğlanlar gəldilər. Bir neçə gün keçəndən sonra, padşah bir gecə böyük oğlunu yanına çağıraraq dedi:

– Oğul, daha oxuyub dərslərinizi qurtardınız, elə mən də qocalmışam, istəyirəm sabahdan padşahlığı verəm sənə, ortancıl qardaşını sənə vəzir, kiçik qardaşını da vəkil təyin eyləyirəm.

Oğlan doğrudan da çox ağıllı oğlan idi, dedi ki:

– Dədə, mən təzə gəlmişəm. Bütün ömrümü qürbətdə keçirmişəm. Ona görə camaatı, vilayəti necə dolandırmaq lazımdı, hələ bacarmıram.

Padşah oğlundan heç belə cavab gözləməirdi. Elə ki, bunu eşitdi, dedi:

– Get, ancaq qardaşlarına bu barədə heç bir söz demə!

Belə deyib oğlunu mürəxxəs elədi. Sabahı gecə ortancıl oğlunu çağıraraq dedi ki:

– Oğul, istəyirəm padşahlığı verəm sənə, böyük qardaşını vəzir, kiçiyi də vəkil təyin eləyəm.

Oğlan dedi:

– Yox, bunu mən qəbul eləməyəm. Məndən böyük qardaşım var, padşahlıq ona verilməli idi. O, dura-dura mən padşah olmaq istəyirəm.

Padşah bunu da mürəxxəs eyləyib tapşırırdı ki, qardaşlarına bir söz deməsin.

Üçüncü gecə kiçik oğlunu çağıraraq ona da haman sözləri dedi, o da cavab verdi ki:

– Böyük qardaşım dura-dura mən padşahlığı qəbul

eləmərəm.

Padşah bunu da mürəxxəs eyləyib tapşırırdı ki, qardaşlarına bu barədə heç bir söz deməsin. Qardaşlar üçü də bu sözdən pəcmürdə olmuşdular. Axırda ki, özlərini saxlaya bilməyib bu məsələni açdılar. Baxdılar ki, padşah üçünə də haman sözləri deyib. Fikirləşdilər ki, indi ki, biz onun sözünü rədd eləmişik, bizə bundan sonra pis nəzərnən baxacaq. Yaxşısı budu ki, biz də hələlik hirs soyuyanacan çıxmaq səyahətə.

Di padşaha adam göndərdilər, padşah razılıq verdi. Tədarük görüldü, lazım olan şeylər hazırlandı, oğlanlar üçü də dədələrinin görüşünə gəldilər. Padşah böyük oğlunun alnından öpüb, dedi:

– Get, oğul, ancaq yadında qalsın, qabağına çıxan qisməti təpikləmə...

Ortancıl oğlunun alnından öpüb, dedi:

– Gördün ki, bir məqsuda çatacaqsan, ona çatmaq üçün tələsmə.

Kiçik oğlunun alnından öpüb, dedi:

– Həmişə dara düşəndə qocaların məsləhətinə qulaq as!

Oğlanlar üçü də görüşüb, atları minib yola düşdülər. Gəlib yetişdilər bir özgə padşahın vilayətinə. Bir neçə vaxt qaldılar burda, bunların kamalları şəhərdə hamını heyran elədi. Bu şöhrət axırda gedib bu məmləkətin padşahına çatdı. Padşah bunların üçünü də qonaq çağırırdı. Di bir az söhbət eləyəndən sonra yemək gəldi. Padşah ayağa qalxıb dedi:

– Mən ac deyiləm, siz özünüz necə ki, kefinizdi yeyin, məni bağışlayın!

Padşah bunu deyib o biri otağa keçdi. Onun məqsədi ayrı idi. O, istəyirdi ki, onları tək qoyub, özü onlara tamaşa edib görsün, doğrudan necə adamlardı. Odu ki, qapının dalında əyləşib onları seyr eləməyə başladı. Böyük oğlan

ortadakı qızarmış quzudan bir az kəsib elə ağzına qoycaq tükürdü yerə. O biriləri soruşdular ki:

– Nə olub?

Böyük qardaş üzünü turşudub dedi:

– Bu quzu əti deyil, it ətidir.

Padşah bunu eşidib hirsləndi ki, onlar necə cəsarət eləyib onun süfrəsindəki əti it ətinə oxşadırlar. Elə istəyirdi ki, girib onları tutdursun, bu halda ortancıl qardaş əlini uzatdı şəraba. Şərabdən bir stəkan töküüb ağzına yaxınlaşdırcaq, tükürdü yerə.

Soruşdular:

– Nə oldu?

Dedi:

– Bu şərab deyil, insan qanıdır.

Kiçik oğlan dedi:

– Əlbəttə, aşpazdan əmələ gəlmiş biddən daha bundan artıq nə gözləmək olar ki?

Padşah bunu eşidəndə lap dəli oldu. Vaxt elədi ki, hirsindən bağı çatlasın. Bir istədi ki, üçünün də boynunu vurdura. Ancaq bir az fikir eləyib öz-özünə dedi:

– Yaxşısı budur, çağırım bir aşpazdan, şərabçıdan soruşum, sonra.

Çağırıldı aşpazı:

– De görüm, bu gün bişirdiyin quzunu hardan almışdın?

Aşpaz dedi:

– Şah sağ olsun, çoban sürüdən gətirmişdi.

Padşah əmr elədi, çoban gəldi.

– Bu quzunu hardan gətirmişdin?

– Şah sağ olsun, sürüdən.

– Çoban, bu quzudan it əti tamı gəlir, bir əməlli fikirləş!

Çoban bu sözü eşidəndə başladı yarpaq kimi tir-tir titrəməyə.

Padşah dedi:

– Qorxma de görüm bu nə işdi?

Çoban dedi:

– Padşah sağ olsun, həmin quzu anadan olandan iki gün sonra anasını qurd parçalamışdı. Biz fikirləşdik ki, ta bu böyüyüb bizə qoyun olmayacaq. Odu ki, ötürdük başına. İşin çəpindən həmin otlaqda bizim, üzdən iraq, itimiz də balalamışdı. Bir gün mən gəlib gördüm ki, həmin quzu iti əmir, ta buna heç fikir vermədim. Siz indi it ətinin tamı deyəndə yadıma düşdü, o yə'qin o quzu olacaq.

Padşah baxdı ki, böyük oğlanın dediyi doğru çıxdı. Onu mürəxxəs eləyib çağırırdı şərabçını. Soruşdu ki:

– Bugünkü şərabi hardan gətirmişdin?

– Meyxanadan, qibleyi-aləm sağ olsun!

– Bu şərab haranın üzümündəndi?

– Güllü bağın.

– Bu bağı kim saldırıb?

– Sənin rəhmətlik atan.

– Bilmirsən, o bağı yeri nə imiş?

– Şah sağ olsun, o bağı yeri qabaqca qəbiristanlıq idi. Sənin rəhmətlik atan oranı sökdürüb üzüm bağı elədi.

Padşah baxdı ki, ortancıl oğlanın dediyi də doğru çıxdı. Öz-özünə fikirləşdi, yaxşı, bunlar doğru oldu. Amma xırdanın hökmən boynunu vurduracağam. Çünki ta mən heç vəchlə aşpazdan əmələ gəlmiş bic deyiləm. Atam bəlli, anam bəlli. İstədi cəlladı çağıra, sonra fikirləşdi, yaxşı, bunların ikisinin də sözü düz çıxdı. Bəlkə elə bu da düzdü, oldu-oldu da... Qoy bir anamdan soruşum.

Qılınıcı çəkib girdi anasının yanına ki:

– Ana, düzün de görüm mənim atam kimdi?

Arvad dedi:

– Buy, ay bala, bu nə sözdü? Sənin atan bu vilayətin padşahı Aslan şah. Bu nə sözdü soruşursan?

– Yox ana, düzün deməsən, bax bu qılınıcı, sənin

canın. Mənə deyiblər ki, mən padşah oğlu deyiləm.

Arvad gördü ki, iş xarabdı, kimsə əhvalatı bilib, ona xəbər verib. Ona görə də çarnaçar əhvalatın düzünü deməyə vadar oldu. Dedi:

– Bala, indi ki bilirsən, bil, ta allahdan gizlin deyil, səndən nə gizlin. Mənim həmişə qızım olurdu, heç oğlum olmurdu, Aslan şah da oğlan istəyirdi. Bir gün yenə allahın məsləhəti ilə mənim və'dəm keçdi. Sancım başlayan günü şah mənə dedi:Əgər bu dəfə də qızın olsa, səni öldürəcəyəm. İşin çəpindən uşaq yenə qız oldu. Mən düşdüm qarın ağrısına. Mənim bir yaxşı dayəm var idi. Gəlib gizlincə mənə dedi ki, bu gecə aşpazın bir oğlu olub, gəl uşaqları onunla dəyişdirək. Sən həmin o uşaqsan.

Padşahın gözləri heyrətindən bərəlib lap dörd oldu.

– Bəs mənim əsil atam, anam necə oldu?

– Sənin əsil atan, anan da, mənim əsil qızım da o böyük taunda öldülər.

Padşah daha heç bir söz deməyib, çıxdı. Lap mat qalmışdı. Oğlanların dediklərinin hamısı doğru olmuşdu. Birbaş gəldi oğlanların yanına, əyləşdi, başladı söhbətə:

– Mən buna lap mat qalmışam. Siz çörək yeyəndə mən qarının deşiyindən qulaq asırdım. Sizin sözlərinizin hamısını eşitdim.

Oğlanlar qızardılar.

Padşah dedi:

– Yox, qızarmayın! Məsələ burasındadı ki, dedikləriniz lap düz çıxdı.

İndi mən bir şeyə mat qalmışam ki, siz bunları hardan bilirsiniz?

Böyük oğlan dedi:

– Şah sağ olsun, mən quzunun ətindən yeyəndə dedim ki, bu it ətidir. Çünki gördüm ki, bu qoyun əti tamı vermir. Demək bu başqa heyvan olacaq. Sürüdə də itdən başqa heyvan olmaz. Odu ki, dedim bu yə'qin it əti olacaq.

Padşah ortancıla dedi:

– Yaxşı, sən hardan bildin ki, şərab insan qanıdır?

– Şah sağ olsun, mən şərabı ağızıma alcaq mənə bir cür iy basdı. Mən ondan bildim ki, bu insan qanı olacaq.

Padşah üzünü tutdu kiçik oğlana ki:

– Yaxşı, bəs sən niyə elə başından yekə qələt elədin?

Oğlan dedi:

– Şah sağ olsun, düzdü, mənə dediyim yaxşı söz deyil. Ancaq məsələ burasındadır ki, elə deyəsən elədi ki, var. Axır hərçənd ki, biz sənə demişik ki, biz tacir oğluyuq, amma yalan demişik. Biz səndən də böyük bir padşahın oğluyuq. Bizim atamız gələn qonaqlarla oturur, durur, söhbət edir, amma heç xörək haqqında danışmaz. Amma sənənin söhbətin elə bu barədə oldu ki, ay nə bilim küftəbozbaşı belə bişirirlər, dolmanı belə bişirirlər, plovun yağını nə vaxt tökərlər, halvanın şirəsini nə vaxt vururlar. Mən gördüm ki, sən xörəkdən başqa heç bir söhbət eləmirsən, fikirləşdim ki, bunun yə'qin aşpazla qarışığı var.

Gecə padşah böyük oğlanı çağıraraq dedi:

– Oğlan, görürəm sən bir ağıllı, kamallı oğlansan. Mən də ta qocalmışam. Övlad qismindən yaxşı bir qızım var. Gəl elə onun kəbinini kəsdirim sənə, padşahlığı verim sənə, mən bu qoca vaxtımda rahatlanım.

Oğlan məsələni qardaşlarına açdı, onlar razı olmadılar.

Böyük oğlan dedi:

– Yox, dədəm mənə deyib ki, qabağına çıxan qisməti təpikləmə! Bu bir qismətdir ki, mənə qabağıma çıxıb. Mən qalacağam.

Atalarının sözü onların da yadlarına düşdü. Hamısı razılaşırdılar. Qırx gün, qırx gecə toy elədilər, padşah qızı da, tacı da verdi oğlana. Qardaşları bununla görüşüb yola düşdülər. Bir neçə gün gedəndən sonra gəlib iki yolun ayrıcına çatdılar. Öpüşdülər, görüşdülər, ortancıl oğlan bir yolnan,

kiçik oğlan bir yolnan getməyə başladılar. Kiçik oğlan getməkdə olsun, biz görək ortancıl oğlanın başına nə gəldi.

Ortancıl oğlan gedib, gedib bir şəhərə çatdı. Şəhərin meydançasına çatanda gördü ki, camaat yığılıb divara vurulmuş bir şəkə baxırlar. Yaxınlaşdı, baxdı ki, bir qız şəkəli. Amma qız nə qız... yemə, içmə xətti-xalına, gülcəməlinə tamaşa elə! Orada duranlardan birinə yanaşaraq soruşdu:

– Qardaş, bu nə şəkəli?

– Yə'qin ki, sən bu şəhərə təzə gəlmişən?

– Bəli.

– Bu bizim padşahın qızının şəkəli.

– Bəs bura niyə vurublar?

– Ərə vermək üçün.

Oğlan bir könlüdən min könlü vuruldu bu qıza. Soruşdu ki:

– Bəs yaxşı, axı mən anlamıram, bunu bura niyə vurublar? Niyə alan yoxdu ki, belə müştəri axtarırlar?

– Yox, istəyən çoxdu. İndiyə kimi bir çox pəhləvanlar, bir çox şahzadələr gəlib bu qızı istəyiblər. Ancaq burda gizlin bir sirr var ki, o qızı istəmək üçün saraya girənlərin biri də qayıdıb eşiyə çıxmır. Bu saat bütün şəhər camaatı bu qıza aşıqdi. Ancaq bu işin qorxusundan bir adam cəsarət eləyib elçi göndərə bilmir.

Oğlan dedi:

– Bu qızı mən alacağam.

Kişi gülümsünüb dedi:

– Yazıqsan oğlan! Sən yaxşı bir cavansan, özünə hayıfın gəlsin, bu sevdadan vaz keç!

Oğlan dedi:

– Yox hər nə təhər olsa, mən gərək bu qızı alam.

Kim ona nə dedisə, beyninə girmədi. Sabahısı günü bir-baş getdi padşahın yanına.

– Padşah sağ olsun, mən gəlmişəm sənənin qızını almağa.

Padşah çox razılıqla onu qəbul elədi. Ancaq dedi ki:
– Doğrudu, axırda bir oğlan bir qızın, bir qız bir oğlanındı. O da doğrudu ki, mənim qızım mənim sözümdən çıxmaz. Ancaq mən onun sonrakı bədbaxlığına bais olmaq istəmirəm. Sən çox da mənim xoşuma gəlirsən. Bəlkə heç qızın xoşuna gəlməyəcəksən. Ya elə qız özü sənə xoşuna gəlməyəcək. Mənim şərtim budu. Səni sabah qızımnan ötürərəm bir otağa. Orda bir-iki saat bir-birinizlə söhbət edərsiz. Əgər ikiniz də bir-birinizi bəyənsəniz, ondan sonra baş üstə!

Oğlan bu təklifə lap ürəkdən razı oldu. Özü də çox şad oldu. Daha bundan yaxşı nə ola bilər ki?..

Sabahısı oğlanı gətirdilər qızın otağına. Qız nə qız. Huri, mələk. Şəkildəkindən beş qat gözəl, şəhla gözlü, hilal qaşlı, fındıq burunlu, açıq alınlı, güləbətənin ətəyi, dili bal pətəyi, dişləri siçan diş kimi, ta nə deyim, gəl məni gör, dərdimdən öl...

Oğlan huş-bihuş yerində dayandı. Nazənin məxmər döşəyin üstündən qalxıb süd kimi ayaqlarını fərşin üstünə basa-basa oğlana tərəf gəlməyə başladı. Oğlan ta lap özünü itirdi. Elə handa-handaydı ki, yıxılsın, şümşad qollar Hindistan ilan kimi dolandı oğlanın boynuna. Oğlan ayıldı, tez dala çəkildi, qız irəlilədi. Qız güclə onu qucaqlamaq istəyirdi. Oğlanın gözləri kəlləsinə çıxmışdı. Elə az qalırdı ki, qucaqlayıb o gülab süzülən dodaqlardan özünü doyunca sirab eləsin, birdən atasının sözü yadına düşdü: "Gördün ki, bir məqsuda çatacaqsan, ona çatmaq üçün tələsmə!..."

Oğlan elə bil ki, yuxudan ayıldı. İlan vurmuş adamlar kimi yerindən tullanıb, dala qaçdı. Qız qovdu, oğlan qaçdı, qız qovdu, oğlan qaçdı, axırda oğlan gördü ki, yox, bunun əlindən qurtarmayacaq, özün vurdu qapıya, qapı da bağlı... Çəkildi dala, qız hən-hün eləyib bunu tutuncan oğlan qapıya bir təpik çəkdi, qapı sındı. Oğlan bayıra

tullandı. Baxdı ki, əlində yalın qılinc bir adam orda hazır durub. Bayaq ha yığılıb özündən getdi.

Bu əhvalatdan üç gün keçmiş oğlan yuxudan ayılıb özünü ipək yorğan-döşəkdə gördü. Yanında da bir çox davadərman var idi. Baxdı ki, başı yaman ağrıyır. Əlini atdı başına. Gördü ki, başını sərıtdiyib bağlayıblar. Lap məəttəl qaldı. Bu vaxt bir də nə gördü. Qız barmaqlarının ucunda yavaş-yavaş girdi evə. Daha bu halı necə ki, lazımdı deyə bilmirəm. Həftə keçdi, gün keçdi, oğlan yaxşı oldu. Ta bir adama ki, öz sevgilisi dava-dərman verə, bir naxoş ki, öz yarinazəninin əlindən dərman içə, əlbət ki, sağalar. İndi yavaş-yavaş oğlan başlamışdı gəzməyə.

Bir gün yenə oğlan qızla oturmuşdular bağda, padşah gəldi bunların yanına. Oğlan ondan soruşdu:

– Şah sağ olsun, mən axı bir şeyə məəttəl qalmışam. Mən yıxılan günü, əlində qılinc qapıda durub məni qorxudan kim idi.

Padşah gülüb dedi:

- Mən qızımı bir halal süd əmmiş namuslu adama ərə vermək istəyirdim. Ona görə də belə bir qənir götürdüm*. Kim mənim qızımı gəlib istəyirdisə, mən onu salırdım qızımın yanına. Özüm də əlimdə qılinc qapının deşiyindən baxırdım. Qıza da tapşırırdım ki, oğlanla mazaq eləyib onu dingildətsin, necə ki, sən özün də bunu gördün. Elə ki, qız belə eləyirdi, oğlanın əlbəhəl halı dəyişib ayrı fikirlərə düşürdü. Əlbəhəl namussuz adam olduğunu bilirdim. Mən də əlimdəki qılincə başını bədənindən ayırıp, yer üzünü beləncik nakəslərdən təmizləyirdim. Amma sən doğrudan da halal süd əmmiş adamsan. Çünki qız nə qədər sənə yaxınlaşdısa, sən qaçdın.

Oğlan dedi:

* Belə bir üsul seçdim, belə bir yol tutdum.

– Çünki mənim atam mənə vəsiyyəət eləyib ki, "elə ki, gördün bir məqsuda çatacaqsan, ona çatmaq üçün tələsmə".

Padşah toy eləyib qızı verdi ona, padşahlığı da ona tapşırıb qoca günlərində hərəmxanasına çəkildi. Bu da burda öz keyfində olsun, biz görək kiçik oğlan nə oldu.

Kiçik oğlan gedib-gedib bir şəhərə yetişdi. Bir gün şəhəri gəzə-gəzə lap çıxdı qırağa. Qabağına bir gözəl damdaş çıxdı. Evin pəncərəsindən bir qız baxırdı, bir qız baxırdı ki, getmə gözümdən, gedərəm özümdən. Oğlan bir ürəkdən min ürəyə qıza elə vuruldu ki, heç Məcnun da bu boyda vurulmamışdı. Axşamacan qaldı orda. Gecə çıraqlar yanandan sonra gəldi şəhərə, amma elə fikri oradaydı. Gecə düşdüyü hicrədəki yoldaşına dərini açdı. O adam əhvalatı buna danışdı.

Deməginən bu qız padşahın qızı imiş. Padşah onu kimə vermək istəyibse qız getməyib, ona görə də padşah onu dədə malından məhrum eləyib, evindən qovub. O da həməən dam-daşı tikdirib özün də tilsimbənd eləyib oturub orda. İndi o tilsimi açmağa nə qədər pəhləvanlar gəlibsə, düşüb qalıblar orada.

Oğlan dedi:

– Mən o qızı alacağam.

Şəhər getdi padşahın yanına. Padşah onu lap yaxşı, ürəyi istəyən kimi qəbul eləyib dərini soruşdu, oğlan öz fikrini dedi:

Padşah dedi:

– Mən lap ürəkdən buna şadam. Ancaq vallah onun ixtiyarı mənim əlimdə deyil. O olub bir çəpəl sehrkun.

Oğlan dedi:

– Mən onun tilsimini sındıraram. Ancaq necə ki, sən onun atası, başının sahibi, əvvəl sənin yanına gəlmişəm.

Oğlan ordan çıxıb soraqlaşdı, öyrəndi, bu şəhərdə lap qoca bir adam tapıb onun yanına getdi. Qoca ona dedi:

– Bala, o tilsimi sındırmaq üçün birçə yol var. O da budu ki, qızın iki qarabaşı var. Bunlar həftədə bir gün gəlib bazardan lazım olan şey-şüy alıb aparırlar. O qarabaşlardan birini gərək pul gücünə aldadıb tilsimin sirrini öyrənəsən.

Oğlan gedib kəsdi bazar yolunun üstünü. Qızları axır ki, aldadıb, tilsimin sirrini öyrəndi. Sabahısı gedib padşaha mə'lum elədi ki, mən bu gün tilsimi sındıracağam.

Bunu deyib üz qoydu şəhərin qırağına, qızın damdaşına tərəf. Şəhərin əhalisi əhvalatı eşidib yığışdılar bura. Oğlan üstdən geyinib altdan qıfillandı, iki saqqə ət götürüb girdi evə. Baxdı ki, qarabaşların dediyi kimi pilləkənin qabağında bir aslan, bir də bir qaplan bağlanıb. Qızların öyrətdiyi kimi ətin bir parçasını aslana, bir parçasını qaplana atdı, ayaq qoydu pilləkəna. Qapıdan keçəndə göydən asılmış sehirlil qılinc aşağı endi. Tez yanındakı divarda duran düyməni basdı. Qılinc sındı, düşdü yerə. Girdi evə. Baxdı ki, hər tərəf od tutub yanır. Odun içindən də bir əcdaha buna həmlə eləyir. Qızların öyrətdiyi kimi özün atdı əcdahanın üstünə. Yapışib boğazından onu boğdu. Hər tərəfi tüstü bürüdü. Tilsim sındı. Camaat çöldə durub oğlana heyfsilənirdilər. Bir də gördülər ki, oğlan budu qız yanında çıxdı eyvana. Camaatdan bir gurultu qopdu ki, ta nə təhər. Qız düşdü, gəldi atasının bərabərinə. Onun əlindən öpüb dedi:

– Ata, sən mənə hər yoldan keçənə vermək istəyirdin, mən də buna razı deyildim. İndi bu oğlan, deyəsən, elə mən axtardığımıdır. Sən rüsxət versən, mən bu oğlana üç sual verərəm, cavablarını qaytara bilsə, gedərəm buna.

Padşah razı oldu. Qız oğlana dedi:

– İndi get, mənə sorğularımı gözlə!

Sabahısı gün qız oğlana bir zümrüd göndərdi. Oğlan getdi bazara, bir dənə zəbərəcəd alıb qoydu bunun yanına, qaytardı dala. O biri gün qız oğlana bir dənə almaz

göndərdi. Oğlan almazı bir daş altdan, bir daş üstədən qoyub əzdi, bir dəsmala bağlayıb qaytardı dala. Üçüncü gün qız oğlana bir brilyant göndərdi. Oğlan gedib bazara, ondan da qiymətli brilyant aldı, iki dənə də yaqut, hamısını bir yerdə göndərdi qıza.

Qız atasına xəbər göndərdi ki, oğlan suallara cavab verib. Kəbin kəsildi, toy oldu. Elə ki, toy qurtardı, padşah oğlanı da, qızı da yanına çağırıb soruşdu:

– Yaxşı, iş qurtardı, indi sən mənə de görüm, bu tilsimi necə sındırdın?

Oğlan dedi:

– Mənə atam tapşırırmışdı ki, çətinliyə düşəndə qoca adamların məsləhətinə qulaq as! Odu ki, mən də bir qoca tapıb onun məsləhətiyənlən tilsimi sındırdım.

Padşah üzünü qızına tutub dedi:

– Bəs sən nə sual verdin, o sənə nə cavab verdi?

Qız dedi:

– Mən birinci dəfə ona bir zümrüd göndərdim ki, mən atam-anam üçün zümrüd kimi bahalıyam, sən məni ala bilməzsən.

Oğlan dedi:

– Mən sənini fikrini anladım. Odu ki, bir dənə zəbərcəd alıb göndərdim ki, çox da qoltuqların şişməsin. Elə mən də ata-anam üçün zəbərcəd kimi qiymətliyəm.

Qız dedi:

– Mən ikinci dəfə bir almaz göndərüb dedim ki, mən almaz kimi bərkəm, sən mənim arzularımı yerinə yetirə bilməzsən.

Oğlan dedi:

– Mən başa düşdüm, ona görə də almazı əzib sənə göndərdim ki, əgər səninin arzuların hadağadan çıxsın, o arzuları mən beləcə əzərəm.

Qız dedi:

– Sonra mən bir dənə brilyant göndərdim ki, mən

brilyant kimi gözələm.

Oğlan dedi:

– Mən başa düşdüm. Odu ki, ondan da qiymətli bir brilyant alıb sənə göndərdim ki, elə mən də gözələm. Ancaq yanına da iki yaqut qoydum ki, indi gör bizim kimi iki gözəldən iki dənə də yaqut kimi oğlan dünyaya gəlsə, nə qiyamət olar...

Padşah bunların ağıl-dərrakəsini görüb yavaşca durdu ayağa, tacı götürüb qoydu oğlanın başına.

Qardaşlar bir neçə ildən sonra birləşib getdilər atalarının yanına. Ataları böyük dəsgahla onların qabağına gedib gətirdi evə. Əhvalatı biləndən sonra onların alnından öpüb dedi:

– Mən onda qəsdən elə elədim ki, siz çıxıb, gedib özünüzə çörək axtarasınız. Çünki öz əli ilə qazanmayıb ata malına göz tikənlər axırda bədbəxt olurlar.

ŞAH ABBASIN SƏNƏTİ

Biri var idi, biri yox idi. Ağıllı bir şah var idi. Ona şah oğlu şah Abbas deyərdilər. Bir gün şah Abbas Allahverdi vəzirini yanına çağıraraq dedi:

– Vəzir, yadımda sənənin xüsusi hərflərdən ibarət olan bir əlifba düzəltdim. O da yadımdadır ki, bu hərfləri ikimizdən savayı heç kim oxuya bilmir. Sabahdan təğyirilibas olub uzaq səfərə çıxıram. Çətinliyə düşsəm sənə həmişə əlifbayla məktub yazacam. Mən qayıdana kimi ölkəni ədalətlə idarə edərsən. Şah Abbas sözünü tamamilə yerinə yetirib təğyirilibas oldu. Az getdi, çox getdi, yeddi şəhər, yetmiş yeddi kənd keçdi, gəlib bir qalaçaya girdi. Gördü ki, burada bir qoca kişiylə gözəl bir qız var. Şah Abbas kişidən rüxsənd alıb bir gecəyə orda qonaq qaldı. Amma şah Abbas ürəyində kişinin qızına bərk vurulmuşdu. Səhər kişi onu yola salanda şah Abbas dedi:

– Ay kişi, mənim adım Abbasdır. Şaha bərabər varım-karım var. Sənənin qızını görüb, ona vuruldum. İzn versən, onunla evlənərəm, sən də bir gün görərsən. Kişi dedi:

– Mən razıyam, ancaq qoy bir qızımı dindirim, görüm nə deyir. Sabah gələrsən həyini-yoxunu deyərəm.

Şah Abbas kişinin dediklərinə razılaşdı. Kişi gəlib hər şeyi qızına söylədi. Qız çox ağıllı idi. Odur ki, atasına dedi:

– Ata, öyrən gör o adam nə sənətin sahibidir. Əgər bir sənəti olmasa, mən ona əmək etməyəm. Səhəri gün şah Abbas gəldi. Kişi qızının dediklərini ona çatdırdı. Şah Abbas dedi:

– Ay kişi, mən sənəti nəyirəm. Ağzımda sənə deyirəm ki, şaha bərabər adamam, var-karım yeddi nəslim, köküm yəsə qurtarmaz. Get qızını başa sal. Al bu bir kəs qızılı da, ver özünə cəhiz-mehiz alsın. Kişi qızının yanına qayıtdı. Hər şeyi yenidən ona başa saldı. Ancaq qız yenə

razılıq vermədi ki, o, bir sənət yiyəsi olmurca ona əmək getməyəcək. İstiyir belə var-karı dünya boyda olsun. Şah Abbas şah olmağını gizlətdiyindən kişi ona Abbas kimi müraciət edirdi. Odur ki, qoca gəlib günahkar adamlar kimi onun qabağında dayandı:

– Abbas, oğul, qızım deyir o bir sənət sahibi olmasa, xeyri yoxdu, ona arvad olmaram. Bax qızılı da dala qayıtdı. Mənim də sənə bir dünya görmüş adam kimi məsləhətim budur ki, gedib bir sənəti öyrənib gələsən. Onda qızımın bəhanəsi kəsilər. Şah Abbas kişinin məsləhətinə qulaq asıb yola düzəldi. Gəlib bir şəhərə çatdı ki, həmişə şəhərə sənətkarlar şəhəri deyirdilər. Şah Abbas bu şəhərdə keçəçilik sənətini kamil bilən bir ustadan dərslə almağa başladı. Bu sənəti öyrəndikdən sonra elə naxışlı keçələr toxudu ki, özü də heyran qaldı. Şah Abbas sevincək qızın atasının yanına qayıtdı. Qız ona bəzəkli bir keçə toxutduqdan sonra onun sənətini bəyəndi və ona əmək etməyə razılıq verdi. Şah Abbas bu qızla evləndi. Bir neçə ay bu şəhərdə qaldıqdan sonra yadına düşdü ki, ölkəni Allahverdi vəzirinin ümidinə qoyub gəldiyi vaxtdan xeyli zaman keçib. Odur ki, qıza dedi:

– Mənim bir səfərim var, gərək gedəm. Qızım olsa heç, oğlum olsa sənə verdim bazubəndi bağlarsan qoluna, gəlib mənə tapar. Şah Abbas sözünü tamamilə yerinə yetirib yola düşdü. Gedib bir şəhərə çıxdı. Dəllək dükəninin qabağında keçəyə yadına düşdü ki, gör neçə vaxtdır üzümü vurdurmamışam. Tez dəllək dükəninə girib əyləşdi. Dəllək ayağı ilə yerdəki qara mıxı necə tərpaşdırdısa o, kəllə-mayallaq dükəninin altındakı zirzəmiyə düşdü. Baxdı ki, paho, burda onun kimi on-on beş nəfər də var. Onlardan öyrəndi ki, bura salınanları bir-bir heyvan kimi kəsib ətinə Qahirədə yaşayan bir tacirə bəhə qiymətə satırlar. Həmişə tacirin xəstə qızı ancaq insan ətinə yeməyin hesabına yaşayır. Şah Abbas olan-qalan qızılılarını kəndçi

qızının yanında qoyub gəldiyindən cibində ancaq qəpik-quruş qalmışdı. Zirzəminin bir küncünə çəkilib çarə axtarmağa başladı. Öyrəndiyi keçəçilik sənəti yadına düşəndə bir az toxtadı. Quldurbaşı zirzəminin qapısını açıb içəri girəndə şah Abbas ona yan aldı.

– Mənim ətimdən yuxarı-başı min tümən qazanasan, ya qazanmayasan. Ancaq mənim əlimdən elə bir iş gəlir ki, sən hər həftə min tümən pul qazanarsan. Mən kamil keçəçiyəm, toxuduğum keçələrin sorağı Hindistandan belə gəlir. Quldurbaşı bir az fikirləşib onu zirzəminin altında olan bir otağa gətirdi. Qabağına xeyli yun töküb lazım olan ləvazimatları da hazırladı. Sonra üzünü ona tutub dedi:

– Göstər hünərini. Burdan qaçmağı ağına belə gətirmə. Şah Abbas bir keçə toxudu ki, heyran qalan quldurbaşı dedi:

– Sən, doğurdan da, mahir toxucusan. Səni öldürməyəcəyik, ancaq ömrüvün axırınacan burda qalıb keçə toxuyacaqsan. Şah Abbas nayıllac qalıb razı oldu. Onun toxuduğu keçələr tacirlərin əllərində gəzdi. Bir gün o keçə toxuyan zaman Allahverdi vəzirlə aralarında olan hərflər yadına düşdü. Şah Abbas bundan sonra toxuduğu keçələrin hamısının üstündə Allahverdi xana həmən hərfnən məktub yazıb, hal-qəziyyəni təsvir etdi. Həmən hərflərdən heç kimin başı çıxmadığına görə onlar gözəl naxış kimi görünürdü.

Gün o gün oldu ki, həmən keçələrdən birini Allahverdi vəzirin qızı tacirdən alıb qapının ağzına açdı. Allahverdi vəzir evə girəndə keçə diqqətini cəlb etdi. Diqqətlə baxanda gördü ki, ey dili-qafil, şah Abbas ona məktub yazıb. Allahverdi vəzir keçənin üstündə yazılanların hamısını oxuyub hər şeydən halı oldu. Səhərisi gün qoşun götürüb getdi. Həmən yerin altını üstünə çevirdi. Şah Abbası götürüb sağ-salamat geri qayıtdı. Şah Abbas libasını dəyişib taxtında əyləşdi. O, Allahverdi

vəzirlə dərdləşməyində olsun, sənə kimdən deyim, kəndçi qızıynan oğlundan. Oğlan bir gün anasına dedi:

– Ay ana, deyirdin ki, böyüyəndə bazubəndi verəcəm gedib atanı taparsan. İndi böyümüşəm bazubəndi gətir ver mənə, gedim atamı soraqlayıb tapım. Arvad bazubəndi gətirib ona verdi:

– Oğul, sənə yaxşı yol. Ancaq yadından çıxartma ki, atavun adı Abbasdır. Oğlan anasıyla görüşüb öpüşdükdən sonra yola düzəldi. Yeddi şəhər gəzdi, yetmiş yeddi kənd keçdi. Axırda gəlib bir şəhərdə ayaq saxladı. Bir dükənin qabağında durub onun nurani sahibini doğma adam kimi seyr elədi. Qərrib oğlanın hərəkəti dükə sahibinin diqqətindən yayınmadı. O, oğlanın yanına gəlib onun kimliyini, hardan gəlib hara getdiyini soruşdu. Oğlan deyəndə ki, Abbas adında bir kişi onun atasıdır, indi onu axtarmağa çıxıb dükə sahibini gülmək tutdu. Dedi:

– Ay oğul, bu ölkədə o qədər Abbas var ki, gəl dükəna bir dərdləşək. Əgər razı olsan yanımda qalıb dükənimə işlətməkdə mənə kömək edərsən. Oğlan onun yanında qalmağa razı oldu. Oğlan başladı yavaş-yavaş dükəni işlətməyə. Bir gün carçılar car çəkдилər ki, dükə-bazar sahibləri dükənlərini açıq qoyub özləri evlərinə getsinlər. Allahverdi vəzirin qızı dükənləri gəzəcək. Hamı ev-əşiyinə dağılışdı, bircə oğlandan savayım. Oğlan əvvəlki qaydayla dükənda malları çeşidləyirdi. Bu vaxt Allahverdi vəzirin qızı qırx incəbel qızla içəri girdi. Onlar oğlanı görəndə kimi hey-rətləndilər ki, bu boyda şəhərdə Allahverdi vəzirin əmrinə bircə bu oğlan əməl etməyib. Allahverdi vəzirin qızı oğlanı görəndə kimi bir könüldən min könülə ona vuruldu, ancaq bunu qızlara bildirməmək üçün qəsdən oğlana acıqlandı.

– Atamın əmrinə əməl etmədiyinə görə ən ağır cəza alacaqsan. Şücaətini asılanda göstərərsən.

Allahverdi vəzirin qızı bu sözləri deyərəkən göz-qışıyla him-cim elədi. Oğlan qızın qəsdən acıqlı danışdığını

başə düşüncə özündə toxtaxlıq tapdı. Allahverdi vəzirin qızı evə qayıdanda həməən bir kənkən tapdırdı. Qız kənkəna iki kisə qızıl verib öz otağından həmin dükana qədər lağım atmağı tapşırırdı. Kənkən bir günə öz işini görüb qurtardı. Allahverdi vəzirin qızı ona bir xeyli ənam da verib tapşırırdı ki, bu barədə heç kimə danışmasın. Qız qaravaşını lağımla oğlanın dükanına göndərdi. Çox keçmədi ki, qaravaş oğlanı götürüb geri qayıtdı. Qaravaş Allahverdi vəzirin qızının hüzurundan azad olduqdan sonra yeyib içdilər, oturub dərdləşdilər. Bu minval ilə onlar üç gündən bir görüşürdülər. Bir gün şah Abbasla Allahverdi vəzir təğyiri-libas olub şəhəri gəzməyə çıxdılar. Oğlan onları öz dükanında dərviş kimi qarşıladi. Bu vaxt qaravaş lağımdan çıxıb oğlana dedi:

– Dükanı bağla, gedək, yarın səni qonaq çağırıb.

Oğlan özünü itirsə də, özünü o yerə qoymayıb dedi:

– Get xanıma de ki, qonağım var, bu gün gələ bilməyəcəyəm.

Qaravaşın aşağı əyilməsiyənən gözdən itməyi bir oldu. Şah Abbasla Allahverdi vəziri fikir aparmışdı ki, bu nə olan işdir. Oğlan "dərvişlərə" bir tikə çörək vermək istəyirdi ki, qaravaş ikinci dəfə lağımdan çıxıb dedi:

– Xanım deyir ki, onun qonağı mənim də qonağımdır. Qonaqlarını da götürüb gəlsin, yaxşıca fisincan plov hazırlamışam. Oğlan çarəsiz qalıb dərvişləri də götürüb lağıma girdi. Qız öz otağında qonaqları qarşılarkən atasını və şah Abbası tanıyıb istədi ki, nə isə etsin, Allahverdi vəzir qızına işarə ilə qandırdı ki, artıq-əskik danışsa, boynunu vurdutduracağam. Yemək-içməkdən sonra oğlan dərvişləri də götürüb həməən lağımla dükana qayıtdı. Onlara rəhmi gəlib bir-iki şey də pay verib yola saldı. Şah Abbasla Allahverdi vəzir saraya qayıdan kimi libaslarını dəyişib məsləhətləşməyə başladılar. Şah Abbas dedi:

– Allahverdi vəzir, hiss eləyirəm ki, sən qızını

öldürmək istəyirsən. Özünü ələ al. Qızında günah yoxdur, günah dükənçi oğlandadı. Onu öldürməklə bu işi sil-batır eləmək olar. Qızının da adı dilə-dişə düşməz, sənin də adın ləkələnməz. Allahverdi vəzir şah Abbasın təklifini bəyəndi. Dükənçi oğlanı tutub gətirdilər. Meydan sulandı, dar ağacı quruldu. Şah Abbas oğlana son söz verdi. Oğlan dedi:

– Şah sağ olsun, mən dükənçinin oğlu deyiləm. Mən bu şəhərdə qərib bir adamam. Atamı axtara-axtara gəlib bura çatmışam. Şah Abbas oğlanın danışığılarından şübhələndi. Soruşdu ki, atavın adı nədir? Oğlan cibindən bazubəndi çıxardıb dedi:

– Bu bazubəndi o vaxtlar anama o verib və deyib ki, adı Abbasdır. Oğlan sözünü tamama yetirəndə az qaldı şah Abbasın ürəyi xarab ola. Ölüm hökmünü ləğv edib, camaata dağlışmağı əmr etdi. Sonra üzünü Allahverdi vəzirə tutub hal-qəziyyəni ona danışdı. Şah Abbas oğlanı bağrına basdı. Bir süvar göndərüb onun anasını da saraya gətirdi. Allahverdi vəzirin qızını oğluna alıb, qırx gün, qırx gecə onlara toy elədi. Onlar yeyib-içib yerə keçdilər. Siz də yeyib içib dövrə keçin.

BOSTANÇI VƏ ŞAH ABBAS

Bir bostançı var idi. Bu bostançı külfətini qarpızla, yemişlə saxlayırdı. Hər il qarpız, yemiş, xiyar əkirdi, taxıla verib dolanırdı. Bir il bostan çox yaxşı bəhrə gətirdi. Bostançı arvadına dedi:

– Bu il bostanımız çox yaxşı bəhrə gətirib, qarpızın lap yaxşısından bir eşşək yükü tutub şıx oğlu Şah Abbasa aparacağam.

Arvad dedi:

– Lap yaxşı olar.

Bostançı qarpızın ən yaxşısından bir xurcun yığdı, eşşəyin belinə asırıb, toşhatoş İsfahana yola düşməkdə olsun, Şah Abbasla vəzir Allahverdi xan da dərviş libas olub yol ilə gedirdilər. Onlar kişinin qabağına çıxdılar. Şah Abbas ondan soruşdu:

– A kişi, yükün nədi?

Bostançı dedi:

– Ağa dərviş, qarpızdı.

Padşah soruşdu:

– Hara aparırsan?

Bostançı dedi:

– Ağa dərviş, bu il bostanım çox yaxşı bar gətirib. Bunu Şah Abbasa aparıram.

Şah Abbas dedi:

– Rəhmətliyin oğlu, camaat Şah Abbasa ləl, cavahir aparır, qızıl aparır, sən də qarpız aparırsan. Qarpız şahın nəyinə lazımdı?

Bostançı dedi:

– Ağa dərviş, onların gücü lələ, cavahirə çatır. Mənim də gücüm ancaq qarpıza çatır.

Şah Abbas dedi:

– Nahaq əziyyət çəkirsən, axı şah onu götürməz.

Bostançı dedi:

– Ağa dərviş, canın sağ olsun, götürər götürər, götürməz eşşəyi yüklü-zadlı soxaram onun gözlərinə, çıxıb gələm.

Allahverdi vəzir istədi kişini vursun, şah onun əlini tutdu. Kişidən ayrıldılar. Başqa kəsə yolla geri qayıtdılar. Şah Ab-bas qırmızı geyinib taxta çıxdı. Əmr elədi, eşşəyi yüklü bir kişi gələcək, onu eşşəkli-zadlı yanına gətirərsiniz. Bəli, yolları kəsdilər, kişi gəlib çıxanda, onu eşşəkli-zadlı padşahın barıqahına apardılar. Şah Abbas ondan soruşdu:

– A kişi, yükün nədi?

Bostançı dedi:

– Qadan alım, şah, qarpızdı. Bu il bostanım çox yaxşı bəhrə gətirib. Bir yük sənə hədiyyə gətirmişəm.

Şah Abbas dedi:

– A kişi, dəli-zad olmamısan, sən məni kim hesab eliyirsən? Xalq mənə ləl, cavahir, qızıl gətirir, sən də qovun, qarpız gətirirsən?

Bostançı dedi:

– Şah sağ olsun, onların gücü cavahirə, lələ, qızıla çatır, mənim də gümanım, gücüm yemiş, qarpıza çatır.

Şah Abbas dedi:

– Qarpız mənə lazım deyil, qaytar, get, yoxsa səni boğazından asdıraram.

Bostançı dedi:

– Şah, ta niyə acığın tutur. Götürürsən, götür, götürürsən, yolda dediyim olsun.

Şah Abbas dedi:

– De görüm yolda nə demisən?

Bostançı dedi:

– Şah, heç nə, söz idi, ağızıma gəldi.

Şah Abbas dedi:

– Kişi, əgər yolda nə demisən, düzünü desən, ciqqəm haqqı sənə heç zad eləməyəcəyəm. Əgər düzünü deməsən, vayındı.

Bostançı o saat başa düşdü ki, dərviş bu özü imiş, dedi:

– Şah sağ olsun, yolda bir dərviş məndən sən soruşduğun sözləri soruşdu. Deyəndə ki, şah yemiş-qarpızı götürməz, dedim, gümanım elə buna gəlir, götürməz eşşəkli-zadlı soxaram şahın gözlərinə, qayıdaram.

Padşah xəzinədarı çağırıb dedi:

– Apar bu kişinin qarpızını boşalt, terini qızılla doldur, ver aparsın.

Xəzinədar bostançını xəzinəyə apardı, yemiş-qarpızı boşaltdı, teri qızılla doldurub ona verdi. Padşahın bu hərəkəti Allahverdi xanın xoşuna gəlmədi, dedi:

– Şah, sən bu hərəkətin heç xoşuma gəlmədi. Kəndlinin biri sənə söyür, sən onun terini qızılla doldurub, buraxırsan.

Şah Abbas dedi:

– Vəzir, o kişinin gümanı qarpıza çatırdı, ondan da mənə nübarlıq pay gətirmişdi. Mən ondan cavahir, ləl, istəyən-də onun mənə ağır söz deməsi yerindədi.

Vəzir dedi:

– Mən gedib, ondan qızılı alacağam.

Padşah dedi:

– Allahverdi vəzir, o sən ağılda adam deyil, çox ağıllı adamdı, yüngülsaqqal olma, ala bilməzsən.

Vəzir dedi:

– Mən alım, sən də tamaşa elə.

Padşah dedi:

– Yaxşı, get al, görək ala biləcəksənmi?

Allahverdi vəzir atını mindi, başqa yolnan gedib bostançının qabağını kəsdi, dedi:

– Kişi, sənə bir neçə sual verəcəyəm, bildin, canın qurtardı, bilmədin qızılına alacağam.

Bostançı dedi:

– Vəzir, buyur de.

Allahverdi vəzir dedi:

– Göydə neçə ulduz var?

Bostançı dedi:

– Eşşəyimin tükü sanı qədər.

Vəzir dedi:

– Düz demirsən.

Bostançı dedi:

– Eşşəyin tükünü də say, ulduzları da say, əgər düz olmasa boynumu vur.

Allahverdi vəzir gördü nə eşşəyin tükünü saymaq olar, nə də göydəki ulduzu, dedi:

– Yaxşı, bunu bildin. İndi o biri sualıma cavab ver. Allah hardadır?

Bostançı dedi:

– O çox asandı. Ancaq eşşəyin üstündə onu deyə bilmərəm, atdan düş, mən minim, deyim. Eşşək üstündə Allahın yerini demək biədəblikti.

Vəzir o saat atdan sıçrayıb yerə düşdü, dedi:

– Di min.

Bostançı eşşəkdən düşdü, tez sıçrayıb ata mindi, əyilib cəld eşşəyin üstündə teri götürdü, ata bir məhmiz vurub dedi:

– Vəzir Allahverdi xan, Allah bax, o dağın dalındadı.

Vəzir ha qışqırdı, bağırdı, kişi dayanmadı, ata dəyib gözdən itdi. Allahverdi vəzir eşşəyin yanında qaldı. Şah Abbas küləfirəngidən baxırdı, o qədər güldü ki, az qaldı qarnı yırtılısın. Bir neçə adam göndərüb dedi:

– Gedin Allahverdi xana deyin ki, utanmasın gəlsin.

Adamlar getdilər, padşahın sözünü Allahverdi xana dedilər. Allahverdi xan kor-peşman adamların yanına düşüb getdi. Şah Abbas bir az güləndən sonra dedi:

– Allahverdi xan, gördün ala bilməzsən? Mən ədalətsizlik eləmişdim, qızıl vermişdim, at verməmişdim. Atı da sən verdin, çox sağ ol.

KEÇƏLLƏ QAZININ NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, bir qazı var idi. Bu qazı gündə bir nökrer tutub, bir həftə işlədəndən sonra döyüb, qovallardı. Qazının yanında heç kəs qalmırdı. Qazı nökrer üçün gəzirdi. Səs dağıtmışdı şəhərə, kəndə ki, mənə nökrer gərəkdi. Qazı nökrer axtarmaqda olsun, sənə xəbər verim kimdən, qazının İman adında nökrerindən. İman qazının yanından acıq eləyib çıxıb getmişdi öz kəndlərinə. Bu kənddə də bir nəfər keçəl olurdu. Keçəl İmanı görüb soruşdu ki:

– İman, qazının yanından nə üçün qaçıb gəldin?

İman dedi:

– Qazı mənə döyüb qovdu.

Keçəl dedi:

– İndi ki, belə oldu, mən gedirəm qazının yanında nökrer qalam.

İman dedi:

– Gəl getmə, yazıqsan, qazı vurub qol-qabırğanı sındırıb salar yola.

Keçəl dedi:

– Yox ki, yox. Gərək gedəm, görəm o necə qazıdı ki, bir həftədən artıq yanında nökrer qalmır.

İman dedi:

– İndi ki, gedirsən şərt bağla!

Keçəl dedi:

– O mənim öz işimdi. Şərt bağlayaram nə yaxşı, bağlamaram nə yaxşı.

Keçəl İmandan ayrılıb gəldi nənəsinin yanına, dedi:

– Nənə, çörək bağla, mən gedirəm.

Keçəlin nənəsi xəbər aldı ki:

– Hara gedirsən?

Keçəl lovğa-lovğa cavab verib dedi:

– Səfərim var. Səfərə gedirəm.

Keçəlin nənəsi dedi:

– Kül sənə başına! Səfərə getmək sənə o cırıq tumanına yaraşır.

Keçəlin əynində bir tuman vardı ki, əlli yerdən yamağı vardı. Keçəl nənəsinə acıqlanıb özünə çörək bağlatdırdı, nənəsilə xudahafizləşib üz qoydu çıxmağa. Keçəl çox gedib az dayandı, yetmiş yeddi çay keçib, yetmiş yeddi dağ aşıb, dərə, təpə enib, əyri gedib, düz gedib, gəlib çatdı qazı olan şəhərə. Hə ondan soraq, hə bundan soraq, keçəl gözüne döndüyüm gəlib qazının evini tapdı. Qazının ev qapısını döydü, qazı durub gəldi qapıya, qapını açıb xəbər aldı keçəldən ki:

– Nə üçün gəlmisən?

Keçəl dedi:

– Eşitmişəm sənə nökrer gərəkdi, onun üçün gəlmişəm.

Qazı dedi:

– Hə lazımdı.

Keçəl dedi:

– Ayda nə verərsən?

Qazı dedi:

– Ayda on manat. Yaxşı işləsən, can yandırsan, gələn aydan beş manat da üstə gəlib ayda on beş manat verərəm.

Keçəl razı olub, şərt sözünü yadına salıb qazıya dedi:

– Razıyam, amma şərti şumda kəsək ki, xırman vaxtı yaba davasına çıxmayaq.

Qazı xəbər aldı ki:

– Şərtin nədi?

Keçəl dedi:

– Mənim bir atam var; xətrini də çox istəyirəm. Şərt kəsib sənə dilindən kağız alacağam ki, əgər atamı söysən, hər söyüşünə beş manat səndən alacağam.

Qazı razı olub keçəllə şərtnamə bağladı. Keçəl başladı qazının yanında qalmağa.

Qazı keçəli bir gün oduna, bir gün suya, bir gün cütə göndərirdi. Keçəl qazının əlindən lap tənə gəldi. Bir gün

qazı keçələ dedi:

– Mən bağa gedirəm, sən də qulpu sınıq küpü götür gəl!

Qazı bağa getdi. Keçəl özünü salıb həyatə, qulpu sınıq küpü axtardı, tapmadı. Girib anbara, qazının təzə küplərindən birini götürüb iki qulpu bir az da ağzından sındırıb, alıb dalına, üz qoydu bağa, gəlib çatdı qazının yanına. Qazı küpə baxıb gördü ki, keçəl köhnə küpün yerinə təzə küpü sındırıb, götürüb gəlib. Qazını od götürdü, istədi keçəli döyüb söyə, amma şərt bağlamışdı, ürəyi gəlmədi ki, hər söyüşə bir beşlik verə, başladı çığır-bağırmağa. Özünü saxlaya bilməyib, ağzından bir söyüş çıxardı. Keçəl qazının başının üstünü alıb xəbərdarlıq elədi ki:

– Bir beşlik səndə.

Qazının lap qanı qaralıb keçələ dedi:

– Get o buzovun qulağından çək, gətir bura!

Keçəl baş üstə deyib, gedib yapışdı buzovun qulağından, elə çəkdi ki, elə çəkdi ki, yazıq heyvanın qulağı çıxıb qaldı keçəlin əlində. Keçəl buzovun qulağını gətirib verdi qazıya. Qazı xəbər aldı ki:

– Bu nədi?

Keçəl dedi:

– Sən özün dedin ki, get buzovun qulağını gətir bura, mən də gedib, buzovun qulağını çıxarıb gətirdim.

Qazını od götürüb dedi:

– Adə, ay filan-filan olmuş, mən sənə dedim get buzovun qulağından yapış, sür gəlsin bura. Sən gedib buzovun qulağını çıxarıb gəlmisən üstümə, itil gözümdən...

Keçəl söyüşü eşidən kimi başladı ağlamağa. Bir qazı dedi, bir keçəl, başladılar çığırmağa. Camaat səsə gəlib çıxdılar, xəbər aldılar ki, nə olub? Qazı əhvalatı danışmaqda olsun, keçəl özünü atıb araya, qoltuq cibindən şərtnaməni çıxarıb göstərdi camaata, sonra üzünü tutub dedi:

– Yüz həştad səkkiz kərəm atamı söymüsən, hər

söyüşün biri beş manatdan, hesab elə, haqqımı ver!

Camaat baxıb gördü ki, keçəl doğru deyir, keçəlin əlində qazının dəsti-xətti ilə yazılı kağızı var; daha keçələ bir söz demədilər. Qazının ovqatı təlx olub istədi evə gedə, baxıb gördü ki, qatır uzaqdadı, keçələ dedi:

– A gedə, get o qatırın başını hayla gətir bəri!

Keçəl üzünü tutub camaata dedi:

– Eşitdiniz nə dedi?

Camaat dinib danışmadı. Qazının başı bərk qarışıq idi. Keçəl gedib qatırın başını kəsib, gətirib atdı qazının qabağına, dedi:

– Bu da qatırın başı.

Qazının canı boğazına yığılıb istədi döyə keçəli, camaat qoymadı. Keçəl dedi:

– İndi ki, iş bu yerə çatdı, hesab elə, yüz həştad səkkiz kərəm beş manatın nə qədər eləyir, çıx o puldan qatırının pulunu, qalanını ver!

Qazı dedi:

– Vermərəm.

Keçəl dedi:

– Deyirəm ver! Verməsən tövlədəki inək mənim.

Qazı ilə keçəl istədilər dalaşsınlar, camaat qoymadı, keçələ dedilər:

– Şeytana lə'nət oxu.

Keçəl dedi:

– Mən şeytana lə'nət oxumaram. Qazıdan haqqımı istəyirəm.

Camaat araya girib qazını qaçırdılar. Keçəl gördü ki, qazı qaçdı, tüpürüb dabanına qazının dalısınca qaçdı. Bir az getmişdi ki, keçəlin qabağına bir nəfər çıxıb dedi:

– Hara gedirsən?

Keçəl dedi:

– Nə işinə qalıb?

Dedi:

– Soruşuram.
Keçəl dedi:
– Sən kimsən?
Dedi:
– Mən şeytanam. Sən ki, mənə lə'nət oxumadın, mən sənə xeyir verəcəyəm.
Keçəl dedi:
– Çıxıb getsənə işinin dalısınca. Səndən də şeytan olar?
Şeytan dedi:
– Xalis şeytanam ki, dayanmışam qabağında. Gəl mən bir dua oxuyum, sənin sir-sifətini dəyişim, özüm də olum qatır, məni min, apar həmin qazıya sat, amma noxtanı əldən vermə!
Keçəl razı oldu. Şeytan bir dua oxudu, oldu qatır. Keçəl tez atılıb mindi qatıra, çəkdi birbaş qazının evinin qabağına. Qazı üz-gözüni turşudub keçəl üçün yola baxırdı, gördü ki, bir nəfər qatıra minib budu gəlir.
Qazı keçəli tanımadı, saxlatdırıb qatırın əl-ayağına baxıb, dedi:
– Qatırı satırsan?
Keçəl dedi:
– Nə üçün satmıram?
Qazı soruşdu:
– Neçəyə deyirsən?
Keçəl dedi:
– İki yüz manata.
Qazı razı olub qatıra iki yüz verdi. Qazı evə gedib gəlincə keçəl qatırın noxtasını çıxardıb gizlətdi. Qazı gəlib, iki yüz manat keçələ pul verib üstəlik bir qəbz də aldı, qatırı çəkdi tövləyə. Keçəl öz keyfinə getməkdə olsun, eşit qazıdan. Qazı qatırı tövləyə bağlamışdı. Gəldi ki, arpa tökə, gördü ki, qatır burnunu soxub bir deşiyə.
Qazı istədi qatırın burnunu çıxarda deşikdən, gördü

ki, olmur. Bir az keçmədi ki, qatırın başı, sonra bədəni keçdi deşiyə. Qazı yapışdı qatırın quyruğundan dartdı ki, çıxarda quyruq çıxıb qaldı qazının əlində, qatır yox oldu. Qazı başı lovlı tövlədən çıxdı. Geyinib istədi ki, gedə qatırı satanın dalınca, bu dəmdə qazı üçün adam gəldi ki, bəs sənə filan yerdə qonaqlığa çağırırlar. Qazı qonaq paltarını geyib getdi.

Qazı məclisdə oturmuşdu ovqatı çox təlx idi, özündə, sözündə deyildi, xəbər aldılar qazıdan ki:

– Nə üçün beləsən?

Qazı dedi:

– Bir mərdiməzar oğlu mənə qatır satmışdı. Qatırı götürüb bağlamışdım tövləyə. Gəlib gördüm ki, qatır burnunu soxub deşiyə. Bir az keçmədi ki, girib deşiyə yox oldu.

Xəbər aldılar ki:

– Qatırı sənə kim satıb?

Qazı dedi:

– Satan adam budu qapıda. Gələndə gördüm.

Adam göndərib keçəli çağırtdılar, xəbər aldılar keçəldən ki:

– Sən qazıya qatır satmısan?

Keçəl dedi:

– Yox.

Qazı əl atıb cibinə, qəbzi çıxarıb dedi:

– Bəs bu verdiyin qəbz?

Camaat qəbzə baxıb gördü ki, bu qəbz deyil, oyun kağızıdır.

Keçəl dedi:

– Ay camaat bu lotudu. Görmürsünüz oyun kağızı saxlayır? Heç görmüsüz ki, qatır divar deşiyinə girə? Bu qazı deyil, lotudu, lotu.

Qazı qıpqırmızı qızardı. Keçələ dedi:

– Bəs qatırın quyruğuna nə deyirsən? Qatırı deşikdən

çəkəndə quyruq qalıb əlimdə.

Keçəl dedi:

– Quyruğu görsət!

Qazı əl atıb qoltuğuna, qatırın quyruğunu çəkib çıxartdı, yerə atan kimi, quyruq oldu saz.

Keçəl dedi:

– Ay camaat, bu oyun kağızı, bu da saz. Bu qazı deyil, lotudu.

Keçəli buraxıb düşdülər qazının üstə, o ki, vardı döyüb atdılar bayıra. Keçəl gedib qazının evinə, əlinə düşən qiymətdə ağır, vəzndə yüngül, nə ki, var, yığıb-yığışdırıb, çıxdı getdi nənəsinin yanına.

Keçəl qazının malını yedi, keyf çəkdi, qazının ara yerdə qol-qabırğası sındı.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri sənin, birisi də nağıl danışanın.

DƏLİSOV ARVAD

Biri vardı, biri yoxdu, bir dəlisov arvad vardı. Günlərin bir günündə, həmin arvad paltar götürüb apardı çaya yumağa. Paltarı yuyub sərdi çayın qırağına. Qurbağalar çayda qurulduydular. Arvad dedi:

– Qurbağa bacılar.

– Qurr...

Arvad genə dedi:

– Paltarı sərdim bura, gözünüz olsun, evə dəyim, gəlim.

Qurbağalar "qurr"... elədilər.

Arvad getdi, bir az keçəndən sonra qayıdıb gəldi. Gördü bir dənə də paltar qalmayıb, hamısını aparıblar. Arvad bunu görüb acıqlanıb dedi:

– Qurbağa bacılar!

Qurbağalar "qurr"... elədilər.

Arvad dedi:

– Zəhrimar qurr, çor qurr. Hanı bura sərdiyim paltarlar? Verdiniz oğruya, apardı? Mən də sizin evinizi başınıza uçuracağam.

Arvad gedib evdən bel, kürək gətirib başladı çayın qırağını qazmağa. Bir az qazmışdı ki, belin ağzı daşa toxundu. Daşı qaldırıb, bir küp görüb dedi:

– Hə, siz mənim paltarlarımı oğruya verdiniz, mən də sizin evinizi uçurdub, var-yoxunuzu aparıram.

Qurbağalar "qurr" elədilər.

Xülasə, arvad küpü götürüb gətirdi evinə. Axşam oldu, əri bazardan gəldi. Kişi gələn kimi, arvad küpü götürüb qoydu kişinin qabağına, dedi:

– Kişi, çaya paltar aparmışdım. Yuyub tapşırıışdım qurbağa bacılara, gəldim evə. Qayıdıb gördüm ki, paltarları veriblər oğruya. Mən də acıqnan bel, külüng aparıb evlərini uçurdub, olan-qalan qızıllarını götürüb gəldim.

Kişi küpü görüb dedi:
– Arvad, bu pulları saxla. Qabaqda ramazan gəlir, onda xərclərik.
Arvad küpü aparıb qoydu bir tərəfə. Bundan bir neçə gün keçmiş, qapıya zoğal satanlar gəlib qışqırdılar:
– Ay zoğal alan!
Arvad tez çıxdı qapıya dedi:
– Ay zoğal satan, bura gətir. Neçəyə verirsən?
Zoğal satan dedi:
– Girvənkəsi iki qəpiyə.
Arvad dedi:
– Onda bir girvəngə çək.
Zoğal satan yoldaşına dedi:
– Ay Ramazan, girvəngə daşın var?
Arvad bu sözü eşidib dedi:
– Adın nədi?
Ramazan dedi:
– Ramazan.
Arvad tələsik dedi:
– Ramazan, dayan gedim qızılları gətirim.
Arvad cumdu evə, küpü gətirib verdi onlara, dedi:
– Ərim tapşırıb ki, bu qızılları Ramazan gələndə verərsən ona, bu sizə çatacaq.
Zoğal satanlar küpü alıb, asta qaçan namərddi deyib üz qoydular qaçmağa.
Bəli, nağıl dili yüyürək olar. Axşam oldu, kişi gəldi evə. Arvad gedib irəli sevinə-sevinə dedi:
– A kişi, Ramazan gəlmişdi, qızılları verdim apardı.
Kişi bu sözü eşidən kimi, özündən çıxıb, arvadını döydü. Arvad acıq edib getdi, oturdu bir xarabalıqda. Öz-özünə donquldanırdı ki, hər kəsi minnətçi göndərsə də, getməyəcəyəm. Bir qədər keçmişdi ki, bir pişik miyo-miyo edə-edə gəldi.
Arvad pişiyi görüb dedi:

– Miyo-miyo bacı, o köpək oğlu səni minnətə göndərib, vallah gedən deyiləm, heç zəhmət çəkmə.
Bir az keçmiş xoruz banladı. Arvad xoruzun səsini eşidib dedi:
– Quqquluqu qardaş, indi də səni göndərib? Heç zəhmət çəkmə. Miyo-miyo bacı da gəlmişdi, gedən deyiləm, arxayın olsun.
Bəli, axşam it hürməyə başladı. Arvad dedi:
– Hə, indi də səni göndərib, Ham-ham qardaş? Gedib deyərsən ki, daha məndən əl çəksin, gəlməyəcəyəm.
Gecədən bir qədər keçmişdi. Qəzadan o gecəsi bu şəhərdən o şəhərə dəvələrə yüklənmiş xəzinə aparırdılar. Gecə vaxtı dəvənin biri karvandan ayrılıb otlaya-otlaya gəldi çıxdı xarabaya. Arvad bunu görə kimisi, durub ayağa, dedi:
– Löh-löh qardaş, indi də səni göndərib? Bax Miyo-miyo bacı gəldi, getmədim, Quqquluqu qardaş gəldi, getmədim, Ham-ham qardaş gəldi getmədim. Amma indi dağdan ağır kişisən, gəlmisən minnətə, sözünü yerə salmaram, gedərəm.
Bəli, dəvəni xıxlayıb yerə yatırırdı, mindi üstünə, gəldi evinə sarı. Arvad qapını döydü. Kişi gəlib qapını açıb gördü arvadı. Dedi:
– Arvad, nə üçün gəldin?
Arvad dedi:
– Hə, Miyo-miyo bacını göndərdin gəlmədim, Quqquluqu qardaşı göndərdin gəlmədim, Ham-ham qardaşı göndərdin gəlmədim. Axırda dağdan ağır kişini göndərmisən, daha onun sözünü yerə salmayıb gəldim.
Kişi baxıb gördü ki, dəvənin yükü tamam qızıldı. Başa düşdü ki, bu dəvə padşahındı. Bəli, dəvəni çəkdi içəri, yükünü açandan sonra başını kəsdi, ətindən bir az götürüb bişirdilər. Yerdə qalanını arvaddan gizlin bir tərəfdə yeri qazıb basdırdı. Gecəynən pulları da yerbəyer elədi. Sabah

oldu, padşaha xəbər verdilər ki, dövənin biri itibdi. Padşah əmr verdi ki, bütün evlər axtarılsın. Bu adnan ki, padşah naxoş olub, həkim dövə əti buyurub. Bu təhərnən bəlkə dövəni tapdılar. Xülasə, düşdülər şəhərin başından ayağına qədər evbəv gəzməyə. Gəldilər çıxdılar haman evə. Arvad çıxdı bunların qabağına, dedi:

– Nə istəyirsiniz, nə qulluğunuz var?

Dedilər:

– Ay bacı, padşah bərk naxoşlayıb, ona həkim dövə əti buyurub, biz də gəlmişik. Sizdə varsa, bir bişirim verin.

Arvad dedi:

– Hə, hə, var idi bizdə. Bir az bişirdik, yedik. Qalanını bilmirəm ərim hara qoydu.

Dedilər:

– Bacı, ərin hardadı?

Arvad dedi:

– Bazarda pinəçilik edir.

Yasovullar dedilər:

– Çox sağ ol, bacı, gedib ərindən soruşarıq.

Bunlar burdan gedib birbaş padşaha xəbər verdilər ki, dövəni filan pinəçidən tapmışıq. Padşah əmr elədi, pinəçini gətirsinlər. Yasovullar gəlib pinəçiyə dedilər:

– Gəl, səni padşah istəyir.

Pinəçi öz işin başa düşüb dedi:

– İndi ki, belədi, zəhmət çəkin, mənimlə gedək evə. Bəlkə daha qayıtmadım, vəsiyyətimi arvadıma edim.

Qəbul etdilər. Kişi gəlib evinə dedi:

– Arvad, axırda mənə ölümə verdin. Daha sağ ol. Bir də mənə üzümü görə bilməzsən. Ancaq qapıbacadan muğayat olarsan.

Kişi yola düzəldi. Getdilər padşahın hüzuruna. Salam verib, baş endirdi, ədəblə durdu. Padşah dedi:

– Kişi, dövəni sən aparmısanmı?

Kişi dedi:

– Ey padşah, mənə arvadım dəlididi. Onun sözüynən mənə bədbəxt etməyin.

Bu söz burda qalsın, sizə xəbər verim arvaddan. Elə ki, kişi getdi, durub ayağa qapı-pəncərəni yerindən çıxarıb, sarıdı dalına, gəldi birbaş padşahın divanxanasına. O, çatıb dalındakı yükənə girdi içəri. Padşah əmirləri təəccüb etdilər. Kişi onu görüb dedi:

– Arvad, bu qapı-pəncərə nədi?

Arvad dedi:

– Demədin qapı-pəncərədən muğayat ol? Mən də onları qoyub gəlmədim. Çıxarıb gətirdim ki, görüm səni padşah nə eləyir.

Kişi üzünü padşaha tutub dedi:

– Qibleyi-aləm, siz özünüz baxın görün, dəlididi, ya yox?

Padşah, vəzir baxdılar gördülər ki, doğrudan da dəlididi. Odu ki, kişini bağışlayıb, azad etdilər. Kişi arvadıynan evinə gəldi. Onlar yedilər, içdilər, mətləbmurada çatdılar. Siz də çatasınız.

TÜLKÜ, TÜLKÜ, TÜN BƏKİ

Biri var idi, biri yox idi, bir tülkü var idi. Günlərin birində tülkü baba quyruğunu belinə qoyub çöldə gəzirdi ki, görsün quşdan, cəmdəkdən bir şey taparmı, yesin. Çox gəzdi, çox dolandı, axırda gəlib çıxdı bir quyunun başına. Boynunu uzadıb əyildi, quyuya baxdı. Gördü quyunun dibinə bir parça ağappaq quyruq düşüb. Tülkü sevindiyindən oynamağa başladı. Uzun quyruğunu yerlə sürüyə-sürüyə bir xeylək oynadı. Sonra öz-özünə dedi: "Yaxşıca əlimə quyruq düşüb, onu yeməsəm, heç yerə getməyəcəyəm". Tülkünün ağzının suyu axmağa başladı. Elə bil quyruq çağırır ona deyirdi: "Tülkü baba, gəl məni ye, tülkü baba, gəl məni ye".

Tülkü baba özünü saxlaya bilməyib quyuya tullandı, gup-pultu ilə quyunun dibinə düşdü. Yazıq tülkünün əzilməmiş bir yeri qalmadı. Ufuldaya-ufuldaya ayağa qalxdı, quyruğun yanına getdi. Ağzını açdı ki, quyruğu yesin, donub yerində qaldı. Demə bu, quyruq deyilmiş, bir parça ağ daş imiş. Tülkü baba çox fikir elədi, tədbir tökdü, istədi quyudan çıxsın, çıxa bilmədi. Çünki quyu çox dərin idi. Tülkü baba quyruğunu yanına qısıb, bir küncdə çömbəldi. Aranı dağa apardı, dağı arana gətirdi, fikirləşdi ki, burdan nə cür çıxsın. Bir də gördü bir ilanla, bir tısbağa onun yanına gəlirlər.

Tülkü baba sevinib dedi:

– Ay ilan, ay tısbağa qardaş, siz burada nə gəzirsiniz?

Tısbağa cavab verdi:

– Tülkü baba, biz də sən kimi öz tamahımızın ucundan buraya düşmüşük. Kənara çıxa bilmirik.

Elə bu vaxt quyunun başından səs gəldi.

Tülkü dedi:

– Gizlənək, görək bu kimdi?

Hər üçü bir küncdə gizləndilər. Bir az keçmişdi, bir də gördülər bir şey tappılı ilə quyuya düşdü. Baxdılar quyuya düşən çaqqaldı. Tülkü ona baxıb güldü. Bu da tülkü babagil

kimi aldanmışdı. Tamahının ucundan özünü quyuya salmışdı. Tülkü bərkdən dedi:

– Çaqqal qardaş, xoş gəlmisən, beş gətirmisən?

Çaqqal tülkü babanı görüb bağırdı:

– Axmaq-axmaq danışma, çəkil o yana görüm. Quyruq özümündü.

Tülkü baba cavab verdi:

– Ay axmaq çaqqal, heç acıqlanma. O quyruq deyil, bir parça ağ daşdı. Səni aldadan kimi, məni də aldadıb bura salıb. İndi hamımız burda acıdan qırılacağıq.

Çaqqal dodaqlarını büzüb ağlamağa başladı. Bu zaman quyunun başından bir gurultu eşidildi. Tülkü baba çaqqala dedi:

– Axmaq-axmaq ağlayıb baş-gözümüzü aparma. Quyunun başında səs-küy var. Gəl gizlənək, görək indi qonağımız kim olacaq.

Çəkilib bir küncdə gizləndilər.

Bir az keçmişdi, bir zorba qurd quyudakı daşı quyruq hesab eləyib atıldı, şappıltı ilə quyunun dibinə düşdü. Qol-qabırğası əzilmiş halda yerdən qalxıb quyruğun üstünə cumdu. Baxdı ki, quyruq nə gəzir. Bu, bir ağ daş imiş. Acıqlı-acıqlı o tərəfə, bu tərəfə baxmağa başladı, ucqar küncə qısılmış tülkünə, çaqqalı, tısbağanı, bir də ilanı gördü. Qurd bağırdı:

– Yoxsa burdakı quyruğu siz yemisiniz?

Çaqqal qorxusundan tülkünün böyrünə qısıldı. Tülkü quyruğunu yerə sallayıb qulaqlarını irəli uzatdı. Qurda cavab verdi:

– Qurd ağa, heç acıqlanma. Bura sən deyən yer deyil. Hamımız acıdan öləcəyik. Sən görən quyruq deyil, bir parça ağ daşdı. O daş bizi aldadan kimi, səni də aldadıbdı. Ax tamah, tamah...

Qurdun qulağı büzüşdü, istədi tülkü babaya cavab versin, quyunun başından bir səs gəldi. Bunlar hamısı qaçıb gizləndi. Bir yekə donuz tappılı ilə quyuya düşdü. Donuzun ayağı o

qədər ağrımışdı ki, ayağa qalxa bilmirdi. Quyudakılar buna baxıb gülüşdülər. Donuz ağlaya-ağlaya dedi:

– Qardaşlar, bəs siz burda nə qayırsınız?

Tülkü baba cavab verdi:

– Heç soruşma, donuz qardaş, sənın başına gələn bizim də başımıza gəlib. Gəl bəri görək bu bir parça ağ daş daha hansı axmağı bu tora salacaq?..

Bu zaman quyunun başından bir donquldandıma eşidildi. Bunlar altısı da qaçıb gizləndi. Bir böyük ayı gurultu ilə quyunun dibinə düşdü. Ayı yumşaq idi, heç yeri əzilmədi, tez ayağa durdu, tüklerini qabartdı, acıqlı-acıqlı hər tərəfə göz gəzdirdi. Quyudakıları görüb dal ayaqları üstə qalxdı, gözlərini bərəldib qışqırdı:

– Deyin görüm burdakı quyuğu hansınız yediniz?

Quyudakıların dili tutuldu. Tülkü baba irəli yeriyib qorxa-qorxa dedi:

– A ayı lələ, biz quyuq yeməmişik. Sən gördüyün quyuq deyil, bir ağ daşdı. Səni aldadan kimi, bizi də aldadıb burda salıb. Heç acıqlanma. Burdan nə sən çıxı biləcəksən, nə də biz.

Ayı tülkü babanın sözünə gülüb, sıçradı ki, quyudan çıx-sın, amma bacarmadı. Çünki quyu çox dərin idi. Əlacsız qalıb tülküyə dedi:

– Tülkü baba, bəs nə eləyək ki, burdan çıxmaq?

Tülkü baba cavab verdi:

– Mən də bilmirəm. Gəlin hamımız bir yerdə yaxşıca fikirləşək, görək bir yol tapa bilərikmi?

Hərə bir tərəfdə oturub fikirləşməyə başladı. Amma nə qədər fikirləşdilərse, bir yol tapa bilmədilər. Axırda hamısı yoruldu. Hərə bir tərəfdə uzanıb yatdı. Ancaq tülkü baba yatmadı, fikir eləyirdi ki, bir kələk tapsın, bunların hamısını ayı qırsın, özü də onun əlindən qurtarsın.

O günü onlar ac qaldılar, sabahı da ac qaldılar. Üçüncü günü tülkü gördü daha dura bilmir, acından öləcək. Yoldaşla-

rını başına topladı. Üzünü onlara tutub dedi:

– Qardaşlar, görürsünüz hamımız acından ölüürük. Hamımızın ölməyimizdənsə, yenə də birimizin ölməyi yaxşıdı. Qoyun mən bir mahnı oxuyum, hər kimin adı axıra düşsə, onu yeyək.

Yoldaşların hamısı buna razı oldu. Tülkü ayağa qalxıb oxumağa başladı:

Tülkü, tülkü, tünbəki,

Quyuq üstə lünbəki.

Ayı axmaq,

Donuz toxmaq,

Qurd ulavuş,

Çaqqal çavuş.

İlan qamçı,

Tısbəğa çanaq,

Biz ona qonaq.

Hamı bir-birinin üzünə baxdı. Tülkü üzünü ayıya tutub dedi:

– A ayı lələ, sən bilirsən ki, biz burda nə su tapacağıq içək, nə arpa, buğda tapacağıq ölçək. Ona görə də bizə çanaq saxlamaq lazım deyil. Mən nəğməni oxudum. Məndən demək, sizdən yemək.

Onlar tökülüb tısbəğanı yedilər.

Ayı dedi:

– Tülkü baba, bundan bir şey olmadı. Bir də oxu.

Tülkü oxumağa başladı:

Tülkü, tülkü, tünbəki,

Quyuq üstə lünbəki.

Ayı axmaq,

Donuz toxmaq,

Qurd ulavuş,

Çaqqal çavuş,

İlan qamçı,

Bircə damcı.

Yenə hamı bir-birinin üzünə baxdı. Tülkü dedi:
– A ayı lələ, de görüm, bizim burda atımız, ulağımız yox, qamçı nəyimizə lazımdı? Mən nəğməni oxudum. Mən-dən demək, sizdən yemək.

Tökülüb ilanı da yedilər.

Ayı dedi:

– Tülkü baba, bundan da bir şey olmadı. Bir də oxu görək kimə düşür.

Tülkü oxumağa başladı:

*Tülkü, tülkü, tünbəki,
Quyruq üstə lünbəki.
Ayı axmaq,
Donuz toxmaq,
Qurd ulavuş,
Çaqqal çavuş,
Bizdən sovuş.*

Hamı tülkünün üzünə baxdı.

Tülkü dedi:

– Qardaşlar, çanaqla qamçını yedik. Qaldı indi bizim çavuşumuz. Çavuş nəyimizə lazımdır? Dava eləməyəcəyik ki, təlim verə, məclisə getməyəcəyik ki, əzan deyə. Məndən demək, sizdən yemək.

Tökülüb çaqqalı da yedilər. O günü belə keçirdilər. Gecə yatdılar. Səhər tezdən yenə də bir-birinin üzünə baxdılar. Ayı dedi:

– Tülkü baba, acından ölürəm, oxu görək indi kimə düşür.

Tülkü oxumağa başladı:

*Tülkü, tülkü, tünbəki,
Quyruq üstə lünbəki.
Ayı axmaq,*

*Donuz toxmaq,
Qurd ulavuş,
Səsi bayquş.*

Yenə də hamı bir-birinin üzünə baxdı. Tülkü dedi:

– Ayı lələ, ulavuş bizim nəyimizə lazımdı? Elə əslinə baxsan, o uladı ki, biz bu günə qaldıq. İndi acından qırılıraq. Mən nəğməni oxudum. Məndən demək, sizdən yemək.

Ayı o saat qurdu qarmaladı. Basıb onu da yedilər. Ayı üzünü tülküyə tutub dedi:

– Tülkü baba, acından ölürəm. Durma oxu, bir nahar eləyək.

Tülkü oxumağa başladı:

*Tülkü, tülkü, tünbəki,
Quyruq üstə lünbəki.
Ayı axmaq,
Donuz toxmaq...*

Yenə də hamı bir-birinin üzünə baxdı. Tülkü dedi:

– Ayı lələ, de görüm toxmaq bizim nəyimizə lazımdı. Məndən demək, səndən yemək.

Ayı o saat pəncəsilə basıb donuzun belini qırdı. Hərəsi bir tərəfdən onun ətini parçalayıb yeməyə başladılar.

Bir neçə gün də donuzun əti ilə dolandılar. Tülkü donuzun ətindən bir qədər qoltuğunda gizləmişdi. Burnunu qoltuğunun altına salıb onu yeyirdi. Ayı onu görüb dedi:

– Tülkü baba, əti hardan alıb yeyirsən? Mənə də ver.

Tülkü baba cavab verdi:

– Heç hardan almıram. Öz qoltuğumun ətidi, söküb yeyirəm. Sən də öz qoltuğunun ətini sök, ye. Ayının ağına batdı, öz qoltuğunu dişi ilə sökdü. Qan başladı sel kimi axmağa. O qədər qan axdı ki, axırda ayı taqətdən düşdü, yerə uzanıb öldü. Tülkü, "Mən deyəndə ayı axmaq, mənə gülürlər"– deyib gülə-gülə ayının ətindən parçalayıb yeməyə

başladı. Bir müddət də ayının əti ilə dolandı. Sonra yenə də aclıq başladı. Tülkü aclığa davam gətirə bilməyib, bərkdən vaqqıldamağa başladı. Tülkü vaqqıldaya-vaqqıldaya deyirdi:

– Ax tamah, ax tamah!.. Sən nə pis şeysən. Əgər tamamını yığsaydım, bura düşməzdim!

Bir ovçu ordan keçirdi. Tülkünün səsinə eşidib, quyunun başına gəldi. İp sallayıb tülkünü quyudan kənara çıxartdı, dedi:

– Ay tülkü, camaatda toyuq qoymadın, çöllərdə quş qoymadın, yazıqların hamısını boğub yedin. İndi də mən səni boğub öldürəcəm, dərinə soyub boğazından çıxardacam.

Ovçu tülkünü boğub, kənara atdı. O, elə bilirdi ki, tülkü ölüb.

Bıçağını itiləyirdi ki, onun dərisini soysun. Birdən tülkü yerdən sıçrayıb götürüldü. Ovçu səsə qanrılıb baxdı ki, tülkü odu tərənən başında. Səs də onun səsidə, deyir:

– Ovçu qardaş, adam işin birini qurtarmamış, o birinə başlamaz. Hələ bir bax, gör boğub öldürübsən, ya yox, sonra dərisini soymağa hazırlaş.

Ovçu bir söz demədi. Gördü ki, tülkü düz deyir. Korpeşman, əliboş evinə qayıtdı.

TÜLKÜ BABA VƏ HACİLEYLEY

Keçmiş zamanlarda bir tülkü baba, bir də bir hacıleyley var idi. Bunlar qardaş olmuşdular. Bir gün tülkü hacıleyleyi qonaq çağırdı. Bir qazan ayrınlı şorba bişirdi, bir siniyə tökdü, gətirib süfrəyə qoydu. Yeməyə başladılar. Qab dayaz idi. Hacıleyleyin dimdiyinə bir düyü də gəlmirdi. Amma tülkü hər dəfə dilini uzadanda şorbanın bir tərəfini yalayıb qurtarırdı. Hacıleyley deyinə-deyinə evinə getdi. O gecə səhərə kimi qarnı curuldaya-curuldaya ac yatdı. Bir neçə gün keçdi, tülkü, yenə də hacıleyleyi qonaq çağırdı. Hacıleyley üzüyümşaq quş idi. Ürəyində nə var idi, hamısını unutdu, yenə də tülküyə qonaq getdi. Tülkü bu dəfə də şorba bişirdi, siniyə tökdü, gətirib süfrəyə qoydu. Yenə hacıleyley dimdiylə iki düyü götürməmiş, tülkü şorbanı yalayıb qurtardı. Hacıleyley yenə də ac qaldı, ürəyində dedi: "Yaxşı, sənlə məninki qalsın. Bu hayıfı yerdə qoymaram". Hacıleyley özünü şad göstərdi, tülküyə dedi:

– Qardaş, çox sağ ol, mənə xəcalət verdin. Xəcalət-tindən çıxaram. Gəl bir seyrə çıxmaq könlümüz açılsın.

Tülkü dedi:

– Elə mənim könlüm də seyrə çıxmaq istəyirdi. Ay sağ ol. Ürəyimdən xəbər verdin.

Hacıleyley dedi:

– Onda mənim qanadlarımın üstünə min, göydə seyr eləyək.

Tülkü hacıleyleyin qanadının üstünə mindi. Hacıleyley göyə qalxdı. Bir az uçandan sonra hacıleyley tülküyə dedi:

– Qardaş, bax, gör yer nə təhər görünür?

Tülkü dedi:

– Bir xırman boyda görünür?

Hacıleyley bir az da yuxarı qalxıb, dedi:

– Qardaş, indi bax, gör yer nə təhər görünür?

Tülkü baxıb dedi:

– Yer heç görünmür.

Hacıleyley bir az da yuxarı uçub dedi:
– Qardaş, tay qanadım ağrıyır, yorulmuşam. Bir az düş qanadımın dincini alım.

Tülkü dedi:
– Ay qardaş, başına dönüm, qurban olum, mən bu göyün üzündə haraya düşüm? Nə təhər düşüm? Məni aşağı endir.
Hacıleyley dedi:
– Yox, qanadlarım ağrıyır, düşməsən, yerə salacağam. Özün bil.

Tülkü hacıleyleyin toruna düşdüyünü bilib, hiylə gəlməyə, yalvarmağa başladı:
– Qardaş, bir qələtdi eləmişəm, yamanlığa yaxşılıq deyiblər. Gəl bu dəfə günahımdan keç, öluncə sənə xidmət edərəm.

Hacıleyley onun sözünü qəbul eləməyib dedi:
– Yox, yaxşılığa yaxşılıq, yamanlığa yamanlıq deyiblər. Nə əkərsən, onu biçərsən, mən sənə borclu idim, borcunu verirəm.

Hacıleyleyin tülküyə yazığı gəldi, göyün qatından aşağı endi, beş-on arşın hündürlükdən: "Al gəldi"– deyib tülkünü qanadının üstündən havaya tulladı. Külək tülkünü hərləyə-hərləyə gətirib bir dəstə məktəb uşağının yanında yerə saldı. Uşaqlar yüyürüşəndə birinin kitabı yerə düşdü. Tülkü o saat kitabı götürdü. Qaçıb bir dağın döşündə bir mağaraya girdi. Onun sol qabırğası əzilmişdi deyə, uzağa getmirdi. Mağaranın ağzına çıxıb kitabı açdı və mızıldanmağa başladı.

Bir ayı burdan keçirdi, gördü tülkü əlinə bir kitab alıb oxuyur. Ayı soruşdu:

– Ay tülkü baba, əlindəki nədi?
Tülkü dedi:
– Utanmırsan, mənə tülkü baba deyirsən? Görmürsən ki, mən mollayam, uşaq oxuduram?
Ayı dedi:
– Bilməmişəm, bağışla, ay molla əmi, mənim iki oğlum

var, gətirsəm onlara dərs verərsənmi? Əti sənin, sümüyü mənim.

Tülkü dedi:
– Niyə vermirəm? Çox yaxşı dərs verərəm. İki ayda onlara bütün elmləri öyrədərəm.

Ayı evinə getdi, uşaqlarını gətirib tülküyə verdi. Tülkü dedi:

– Get, arxayın ol, bunları lap yaxşı oxudacağam.
Tülkünün bir mənzili var idi; mənzilin qabağı enli, gerisi dar idi. Ayının balalarını aparıb o dar yerdə parçaladı, bir neçə gün yedi. Sümüklərini də torbaya yığıb bərk-bərk bağladı. Ayı bir neçə aydan sonra gəlib dedi:

– Uşaqları gətir görüm, nə təhər oxuyurlar.
Tülkü dedi:
– Hələ uşaqları sənə göstərmək olmaz. Göstərsəm, gözləri yayınar, huşları dağılar. Get, sonra gələrsən.

Ayı qayıdıb getdi. Bir neçə aydan sonra öz-özünə dedi: "Gedim uşaqları görüm". Gəldi tülkünün yanına, dedi:

– Uşaqları könlüm istəyir. Gətir görüm.
Tülkü dedi:
– Göstərə bilmərəm. Huşları dağılar.
Ayı yenə qayıdıb getdi. Bir aydan sonra yenə gəlib dedi:
– Uşaqları gətir, könlüm istəyir.

Tülkü ayının balalarının sümüklərini gətirib ayının qabığına atdı. Ayı dedi:

– Bu nədir?
Tülkü dedi:
– Bəs demişdin balalarımın əti sənin, sümüyü mənim. Mən də elə elədim. Ətlərini yedim, sümüyü də budur.

Ayı tülkünün üstünə yüyürdü ki, onu parçalasın. Tülkü yuvasının dar yerinə girdi. Ayı ora sığışmadı, başını soxanda tülkü dal deşikdən çıxıb qaçdı. Ayı bir təhərlə geri qayıtdı. Bir cütçünün yanına gəlib dedi:

– Ay cütçü baba, Allah qüvvət versin!

Cütçü dedi:
 – Sağ ol, ayı qardaş.
 Ayı dedi:
 – Tülkünün mənim balalarımı yediğini bilirsənmi?
 Cütçü dedi:
 – Bilirəm.
 Ayı dedi:
 – Bu sözü heç kəsə demə, sənə gündə bir qoyun verəcəyəm.
 Cütçü dedi:
 – Yaxşı demərəm.
 Hər gün ayı cütçüyə bir qoyun verirdi. Kişi qoyunu aparanda arvadı soruşurdu:
 – Bu qoyunu hardan alırsan?
 Kişi deyirdi:
 – Sənə borc deyil, sən ye. Neyləyirsən soruşursan.
 Bir gün kişi qoyunu gətirəndə arvadı dedi:
 – Qoyunu hardan aldığını deməsən, səndə oturmayaçağam.
 Kişi əhvalatı ona nağıl edib dedi:
 – Ayıdan alıram.
 Kişinin sözlərini ayı bayırdan eşidirdi, bərkdən qışqırıb dedi:
 – Yaxşı, səhər gör sənə başına nə oyun gətirəcəyəm.
 Kişi arvadına dedi:
 – Qoyun qarnını dəlidir. İndi məni yaxşı ölümə verdin.
 Kişi ayının qorxusundan cütə getmədi. Qohum-qardaş yığılıb kişini töhmətlədilər.
 – A kişi, yerini boş qoyma, get ək.
 Kişi el töhmətinə boğuldu, səhər qorxa-qorxa əkin yerinə gəldi. Bu zaman tülkü baba onun yanına gəlib dedi:
 – Ay cütçü baba, neçə gündür niyə cüt əkmirsən?
 Kişi əhvalatı tülküyə nağıl edib dedi:
 – Tülkü baba, bir ayı mənim başıma bu oyunu gətirdi.

Onun qorxusundan gələ bilmirəm.
 Tülkü dedi:
 – Nə verərsən onu öldürüm?
 Cütçü dedi:
 – Sənə iki toyuq, bir xoruz verərəm.
 Tülkü sevindi, cütün bir o başına tullandı, bir bu başına tullandı, oynadı dedi:
 – Sabah mən quyruğuma bir süpürgə bağlayacağam, sonra o dağın başına çıxacağam, o yana-bu yana yüyürüb toz eləyəcəyəm. Ayı sənənin yanına gəlib deyəcək "O nə tozdu?" Onda deyərsən: "Padşahın oğlu azarlıdı, həkimlər ona ayı ödü dərman deyiblər. O toz eləyən padşahın qoşunudu, ayı axtarır". Onda ayı deyəcək: "Mən harda gizlənim?" Onda sən deyərsən ki, gəl, bu çuvala gir, elə bilsinlər ki, buğdadı. Sonrası ilə işin yoxdu.
 Səhər tezdən tülkü quyruğuna bir süpürgə bağladı, həmin dağın başına çıxdı. Gözlədi, ayı cütçünün yanına gələndə, o yana-bu yana yüyürüb toz elədi. Ayı baxdı ki, təpənin başından bir toz qalxıb, göyün üzünü tutub. Ayı cütçüdən soruşdu:
 – O nə tozdu?
 Cütçü dedi:
 – Hələ bilmirsən? Tez ol gizlən!
 Ayı dedi:
 – Nə var?
 Cütçü dedi:
 – Padşahın oğlu azarlıyıldı, həkimlər ona ayı ödü dərman deyiblər. O, padşahın qoşunudu, ayı axtarır.
 Ayının canına qorxu düşüb dedi:
 – Bəs harda gizlənim?
 Cütçü dedi:
 – Gəl, gir bu çuvala, ağzını bağlayım. Elə biləcəklər toxumdu.
 Ayı çuvala girdi. Cütçü çuvalın ağzını bərk-bərk bağladı.

Kişi yavaşca tülküyə əl elədi. Tülkü də gəldi. Hərəsi bir ağac götürüdülər, ayını döyməyə başladılar. O qədər döydülər ki, ayı öldü.

Cütçü dedi:

– Sabah toyuqları, xoruzu gətirəcəyəm.

Səhər cütçü cütə çıxmışdı, tülkü onun yanına gəlib dedi:

– Bəs toyuqlar necə oldu?

Cütçü dedi:

– Bay, yadımdan çıxıb. Səhər gətirərəm.

Sabah yenə tülkü cütçünün yanına gəldi. Cütçü ayran yemişdi, qarnı quruldayırdı. Tülkü ondan soruşdu:

– Cütçü baba, o səs edən nədi?

Cütçü dedi:

– Nə bilim, bir neçə il bundan qabaq bərk aclıq oldu, onda bir tazı küçüyü yedim. İndi sənin səsini eşidib, istəyir çıxsin.

Tülkü dedi:

– Ay cütçü baba, qurbanın olum, qoyma çıxsin, mən qaçım.

Cütçü dedi:

– Qorxma, qoymaram çıxsin, tez qaç!

Tülkü qaçıb gözdən itdi, cütçü də sevinə-sevinə evinə gəldi.

BALIXÇI OĞLU

Bir balıxçı varıdı. Bı balıxçının bir oğlu varıdı. Bı balıxçının peşəsi gündə gedip dənizə tor atırdı hər gün bir balıx tuturdu. Aparıp satıp balığın puluynan da çörəh pulu qazanıp, uşaxların dolandırdı. Bir gün balıxçı dedi:

– Oğlum, mən neçə ildi balıx tuturdum, amma balıq etinin nə olduğunu biz bilmirih. Gə bı dəfə mənimmən gedəh. Bəlkə sənin də bəxdaa bir balıx düşdü, gətirip özümüz yərih.

Bəli. Balıxçı oğlunu götürüp gəldi dənizin qırağına. Elə birinci toru atanda toruna bir gözəl balıx düşdü. Gətdi verdi oğluna. Dedi:

– Oğul, görürsən nə gözəl balıxdı.

Özü başdadı tor atmağa. Balıxçının oğlu baxdı gördü kü, bu balığı əlində belə oynadanda gördü kü, balığın gözdərinnən yaş gəlir. Bu balığı götürüp atdı dəryıya. Dəryıya atannan sonra atası gəldi, dedi: Oğul, tay bizim qismətimiz elə bir balıxdı, ikincisi düşmür kü, düşmür. O balığı da götü gedəh. Dedi ki, ata bəs balığı əlimdə oynadırdım düşdü dənizə.

Atasının acığı tutdu döydü dedi:

– Mənim evimə gəlmə, hara gedirsən getginən.

Bəli, oğlan baş aldı getməyə. O qədir yol getdi ki, gəldi iki yol ayrıcına. Gördü bir cavan oğlan gəlir. Gəldi bı yol ayrıcında yoldaş oldular.

Dedi:

– Qardaş olax biz.

Dedi:

– Qardaş, indi bir şərtim var sənnən. Gedip nə qazansax, bu yol ayrıcında bölməliyih. Yarısı sənin olmalıdı, yarısı mənim. Balıxçı oğlu irazılaşdı. Bunnar yola düşüp getdilər. Bir müddətdən sonra bir şəhərə çatdılar. Şəhərə çatannan sonra balıxçı oğluynan həməən oğlan gəldilər bir qarının evinə qonax düşdülər. Qarıdan xəbər aldılar şəhərdə nə var, nə yox?

Qarı dedi ki, bəs şəhərdə patşahın qızı lal olup dillənmir. Neçə həkim gedip sağalda bilmir, patşah da onların hamısının

boynunu vurup.

Belə deyəndə o balıxçı oğluynan yoldaş olan oğlan gətirdi bir ovuc pul verdi qarıya dedi ki, qarı nənə, get bizə iki dəst həkim paltarını al gətir.

Qarı getdi bazara iki dəst həkim paltarını alıb gətirdi. Balıxçı oğluynan bu oğlan bə həkim paltarını geyib getdilər otdular elçi daşının üstündə.

Patşaha dedilər ki, bəs iki dənə həkim gəlip elçi daşının üstündə oturlar.

Gəldilər bunnarı apardılar patşahın hüzuruna. Şah dedi:

– Siz mənim şərtimi bilmirsinizmi? Əgər qızı dindisəz, qızı verərəm sizə. Əgər dindirməsəz, ikınızın da boynuzu vurduracam.

Oğlan dedi:

– Baş üsdə şah, irazıyım.

Bəli bu oğlanı apardılar qızın yanına. Qız da belə bu formu baxır heş nə dillənmiş, nə bi şey eləmiş.

Orda bi də bir bülbül qəfəsi var, bülbül də qəfəsdədi. Oğlan başladı ki, ey bülbül, mən sizə bir əhfəlatı danışmaq isdiyirəm. Bir gün üç yoldaş yolnan gedir. Üç yoldaş gedəndə bunnar meşədə gecələməli olullar. Meşədə qalılar. Meşədə qalanda birinci yoldaş deyir “Yoldaşdar birimiz qarovul çəhsin ikiniz yatsın, sahat sora o birisi dursun, o yatsın beləlihnən üçünüz də qaravıl çəkəh”

İrazılazılaşıllar. Birinci ikisi yatır, biri isə qarovul çəkir. Görür yuxusu gəlir. Bu dülgərmiş. Durur meşədən bir ağaş kəsir, yaxşı bir qız heykəli düzəldir. Qız heykəli düzəldənnən sora o biri yoldaşın oyadır. O biri yoldaşı durur ayağa bi yatır. Bı baxır görür kü, ağaşdan düzəltmə bir qız heykəli var. Deyir, hə, mənim birinci yoldaşım dülgərdir. Mən isə dərziyəm. Mən də gətirim bı qıza bir dəs paltar tikim. Bı da bir dəs paltar tikir geydirir qızın əyninə. Qızın əyninə geydirənnən sora başdıyır o biri yoldaşın oyatmağa. O biri yoldaşı durur bı yatır. Yatanda bı görür kü, bir qız heykəli var bırdə. Baxır görür altı taxdadı üsdünə isə paltar tikilip. Deyir, hə, mənim birinci yoldaşım dülgərdir, ikincisi isə dərzidi. O dülgər

bı qızın heykəlin düzəldip, dərzi isə paltarın tikip. Mən isə molluyam. Allah tərəfinə üz tutup süp vaxdı dua eliyir qıza nəfəs gəlir:

– Ey bülbül, indi bı üç nəfər qızın üsdə dava eliyir. De görüm qız kimə çatacax. Belə deyəndə qız dillənir:

– Dülgər dülgərdir. Dülgərdir dülgər. Pulun ala bilər, dərzidi dərzi pulun ala bilər, amma nəfəsi pulnan almaq mümkün deyil. Qız molluya çatacax. Bəli, şaha gətirdi xəbər ki, bəs qız dilləndi. Belə deyəndə məyyən adamlar deyir:

– Yox, qız dillənmədi, biz eşitmədik.

Şah deyir:

– Siz yalan deyirsiniz qız dillənmiyirdi.

Deyir:

Nolar ki, şah sağ olsun, özüüz də gəlin qızın yanına qız dillənəndə şahid olarsınız.

Bəli, bunnar gəllilər bir də qızın yanına. Qızın yanına gələndə deyir:

– Ey bülbül, elə oldu ki, biz bir də sizin yanınıza qayıtmalı oldux. Bir gün üç yoldaş gedirdi. Üç yoldaş gedəndə birinci yoldaşın güzgüsü varıdı, güzgüsünə baxdı dedi ki, filan şəhərdə bir dənə patşahın qızı var. Bir alma var. Əgər o alma on dəyqıya bir sahata, iki sahata çatmasa o qız öləcəh. İkincisi dedi ki, o alma mənə. Üçüncüsü dedi ki, siz bir sahata deyirsiniz, mən yarım sahata sizi çətdirəram ora.

Bəli, olar gəldi həməhən şəhərə çətdilər. Çətan kimi apardılar almanı verdilər. Qız yedi, sağaldı. İndi qız sağalannan sora bunnarın üçü də qızın üstündə dava eliyir. İndi, ey bülbül, de görəh, qız kimə çatacax. Yənə qız dilləndi:

– O hər nəynən gətiripsə pulun ala bilər, o güzgüyə baxan da pulun ala bilər. Amma arada alma gedip qız alma sahibinə çətməli. Alma yoxdu alma yeyilipdi. Belə deyənnən sora şah doğurdan da eşidir ki, qızı danışdı. Bırdə gətirir qıza yaxşı qəflə qatıran, neçə dəvə yükü qızılınan yola salılar. Gəlir iyirmi dəvə yükü qızıl verir qızına.

Oğlanı da götdü hərəsi də bir at minip üç atınan

kəsdirir. Qız xəsdələnir. Dedilər ki, filan həkimi çağırıp o, belə gücdüdü, heylə gücdüdü. Gedillər bunun çağırılar. Bu gəlir içəri girəndə görür kü, Əzreyil xəsdənin baş tərəfindədi. Düşünür deyir ki, mən bunnan danışmışam k1, gərəh buna boyun olmuyam. Görür var, pulda əldən gedir. Odu ku, deyir:

Xəsdəni çevirin. Xəsdəni çevirillər. Xəsdənin başı bu tərəfə, əyağı Əzrayıla sarı düşür. Beləcə insan Əzrayılı al ləp xəsdəni sağaldır.

Əzrayıl deyir:

– Ay alçax, axırı sataşdın. İndi sənin vaxdıdır. Hazır ol, canı alacam.

Bunu deyip o pis adamın canını alır.

SÜLEYMAN PEYĞƏMBƏRİN NAĞILI

Deyilənə görə, Davud peyğəmbərin 40 oğlu varmış. Hər namaz qılanda 40 oğul arxasında peşnamaz durarmış.

Bir gün Davud peyğəmbər namazda baxır öz-özünə deyir ki, "xudaya görəsən dünyada mənim kimi xoşbəxt yaranmış olar ki, 40 oğul arxasında peşnamaz dayansın?"

Davud peyğəmbər namazı qılıb qurtarandan sonra arxaya dönür və görür ki, oğlannarının heç biri başın qaldırmadı. Hansının başın qaldırır, görür ölüb. Peyğəmbər yanır-yaxılır. Bu vaxt allahdan səda gəlir ki, Davud peyğəmbər, gözündən bir gilə yaş çıxsas, səni peyğəmbərlikdən salaram.

Davud peyğəmbər ağlamır, amma tüstüsü təpəsindən çıxır. Mənəmlik elədiyinə min dəfə peşman olur. Uəbrayıl Davud peyğəmbərin yanında nazil olur. Deyir ki, Davud peyğəmbər, qəm eləmə, allah sənə elə bir oğul verəcək ki, sən 40 oğluna əvəz olsun. Yaşı ötmüş olsa da, allah-tala Davud peyğəmbərə Süleyman adlı bir oğul verir. Uşaq ayrınan, gününən böyüyür. Çox ağıllı, fərsətli bir uşaq olur.

İki-üç yaşında Süleyman divarın dibində qulunan oynayırmış. Görür bir kasıb kişi gəlir. Əlində bir dağarcıq un. Süleyman kişiye çox diqqətlə baxır, sonra yelə əmr eliyir, bir bərk külək başlayır. Kişini ora çırpır, bura çırpır, dağarcığı kişinin əlindən alıb dağıdır. Kişi başlayır ağlamağa.

Süleyman kişidən soruşur ki, ay əmi, niyə ağlayırsan?

Kişi deyir ki, görmədin yel unumu dağıtdı? Balalarım ac qaldı.

Süleyman deyir:

– Ağlama, get peyğəmbərdən ununu istə, al.

Kişi gedir peyğəmbərə deyir ki, yel unumu dağıtdı. Mənim unumu ver.

Peyğəmbər kişinin dağarcığını doldurur, unnan verir. Çıxıb gedir kişi. Süleyman arxadan kişini çağırıp soruşur

ki, əmi, aldın?

Kişi deyir ki, bəli, aldım.

Süleyman deyir:

– Əmi, get peyğəmbərə denən sən öz ununu versin.

O bizim urzamızdı sən aparırsan. Kişi qayıdır peyğəmbərə deyir ki, mən öz unumu ver. Mən sizin urzanı istəmirəm. Peyğəmbər deyir ki, sən ununu yel dağıdıb, mən o unu hardan alım? Dağarcığı gətir bir az da artırım götür get.

Kişi deyir:

– Yox, qapıda bir uşaq var. O deyir ki, bu un bizim urzamızdı. Mən öz unumu ver aparım. Peyğəmbər çıxır çölə, görür kişini geri qaytaran Süleymanı.

Peyğəmbər deyir:

– Ay bala, bu kişinin ununu yel dağıdıb. İndi mən hardan alım bunun öz ununu verim?

Süleyman deyir:

– Ata, bu kişinin öz ununu vermək lazımdı. O verdiyin bizim urzadı.

Peyğəmbər dedi:

– Ay oğul, nə təhər vermək lazımdı?

Süleyman dedi:

– Ata, bax gör necə verəllər.

Süleyman yenə əmr elədi. Həmənki yel başladı. Buruldu, buruldu unu torpaqdan ayırdı, yığıdı bir yerə.

Peyğəmbər gördü ki, un elə tərtəmizdi, elə bil, dəyirmandakı undu.

Kişi unu yığıdı dağarcığa, çıxdı getdi.

Peyğəmbər gördüklərinə inanmırdı. Salavat çevirib şükr elədi ki, allah, çox şükür, sən min bir adına. Doğurdan da, Süleyman 40 oğula bərabərdir.

Bir gün də Süleyman küçədə oynayırdı. Hökmdar da öz atlıları ilə gəlib həmin küçədən keçirdi. Uşağı gördüdə fikir vermədi.

Süleyman arxadan çağırırdı:

– Hökmdar sağ olsun, niyə mənə salam vermədin? Axı salam böyükdən kiçiyədi. Uşağın cəsarəti hökmdarın xoşuna gəldi. Onun adın soruşdu, həm də uşağa bir qızıl verdi.

Süleyman həmin qızılı torpağa basdırır, sonra da çıxardıb oynadırdı.

Şəhərin qazısı kənardan gördü ki, uşağın əlində bir parıldayan dəmir var. Yaxınlaşdı Süleymandan soruşdu ki, o nədi oynadırsan? Süleyman dedi ki, heç, dəmirdi.

Qazı gördü uşağın əlindəki qızıldı. Odu ki, başladı Süleymanı dilə tutmağa:

– Ay oğul, sən o dəmiri neynirsən? İtirərsən. Nə deyirsən verim, o dəmiri ver mənə.

Süleyman dedi:

– Anqır, verim.

Qazı baxıb gördü ki, yaxında heç kim yoxdu. Başladı anqırmağa. Sonra dedi ki, di qızılı ver.

Süleyman dedi:

– Ay qazı, sən eşşək ola-ola bilirsən ki, bu qızıldı, mən adam ola-ola bilmirəm? Qazı pərt olur. Uşağın hərəkətinə məttəl qalır. Baxdı ki, bu üç yaşında uşaq yerin altını da bilir, üstünü də. çıxdı yoluynan getdi.

Süleyman da başladı torpağınan oynamağa. qızılı torpağa basdıranda itirdi. Başladı axtarmağa. Bir neçə saat keçəndən sonra hökmdar geri qayıdırdı, gördü Süleyman torpaqda nəsə axtarır. Soruşdu ki, bala, nə axtarırsan?

Süleyman dedi:

– Hökmdar, sən verdiyin qızılı axtarıram.

Hökmdar dedi:

– Günün altında özünü həlak eləmə, gəl birini də verim.

Süleyman dedi:

– Yox hökmdar mənə narahat eliyən odu ki, sən sikkən torpağın altında qalmasın, ona görə axtarıram.

Süleymanın sözü hökmdarın o qədər xoşuna gəldi ki, ona bir ovuc qızıl verdi.

Süleyman qızılı götürüb atasının yanına gəldi. Qızılı atasına göstərib dedi:

– Ata, gör nə qədər qızılım var. Nə qədər xərcləsək qurtarmaz. Sən də qocalmısan. Bədi belə əziyyətən işlədiyin. Mən böyüyənə qədər bu qızılın başımızı dolandırırıq.

Atası soruşdu ki, bala, bu qızılı sən hardan almısan?
Süleyman dedi:

– Ata, hökmdar mənə salam vermədi, mən belə dedim, bu qızılı verdi.

Davud peyğəmbər yenə allahına şükr elədi və oğlunu evə qayıtdı.

Günlərin bir günü padşah vəziriyən dəryanın qırağından keçirdi. Gördü dəryada bir cüt balıq başını sudan çıxardıb onlara baxır. Padşah vəzirdən soruşdu:

– Vəzir, görəsən o bir cüt balığın erkəyi hansıdı, dişisi hansıdı?

Padşah belə deyəndə balıqlar quyruqlarını çırpdı bir-birinə, gülə-gülə cumdular dəryanın dibinə.

Padşah dedi:

– Vəzir, o balıqlar nəyə güldü?

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən hardan bilim nəyə güldülər?

Padşah dedi ki, vəzir mən bilmirəm, sənə üç gün möhlət verirəm. O balıqların nəyə güldüyünü öyrənməsən boyununu vurduracağam. Vəzir çox düşündü, çox daşındı, gəldi qazının yanına ki, bəlkə qazı ağılabatan bir söz deyər.

Qazı da sən demə heç ustad görməyibmiş. Odu ki, deyir:

– Sən get, mən fikirləşim.

Qazı Süleymanda gördüyünü görmüşdü. Gəldi Süleymanın yanına ki, bəlkə ondan balıqların nəyə

güldüyünü öyrənə.

Süleyman da bilirdi ki, bu qazı acgözün, savadsızın, qanmazın biridi. Qazıya dedi:

– Qazı, sən padşaha çatdır böyük bir məclis qursun, çoxlu qonaqlar çağırın. Sən də get həmin məclisə, de ki, balıqların nəyə güldüyünü mənim başmaq götürənim də bilir. Mən də qapının dalında sənə başmaqlarını saxlayacam. Padşah səndən balıqların nəyə güldüyünü soruşanda mənə çağırırsan. Qazı çox çalışırdı balıqların nəyə güldüyünü Süleymandan öyrənsin. Süleyman demədi. Qazı ələcsiz qalıb razılaşdı. Padşaha xəbər göndərdi. Vəzir sevindi ki, padşahın əlindən canı qurtaracaq. Vaxt tamam oldu. Məclis quruldu. Qonaqlar yığıldı. Qazını da çağırıldı. Qazı da Süleymanı özünə gətirdi. Dedi ki, bu mənə başmaq götürənimdi. Süleyman qapının dalında oturub qazının başmaqlarını saxlamışdı.

Məclisin axırında padşah qazıya dedi ki, qazı, indi sən ərz elə görək balıqlar nəyə güldü?

Qazı dedi:

– Padşah sağ olsun, o sözü mənə başmaq götürənim də bilir. İzn ver gəlsin desin.

Padşah izn verdi. Süleyman məclisə gəldi. Bir qazıya baxdı, bir padşaha dedi:

– Padşah sağ olsun, mən bu yaşında başmaqdan başqa nə görmüşəm ki, nə də biləm? Zəhmət çəksin, bilirsə qazının özü desin.

Qazının əl-ayağı yerdən-göydən üzüldü. Qaldı məttəl. Padşah əmr elədi, qazını atdılar zindana.

Süleyman padşaha yaxınlaşıb dedi:

– Padşah sağ olsun, mən deyərəm balıqlar nəyə güldü. Ancaq bir şərtim var. Gərək onu yerinə yetirəsən.

Padşah soruşdu ki, nədi şərtin?

Süleyman dedi:

– Sabah saraydakı hərəmlərin hamısını gətirtdir filan

çayın qırağına, orda deyəcəm.

Səhər açıldı. Padşahın 40 hərəmi varıdı, hamısın gətirdi, çayın qırağına.

Süleyman dedi ki, indi hərəmlərə əmr elə soyunub çaydan keçsinlər.

Padşah əmr elədi, hərəmlərin hamısı qıçın çirməyib çaydan keçməyə başladı.

Padşah diqqətnən baxırdı, gördü ki, hərəmlərdən birinin qıçları elə tüküldü, elə yekədi ki, heç arvad qıçına oxşamır. Padşah şübhələndi. Həməən hərəm sudan çıxanda onun üzündəki rübəndi götürdü. Gördü bu bir bığıburma kişidi.

Süleyman dedi:

– Padşah sağ olsun, bax balıqlar buna gülürdü ki, padşah öz hərəmlərinin içindəki erkəyi tanımır, bizim erkək-dişiliyimizi axtarır.

Padşah hərəmlərin içindəki kişinin boynun vurdurdu. Öz vəzirini qovdu. Süleymanı özünə vəzir təyin elədi.

ÜÇTÜKLÜ KOSA

Biri vardı, biri yoxdu, bir kişi vardı. Kişinin üç oğlu vardı, üç qızı. Kişinin çoxlu var-dövləti vardı. Lakin qızlarını ərə verə bilməmişdi. Kişi ölüm ayağında oğlanlarına vəsiyyəət edir ki, kasıb olsalar da qızlarımı birinci elçi gələne versinlər.

Kişi dünyasını dəyişir. Bir müddət keçəndən sonra böyük qıza elçi gəlir. Oğlan kasıb olduğuna görə böyük və ortancıl qardaş qızı vermək istəmirlər. Kiçik qardaş deyir ki, hər bacıma birimizin ixtiyarı çatacaq. Bu bacımız da mənim öhdəmə düşür. Ona görə də mən elin adəti ilə bacımı ərə verirəm. Toy eləyib bacısın kasıb oğlana ərə verir. Deyir ki, atanın vəsiyyəti gərək yerdə qalmaya.

Qardaşlar atadan miras qalan var-dövləti də bölürlər. Bir müddət sonra o birisi qızlara da kasıb ailələrdən elçilər gəlir. Yenə ortancıl və böyük qardaşlar bacılarını vermək istəmirlər. Kiçik qardaş ona çatan var-dövlətdən qardaşlara verib, bacılarını öz himayəsinə götürür və yaxşı cehiz ilə onları ər evinə yola salır. Tale elə gətirir ki, bir müddətdən sonra hər üç qardaşın var-dövləti əldən çıxır, qalırlar bir həsir, bir də məmmədnəsir. Hər üçü birlikdə başqa vilayətə işləməyə gedirlər. Orada padşah hər üçünü xəzinəyə gözətçi təyin eləyir və şərt kəsir ki, xəzinə yarılsa boynunuzu vuracağam. Çünki hər gecə gəlib xəzinəni yarırdılar. Gecə yarısından sonra böyük və ortancıl qardaş yatır, kiçik qardaş isə yatmır, keşik çəkir. Gecənin bir vaxtı oğlan görür ki, bir nəhəng at xəzinənin qapısına hücum elədi. Oğlan kəmənd atıb atı tutur, aparıb dərəyə bağlayır. Qardaşların heç xəbəri də olmur. Səhər padşaha xəbər verirlər ki, xəzinə bu gecə yarılmayıb. Padşah qardaşları mükafatlandırır. O biri gecə yenə böyük qardaşlar yatır, obaş üzü xəzinənin qapısına nəhəng qara at hücum edir. Kiçik qardaş yatmamışdı. Yenə kəmənd ilə bu

atı da tutub aparır, dərədəki atın yanına bağlayır. Yenə heç kimin bu işdən xəbəri olmur. Padşah yenə şadlıq edir. Bunları mükafatlandırır. Üçüncü gecə qırmızı at xəzinəyə hücum edir. O yenə bu atı da tutur aparıb dərəyə bağlayır. Səhəri padşah qardaşları yanına çağırır, razılığını bildirir. Sonra camaatı meydana toplayırlar. Padşahın gözəl-göyçək bir qızının dili tutulmuşdu. Padşah car çəkdirir ki, şəhərin kənarındakı xəndəkdən o tərəfdəki nəhəng əcdahanı kim qızının gözü qabağında öldürsə, qızının dili açılacaq. Qızımı da həmin oğlana verəcəyəm.

Şəhərin adlı-sanlı ailələrindən olan oğlanlar xəndəyin yanına gəldilər. Lakin heç kəs xəndəyin üstündən tullana bilmir. Kiçik qardaş bir gün ağ atla xəndəyin üstündən tullanır, sonra gözə görünür. İkinci gün qara atla tullanır, lakin əcdahanı öldürmür. Üçüncü gün qırmızı atla tullanır və əcdaha ilə vuruşmağa başlayır. Padşahın adamları ayrı yolla qızla birgə həmin yerə gəlirlər. Nəhayət, oğlan günbatana yaxın əcdahaya qalib gəlir. Onu öldürür. Padşahın qızının dili açılır. Xəlvətə salıb qız əlini əcdahanın qanına batırıb oğlanın kürəyinə vurur. Oğlan yenə atı minib yel kimi aradan çıxır. Adlı-sanlı ailələrin oğlanlarından hər biri padşaha deyir ki, əcdahanı mən öldürmüşəm, qızın dili açılıb, qızı mənə verməlisən. Vəzirin oğlu daha çox canfəşanlıq edir. Padşah qızı çağırıb fikrini soruşur. Qız deyir ki, bütün oğlanları meydana topla. Mən əcdahanı öldürən oğlanı tanıyıram. Belə də edirlər. Amma oğlan gəlmir. Padşah hər tərəfə adam salır. Bir uçuq daxmada yatmış qərib oğlanı da tutub gətirirlər. Qız oğlanın kürəyinə vurduğu nişanəni tanıyır. Oğlanın əlindən yapışır. Padşah toy edib, qızı oğlana verir. Bir müddət burada qalandan sonra oğlan padşaha deyir ki, öz el-obamıza getmək istəyirəm. Oğlan qızı da götürüb öz yerlərinə tərəf getməyə başlayır. Yolda yatırlar, üçüklü kosa, oğlan yorğun olub bərk yatdığına görə, qızı götürüb

qaçır. Yuxudan ayılan Əhməd qırmızı atı minib arvadının dalınca gedir. Arvadını tapıb qaçırır. İş bilən üçüklü kosa üç ayaqlı atı ilə oğlanın dalınca düşür, çatıb oğlanı ağır yaralayır. Ölü bilib qız ilə getmək istəyir. Qız yalvarır ki, meyidi burada qoymaq yaxşı deyil. Atının belinə sarı sonra gedək. Kosa belə də edir. At yarımcan oğlanı kiçik bacısının evlərinə gətirir. Bacısı baxan kimi oğlanı tanıyır, ağlayır. Saçlarını yolur. Əri də gəlib Əhmədi tanıyır. Arvadına deyir ki, o biri qardaşların olsaydı baxmazdım. Amma Əhmədi sağaltmalıyıq. Loğman çağırırlar, gecə-gündüz qayğısına qalırlar. Nəhayət, oğlan sağalır. Yenidən arvadının dalınca gedir. Kosa evdə olmadığına görə arvadını götürüb yenə qaçır. Yel atı olan üçqıçlı atla kosa yenə onlara çatır, oğlanı vurub yerə sərir, atın üstə sarıyır, arvadı da götürüb geri qayıdır. Bu dəfə at oğlanı ortancıl bacısının evinə aparır. Bacısı və əri oğlanı tanıyırlar. Qayğısına qalıb sağaldırlar. Bu hadisə üçüncü dəfə də təkrar olunur. Əhməd başa düşür ki, bu atları ötən atda nə isə bir sehr var. Odur ki, başlayır bunu öyrənməyə. Əhməd yenə atın minib həmin vilayətə gedir. Kosanı güdür. Kosa evdən gedəndən sonra arvadının yanına gəlir. Atın sirrini öyrənməyi tapşırır. Kosa axşam qayıdandan sonra qadın ona mehribanlıq göstərir, qulluq edir. Bu, üçüklü kosanın xoşuna gəlir. Qadın atın sirrini soruşur. Kosa əvvəl qəzəblənir, lakin sonradan sirrini açır. Sən demə ki, at dərya atının balasıdır. Kosa dərya kənarından tapmış imiş. Uanavarlar tökülüşüb balaca qulunu yemək istəyəndə kosa qulunun bir qıçını kəsib canavarlara atmış, qulunu və özünü xilas etmişdi. Sonradan balaca qulun belə böyüyüb sürətlə qaçan at olmuşdu. Əhməd bir də dərya atının sahilə nə vaxt çıxğını öyrənir, oğlan dərya kənarında atı güdməyə başlayır. At sahilə çıxan kimi canavarlar tökülüb atı yemək istəyirlər. Silahlı Əhməd canavarların bir neçəsini öldürür, qalanı qaçır. At oğlana deyir ki, sənə nə yaxşılıq edim?

Oğlan başına gələn əhvalatı danışır. Həmin üçqıçlı at bunun balası imiş. At deyir:

– Gəl məni min gedək arvadını da aparaq. Ancaq məni bərk sürmə. Oğlan güdür. Kosa evdə olmayanda gedib arvadın da götürüb yola düşürlər. Kosa bilib üçqıçlı atla dallarına düşür. Onlara çatmağa az qalanda dərya atı balasına deyir:

– Mən sənın ananam. Kosanı yerə elə vur ki, yüz metrlik dərınə getsin. At belə də edir. Üçtüklü kosadan canları qurtarır. At deyir ki, bizi dərya kənarına apar, ötür. Əhməd belə də edir. Bütün bu işlərdə bacılarının ərləri ona yaxından kömək edirlər. Yaxşılığın əvəzini çıxırlar. Ona görə də deyərlər ki, yaxşılıq yaddan çıxmaz.

DAŞDƏMİRİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, Fatı qarı adlı bir arvad var idi. Fatı qarının qohumdan-qardaşdan, oğuldan-qızdan Daşdəmir adlı aman-zaman bir oğlu var idi. Daşdəmir çox ağıllı oğlan idi. Atası Zaman kişi hələ balaca vaxtından onun belə ağıllı olduğunu görüb Mirzə Möhsün adlı bir müəllimin yanına qoymuşdu ki, dərs oxusun. Daşdəmir bir neçə ilin içində əməlli-başlı yazıb, oxumağı öyrənmişdi.

Mirzə Möhsün gündə cürbəcür köhnə kitablar oxuyardı, əhvalatlar danışardı. Daşdəmir Mirzə Möhsünü o qədər sevirdi ki, gecələr də ondan ayrılmaq istəmirdi. Ancaq iş elə gətirdi ki, Daşdəmir Mirzə Möhsündən ayrılmalı oldu.

Daşdəmirin atası Zaman kişi çox bacarıqlı, zəhmətsevən bir bağban idi. Gecə yatmayıb, gündüz dincəlməyib, özünə gözəl bir bağça düzəltmişdi. Bağçada elə gözəl güllər, elə gözəl meyvələr var idi ki, görən heyran qalırdı.

Necə deyərlər, Zaman kişinin bağçasında can dərmanı desəydin var idi. Zaman kişi bu güllərdən, meyvələrdən satıb külfətini dolandırır.

Zaman kişinin bu bağçası şəhərin kənarında, bir dəyirmanın yanında idi. Daşdəmir hələ bir yaşında olduğu zaman bu dəyirməyə qəribə bir iş olmuşdu. Bir gün səhər qonşular yuxudan durub gördülər ki, dəyirmançını da, arvadını da boğublar. Qonşular nə qədər soraqlaşdılar, axtarıdılarsa heç bir şey tapa bilmədilər. Bu işdən sonra bu dəyirməyə heç kəs sahib durmadı. Dəyirman yavaş-yavaş xarabaya çevrildi.

Bu xaraba dəyirman haqqında camaat qəribə əhvalatlar danışmağa başladı. Bəziləri deyirdilər ki, bu dəyirməyə cinlər olur, bəziləri deyirdi quldurlar olur.

Zaman kişi ağıllı, bacarıqlı olduğu kimi, həm də igid idi, heç bir şeydən qorxmazdı. Dəyirmançı ilə arvadının dəyirməyə boğulmaları Zaman kişini fikrə salmışdı. Elə həmişə bu barədə fikirləşirdi. O bilirdi ki, cin adlı şey yoxdu.

Gecələrin birində Zaman kişi evdə yatmışdı, birdən dəyirmandan bir qışqırtı eşidildi. Zaman kişi dik qalxıb pəncərəyə yaxınlaşdı, xaraba dəyirmanına baxdı. Çox qaranlıq idi. Amma Zaman kişinin iti gözləri bəzi şeyləri seçirdi. Dəyirmançının həyətinə bir neçə qaraltı elə bil ki, süpürləşirdilər. Onlar boğuşa-boğuşa içəriyə çəkildilər. Sonra bir səs də eşidildi. Amma bu səs qışqırıq deyildi, zarıltı idi. Elə bil ki, kimi isə boğurdular. Zaman kişi davam gətirə bilmədi. Fatı qarını da oyadıb, heç bir söz demədən dəyirmanına cumdu. Səhər dəyirmandan iki adamın ölüsünü tapdılar. İkisi də boğulmuşdu. Bunlardan birini heç kəs tanıya bilmədi. Amma biri Zaman kişi idi.

Fatı qarını nə qədər o yana-bu yana qaçdısa, bir şey çıxmırdı. Axırda Mirzə Möhsünün yanına gedib padşaha ərizə yazdırdı. Padşah heç ərizəyə cavab da vermədi.

Fatı qarını oğlu Daşdəmirə qaldı. Daşdəmir Mirzə Möhsündən heç ayrılmamaq istəmirdi. Amma iş elə gətirdi ki, ayrı-ayrı bağçanın işi ilə məşğul olmağa məcbur oldu.

Aylar keçdi, illər dolandı, Daşdəmir on beş, on altı yaşlarına çatdı. Həm ağı, həm də igidliyi ilə ətrafda şöhrət qazandı.

Günlərin bir günündə məhəllə cavanları içərisində mübahisə düşdü ki, kim özünü igid bilir, gedib xaraba dəyirmanına mıx vursun. Daşdəmir yerindən durdu ki:

– Mən gedərəm.

Cavanlar gəlib Daşdəmirə bir mıx verdilər, bir də bir balta. Daşdəmir o qədər gözlədi ki, qaranlıq düşdü. Mıxı, balta-nı, bir də zoğal ağacını götürüb dəyirmanına getdi. Daşdəmir qorxmurdu. Amma xaraba dəyirman haqqında o qədər danışmışdılar ki, içəriyə girəndə onu vahimə basdı. Odur ki, ağacı çiyində hazır tutub fit çala-çala içəriyə girdi. Elə qaranlıqda yavaş-yavaş irəliləyirdi ki, arxadan bir səs eşitdi:

– Kimsən, dayan!

Daşdəmir geri döndü. Baxdı ki, dəyirmanın qapısını bir adam kəsib, təkə iki gözü görünür. Daşdəmir yavaşca çiyindəki ağacdan möhkəm yapışib bir addım geri çəkildi.

Üzüörtülü adam dedi:

– Bəs sən bilmirsən ki, bura cinlərin məskəni? Bəs sən bilmirsən ki, buraya quş gəlsə qanad salmamış, qatır gəlsə dırnaq tökməmiş, adam gəlsə başını verməmiş qurtara bilməz.

Daşdəmir dedi:

– Bəli. Mən çoxlarından eşitmişəm ki, bura cinlərin məskəni. İndi sən də deyirsən. Ancaq indi başa düşürəm ki, bunlar hamısı yalan imiş. Çünki sən cin deyilsən, adam-san.

Üzüörtülü adam dedi:

– Əgər sən mənə cin bilsəydin, mən səni bəlkə buradan buraxa idim. İndi ki, sən mənim adam olduğumu bilibsən, gərək səni boğam ki, bu sirri heç kəsə deməyəsən.

Bunu deyib üzüörtülü adam Daşdəmirə hücum elədi. Daşdəmir onu yaxına buraxmayıb tərəsinə bir ağac ilişirdi. Üzüörtülü adam geri çəkilib qılıncını siyirdi. Daşdəmirin üstünə gəldi. Daşdəmir ağacla, üzüörtülü adam qılıncı ilə bir müddət vuruşdular. Axırda üzüörtülü adam vurub ağacı yerə saldı. Daşdəmiri silahsız görüb qılıncı onun başından endirmək istəyəndə, Daşdəmir cəld o biri əlindəki baltanı qabağa verdi. Qılınc baltaya elə güclü dəydi ki, qəbzəsindən qırılıb yerə düşdü. Üzüörtülü adam işi belə görəndə dəyirmanın dibinə tərəf qaçdı. Orada nə isə bir şaqıltı eşidildi, üzüörtülü adam yox oldu. Daşdəmir nə qədər axtarırsa, heç kəsi tapa bilmədi. Bir istədi ki, haray salıb camaatı buraya töksün. Amma fikirləşdi ki, belə işin üstü açılsa, tapmaq çətin olar. Bu gərək sirr olub qala.

Tez əlindəki mıxı yerə çaldı. Ağacını, baltanı, bir də vurub yerə saldığı qılıncı götürüb evlərinə gəldi. Gecəni səhərə qədər Daşdəmir yata bilmədi ki, bu işin axırına necə çatsın? Bu sirri necə açsın? Axırda bu qərara gəldi ki, gedib əhvalatı Mirzə Möhsünə danışsın. O ağıllı adamdı. Məsləhət verib, yol

göstərə bilər. Eləcə də elədi. Səhər Mirzə Möhsüngilə getdi. Əhvalatı, necə ki, olmuşdu, danışdı. Mirzə Möhsün ona diqqətlə qulaq asdı, qılınca baxıb dedi:

– Oğlum, cin-zad deyirlər, bunlar hamısı yalandı. Oradakılar adamdırlar. Dəyirmançını da arvadı ilə onlar boğublar, yetim atanı da onlar öldürüblər. İndə səni öldürmək istəyirmiş ki, sirr açılmasın. Ancaq sən yaxşı eləyibsən ki, bu barədə heç kəsə heç bir söz deməyibsən. Bu cür sirləri ancaq səbirlə, tədbirlə açmaq olar. Qulaq as, gör sənə nə deyirəm. Bizim şəhərin padşahı cavan bir adamdı. Amma onun çox hiyləgər bir vəziri var. Çoxdandı ki, bizim şəhərdə böyük bir quldur dəstəsi əmələ gəlib. Ayda bir dəfə, iki dəfə karvanların qabağını kəsib soyurlar. Padşah nə qədər əlləşirsə bu quldurları tapa bilmir. Axırda padşah bu qərara gəlib ki, şəhərin dünyagörmüş ağıllı adamlarını çağırıb bu barədə onlarla məsləhətləşsin. İki gün bundan qabaq məni də çağırırdı. Mən ona dedim :

–Padşah sağ olsun, əgər bu qul-dur dəstəsi şəhərin böyük adamları ilə əlaqədar olmasaydı, çoxdan tapılmışdı. Çox güman ki, bu quldurlar saraydakı adamlarla əlbirdirlər.

Mənim bu sözlərim onun çox xoşuna gəldi. İndi baxıram ki, mən elə bu sözü deməkdə haqlıymışam. Bu qılınıcı ki, sən vurub qırıbsan, bu şahənə qılınıcı. Bax, burada padşahın nişanı da var. Belə qılınıcları padşah ən yaxşı adamlarına bağışlayır. İndi tapmaq lazımdı ki, bu qılınıcı kimindi.

Daşdəmir sevincək dedi:

– Onu tapmağa nə var ki? Aparıb bu qılınıcı tiyəsinə şaha verərik. Özü tapar ki, kimindi.

Mirzə Möhsün dedi:

– Yox, oğlum! Bu çox qorxulu yoldu. Bəlkə bu qılınıcı tiyəsi padşahın çox yaxın adamlarından birinindi. Onda padşah öz adamını ələ verməmək üçün bizim başımızı batıra bilər. Belə işləri ancaq səbir və tədbirlə açmaq olar.

Mirzə Möhsün qılınıcı evdə gizlətdi, özü də durub padşa-

hın yanına getdi. Daşdəmir də evlərinə qayıtdı.

Daşdəmir gəlib gördü ki, padşahın qoşun böyüyü Abas bəy bunların həyətindədi. Özü də anası Fatı qarı ilə deyir. Soruşdu:

– Nə var? Nə olub?

Abas bəy dedi:

– O olub ki, gərək bu evdən çıxıb gedəsiniz. Bu ev də, bu bağça da bizimdi.

Daşdəmir dedi:

– Yaxşı, bu ev nə vaxtdan sizin olub?

Abas bəy dedi:

– Bu gecədən.

Daşdəmir dedi:

– Mən başa düşürəm. Bu ev mənim atamdan qalmadı. Necə olub ki, bu gecədən o, sizin olur.

Abas bəy dedi:

– Mən işi məhkəməyə vermişəm. Sabah gəlib orada birlərsən.

Abas bəy bunu deyib çıxıb getdi. Daşdəmir gözlədi, elə ki, gecə oldu, durub Mirzə Möhsüngilə getdi ki, əhvalatı ona desin. Amma Mirzə Möhsünü evdə tapa bilmədi. Mirzənin çox ağıllı, çox da gözəl bir qızı var idi. Adı Nardan idi. Nardan qabağa çıxıb dedi ki, Mirzə Möhsün hələ qayıtmayıb. Daşdəmir evə döndü.

Səhər iki nəfər silahlı gəlib Daşdəmiri məhkəməyə apar-dılar. Abas bəy də öz adamları ilə gəldi, məhkəmə başlandı. Abas bəy danışdı dedi:

– Mən bu gecə yuxuda görmüşəm ki, evi bağça ilə bərabər mənim atam bunun atasına vermiş. İndi mən istəyirəm ki, bağı da, evi də geri qaytarsınlar.

Abas bəyin bu sözünə Daşdəmir qəh-qəh çəkib güldü. Öz ürəyində dedi: "Gör bu nə qədər ağılsız adamdı. Özü axmaqdı, elə bilir ki, hakim də axmaqdı, heç yuxuda görməklə də bir adamın evini alıb bir başqasına verərlər?"

Daşdəmirin gülməyinə hakim hirsləndi:

– Niyə gülürsən? Yaxşısı budu ki, get, bu adamın evini, bağını qaytar özünə.

Daşdəmirin gözləri kəlləsinə çıxdı, dedi:

– Hakim sağ olsun, belə də iş olar? Nə olsun ki, o yuxuda görüb? Məgər hər adamın yuxuda gördüyü şey doğru olar.

Hakim hirslənib dedi:

– Hər adamın yuxuda gördüyü doğru olmaz. Amma Abas bəyin gördüyü doğru olar. O, hörmətli adamdı. Padşahın qoşun böyüyüdü. Belə adam yalandan yuxu görməz ki. İndi ki, görüb, demək doğrudu, sənə üç gün möhlət verirəm. Üç günə qədər evi də, bağı da təhvil verməlisən.

Daşdəmir nə qədər danışdısa, heç bir şey çıxmadı. Qayıdıb evlərinə gəldi, bir ərizə yazıb padşaha göndərdi. Sabahısı ərizəsinin cavabı gəldi. Padşah məhkəmənin qərarını təsdiq eləmişdi. Daşdəmirin ərizəsi rədd olunmuşdu.

Daşdəmir birbaşa getdi Mirzə Möhsüngilə ki, əhvalatı ona xəbər versin. Amma Mirzə Möhsüngilin qarısını nə qədər döydüsə, cavab verən olmadı. Axırda bir qonşu çıxıb dedi ki:

– Mirzə Möhsüngildə heç kəs yoxdu. Mirzə özü üç gündü itib. Qızı da iki gün bundan qabaq köçüb gedib.

Daşdəmirin öz dərdi yadından çıxdı, onu fikir götürdü ki, görəsən Mirzənin başına nə gəlmiş olar. Amma nə qədər fikirləşdisə, heç bir yerə çıxma bilmədi. Qayıdıb evə gəldi. Bütün günü fikirlə keçirdi.

Axşam idi, təzəcə qaranlıq düşmüşdü, qapı döyüldü. Daşdəmir qapını açdı, gördü ayağında çarıq, başında qıllı papaq, əlində dəyənək bir çobandı. Soruşdu:

– Nə istəyirsən?

Çoban dedi:

– Qonağam, şəhəri yaxşı tanımıram. Qəbul eləsən, bu gecəni sızda yatıb, səhər çıxıb gedərəm.

Daşdəmir dedi:

-Buyur içəriyə.

Fatı qarı çay qoydu, xörək gətirdi. Yedilər, içdilər, söhbətə başladılar. Qonaq dedi:

– Çobanam. Öz qardaşlarımın qoyununu otarıram. Padşahın qoşun böyüyü Abas bəyə üç-dörd qoyun gətirmişdim. Məni o qədər gecikdirdi ki, qaranlıq düşdü, qayıda bilmədim.

Daşdəmir dedi:

– Bəs Abas bəy səni niyə qonaq saxlamadı?

Qonaq dedi:

– Mən kiməm ki, Abas bəy məni qonaq saxlaya? Hələ az qalmışdı məni döydürsün ki, niyə az gətirmisən. Çox zülümkar, acgöz adamdı. Kimdə nə yaxşı şey görsə, o saat gördüyündən göz payı istəyir.

Daşdəmirin dərdi təzələndi. O da açıb öz ev əhvalatını, məhkəmə əhvalatını qonağa danışdı. Qonaq dedi:

– Niyə padşaha ərizə vermirsən?

Daşdəmir ərizəsini ona göstərüb dedi:

– Elə padşah da onun tayıdı da. Budu, ərizə vermişdim, rədd eləyib.

Qonaq dedi:

– Yaxşı, mən ki, bu gün gördüm, Abas bəyin gözəl evi var, bağı var. Sənin bu balaca daxman onun nəyinə gərəkdi?

– Qonaq qardaş, bu elə bir sirdi ki, vaxtı çatmamış açmaq olmaz.

Elə bu söhbətdə qapı döyüldü. Daşdəmir durub qapını açdı. İçəriyə qara çadraya bürünmüş bir qadın girdi. Fatı qarı tez qabağa çıxıb qadını qarşıladı, o biri otağa aparmaq istədi. Qadın getməyib, elə buradaca oturdu, sonra Daşdəmirdən soruşdu:

– Sənə üç sualım var, üçünü də yaxşı-yaxşı fikirləşib, sonra cavab ver! Birinci de görüm bu qonaq kimdi?

Daşdəmir dedi ki:

– Bu şəhərin adamı deyil. Dağlarda yaşayan bir çobandı. Səhər çıxıb gedəcək.

Qadın dedi:

– İkinci sualim budu ki, de görüm sən Mirzə Möhsünə kömək eləmək istəyirsənmi?

Daşdəmir dik qalxdı ki: "Mən Mirzə Möhsün üçün başımdan keçməyə hazırım. De görüm sən kimsən? Mirzə Möhsün haradadı?".

Qadın dedi:

– Üçüncü sualıma cavab ver! De görüm sirr saxlamağı bacarırsanmı?

Daşdəmir hirsləndi. Dedi:

– Bacı, mən Mirzə Möhsündən dərs almışam.

Qadın onun sözünü kəsib dedi:

– İndi ki, Mirzə Möhsündən dərs alıbsan, onda cavab ver!

Bunu deyib qadın çadrasının altından bir boşqab çıxarıb Daşdəmirin qabağına qoydu. Daşdəmir baxıb gördü ki, boşqabda bir nar var, bir top iynə var, bir qayçı var, bir vərəq kağız var, bir tikə ət var, bir də bıçaq var.

Qadın dedi:

– Əgər Mirzə Möhsündən öyrəndiklərin yadından çıxmıybsa bu şeylərdə gərək çətinlik çəkməyəsən.

Daşdəmir heç bir söz demədi. Bıçağı götürüb əti tikə-tikə doğradı. Qayçını götürüb kağızı kəsik-kəsik elədi, sonra iynələri bircə-bircə nara sancıb boşqaba qoydu. Qadın güldü, dedi:

– Afərin! Ancaq de görüm bununla nə demək istəyirsən?

Daşdəmir dedi:

– Xanım, mən başa düşdüm ki, sən mənə gizli bir sirr demək istəyirsən, ancaq qorxursan. Mən bununla demək istəyirəm ki, əgər mənim bədənimi bu ət parçası kimi parçalasalar, bu kağız kimi tikə-tikə doğrasalar, bu nar kimi oxla doldursalar, yenə də bu sirri heç kəsə açmaram. Qorxma, danış!

Bunu deyəndə qadın üzünü açdı. Daşdəmir baxdı ki, Mirzə Möhsünün qızı Nardandı.

Daşdəmir soruşdu:

– Bu nə haldı? Atan hardadı?

Nardan dedi:

– Dayan! Elə bunun üçün gəlmişəm.

Sonra Nardan oturub başladı danışmağa. Dedi:

– Daşdəmir, o gün ki, atam saraya, padşahın yanına getdi, daha geri qayıtmadı. Bu günə qədər də başına nə gəldiyini bilmirəm. Ancaq elə haman gün bizim qonşumuz mənə beş şey gətirdi ki: "Atan bazarda mənə gördü, bu şeyləri alıb verdi ki, sənə çatdıram". Mən şübhələndim ki, atamın başına bir iş gəlib. Odur ki, daha o evdə qalmayıb, gecə ilə köçdüm. Atamın göndərdiyi şeylərdən üçünə başa düşürəm, ikisini başa düşə bilmirəm. Səni buna görə axtarırdım ki, mənə kömək eləyəsən.

Daşdəmir dedi:

– Atanın göndərdiyi şeylər nədi?

Nardan dedi:

– Atam bir armud, bir gavalı, bir əl dəyirmanı, bir parça dəmir, bir dənə də daş göndərib. Əl dəyirmanı ovdandı. Daşla dəmir də sənsən. Amma armudla gavalını başa düşə bilmirəm.

Nardan bunu deyib, çadrasının altından bir armud, bir də bir gavalı çıxarıb Daşdəmirə verdi. Daşdəmir meyvələri görən kimi güldü. Dedi:

– Sən düz tapıbsan. Daş, dəmir, əl dəyirmanı sən dediyin kimidi. Ancaq mən bu meyvələri də tapdım.

Nardan soruşdu:

– Nədi?

Daşdəmir elə istəyirdi desin, birdən dönüb qonağa baxdı.

Dedi:

– Qonağın yuxusu gəlir. Qoy anam ona yer salsın, biz keçək o biri otağa.

Durub o biri otağa keçdilər. Daşdəmir armudu Nardana göstərib dedi:

– Nardan, bu armudun adı Abasbəyi armuddu. Bu gavalıya da bağbanlar vəzir Alı deyirlər. Atan demək istəyir ki, Daşdəmirin xaraba dəyirməndə başına gələn iş padşahın qoşun böyüyü Abas bəylə, bir də vəzirlə əlaqədardı.

Nardan baxdı ki, Daşdəmir düz deyir. Soruşdu ki:

– Bəs indi biz nə eləyək?

Daşdəmir dedi:

– Birinci iş budu ki, biz gərək bu sirri gizli saxlayaq. İkinci odu ki, atanın yerini öyrənək.

Nardan dedi:

– Necə öyrənək?

Daşdəmir dedi:

– Mən anamı köçürəcəyəm sənin yanına. O, çox igid arvadı. Özü də yaşlı, dünyagörmüş adamdı. Siz bir yerdə qalarsınız. Mən də çalışıb bir yol ilə atanın yerini taparam. Onunla məsləhətləşməmiş heç bir iş görmək olmaz.

Sonra Daşdəmir öz başına gələnləri, Abas bəyin onu məhkəməyə verdiyini, padşahın da ərizəni rədd elədiyini Nardana danışdı. Sonra anasını da ona qoşub evlərinə göndərdi, qonağın yanına qayıtdı. Baxdı ki, qonaq hələ yatmayıb. Qonaq dedi:

– Amma Daşdəmir qardaş, sizin bu işlərinizdən bir şey başa düşmədim.

Daşdəmir dedi:

– Elə başa düşməsən yaxşıdı, çoban qardaş.

Qonaq gördü ki, Daşdəmir bu barədə danışmaq istəmir. Söhbəti dəyişdirdi. Dedi:

– Yaxşı, demək sabah yox, o biri gün Abas bəy bu evi səndən alacaq.

Daşdəmir dedi:

– Ala bilsə alar. Sabah yox, o biri gün padşahın yanına gedəcəyəm.

Qonaq dedi:

– Padşahın yanına səni buraxarlarmı?

Daşdəmir dedi:

– Onlara qalsa buraxmazlar. Amma mən də Daşdəmirəm. Elə bir iş düzəldəcəyəm ki, padşah özü məni yanına çağıracaq.

Oradan-buradan bir az da söhbət elədilər, yatdılar. Səhər çoban getdi. Daşdəmir o gününü də başa vurdu. Gecəni keçirdi. Səhər tezdən dan yeri təzəcə ağaranda durdu, bir külüng, bir də bel götürüb düz padşahın sarayının yanına getdi. Sarayın özülünü qazmağa başladı. Səs-küyə saray keşikçiləri tökülüb gəldilər. Daşdəmiri tutub içəriyə apardılar. Nə qədər soruşdular ki, oranı niyə qazırdın?

Daşdəmir dedi:

– Padşahdan başqa heç kimə bir söz deyə bilmərəm.

Axırda onu padşahın yanına apardılar. Daşdəmir içəriyə girib gördü ki, padşah taxtın üstündə oturub, vəzirlə Abas bəy də burdadı. Amma padşahın üzü bir ipək dəsmalla örtülüdür.

Padşah soruşdu:

– A gədə, de görüm kimsən, nəçisən? Oranı niyə qazırdın?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, orada yeddi küp qızıl var. Qazırdım ki, onları çıxaram.

Padşah dedi:

– Nə bilirsən orada qızıl var?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, bu gecə yuxuda görmüşəm.

Padşah dedi:

– Ədə, ay axmaq, bəyəm adam yuxuda hər nə görsə, o doğru olar?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən də əvvəl elə bilirdim ki, yuxuda görünən şey doğru olmaz. Ancaq sizin bu qoşun böyüyü Abas bəylə bu vəziriniz mənə öyrətdilər ki, yuxuda görülən şeylər doğru olur.

Padşah dedi:

– Ətraflı danış görüm, nə olub?

Daşdəmir bütün əhvalatı danışib axırda dedi:

– Padşah sağ olsun, indi sən özün de görək, bu necə olur ki, dövlətlilərin gördükləri yuxular doğru olur, kasıbların gördükləri yuxular doğru olmur?

Padşah vəzirlə Abas bəyə əmr elədi ki:

– Bu saat gedib məhkəmənin qərarını heç elərsiniz, bu oğlanın evini özünə qaytararsınız.

Vəzirlə Abas bəy çıxdılar. Padşah qarışıya dedi:

– Dünən sənə tapşırtdığım şeyi gətir!

Qarıçı gedib bir məcməyi gətirdi. Padşah əmr elədi, qarışıçı məcməyini Daşdəmirin qabağına qoydu. Daşdəmir baxdı ki, məcməyidə bir nar, bir top iynə, bir qayçı, bir vərəq kağız, bir tikə ət, bir də bıçaq var.

Padşah dedi:

– Əgər Mirzə Möhsündən dərs alıbsansa, cavab ver!

Daşdəmir heyrdəndən buz kimi dondu. Amma özünü sındırmayıb Nardan üçün elədiklərini burada da elədi. Padşah güldü. Dedi:

– Demək, söz verirsən ki, mənim sirrimi açmayacaqsan.

Daşdəmir dedi:

– Bəli.

Padşah üzünü açdı. Daşdəmir baxdı ki, bu haman gecə onlarda qalan çobandı. Padşah dedi:

– Sənin ərizəni mən qəsdən rədd eləmişdim ki, sonra yanına gələm, sənin fikrini öyrənəm. Mən öz adamlarımdan şübhələnmişəm. Deyəsən Mirzə Möhsün haqlı imiş. Bütün bu işləri eləyən deyəsən vəzirlə Abas bəydi. O gecə mən qəsdən paltarımı dəyişib sizə gəlmişdim. Ancaq bu sirri burada heç kəs bilmir. Bir sən bilirsən, bir də mən. Sən də söz verdin ki, açmayacaqsan. Ancaq mən o gecə gördüm ki, sən bu barədə çox şeylər bilirsən. İndi de görüm, o dəyirman nə idi, o meyvələr nə idi? Mirzə Möhsün haradadı?

Daşdəmiri fikir götürdü. Ola bilərdi ki, padşah doğrudan da öz adamlarından şübhələnib, ancaq tək özü bu işi həll eləyib, bir yana çıxara bilmir. Ancaq bu da ola bilərdi ki, elə padşah özü də onlarla əlbirdi. Bu yol ilə sirri öyrənmək istəyir.

Dedi:

– Padşah sağ olsun, mən sizin öz yanınızda o qıza söz verdim ki, mənə hər kim nə cəza versə, mən bu sirri açmayacağam. Odu ki, siz nahaq yerə bunları məndən soruşursunuz. Mən heç bir şey bilmirəm.

Padşah dedi:

– Daşdəmir, sən çox şey bilirsən. Gəl inad eləmə! Bildiklərini mənə de!

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən heç bir şey bilmirəm.

Padşah dedi:

– Nə qədər ki, bildiklərini mənə deməmişən, mən səni burada saxlayacağam.

Sonra keşikçilərə əmr elədi ki, onu aparıb zindana salsınlar. Ancaq incitməsinlər. Özünü də gündə bir dəfə onun yanına gətirsinlər. Daşdəmiri aparıb zindana saldılar.

Heç kəs özünün zindana düşməyinə razı olmaz. Amma Daşdəmir zindana düşməyindən razı qaldı. Ona görə razı qaldı ki, Mirzə Möhsünü orada tapdı. Onun zindana düşməyindən Mirzə Möhsün də razı qaldı. O qədər gözlədilər ki, gecə düşdü, dustaqlar yatışdı, sonra Mirzə Möhsün dedi:

– Oğlum, məni vəzirlə Abas bəy buraya salıblar. Ayrı əlacları da yox idi. Əgər onlar məni buraya salmasa idilər, mən onların işinin üstünü açacaqdım. Məsələ belə oldu. Padşahın fikri bu imiş ki, məni özünə məsləhətçi götürsün. Vəzirlə Abas bəy sözü bir yerə qoyurlar ki, məni padşahın gözündən salsınlar. Mənim də bu işdən xəbərim yox. Haman gün, axırıncı dəfə mən saraya getdim. Çox tez olduğuna görə padşah hələ gəlməmişdi. Vəzir məni öz otağına apardı ki,

yaxşı kəlləpaça bişirtirmişəm, gəl yeyək. Mən də yedim. Qurtarandan sonra vəzir mənə dedi ki, padşahın sarımsaq iyindən xoşu gəlmir. Odu ki, mən də padşahın yanına girəndə dəsmalı ağzıma tutub bir az aralı dayandım. Padşah məni belə görə kimi hirsələndi. Əmr elədi ki, cəllad mənim boynumu vursun. Sən demə, vəzir məni aldadıb, sarımsaq yedirdib, padşaha da deyib ki, guya, mən demişəm ki, padşahın ağzından qoxu gəlir, mən dayana bilmirəm. Mənim dəsmalı ağzıma tutub, uzaqda dayanmağım da padşah üçün bunu lap sübut eləyir. Odu ki, əmr elədi mənim boynumu vursunlar. Elə bu xəbəri eşitcək vəzir də, Abas bəy də sevincək gəldilər. Mən fikir verib gördüm ki, Abas bəyin şahənə qılıncı qınına yaxşı oturmayıb, o saat sən dəyirməndən gətirdiyin qılınc tiyəsi mənim yadıma düşdü. Dedim hər nə olur-olsun, ölürəmsə də, qoy bu sirri açım, sonra ölüm. Odu ki, padşaha dedim:

– Padşah sağ olsun, indi ki, məni öldürürsünüz, arzum budu ki, boynumu qoşun böyüyü Abas bəy vursun, özü də Sizin ona bağlı olduğumuz şahənə qılıncla.

Padşah fikrə getdi, bir mənə baxdı, sonra üzünü Abas bəyə tutub əmr etdi ki, "vur onun boynunu"! Abas bəy başladı yalvarmağa ki, "padşah sağ olsun, bunun heç bir günahı yoxdu, qoy bağlısayaq". Padşah yenə fikrə getdi, yenə də bir mənə baxdı, bir də ona baxıb dedi:

– Uzun danışma, çək şahənə qılıncı, vur onun boynunu.

Abas bəy əlini qılıncın qızıl qəbzəsinə atıb dedi:

– Padşah sağ olsun, deyirsən vur vururam, amma onun günahı yoxdu. Əgər günahı varsa, qoy elə bircə dəfədə başı yerə düşsün. Əgər günahı yoxdusa, mənim şahənə qılıncım taxtaya dönsün.

Abas bəy qılıncını çəkdi, nə görsəm yaxşıdı. Şahənə qılıncın tiyəsi taxtadan idi. Hamı fikrə getdi. Padşah da fikrə getdi. Üzünü mənə tutub dedi:

– Görünür ki, sən günahkar deyilmişsən. Get, sabah gələrsən mənim yanına.

Məsələ mənim üçün lap aydın oldu. Aydın oldu ki, xarəba dəyirməndə sənənlə vuruşan adam Abas bəy imiş. Hələ fürsət tapıb qılıncı qayırdıra bilmədiyinə görə padşah şübhələnməsin deyə qızıl qəbzəyə taxtadan tiyə qayırtmışdı. Bu işdən sonra əlbəttə ki, onlar məni rahat qoymazdılar. Odu ki, təzəcə bazara çatmışdım ki, məni tutub gətirib buraya saldılar.

Daşdəmir dedi:

– Biz sənə gəndərdiyin şeylərdən işi başa düşmüşdük.

O da öz başına gələnləri Mirzə Möhsünə danışdı.

Mirzə Möhsün dedi:

– Çox güman var ki, padşah özü elə doğrudan da pis adam deyil, ancaq cavan olduğuna görə Abas bəylə vəzir onu əllərində oynadırlar. Ancaq ona da tamam inanmaq olmaz. Hər halda sən sirri ona vermə. Ehtiyatlı ol, görək başımıza nə gəlir.

Bu işin üstündən bir neçə gün keçdi. Hər gün padşah Daşdəmiri yanına çağırıb, sirri yenidən ondan soruşurdu. Daşdəmir də deyirdi ki, mən heç nə bilmirəm. Nə Daşdəmir bildiklərini ona deyirdi, nə də o Daşdəmiri zindandan buraxdırırdı.

Günlərin bir günündə padşah yuxudan oyanıb gördü ki, düşmən olan qonşu bir padşahın qoşunu şəhəri dövrəyə alıb. Öz adamlarını göndərib soruşdu ki, nə istəyirlər. Dedilər ki, "bizim sualımız var, ya gərək suala cavab verəsən, ya da bizə təslim olasız".

Padşah soruşdu ki, sualımız nədi? Dedilər ki, "sabah şəhərinizin bütün ağıllı adamlarını yığın, gəlib sualımızı deyəcəyik".

Padşah car çəkdi, şəhərin bütün ağıllı adamlarını yığdı. Sabah açıldı. Düşmən padşahın adamları iki dənə bir boyda, bir biçimdə, bir rəngdə madyan at gətirdilər ki, tapın görək bunlardan hansı anadı, hansı bala?! Amma atların dişlərinə baxmaq olmaz.

Adamlar nə qədər baxdılar, fikirləşdilərse heç kəs cəsəret eləyib bir söz deyə bilmədi. Axırda padşah qapıçını çağırıb

əmr elədi ki:

– Get zindandan Daşdəmiri gətir.

Daşdəmiri gətirdilər. Padşah əhvalatı ona danışdı dedi:

– Ümidim bircə sənədi. Mirzə Möhsün itibdisə də, sən onun yerindəsən, gərək bu suala cavab verəsən.

Daşdəmir dedi:

– Gözüm üstə, əmr eləyin burada iki axur qayırsınlar, hərəsinə də bir az arpa töksünlər.

Elə ki, axurlar hazır oldu, Daşdəmir atların ikisinin də ci-lovunu başlarından çıxarıb axurlara buraxdı. Arpanı görcək atların biri kişnədi. O birisi qaçıb onun yanına getdi.

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, kişnəyən at anadı, onun yanına qa-çan da bala.

Hamı Daşdəmirə afərin dedi.

Düşmən tərəf də atlarını götürüb kor-peşman getdi öz torpağına.

Hamı gedəndən sonra padşah Daşdəmirə dedi:

– Çox sağ ol! Sən olmasaydın işimiz şuluq idi. Məndən hər nə istəyirsən, istə.

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mənə sənə heç bir şeyin lazım de-yil. İstəyim budu ki, mənə azad eləyəsən, çıxıb gedəm.

Padşah dedi:

– O barədə danışma. Sirri deməmiş sənə buraxası deyiləm. De görüm o qız sənə nə dedi? O meyvələr nə idi?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən o barədə heç bir söz deməyəcəyəm.

Padşah dedi:

– Nə qədər ki, deməmişən, zindanda qalacaqsan.

Bunu deyib əmr elədi, yenə də Daşdəmiri zindana apardılar.

Zindanda Daşdəmir əhvalatı Mirzə Möhsünə danışdı.

Mirzə Möhsün dedi:

– Yaxşı eləmişən ki, heç bir söz deməmişən. Ehtiyatlı olmaq lazımdı. Ancaq o padşahın adamları əl çəkməyəcəklər, yenə də gələcəklər. Yenə də padşah sənə çağırırsa, onunla şərt kəsb sonra suala cavab verərsən.

Daşdəmir soruşdu:

– Nə şərt?

Mirzə Möhsün dedi:

– Bu padşah başqa padşahlara bənzəmir. Deyəsən, bu, doğrudan da yaxşı adama oxşayır, ancaq yenə də inanmaq olmaz. Mən bir məsələdən şübhələnmişəm. Əgər sən bir işi öyrənə bilsən, biz bu padşahı yaxşıca tanıyırıq, ondan sonra da bilərik ki, işi ona açmaq olar, ya olmaz.

Bu işin üstündən iki gün keçdi. Üçüncü gün düşmən padşahın adamları yenə də gəldilər. Bu dəfə çox qərribə bir sual gətirmişdilər. Amma çox çətin idi. Torpağın üstündə bir dənə yumru çevrə çəkib soruşdular ki, ya bu suala cavab verin, ya da təslim olun. Nə qədər adam yığılmışdısa, bu sualdan heç kim heç nə başa düşmədi. Padşah yenə də Daşdəmiri çağırırdı. Daşdəmir gedəndə Mirzə Möhsün ona dedi:

– Padşah səndən soruşacaq ki, məndən nə istəyirsən, deyərsən ki, səndən bircə xahişim var, o da budu ki, ananı çağırısan, öz yanında ondan bir şey soruşacağam, sonra da bütün sirləri sənə açıb deyəcəyəm. Padşah anasını çağıracaq. Onda anasından soruşarsan: "Bir ana ki, bilə-bilə öz balasını itirə, belə ananın cəzası nədi?". O nə eləsə gəlib mənə de-yərsən.

Daşdəmiri məclisə apardılar. Padşah çevrəni ona göstərib cavab istədi. Daşdəmir əlinə bir ağac alıb, çevrəni ortadan iki yerə böldü. Düşmən tərəf işi belə görəndə gətirib çevrənin bir tərəfində bir ox qoydular. Daşdəmir də padşahın qılıncını götürüb ikinci tərəfə qoydu. Belə olanda düşmən tərəf çevrənin içinə bir ovuc darı tökdü. Daşdəmir tez əmr elədi, bir xoruz tutub gətirdilər. Xoruz bütün darını dənledi.

Düşmən tərəf heç nə deməyib, yola düzəldi.

Bu danışıqsız sual-cavaba hamı məəttəl qalmışdı.

Padşah soruşdu:

– Daşdəmir, mən heç bir şey başa düşmədim. De görüm onlar nə soruşurdu, sən nə cavab verirdin?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, o çevrəni ki, onlar çəkmişlər, demək istəyirdilər ki, bütün dünya gərək bizim ola. Mən da araya xətt çəkib dedim ki, bizim bu dünyada öz yerimiz var, heç kəsi oraya qoymarıq. Sonra onlar ortaya ox qoydular ki, əgər belə olsa, biz dava eyləyəcəyik. Mən də sənə qılıncını çəkib onların qabağına qoydum ki, biz sizdən qorxmuruq. Sonra onlar çevrəyə darı tökdülər ki, bizim qoşunumuzun sayı-hesabı yoxdu. Mən də bütün darını bir xoruza dənletdim ki, bizdə də belə oğlanlar var. Ona görə də durub getdilər.

Padşah dedi:

– Sağ ol, Daşdəmir, sən olmasaydın biz heç birimiz onlara cavab verə bilməyəcəkdik. De görüm, məndən nə istəyirsən?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən bilirəm ki, sirri deməmiş sən məni azad eləməyəcəksən. Mən də sirri sənə deməyəcəyəm. Odu ki, bu barədə danışmayaq. İndi mənim səndən bir xahişim var. O da budu ki, ananızı çağırırsınız buraya, sizin yanınızda ondan bir söz soruşacağam.

Padşah əmr elədi, otağın bir tərəfinə pərdə çəkdilər. Otaqda bir padşah, bir də Daşdəmir qaldı. Padşahın anası da gəlib pərdənin arxasında əyləşdi. Daşdəmir pərdəyə yaxınlaşıb dedi:

– Xanım, o ana ki, bilə-bilə öz balasının itməyinə səbəb ola, o ananın cəzası nədi?

Elə Daşdəmir sözünü qurtaran kimi pərdənin dalından bir qışqırtı eşidildi. Padşah yüyürüb gördü ki, anası yıxılıb özündən gedib. Padşah geri dönüb Daşdəmirdən soruşdu:

– De görüm, bu nə söz idi? Sən ona nə dedin?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən bunu sizə hələlik deyə bilmərəm. Çünki buna ixtiyarım yoxdu.

Padşah əmr elədi, Daşdəmiri yenə də zindana apardılar. Daşdəmir əhvalatı Mirzə Möhsünə danışdı, Mirzə Möhsün dedi:

– İndi hər şey mənə aydıdı. Padşahdan çox qorxma. Amma vəzirdən, bir də Abas bəydən özünü gözlə! Daha hər şeyi açıb padşaha demək olar. Xaraba dəyirman əhvalatını da, qılınc məsələsini də, mənim zindanda olmağımı da ona demək olar. O məni yanına çağıranda mən elə bir sirr açacağam ki, hamınız məəttəl qalacaqsınız.

Daşdəmir dedi:

– Yox... Mən Nardana söz vermişəm. Ondan xəbərsiz bu barədə heç kəsə bir söz deməyəcəyəm. Sirri padşaha açmaq üçün gərək mən qabaqca Nardandan icazə alam.

Mirzə Möhsün dedi:

– İndi sən Nardanı haradan tapacaqsan ki, icazə də alasan.

Daşdəmir dedi:

– Orasını bilmirəm. Amma orasını bilirəm ki, mən kişiyəm, ona da kişi kimi söz vermişəm. Ölümə də getməli olsam, icazə almamış heç kəsə bir kəlmə də olsun demərəm.

Elə bu sözdə padşahın adamları gəldilər ki, padşah Daşdəmiri çağırır. Daşdəmir durub getdi.

Düşmən padşahın adamları yenə də gəlmişdilər. Amma bu dəfə çox arxayın idilər ki, Daşdəmir heç bir şey edə bilməyəcək. Bir böyük daş gətirmişdilər ki, ya bundan bizim padşahımıza bir dəst paltar tikin, ya da təslim olun!

Daşdəmir işi belə görüb dedi:

– Daşdan paltar tikmək çətin deyil. Ancaq iynəm qırılıb, sapım da qurtarıb.

Yerdən bir ovuc qum götürüb onlara verdi ki:

– Alın bu qumu iynə-sap eləyin, verin tikim.
Düşmənin tərəfin adamları qaldılar məəttəl. Onların böyüyü dedi:

– Qumdan da iynə-sap olar?

Daşdəmir dedi:

– Çox yaxşı olar. Qumdan iynə-sap düzəltməyi bacarmayan adam daşdan paltar geyə bilməz. Mən burdayam. Gedin nə vaxt mən dediyim iynə-sapı gətirdiniz, paltarınızı tikərəm.

Düşmənin tərəfin adamları durub getdilər. Padşah Daşdəmirə dedi:

– Çox sağ ol! Sən bu dəfə onları elə yola saldın ki, daha bir də gəlməzlər. Ancaq daha mən sənənlə axırıncı dəfə danışmaq istəyirəm. Ya bu gün bütün bildiklərini mənə deməlisən, ya da boynunu vurduracağam.

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən sirr sahibindən icazə almamış sənə heç bir söz deyə bilmərəm. Məni azad elə, gedim icazə alım, gəlirəm deyim.

Padşah dedi:

– Yox, mən səni əlimlə buraxıb, sonra ayağımla axtara bilmərəm. Ya danış, ya da bu gün səni asdıracağam.

Daşdəmir dedi:

– İstəyirsiniz bir dəfə yox, lap beş dəfə asdırın. Mən icazə almamış sizə heç bir söz deməyəcəyəm.

Padşah əmr elədi, meydanda dar ağacı quruldu. Şəhərdə car çəkdilər ki, Daşdəmir padşahdan sirr gizlətdiyinə görə dar ağacından asılacaq.

Hər şey hazır olandan sonra camaat yığıldı. Daşdəmiri meydana gətirdilər. Padşah bir də soruşdu:

– Deyirsən, ya yox?

Daşdəmir dedi:

– Xeyr. Mən heç bir şey bilmirəm.

Padşah cəlladlara əmr verdi ki, assınlar. Elə ipi onun

boynuna salanda, haradansa bir atlı atı elə sürüb keçdi ki, heç kəs onun üzünü görə bilmədi. Ancaq onu gördülər ki, dar ağacına çatanda yerə bir nar vurdu. Nar parçalandı, dənələri ətrafa səpələndi. Daşdəmir cəlladlara dedi:

– Gedin, padşaha deyin ki, mən danışmağa hazırım.

Gedib padşaha xəbər verdilər.

Padşah ondan soruşdu:

– Niyə indiyə kimi demirdin, indi razı oldun?

Daşdəmir nar dənələrini ona göstərib dedi:

– Padşah sağ olsun, sirr sahibi sirin açılmasına icazə verdi.

Padşah başa düşdü ki, atlı Nardan imiş. Dedi:

– İndi de görüm mənim sizdə gördüyüm o qız kim idi?

Daşdəmir dedi:

– O, Mirzə Möhsünün qızı idi.

Padşah dedi:

– Çox gözəl. Mən də belə bilirdim, indi de görüm Mirzə Möhsün o armud və gavalı ilə nə demək istəyirdi?

Daşdəmir dedi:

– O demək istəyirdi ki, xaraba dəyirməndə mənim başıma gələn əhvalat Abas bəylə, bir də vəzir ilə əlaqədardı.

Padşah soruşdu:

– Xaraba dəyirməndə sənənin başına nə iş gəlibdi?

Daşdəmir əhvalatı danışdı.

Padşah soruşdu:

– Hanı o qılınc?

Daşdəmir dedi:

– Mirzə Möhsün gizlədib.

Soruşdu:

– Mirzə Möhsün hardadı?

Daşdəmir dedi:

– Zindandadı.

Padşah dedi:

– Onu kim zindana salıb?

Daşdəmir dedi:
– Vəzirlə Abas bəy.
Padşah adam göndərdi. Mirzə Möhsünü gətirsinlər. Daşdəmirdən soruşdu:
– Sən mənim anama nə dedin?
Daşdəmir dedi:
– Onu mənə Mirzə Möhsün demişdi. Mən o barədə heç nə bilmirəm.
Bu sözdə Mirzə Möhsünü gətirdilər. Padşah soruşdu:
– Mirzə, hər şeydən qabaq mənə de görüm o qılınc haradadı?
Mirzə Möhsün dedi:
– Qızımdaydı. Daşdəmiri göndərin qızı da, qılıncı da gətirsin.
Padşah Daşdəmiri göndərdi, sonra soruşdu ki:
– Daşdəmir mənim anama bir söz dedi, o da yıxılıb özündən getdi. De görüm bu nə məsələdi?
Mirzə Möhsün dedi:
– Qoy hamı gəlsin, sonra deyərəm. Sən hələ nə qədər ki, işdən xəbərdar olmayıbsan vəzirlə Abas bəyi tutub zindana sal. Dəyirmançı ilə arvadını da, Daşdəmirin atasını da öldürən onlardı. Şəhərdəki quldur dəstəsinini başçısı da onlardı.
Padşah əmr elədi, o saat vəzirlə Abas bəyi tutub zindana saldılar.
Bu tərəfdən də Daşdəmir, Fatı qarı bir də Nardan gəldilər. Nardan qılıncı da gətirdi. Padşah baxdı ki, Abas bəyə verdiyi şahənə qılıncdı.
O saat taxta qılınc əhvalatı onun yadına düşdü. Mirzə Möhsün sarımsaq əhvalatını da padşaha danışdı. Sonra padşaha dedi:
– İndi qulaq as, axırncı sirri sənə deyəcəyəm. Bunu məndən başqa heç kəs bilmir. Padşah sağ olsun, səndən qabaqki padşah nə qədər evlənirdisə oğlu, olmurdu. Həmişə qızı olurdu. Özü də çox zalım idi. İş elə gətirdi ki, bunun yenə də

qızı oldu. O gecə həmin o dəyirmançının da bir oğlu olur. Sənin haman bu vəzirlə Abas bəy əlbir, dilbir olub dəyirmançı ilə arvadını boğub öldürürlər, uşağı gətirib padşahın qızı ilə dəyişirlər. Qızı da aparıb çölə atırlar. İndi padşah sağ olsun, sən əslində haman o dəyirmançının oğlusan ki, atanı da, ananı da haman o vəzirlə Abas bəy öldürüblər.

Padşah hirslənib yerindən qalxdı:

– Bu dediklərin üçün sənin əlində sübutun varmı?

Mirzə Möhsün dedi:

– Var, padşah sağ olsun! Birinci sübutum budu ki, mən sənin atanı tanıyırdım. Sən ona o qədər oxşayırsan ki, elə bil bir almanı yarı bölüblər. Elə əslində də mən səni görəndən sonra fikirləşmişəm ki, bu, belə olub. İkinci sübutum budu ki, sən xasiyyətə köhnə padşaha oxşamırsan. O zülmkar və ağılsız bir adam idi. Camaatın dərdinə qalmazdı. Amma sən ona oxşamamısan.

Padşah fikrə getdi. Dedi:

– Dediklərin bir az ağılabatandı. Ola bilər. Ancaq mən başa düşürəm ki, vəzirlə Abas bəy niyə gerek padşahın qızı ilə məni dəyişdirə idilər. Bunun onlara nə mənfəəti var idi?

Mirzə Möhsün dedi:

– Bunun onlara mənfəəti bu idi ki, padşah qocalmışdı. Onlar qorxurdular ki, padşah ölə, padşahlıq ayrı adama çata, ona görə də səni tapıb gətirdilər, bir neçə ildən sonra da padşahı zəhərləyib öldürdülər. Səni padşah elədilər. İş öz əllərinə aldılar. Sonra da bununla doymayıb, quldur dəstəsi düzəldilər. Əgər biz bu işi belə ehtiyatla başa çatdırmasaydıq, sən özün də ağıllı hərəkət eləməseydin, onlar bizim hamımızı yox eləyəcəkdilər.

Padşah yenə də fikrə getdi. Dedi:

– Mən sənin bütün dediklərinə inanmaq istəyirəm. Amma inana bilmirəm. Elə bir sübut göstər ki, mən inanım.

Mirzə Möhsün dedi:

– Padşah sağ olsun, onda adam göndər, anan buraya gəl-

sin, ondan soruşaq.

Padşah adam göndərib anasını çağırtdırdı. Ondan əhvalatı soruşdu. Qabaqca yazıq arvad qorxdı. Mirzə Möhsün dedi:

– Xanım, qorxma! Sənə heç kəs güldən ağır bir söz deməyəcək. Özü də mən söz verirəm ki, bu saat sənin qızını buraya gətirim.

Arvad açıb əhvalatı danışdı. Baxdılar ki, Mirzə Möhsün doğru deyirmiş. İş belə olanda padşah dedi:

– İndi sən gərək padşahın qızını da tapasan. Demək, əsil padşahlıq ona çatır. Mən taxt-tacı ona verib, özüm atamın dəyirmanına gedəcəyəm.

Mirzə Möhsün dedi:

– Yox, padşah sağ olsun, o qız elə tərbiyə olunub ki, padşahlıq qəbul etməz. O, hər şeydən çox kitabı, elmi sevir. Ancaq gərək bizə söz verəsən ki, camaatı yaxşı dolandıracaqsan. Elin dərdinə qalacaqsan. Xainləri də cəzasına çatdıracaqsan.

Padşah dedi:

– Yaxşı, bəs haradadı o qız?

Mirzə Möhsün dedi:

– Vəzirlə Abas bəy o qızı aparıb meşəyə tullamışdılar ki, qurd-quş yesin. Mən o qızı tapıb, öz qızım kimi böyüdüb saxlamışam. O heç özü də bu əhvalatı bilmir. Budu o qız.

Bunu deyib Mirzə Möhsün Nardan qızın üzündəki örtüyü açdı. Baxdılar ki, Nardan qız elə bil padşahın arvadının özüdü. Ana ilə bala görüşdülər. Padşah dedi:

– Nardan xanım, padşahlıq sənindi. Gəl taxt-taca sahib ol!

Nardan dedi:

– Yox, mən onu sənə verirəm. Sən hələ cavansan. Ancaq görünür ki, ədalətli padşah olacaqsan. Bir də ki, sən də mənim anamın südü ilə böyümüsən. Demək ki, biz süd bacı-qardaşıyıq. Padşahlıq sənə çatır.

Padşah dedi:

– Bacı, onda de görüm mənə məsləhətin nədi?

Nardan dedi:

– Məsləhətim odu ki, camaatla yaxşı rəftar elə, xainlərin cəzasın ver! Mənim əsil atam, mənə tərbiyə verən Mirzə Möhsündü. Onu özünə vəzir elə. Məni də Daşdəmirdən ayırma!

Padşah Mirzə Möhsünü özünə vəzir elədi. Köhnə vəzirlə Abas bəyi dar ağacından asdırdı. Sonra da Daşdəmir ilə Nardan qıza toy elədi.

YETİM QIZLAR

Biri var idi, biri yox idi, bir qoca kişi var idi. Qoca kişinin bir arvadı, üç qızı var idi. Günlərin bir günü qızların anası öldü, ataları getdi təzə arvad aldı. Bu arvad qızları yola aparmadı. Ögey ana bir gün ərinə dedi:

– Ay kişi, apar bu qızları azdır. Yoxsa səndə oturmaram.

Kişinin əlacı kəsildi, qızları yanına salıb, bir qalın meşəyə gətirdi. Elə ki, meşənin lap qalın bir yerinə çatdılar, ata qızlarına dedi:

– Ay qızlarım, siz burda moruqdan, çiyələkdən yığın, mən də meşənin o biri başında bir az odun yığım, qayıdım.

Qızlar atalarının sözüne inanıb orda qaldılar. Ataları isə meşənin o biri tərəfinə getdi. Qızlarını azdırıb qayıtdı, evinə gəldi. Ögey ana dedi:

– Ay kişi, qızları azdırdınmı?

Kişi dedi:

– Arvad, azdırdım.

Qızlar atalarını meşədə çox gözlədilər. Amma ataları qayıdıb onların yanına gəlmədi. Gəzib-gəzib, axırda meşənin bir kənarına çıxdılar. Qızlara aclıq kar eləmişdi. Qızlar meşənin ətrafındakı göy çəmənliyi gəzdilər, dolandılar, cincilim, qazayağı yığıb yedilər, aclıqları getdi. Bir az da cincilim, qazayağı yığıb, özləri ilə götürüb yola düşdülər. Beləliklə, üç gün, üç gecə yol getdilər, axırda bir dağın ətəyində bir mağaraya rast gəldilər. Bu mağarada devlər yaşayırdı. Devlər qızları görüb, tutub mağaraya apardılar. Yetim qızlar gördülər ki, devlərin əlindən qurtara bilməyəcəklər, axırda fikirləşdilər ki, bir dillə onların əlindən yaxa qurtarsınlar. Kiçik qız dedi:

– Bizim dəmirçi Səməd adlı bir əmimiz oğlu var. O nə devlərdən, nə cinlərdən, nə də şeytanlardan qorxur. Elə bir pəhlivandı ki, heç kim onun qabağına çıxma bilməz. O, bizim

meşədə azdığımızı bilir. Dalımızca gələcək. O gələnə kimi bizə möhlət verin. Gəlsin, əvvəl onu öldürün, sonra bizi alın. Yoxsa o gələr nə sizi salamat qoyar, nə də bizi.

Devlər kiçik qızın sözüne razı oldular. Yetim qızlar devlərin çalıb-çapıb gətirdikləri ətdən, çörəkdən yeyib dolanırdılar. Bunlar burda qalsınlar, sizə dəmirçi Səməddən danışım. Mahalda Dəmirçi Əhməd adlı bir kişi var idi. Dəmirçi Əhmədin Səməd adlı bir oğlu var idi. Dəmirçi Əhməd at, öküz nallayıb çörək pulu çıxarıb ailəsini dolandırırdı. Dəmirçi Əhməd qoca olduğundan at nallayanda çox zəhmət çəkirdi. Bir gün Səməd atasının yanına gəldi. Gördü atası bir atı çox zəhmətlə nallayır, bir kişi də çətinliklə atın bir ayağını tutub.

Səməd dedi:

– Ay ata, izin ver, bu atın ayağını mən tutum.

Atası dedi:

– Tuta bilərsən, tut.

Səməd irəli yeridi, atın qarnının altına girdi. Atı yerdən götürüb göydə saxladı. Atası atın ayaqlarının dördünü də nalladı. Səməd sonra atı yerə qoydu. Atası da, atın yiyəsi də Səməddəki bu qüvvətə heyran qaldılar.

Günlərin bir günü dəmirçi Əhmədin yanına iki böyük öküz gətirmişdilər ki, nallasın. Qoca kişi çox zəhmət çəkdi, ancaq öküzü nallaya bilmədi. Öküz yiyəsi də ona kömək eləyib çox çalışdı, ancaq genə də bir şey çıxmadı. Bu zaman Səməd özünü yetirdi, dedi:

– Ata, mənə izin ver, sənə kömək eləyim, öküzləri nalla.

Dəmirçi Əhməd dedi:

– Oğul, izindi, bacarırsan, kömək elə.

Səməd bir böyük ağac götürdü, öküzün qarnının altından saldı, ağaca zor verdi, öküzü qaldırdı. Öküzün ayağı yerdən üzüldü. Dəmirçi Əhməd irəli durub rahatca öküzün ayaqlarını bir-bir nalladı. Səməd o öküzü buraxdı,

o biri öküzü qaldırdı, atası o öküzü də nalladı. Səməd ikinci öküzü də buraxdı. Öküz yiyəsi öküzlərin nallanma pulunu verib, öküzlərini qabağına salıb gedən zaman dedi:

– Ay dəmirçi Əhməd, sənin bu oğlun nə yaman qüvvətli. Atı, öküzü yerindən götürür. Bu axırda elə pəhlivan olacaq ki, qabağına heç kim çıxa bilməyəcək.

Öküz yiyəsi bunu deyib öküzlərini hayladı, getdi. Atası qocaldığından Səməd ona çox kömək edirdi. O, atasından dəmirçiliyin sirrini bütün öyrənmişdi. Çox zaman atı, öküzü özü nallayırdı. Dəmirçi Səməd igidliyi, pəhlivanlığı ilə hər yerdə məşhur olmuşdu.

Bir gecə dəmirçi Səməd öz evində yatmışdı. Yuxuda gördü ki, bir dağın ətəyində bir dev mağarasında üç qız var. Qızlar devlərin əlində əsirdilər. Gözəl yetim qızlar deyirlər: "Ay, bir özünə güvənən igid oğlan ola, gələ bizi bu zalım devlərin əlindən xilas eləyə". Kiçik qız deyir: "Ay bacılar, mən devlərə dil töküb yalandan dedim ki, bizim bir əmimiz oğlu var, adı dəmirçi Səməddi. Çox igid pəhlivandı, o gələndə bizə möhlət verin. İndi ay yazıq bacılar, kim bilir, gəlib bizi bu devlərin əlindən xilas eləyən olacaqmı, yoxsa bu devlərin əlində qiyamətə qədər əsir qalacağıq?"

Dəmirçi Səməd diksinib yuxudan oyandı. Tez paltarını geyindi, ayağa qalxdı. Dəmirçi damına getdi, bir zəncir götürüb belinə bağladı. Qapının ağzından böyük lingi çiyinə götürdü. Bir də bir iti balta alıb zəncirin arasından belinə sancdı. Evə qayıtdı, atasını oyatdı. Dəmirçi Əhməd oğlunu yaraqlı, yasaqlı görüb dedi:

– Ay oğul, bu nə yaraq-yasaqdı? Nə belə hazırlanıbsan? Gecənin bu vaxtında hara getmək fikrin var?

Dəmirçi Səməd dedi:

– Ay ata, yuxuda gördüm ki, bir dağın ətəyində bir mağarada üç yetim qız devlərə əsir düşübdü, mənə köməyə çağırırlar. Mərd igid köməyini əsirgəməz, indi onların

köməyinə gedirəm.

Dəmirçi Əhməd dedi:

– Ay oğul, adam yatanda çox yuxu görər. Adanı yuxuda qara-qura basar, hər yuxuya inanmaq olmaz.

Dəmirçi Səməd dedi:

– Ay ata, mən səndən icazə almağa gəlmişəm. Bu səfərdən qalmaram. Ya öləcəyəm, ya gedəcəyəm. O qızları devlərin çəngindən qurtaracağam. Onlar yuxuda mənə özlərinə köməyə çağırıblar. Mən getməliyəm.

Dəmirçi Əhməd gördü oğlu səfərdən qalmayacaq, gedəcək, axırda ələcsiz qalıb oğlunun getməsinə izin verdi.

Dəmirçi Səməd ordan gecə vaxtı yola düşdü. Altı gün, altı gecə yol getdi. Dərələrdən keçdi, təpələrdən aşdı, gəldi bir dağın ətəyindəki mağaraya çatdı. Dəmirçi Səməd bir tərəfdə gizləndi. Üç qardaş dev mağaradan çıxıb harasa getdilər. Bu zaman dəmirçi Səməd gizləndiyi yerdən çıxıb mağaranın qapısına gəldi. Devlər gedəndə mağaranın ağzına bir böyük daş qoymuşdular, daşı götürüb tulladı, mağaraya girdi. Qızlar oğlanı belə qoçaq görüb sevindilər. Kiçik qız dedi:

– Ay oğlan, sən qorxmadınmı, bu devlər məkanına gəldin. Məgər bilmirsən ki, devlər səni tikə-tikə eləyib yeyərlər?

Dəmirçi Səməd dedi:

– Ay qızlar, mən devlərdən qorxsaydım, altı gün, altı gecə yol gəlməzdim. Yollarda ayılardan, canavarlardan yaxa qurtara bilməzdim. Mən özümə arxayınam ki, bura gəlmişəm. Mən sizin köməyə çağırduğunuz oğlanam. Gəlmişəm sizi devlərin əlindən xilas eləyəm.

Qızlar dəmirçi Səmədin dediklərinə mat qaldılar, dedilər:

– Bizim səni köməyə çağırduğumuzu nə bildin?

Dəmirçi Səməd dedi:

– Mən yatmışdım. Gecənin bir vaxtında yuxuda sizin

məni köməyə çağırдыңınızı eşitdim.

Qızlar çox sevindilər.

Dəmirçi Səməd dedi:

– Ay qızlar, indi siz mənə söyləyin görüm, devlər hara gediblər?

Qızlar dedilər:

– Devlər indicə sənin qabağınca çıxdılar. Çalıb-çapmağa getdilər. Bir azdan gələcəklər.

Dəmirçi Səməd dedi:

– Ay qızlar, indi sizin fikriniz nədi? Bəlkə siz elə burda devlərin yanında qalmaq istəyirsiniz?

Yetim qızlar dedilər:

– Ay dəmirçi Səməd, sən nə deyirsən? Biz neçə vaxtdı ki, burda zindandayıq, səni göydə axtarırdıq, yerdə əlimizə düşdün. Bizi bu zalım devlərin əlindən xilas elə.

Dəmirçi Səməd dedi:

– Qızlar, mən sizi devlərin əlindən nə yolla xilas eləyim?

Qızlar dedilər:

– Ay dəmirçi Səməd, sən bu mağaranın bir yanında gizlən, devlər gəlsinlər, çalıb-çapıb gətirdiklərindən yeyib-içib yatsınlar. Devlər çox ağır yatırlar, elə vaxt olur ki, üç gün, üç gecə yatırlar. Devlər ağır yuxuda yatanda sən yerindən qalxıb onları öldürərsən. Yoxsa ayrı əlac yoxdu. Sən təksən, onlar üçdülər. Sənə qalib gələrlər.

Dəmirçi Səməd dedi:

– Ay qızlar, siz deyən namərdlərin işidi. Mən namərd deyiləm, namərdlik də etmərəm. Mən devləri mərdliklə öldürmək istəyirəm. Mən gizlənəcəyəm, devlər gəlsinlər. O zaman sıçrayıb meydana çıxacağam. Onları mərdanə, birbir meydana çağırıb gülüşəcəyəm, vuruşacağam, sonra da öldürüb sizi xilas eləyəcəyəm.

Yetim qızlar ha elədilər, dəmirçi Səməd onların dediklərinə razı olmadı, öz fikrinin üstündə durdu ki,

durdu.

Səməd dedi:

– Qızlar, indi siz mağarada olun. Mən çıxım bir tərəfdə durum, devləri gözləyim.

Qızlar əlacsız qalıb dəmirçi Səmədin dediklərinə razı olub mağarada qaldılar. Dəmirçi Səməd zəncirini belinə bağlayıb, baltasını zəncirə keçirib, lingini da əlinə alıb, mağara-dan çıxdı.

Bir tərəfdə durub, devlərin gəlməyini gözlədi. Bir müddət keçdi, devlər gurultu-xırıltı ilə gəldilər. Devlər gələndə dəmirçi Səməd bir tərəfdən çıxıb ortaya atıldı. Üzünü devlərə tutub dedi:

– Ay devlər, mən gəlmişəm sizinlə mərdanə dava eləyəm. Qızları sizin əlinizdən alım. İndi bir-bir mənim meydanıma gəlin, dava eləyək, görək kim kimin əlində tələf olacaq.

Devlər bəni-adəm görüb gülüşdülər. Dedilər:

– Bəni-adəmə baxın, bizə hədə qorxu gəlir. Daha demir ki, yüz bəni-adəm bir devin əlində acaz qalar. Biz bəni-adəmi qarışqa, milçək bilirik. Onlardan qorxmırıq.

Dəmirçi Səməd dedi:

– Dildənsə, əli tərپətmək daha yaxşıdır. Buyurun, bu meydan, bu şeytan.

Dəmirçi Səməd belə deyəndə devlərin böyük tayı özünü meydana atdı, gürzünü dəmirçi Səmədin başına endirmək istədi. Dəmirçi Səməd əlini uzadıb, onun biləyindən tutub elə zor verdi ki, devin əlindən gürz yerə düşdü. Dəmirçi Səməd onun gürzünü götürüb öz gürzü ilə onun başına elə vurdu ki, devin başı partladı. Dev yerə yığıldı və canı çıxdı.

Böyük devin öldüyünü görüb ortancıl dev özünü acıqlı meydana saldı. O, ağır gürzünü qaldırıb dəmirçi Səmədi vurmaq istədi. Səməd onun da gürzünü zorla əlindən aldı, kənara tulladı. Öz lingini göyə qaldırıb onun

sinəsinə elə çaldı ki, lingin ucu kürəyinin arasından o yana çıxdı.

Dev yerə yıxıldı, canı çıxdı. Kiçik dev bunları görüb acığından qan beyninə vurmuş, özünü meydanın ortasına tulladı. Əmudunu göydə yeddi dəfə fırladı bütün ağırlığı ilə dəmirçi Səmədin başına endirdi. Dəmirçi Səməd gördü ki, əmudu saxlamaq mümkün olmayacaq, ona görə devin qolundan birdən elə vurdu ki, əmud devin arxa tərəfində düşdü. Əmud dəstəsinə kimi torpağa girdi. Dev elə bildi ki, əmud dəmirçi Səmədi torpağa soxdu. Sevinmiş geri çəkildə gördü Səməd sağ-salamat onun öz yanında. Dev qorxdı, bir də hücum eləmək istədi. Dəmirçi Səməd ona aman vermədi, lingi onun kəlləsinə vurmaq istədi. Dev elə zor verdi ki, lingi çəkib dəmirçi Səmədin əlindən aldı, kənara tulladı. Bu zaman dəmirçi Səməd belindəki baltanı çəkib, göyə qaldırdı. Doqquz dəfə başının üstə fırlatdı, bütün zoru ilə devin başına endirdi. Dev bunu görüb tez polad qalxanı başına çəkdi. Balta polad qalxana dəydi, qırıq-qırıq oldu, yerə düşdü. Birdən dev ona hücum elədi.

Heç birisinin əlində yaraq yox idi. Dev əlini atıb dəmirçi Səmədin belindəki zəncirdən tutdu, nə qədər zor verdi ki, yerindən götürsün, götürə bilmədi. Bu dəfə dəmirçi Səməd də əlini atdı, devin kəməmindən tutdu, başladılar güləşməyə. Hərdən dəmirçi Səməd devə özünə tərəf çəkəndə devin dizləri yeri kotan kimi yara-yara ona tərəf gəlirdi. Hərdən bir dev dəmirçi Səmədi özünə tərəf çəkəndə dəmirçi Səmədin dizləri yeri kotan kimi söküdü. Beləliklə, axşama kimi güləşdilər.

Alınlarından qan-tər axırdı. İkisi də yorulmuşdular. Səməd bərk qəzəblənmişdi, odu ki, devin kəməmindən tutub bir nə'rə çəkib onu yerdən götürdü, başının üstündə bir dəfə dolandırılıb yerə elə vurdu ki, dev parça-parça oldu. Devləri öldürəndən sonra dəmirçi Səməd mağaranın içərisinə girdi. Qızlar devlərin öldüyünü, dəmirçi Səmədin sağ-salamat gəl-

diyini görüb çox sevindilər. Dəmirçi Səməd dedi:

– Qızlar, daha durmaq vaxtı deyil. Mağarada çəkidən yüngül, qiymətdən ağır nə var, götürün gedək.

Qızlar mağarada nə ki, qiymətli şey var idi, götürdülər. Hər yerdən keçib gəldilər, dəmirçi Səmədgilə çatdılar. Dəmirçi Səmədin atası dəmirçi Əhməd oğlunun qızlarla sağ-salamat devlərin əlindən qurtarıb gəldiyini görəndə sevindi. Onların necə qurtulub gəldiklərini soruşdu. Onlar başlarına gələn əhvalatı söylədilər. Dəmirçi Əhməd oğlundakı bu qüvvətə mat-məəttəl qaldı.

Bundan bir müddət keçdi. Günlərin bir günü qızlar çiyinlərində səhəng bulaqdan su gətirib gəlirdilər. Xan da vəziri, vəkili ilə ovdan gəlirdi. Xan yolda onları gördü, kiçik qız xanın xoşuna gəldi, dedi:

– Vəzir, bu qız hardan gəlib? Bizim yerin qızlarına oxşamır.

Vəzir dedi:

– Xan sağ olsun, bu qızları dəmirçi Səməd devlərin əlindən qurtarıb alıb gətiribdi.

Qızlar suyu evə apardılar, xan da vəzir, vəkillə öz evinə gəldi, dedi:

– Vəzir, necə ələyim ki, o kiçik qızı ələ keçirim?

Vəzir dedi:

– Xan sağ olsun, bunun üçün iki yol var, birincisi budu ki, qıza elçi göndər, hərgah verdilər, xoşluqla al. İkinci yol da odu ki, xoşluqla verməsələr, onda zor ilə al.

Xan vəzirin tədbirinə razı olub, dəmirçi Səmədə adam göndərdi, kiçik qızı istədi.

Kiçik qızın meyli dəmirçi Səmədə idi. O, dəmirçi Səmədi mağarada devləri igidliliklə öldürəndə bəyənmişdi. Ona görə də dəmirçi Səmədlə atası ağzlarını açmamışdan qız dedi:

– Mən xana getməyəcəyəm, gəldiyim evdə qalacağam.

Dəmirçi Səmədlə atası da onun sözünü təsdiq elədilər. Əlavə Səməd dedi:

– Elçilər, gedin, xana deyin, qonaq saxlayanın qonağa çörəyi

var. O bir də bizi acaz hesab eliyib, belə işlər eləməsin. Elçiyə zaval yoxdu. Yoxsa sizi burdan salamat buraxmazdım.

Elçilər xanın yanına qayıtdılar. Dəmirçi Səmədin dediklərini ona söylədilər. Xan bundan qəzəbləndi. Adamlarından səkkizini göndərərək dedi:

– Gedin, qızı zor ilə alıb gətirin.

Xanın adamları dəmirçi Səmədgilə gəldilər. İstədilər kiçik qızı zorla alıb aparsınlar. Dəmirçi Səməd yerindən qalxıb onlara hücum elədi. Bir saatda vurub beşini öldürdü.

Qalan üç nəfər qaçıb özlərini bir təhər xana yetirdilər. Xan bundan daha da acıqlandı. Bu dəfə iyirmi adam göndərdi. Xanın adamları gəlib, dəmirçi Səmədə hücum elədilər. Dəmirçi Səməd onların üstünə cumub, onunu öldürdü, qalanı xana xəbərə qaçdı. Bu dəfə xan daha da qəzəbləndi. Xanın Qulu adlı bir pəhlivanı var idi, onu yanına çağıraraq dedi:

– Qulu pəhlivan, get dəmirçi Səmədi öldür, kiçik qızı mənə gətir.

Qulu pəhlivan geyindi, keçindi, dəmirçi Səmədlə davaya gəldi. Dəmirçi Səməd də zənciri belinə bağlayıb devlərdən gətirdiyi qalxanı çiyinə keçirib əmudu əlinə aldı. Qulunun meydanına çıxdı. Qulu pəhlivan onu meydanda görüb dedi:

– Gəl davasız-şavasız kiçik qızı ver, aparım, yoxsa işini bitirərəm.

Dəmirçi Səməd razı olmadı. Qulu pəhlivan ona hücum elədi. Qulu pəhlivan qılıncını çəkib dəmirçi Səmədin başına endirdi. Dəmirçi Səməd polad qalxanını başına çəkdi. Qılınc qalxana dəyəndə parça-parça olub, yerə töküldü. Bu zaman Səməd əmudunu çəkib, Qulu pəhlivana hücum elədi. Onun kəlləsinə elə bir əmud vurdu ki, Qulu yerlə bərabər oldu, Qulu pəhlivan öləndə onun yanınca gəlmiş beş nəfər xanın adamı qaçıb əhvalatı xana söylədi. Xan işi belə görüb başının adamlarını da götürüb

yaraqlandı, dəmirçi Səmədin üstünə gəldi.

Dəmirçi Səməd onlardan qorxmayıb meydana çıxdı, üzünü xana tutub dedi:

– Ay xan, camaatı qırdırmaqdan nə çıxar? Qız istəyən sənənsən, özün də meydana çıxmalısən. Gəl dava eyləyək, mənə öldürsən, onda kiçik qızı alarsan.

Xan meydana gəlmək istəmirdi, ancaq başındakı adamların da dəmirçi Səmədin sözüne razı olduğunu biləndən sonra meydana getməyə məcbur oldu. Xan dəmirçi Səmədin üstünə hücum elədi. Dəmirçi Səməd ona macal vermədi, qılıncı onun əlindən alıb kənara tulladı. Əmudu ilə onun başına elə vurdu ki, xanın başı partladı, yığılıb canı çıxdı. Xanı ölmüş görüb başındakı adamlar da dağılıb getdilər. Dəmirçi Səməd evlərinə qayıtdı. Atası ilə yetim qızlar onun başına toplandılar, davadan salamat qurtardığı üçün şad oldular. O tərəfdən camaat xanın ölümünü eşidib, onun zülmündən qurtardıqları üçün sevindilər. Xanın ölümündən sonra el dəmirçi Səmədin başına toplandı, onu özlərinə böyük tikdilər.

Dəmirçi Səməd bir gün evlərində oturmuşdu, qızlar da onun yanında idilər. Qızlar atalarının onları azdırdığını dəmirçi Səmədə nağıl elədilər. Dəmirçi Səməd qızları da götürüb yola düşdü. Bir neçə gün yol gedəndən sonra gəlib qızların evlərinə yetişdilər. Qoca kişi qızlarının sağ-salamat gəldiyini görüb çox sevindi. Ancaq analıqları qaşqabağını tökdü. Qızlar dəmirçi Səmədlə bərabər başlarına gələn atalarına danışdılar. Dəmirçi Səməd kişini məzəmmət elədi. Qoca kişi elədiyindən peşiman oldu. Arvadını boşadı. Dəmirçi Səməd bir neçə gün burda qalandan sonra qayıdıb öz evlərinə getmək istədi. Böyük bacı ilə ortancıl bacı kiçik bacılarının dəmirçi Səmədi sevdiyini atalarına söylədilər. Ataları razılıq verdi. Dəmirçi Səməd kiçik qızı da götürüb yola düşdü. Onlar öz yerlərinə çatanda toy elədilər, yedilər, içdilər, yerə keçdilər. Biz də yedik, içdik, dövrə keçdik.

NAĞILLARI SÖYLƏYƏNLƏR VƏ TOPLAYANLAR HAQQINDA MƏLUMAT

Cəlayivətən. 1934-cü ildə M.H.Təhmasib Naxçıvandan toplamışdır. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın II cildində çap olunub. B., 1961.

Nardan qızın nağılı. Söyləyən: Ruqiyyə Rza qızı, 42 yaşında, 1934. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın I cildində çap olunub. B., 1960.

Kəl Həsənin nağılı. Söyləyən: Mirzə Ələkbər oğlu, Ağdam rayonu, Hindarx kəndi, kolxozçu, 1935. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın I cildində çap olunub. B., 1960.

Qırx Qönçə xanım. Söyləyən: Kərbəlayı Həsən Yusif oğlu, 1936, Naxçıvan. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın II cildində çap olunub. B., 1961.

Nazikbədən. Söyləyən: Füzuli rayonunun Hadrut kəndindən Cabbar Mövla Qulu oğlu, 1935. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın II cildində çap olunub. B., 1961.

Adamyeyən qız. Söyləyən: Yusif Novruz oğlu Novruzov, Şərur rayonu, Xok kəndi. "Azərbaycan nağılları" (Naxçıvan I c.) toplusunda çap olunub. B., 2005.

Tacirbaşı Hüseünün nağılı. Söyləyən: Abdulla Hüseynov, Şərur rayonu. "Azərbaycan nağılları" (Naxçıvan, I c.) toplusunda çap olunub. B., 2005.

Hazarandastan bülbülü. Söyləyən: Baxşalı Sultanov, Naxçıvan, 32 yaşında, 1934. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın I cildində çap olunub. B., 1960.

Məlik Çoban. Söyləyən: Müslüm Əhməd oğlu, Qubadlı rayonu, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın II cildində çap olunub. B., 1961.

Qəhrəman. Söyləyən: Coratlı Abbas Qulu oğlu, 1934. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın II cildində çap olunub. B., 1962.

Yusif və Sənubər. Söyləyən: İbrahim Qafar oğlu, 1935. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın IV cildində çap olunub. B., 1963.

İsgəndər quş dili öyrənir. Söyləyən: Xəlil Hüseyn oğlu, Gəncə, 65 yaş, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın V cildində çap olunub. B., 1964.

Naxırçı oğlu Eyvazın nağılı. Söyləyən: Həmid Rza oğlu, Qubadlı rayonu, 62 yaş, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın V cildində çap olunub.

Atı üç qışdı Göygöz Kosa. Söyləyən: Emin Əliyev, 1934-cü il təvəllüdü. Toplayanlar: Səfa Qarayev, Hikmət Quliyev.

İlan oğlan Mirzəbəy və Şah qızının nağılı. Söyləyən: Göyçə mahalı sakini Cəmşid Məmmədov, 1932-ci il təvəllüdü. Toplayanlar: Səfa Qarayev, Hikmət Quliyev.

Nargilənin nağılı. Söyləyən: Hürü Balaca qızı Həsənova. Zəngilan rayonu Sabu kəndi, 63 yaş. Toplayanlar: Səfa Qarayev, Hikmət Quliyev.

Dəmirçinin əhvalatı: Əhmədov Əhmədiyyə Kərim oğlu, Ağdaş rayonu, Ərəb kənd sakini, təvəllüdü 1927. Azərbaycan folkloru antologiyası, XVI kitab (Ağdaş folkloru), Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006.

Şah oğlu və Naxırçı qızı: Alishov Şəmil Baxış oğlu, Ağdaş rayonu, Şıxlı kəndi, təvəllüdü 1935. Azərbaycan folkloru antologiyası, XVI kitab (Ağdaş folkloru), Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006.

Günah sahibinin cəzası. Söyləyən: Oruc Cümşüd oğlu Məmmədov, Cəbrayıl rayonu, 1932-ci il təvəllüdü. Toplayanlar: Hikmət Quliyev, Səfa Qarayev.

Əliynən Vəlinin nağılı. Söyləyən: Arif İbrahimov, Zəngibasar rayonunun Yuxarı Necilli kəndi. Toplayanlar: Səfa Qarayev, Hikmət Quliyev.

Murad qapısı. Söyləyən: Ulduz Məmmədova, Timbul kəndi. "Azərbaycan nağılları" (Naxçıvan, I c.) toplusunda çap olunub. B., 2005.

Şəminin nağılı. Söyləyən: Rəhman Əli oğlu, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın II cildində çap olunub. B., 1961.

Üç şahzadə. Söyləyən: Baxşalı Sultanov, Naxçıvan, müəllim, 32 yaşında, 1934. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın V cildində çap olunub. B., 1964.

ları"nın I cildində çap olunub. B., 1960.

Şah Abbasın sənəti. Söyləyən: Yusif Novruz oğlu Novruzov, Şərur rayonu, Xok kəndi. "Azərbaycan nağılları" (Naxçıvan, I c.) toplusunda çap olunub, B., 2005.

Bostançı və Şah Abbas. Söyləyən: Abdulla Məhərrəm oğlu, Laçın rayonu, 100 yaş, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın V cildində çap olunub. B., 1964.

Keçəllə qazının nağılı. Bakı, Zabrat, Folklor şöbəsi arxivi, 1934. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın I cildində çap olunub. B., 1960.

Tülkü, tülkü, tünbəki. Söyləyən: Rəhman Əli oğlu, Qubadlı rayonu, Əliqusağı kəndi, 59 yaş, 1939. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın V cildində çap olunub. B., 1964.

Tülkü baba və Hacileyləh. Söyləyən: Mehdiqulu Nuruş oğlu, Qubadlı rayonu, Xocahan kəndi, 95 yaş, 1929. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın V cildində çap olunub. B., 1964.

Balıxçı oğlu. Söyləyən: Vəliqulu Əliyev, Zəngilan rayonu, Məşədi İsmayılı kənd sakini, 1936-cı il təvəllüdü. Toplayanlar: Hikmət Quliyev, Səfa Qarayev.

Əzrayılın pis adamın əhvalatı. Söyləyən: Dursun Bayramov, Qərbi Azərbaycan, Kirovakan rayonunun Almalı (Vartana) kəndi, 1933-cü il təvəllüdü. Toplayanlar: Hikmət Quliyev, Səfa Qarayev.

Süleyman peyğəmbərin nağılı. Söyləyən: Bulqeyis Məmmədqulu qızı Seyidova, Şahbuz rayonu, Biçənək kəndi. "Azərbaycan nağılları" (Naxçıvan, I c.) toplusunda çap olunub. B., 2005.

Üçtüklü kosa. Söyləyən: Məmməd Camalov, Şahbuz, Keçili kəndi. "Azərbaycan nağılları" (Naxçıvan I c.) toplusunda çap olunub. B., 2005.

Daşdəmirin nağılı. Bu nağıl M.H.Təhmasibin "Ağ atlı oğlan" kitabından götürülmüşdür.

Yetim qızlar. Söyləyən: Məşədi Murad Miri oğlu, Qubadlı rayonu, 130 yaşında, 1930. Beş cildlik "Azərbaycan nağılları"nın III cildində çap olunub, B., 1962.

NAĞILLARIN SÜJET GÖSTƏRİCİSİ

Topluda çap olunan nağılların süjet göstəricisi SUS (Сравнительный указатель сюжетов. с восточнославянской сказкой, и., 1979) və AA (к.м.Лндрев: оказатель сказочных сюжетов по системе Ларне, и., 1929) kataloqları əsasında tərtib olunub.

Göstəricidə istifadə olunan şərti işarələr:

+ **(üstəgəl işarəsi)** - bu işarə ilə eyni kontaminasiya olunmuş süjetlər göstərilmişdir.

= **(bərabərlik işarəsi)** - Aarne-Andreyev və SUS göstəricilərində eyni süjetə bəzən fərqli nömrələr altında rast gəlinir. Belə halla qarşılaşdıqda bərabərlik işarəsindən istifadə etməklə süjetin digər kataloqdakı nömrəsi göstərilmişdir.

0 **(sıfır işarəsi)** - bu işarə ilə adı çəkilən kataloqlarda rast gəlinməyən süjetlər verilmişdir.

Cəlayivətən: SUS 315 = AA 315 A + SUS 3001 = AA 300 A + SUS 303

Şəms Qəmər: "Min bir gecə" mənşəli nağıllardan biridir. SUS kataloqunda bu nağılın qarşılığına rast gəlinmir.

Nardan qızın nağılı: Qarşılığı yoxdur.

Kəl Həsənin nağılı: Qarşılığı yoxdur.

Qırx Qönçə xanım: SUS 707

Nazikbədən: SUS 575

Adamyeyən qız: SUS 313 J* = AA *313 II

Tacirbaşı Hüseyin nağılı: 0 (Tacirbaşı Hüseyin Çin padşahının qızı sayəsində əsirlikdən xilas olur; sonradan o qədər varlanır ki, Çin padşahının qızını düşmən əsirliyindən xilas edir və onunla evlənir)

Sehrlı güzgü: SUS 707

Hazarandastan bülbülü: Qarşılığı yoxdur.

Məlik çoban: AA 514 + SUS 410*** (Daşlaşmış şəhər)

Qəhrəman: Qarşılığı yoxdur.

Yusif və Sənuvər: SUS 425 A + SUS 465 C
İsgəndər quşu dilini öyrənir: 0 (Qarğalar İsgəndərə Bəlg pəhlivanının zülmündən şikayət edirlər).
Naxırçı oğlu Eyvazın nağılı: SUS 650 A + SUS 301 A,B
Kəlləgöz: SUS 1137. SUS kataloqundan fərqli olaraq bu topluda gedən süjet qəhrəmanlıq nağıllarının kompozisiya xüsusiyyətləri əsasında formalaşmışdır.
Atı üç qıçlı Göygöz kosa: SUS 530 = AA 530 A + SUS 302₂
İlan oğlan Mirzəbəy və Şah qızının nağılı: SUS 440 (İlan oğlan: Padşahın nikah tapşırıqlarını yerinə yetirib onun qızı ilə evlənir).
Nargilənin nağılı: SUS 533** = AA 533*B (Səbr daşı, qın bıçağı)
Dəmirçinin əhvalatı: SUS 449 = AA *449 A, B + 0 (Arvad az miqdarda düyü ilə bir qonaqlığın yeməyini bişirir; əri "bəsdir" dediyi üçün qeybə çəkilir) + 0 (Dəmirçi qadına yaxınlıq qarşılığında buğda təklif edir)
Şah oğlu və nazırçı qızı: SUS 930 A = AA *934
Günah sahibinin cəzası: SUS 761 (Qəhrəman atasının gizlətdiyi qızılın yerini öyrənmək üçün o dünyaya gedir) + 0 (Gənc cavan qızı şərəliyi üçün qəbr əzabı çəkir)
Əliylə Vəlinin nağılı: Qarşılığı yoxdur.
Murad qapısı: 0 (Böyük qardaş kiçiklərə nisbətən daha cavan görünür; bunun səbəbini ailədəki mehribançılıqla əlaqələndirir) + 0 (Qeyri adi sünbül)
Şəminin nağılı: Qarşılığı yoxdur.
Üç şahzadə: SUS 655 = AA 925* + 0 (Gördün ki arzuna çatacaqsan, tələsmə) + 0 (Çətine düşəndə qocalardan məsləhət al)
Şah Abbasın sənəti: SUS 888 A* + 0 (Ata uzaq səfərə çıxır; arvadına tapşırır ki, oğlu olarsa, qoluna bazubənd taxsın; həmin nişanəyə görə oğlunu tanıyır)
Bostançı və şah Abbas: SUS 1660 A* + SUS 922 (Allah

haradadır: Bostançı Şah Abbasın suallarına cavab verir)
Keçəllə qazının nağılı: SUS 1000 (Keçəl qazıya nökr olur; atasını söysə, hər söyüşə görə yüz manat alacağına dair onunla saziş bağlayır) + 0 (Şeytan qatır cildində: Keçəl onu qatır adıyla tacirə satır)
Dəlisov arvad: SUS 1643 + SUS 1541 (arvad ərinin Ramazan bayramı üçün saxladığı qızılları Ramazan adlı adama verir) + 0 (acıq edib evdən getmiş arvad yolda qarşılaşdığı heyvanları ərinin göndərdiyini zənn edir) + SUS 1381
Tülkü, tülkü, tünbəki: SUS 20 A
Tülkü baba və hacıylək: SUS 60 + SUS 225 A + 0 (Tülkü mollalıq edir) + SUS 154 = AA *154, 154 I (Cütçü tülkünün köməyi ilə ayıdan xilas olur)
Balıqçı oğlu: SUS 559* = AA *559 I + 0 (Dülgər ağacdən qadın heykəli düzəldir, dərzi ona paltar tikir, molla isə ona can verir) + 653 A (Üç qardaş)
Əzrayilla pis adamın əhvalatı: SUS 332
Süleyman peyğəmbərin nağılı: 0 (Davud peyğəmbər oğlanlarına baxıb qürrələndiyinə görə Allah onun oğlanlarının canını alır) + 0 (Dağılmış un: Süleyman peyğəmbərin əmri ilə külək unu torpaqdan ayırır) + 0 (Qazının gözü uşağın əlindəki qızıla düşür; həmin qızılı əldə etmək üçün eşşək kimi anqırmağa razı olur) + 0 (Balıqların gülməsi)
Üçtüklü kosa: SUS 530 = AA 530 A + SUS 3022
Daşdəmirin nağılı: Qarşılığı yoxdur.
Yetim qızlar: Qarşılığı yoxdur.

*Nağılların süjet göstəricisinin tərtibçisi:
F.e.n. İlkin RÜSTƏMZADƏ*

MÜNDƏRİCAT

Cəlayivətən.....	3
Şəms Qəmər.....	18
Nardan qızın nağılı.....	61
Kəl Həsənin nağılı.....	81
Qırx Qönçə xanım.....	98
Nazıkbədən.....	115
Adamyeyən qız.....	125
Tacirbaşı Hüseynin nağılı.....	129
Sehrlı güzgü.....	139
Hazarandastan bülbülü.....	143
Məlik çoban.....	154
Qəhrəman.....	164
Yusif və Sənubər.....	175
İsgəndər quşu dilini öyrənir.....	200
Naxırçı oğlu Eyvazın nağılı.....	206
Kəlləgöz.....	217
Atı üş qışdı Göygöz kosa.....	222
İlan oğlan Mirzəbəy və Şah qızının nağılı.....	236
Nargilənin nağılı.....	249
Dəmirçinin əhvalatı.....	255
Şah oğlu və naxırçı qızı.....	258
Günah sahibinin cəzası.....	262
Əliylə Vəlinin nağılı.....	267
Murad qapısı.....	277
Şəminin nağılı.....	283
Üç şahzadə.....	293
Şah Abbasın sənəti.....	306
Bostançı və şah Abbas.....	312
Keçəllə qazının nağılı.....	316
Dəlisov arvad.....	323
Tülkü, tülkü, tünbəki.....	328
Tülkü baba və hacıleylək.....	335

Balıxçı oğlu.....	341
Əzrayılla pis adamın əhvalatı.....	345
Süleyman peyğəmbərin nağılı.....	347
Üçtüklü kosa.....	353
Daşdəmirin nağılı.....	357
Yetim qızlar.....	382

Nağılları söyləyənlər və toplayanlar haqqında

məlumat.....	392
Nağılların süjet göstəricisi.....	395

**Azərbaycan folkloru külliyyatı, VII cild,
Nağıllar (VII kitab),
Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2008.**

***Nəşriyyat direktoru:
Nadir Məmmədli***

***Kompüterdə yığdı:
Aysel Cəfərova
Aygün Balayeva***

***Korrektorları:
Ləman Süleymanova
Səbinə İsayeva***

***Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Ramin Abdullayev***

Kağız formatı: 60/84 1/16
Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 25 ç/v
Tirajı: 500
Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab AMEA Folklor İnstitutunun
Redaksiya-Nəşriyyat şöbəsində yığılmış, səhifələnmiş,
“Nurlan” nəşriyyatında hazır diapozitivlərdən
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.